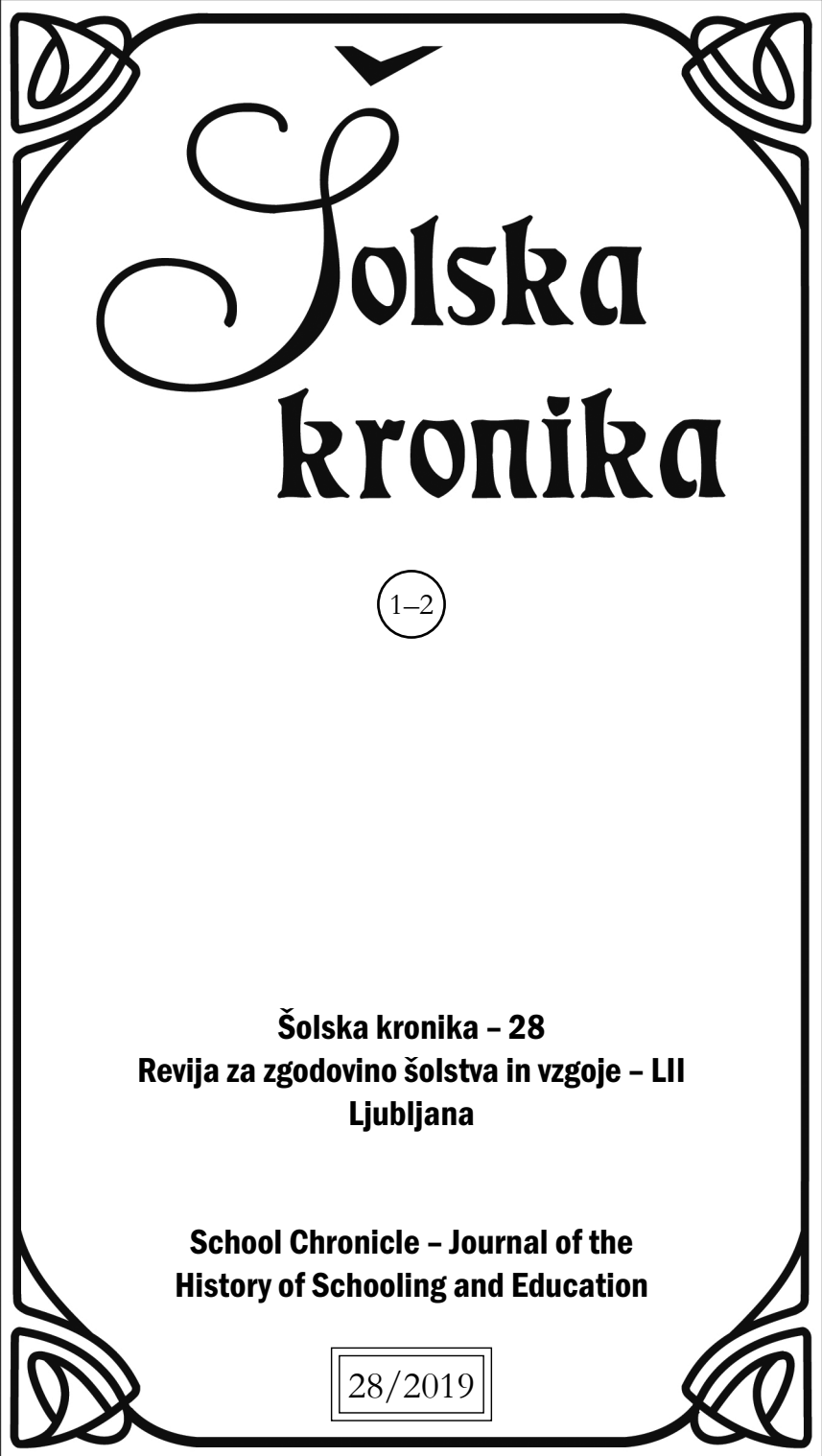

Šolska kronika

1–2

Šolska kronika – 28
Revija za zgodovino šolstva in vzgoje – LII
Ljubljana

**School Chronicle – Journal of the
History of Schooling and Education**

28/2019

SCHOOL CHRONICLE – JOURNAL OF THE HISTORY OF SCHOOLING AND EDUCATION
– BULLETIN OF THE SLOVENIAN SCHOOL MUSEUM. LJUBLJANA, SLOVENIA.

Urednik / Editor: Anton Arko

Uredniški odbor / Editorial Board: Anton Arko, mag. Marjetka Balkovec Debevec, dr. Theodor Domej (Avstrija / *Austria*), dr. Darko Friš, dr. Boris Golec, Ksenija Guzej, Tatjana Hojan, Polona Koželj, mag. Marija Lesjak Reichenberg, Marko Ljubič, Miha Mali, dr. Zdenko Medveš, mag. Stane Okoliš (odgovorna oseba izdajatelja / *Responsible person for the publisher*), dr. Mojca Peček Čuk, dr. Leopoldina Plut Pregelj (ZDA / *USA*), dr. Edvard Protner, Mateja Ribarič, dr. Branko Šuštar

Zasluzna člana uredniškega odbora / Emeritus members of the Editorial Board: Slavica Pavlič, mag. Mladen Tancer

Članke je recenziral uredniški odbor. Za znanstveno vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. / *The articles have been reviewed by the Editorial Board. The authors are solely responsible for the content of their articles. No parts of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and full mention of the source.*

© Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum, Ljubljana*

Redakcija te številke je bila zaključena 1. 10. 2019.

The editing of this issue was completed on October 1st, 2019.

Prevodi / *Translation:*

Maja Visenjak Limon (angleščina / *English*)

Luka Kalin (angleščina / *English*)

Maja Hakl Saje (nemščina / *German*)

Lektoriranje / *Proofreading:*

Marjeta Žebovec (slovenščina / *Slovene*)

Paul Steed (angleščina / *English*)

Uredništvo in uprava /

Editorial and administrative office:

Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1,

SI-1000 Ljubljana, Slovenija

Telefon, fax / *Phone, Fax:*

+3861 2513 024

E-pošta / *E-Mail:*

solski.muzej@guest.arnes.si

Spletna stran / *Website:*

www.ssolski-muzej.si

Transakcijski račun / *Bank Account No.:*

01100-6030720893

Sofinancira / *Co-financed by:*

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport /

Ministry of Education, Science and Sport

Agencija za raziskovalno dejavnost R Slovenije - ARRS /

Slovenian Research Agency

Izdajatelj / *Publishers:*

Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum*

Zveza zgodovinskih društev Slovenije /

Historical Association of Slovenia

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Matjaž Kavar, RAORA d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Abo grafika d.o.o.

Naklada / *Number of copies:*

650 izvodov

Revija je vpisana v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pod zaporedno številko 43, z dne 14. 2. 2002.

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje je vključena v / *School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education is included in:*

ProQuest/Periodicals Acquisitions, Michigan, USA

EBSCO Publishing, Ipswich, USA

ERIH PLUS, c/o NSD

COBISS - Co-operative Online Bibliographic System Services, Slovenia

Š O L S K A K R O N I K A
REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE
Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana

Leto 2019, številka 1–2

Letnik 28 – LII

School Chronicle / Schulchronik

Journal of the History of Schooling and Education.

Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana. Slovenia.

Zeitschrift für Schul- und Erziehungsgeschichte. Organ des

Slowenischen Schulmuseums. Ljubljana. Slowenien.

VSEBINA / CONTENTS / INHALTSVERZEICHNIS

**ČLANKI IN PRISPEVKI / ARTICLES AND OTHER CONTRIBUTIONS /
ARTIKEL UND BEITRÄGE**

Damir Globočnik: Vodnikov spomenik v Ljubljani –

Prvi slovenski narodni spomenik

...7–23

The monument to Valentin Vodnik in Ljubljana –

the first Slovenian national monument

Vodnik Denkmal in Ljubljana - Das erste slowenische Nationaldenkmal

Renato Podbersič: Izobraževanje Judov v Gorici od začetkov do

sredine 20. stoletja

...24–39

Education of Jews in Gorica/Gorizia from the early to mid-20th century

Ausbildung der Juden in Görz von Anfang bis Mitte des 20. Jahrhunderts

Monika Govekar-Okoliš: Primerjava izobraževanja učiteljev

v slovenskih deželah Avstro-Ogrske

...40–64

Comparison of Teacher Education in Slovenian lands in Austro-Hungary

Vergleich der Lehrerausbildung in slowenischen Ländern in Österreich-Ungarn

Ana Šmidhofer: Sledi francoskega personalizma v slovenski

pedagoški misli med obema vojnama

...65–79

Traces of French personalism in the Slovenian pedagogical ideas

between the two world wars

Spuren des französischen Personalismus im slowenischen pädagogischen

Denken in der Zwischenkriegszeit

Tatjana Hojan: **Slovenski pedagoški časopisi o stavkah med letoma 1918 in 1941** ...80–92

The reporting in the Slovenian pedagogical press about the strikes between 1918 and 1941

Slowenische pädagogische Zeitschriften über Streiks zwischen 1918 und 1941

Aleksandra Pirkmajer Slokan: **Latinščina v slovenski javni osnovni šoli - Primerjava prvega desetletja popolne devetletke (2008–2018)**

s predhodnim desetletjem in šolsko leto 2018/2019 ...93–119

Latin in the Slovenian state primary school – A comparison of the first decade of the full nine-year primary school (2008–2018) with the previous decade, and the school year 2018/2019

Latein in der slowenischen öffentlichen Grundschule - Vergleich des ersten Jahrzehnts der kompletten neunjährigen Grundschule (2008–2018) mit dem vorhergehenden Jahrzehnt und das Schuljahr 2018/2019

Adnan Tufekčić: **Historical-Pedagogical Overview of the Development of School System and Education in Srebrenik Area in North-East Bosnia**

...120–147

Zgodovinsko-pedagoški pregled razvoja šolskega sistema in Izobraževanja na območju Srebrenika v severno-vzhodni Bosni

Historisch-pädagogischer Überblick über die Entwicklung des Schulsystems und der Bildung in Srebrenik im Nordost Bosnien

Staša Ivanec: **Temeljni dokumenti, ki so v pomoč učiteljem zgodovine pri delu z učenci z učnimi težavami v osnovni šoli** ...148–169

Basic documents aimed at helping history teachers in their work with pupils with learning disabilities in primary school

Grundlagendokumente die Geschichtslehrern in der Grundschule bei ihrer Arbeit mit Schülern mit Lernschwierigkeiten helfen

JUBILEJI / ANNIVERSARIES / JUBILÄEN

Tatjana Hojan: **Osnovne šole – 200** ...170–175

Tatjana Hojan: **Josip Gruden – 150** ...175–176

Tatjana Hojan: **Alfonz Levičnik – 150** ...176

Tatjana Hojan: Josip Novak – 150	...176–177
Anton Arko: Josip Pipenbacher – 150	...177
Tatjana Hojan: Naše revije ob Vodnikovi smrti - 100	...178–181
Tatjana Hojan: Slovenska univerza v Ljubljani - 100	...181–182
Melita Franko: Sto let gimnazije Murska Sobota – »šola za vse ljudi«	...182–187
Roman Činč: Gimnazija Murska Sobota danes	...188
Zdenko Medveš: Janez Sagadin - 90	...189–196

IZ MUZEJSKEGA DELA / MUSEUM ACTIVITIES / AUS DER MUSEUMSTÄTIGKEIT

Stane Okoliš: Slovenski šolski muzej v letu 2018 <i>The Slovenian School Museum in 2018</i> <i>Slowenisches Schulmuseum im Jahr 2018</i>	...197–242
---	------------

DROBTINICE IZ ŠOLSKE PRETEKLOSTI / BITS AND PIECES FROM PAST SCHOOL TIMES / SPLITTER DER SCHULVERGANGENHEIT

Iz Konjic	...243
Šolske knjižnice	...243
Knjižnice	...243–244

POROČILA IN OCENE / REPORTS AND REVIEWS / BERICHTE UND REZENSIONEN

Branko Šuštar: Od težavnih muzejskih tem na mednarodni konferenci ICOM do Šolskega muzeja v švedskem Helsingborgu	...245–255
Branko Šuštar: Šolski muzeji in digitalizacija. Izzivi šolskih muzejev in zgodovine izobraževanja v času globalizacije in digitalizacije, 18. simpozij šolskih muzejev in zbirke zgodovine izobraževanja, København 2019	...256–273

Marjetka Balkovec Debevec: **Sonce sredi Bučke: zbornik ob 160-letnici šolstva na Bučki: 1858–2018** ...274–277

Simon Malmenvall: **Lojze Cvikel (ur.). Il padre: servire nel nascondimento: Maksimilijan Žitnik** ...278–279

AVTORJI PRISPEVKOV Šolske kronike št. 1-2, 27/LI, 2018 / LIST OF CONTRIBUTORS / AUTOREN ...281

SODELAVCI Šolske kronike št. 1-2, 27/LI, 2018 / LIST OF CONTRIBUTORS / MITARBEITER ...282

NAVODILA AVTORJEM IN AVTORICAM / INSTRUCTIONS TO CONTRIBUTORS / ANLEITUNGEN FÜR AUTOREN ...283–284

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje. Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana (Slovenija) je slovenska znanstvena in strokovna revija za zgodovino šolstva, pedagogike in vzgoje, ki jo od leta 1992 samostojno izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani. Revija ima začetke v skupnem zborniku šolsko-pedagoških muzejev v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu, ki je začel izhajati leta 1964 kot Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete.

School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education. Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana (Slovenia) is a Slovenian scientific and professional publication concerned with schooling, pedagogy and education. Since 1992 it has been independently issued by the Slovenian School Museum in Ljubljana. The Miscellany has developed from a joint publication of the school-pedagogical museums in Ljubljana, Zagreb in Belgrade, which began to be published in 1964 under the title of A Miscellany of the History of Schooling and Education.

<http://www.ssolski-muzej.si/slo/schoolchronicles.php>

Članki in prispevki

UDK 730(497.4Ljubljana):929Vodnik V."18"

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prejeto: 10. 5. 2019

Damir Globočnik*

Vodnikov spomenik v Ljubljani – prvi slovenski narodni spomenik

*The monument to Valentin Vodnik in Ljubljana –
the first Slovenian national monument*

Izvleček

Spomenik pesnika, časnikarja, šolnika in jezikoslovca Valentina Vodnika v Ljubljani je prvi slovenski nacionalni spomenik. Prva pobuda za Vodnikov figuralni spomenik je bila dana leta 1857. 2. februarja 1858 (ob stoti obletnici Vodnikovega rojstva) so slovesno odkrili spominsko ploščo na Vodnikovi rojstni hiši v Šiški. Denar za kiparski spomenik v Ljubljani so zbirali 30 let. Avtor Vodnikovega kipa je bil mlad kipar Alojzij Gangl (1859–1935). Spomenik so odkrili 30. junija 1889 pred ljubljanskim licejem v sklopu velikega tridnevnega slavlja v čast Vodniku v prisotnosti narodnih društev in nad deset tisoč ljudi.

Abstract

The monument to the poet, journalist, teacher and linguist Valentin Vodnik in Ljubljana is the first Slovenian national monument. The initial idea of erecting a monument to Vodnik appeared in 1857. On 2 February 1858 (on the centenary of Vodnik's birth) a memorial plaque was festively unveiled at Vodnik's birthplace in the Šiška suburb of Ljubljana. It took 30 years to collect the money for a monument in Ljubljana. The monument was finally created by the young sculptor Alojzij Gangl (1859-1935) and unveiled on 30 June 1889, as part of the three-day celebrations in Vodnik's honour, in front of the Ljubljana lyceum, in the presence of national societies and over 10,000 people.

Ključne besede: Valentin Vodnik, javni spomeniki, spomeniško kiparstvo, Alojzij Gangl

Key words: Valentin Vodnik, public monuments, monumental sculpture, Alojzij Gangl

* ddr. Damir Globočnik, muzejski svetnik, Gorenjski muzej,
e-pošta: damir.globocnik@gorenjski-muzej.si

Javni spomeniki niso namenjeni samo ohranjanju in utrjevanju spomina na določen dogodek ali osebnost, s tem pa posredno tudi ustvarjanju občutka o zgodovinski kontinuiteti in slavni preteklosti. Njihov pomen je povezan predvsem s sedanjostjo. Sooblikovali so identiteto narodne ali družbene skupnosti, opozarjali so na razlike z drugimi skupnostmi, krepili nacionalno zavest, pomagali oblikovati kolektivni spomin in prispevali k razširjanju idej in ideologij.

Slovenski javni spomeniki so slavili zlasti osebnosti s kulturnega področja. Čeprav so bili namenjeni potrjevanju kulturne in jezikovne identitete, je bila meja med kulturnim in političnim pogosto zabrisana. Najbolj primeren in sprejemljiv kandidat za mesto prvega slovenskega pesnika je bil sredi 19. stoletja razsvetljenec Valentin Vodnik (1758–1819), avtor prve samostojne pesniške zbirke posvetnih pesmi v slovenščini, urednik prvega slovenskega časnika, šolnik, jezikoslovec in prevajalec. Pri izbiri Vodnika je imelo pomembno vlogo dejstvo, da je bil staroslovenec bližji kot France Prešeren.

Prvi v časnikih objavljeni pobudi za postavitve Vodnikovega spomenika sta sestavila publicist Ivan Kuk (1823–1864)¹ in staroslovenski prvak dr. Lovro Toman (1827–1870). Ta je leta 1857 ob pripravah na proslavo stote obletnice Vodnikovega rojstva poudarjal: *»Al oglaš se mi jek iz vse domovine, iz vsih serc rodoljubov, da ravno temu spominu, tej zaslugi se mora postaviti spominek. Da! v resnici to je naša dolžnost. Narod, ki spoštuje in slavi svoje slavne možove, slavi le sebe. ... Pričnimo tedaj skazovati hvaležnost svojim izvrstnim rojakom, djansko – očitno pred svetom! Kar slavi naš narod, našo malo deželico, služi zmérno tudi v slavo občne države avstrijske. Vekšati nje slavo, saj je naša dolžnost.*

Glejmo v sosedne národe. Zaznamujejo skerbno vsako mestice, kjer se je kaj izverstnega rodilo, godilo itd. ter hranijo tako spomin svojim otrokom in vnukom, da nasledniki se ne sramujejo, ne zatajijo jih, temuč se trudijo, biti jim vredni.

Gerki in Rimci izobraženi in mogočni so bili. Obderžal spomin njih se je, razun po njih spisih, skoro samo po ostanjkih poslopij imenitnih, po stavbah slavnim rojakom posvečenih. ...

Čas je, da pokažemo, da se nam ni treba sramovati svoje domovine, svojega národa, ki tolikanj njegovih sinov je dospelo v slavo naj vikšo. Speka rodoljuba v serce, ko sliši očitati od tujcev si oistro, da Slovenci niso še nič važnega doprinesli, spēka ga v serce, ki vidi blišeti na obnebjí slave in zaslug države in človeštva ime-na rojakov: Valvasor, Linhart, Vega, Kopitar in nebrojno še drugih.

Zapisati moramo tedaj te slavne imena na nezginljive spomine tako, da tudi tujci jih zamorejo brati. Pokažimo, da korenine smo prave!« Toman, ki omenja, da so proslavo stote obletnice Vodnikovega rojstva predlagali gorenjski rodoljubi, ki so se jeseni 1849 zbrali v Podnartu, je želel, da bi spomenik postavili pred Vodnikovo rojstno hišo v Šiški. V mislih je imel štiristranski steber iz domačega

¹ Ivan Kuk, O spominu Vodnikovem, *Novice*, 1857, št. 92.

marmorja z napisi na vseh štirih straneh in Vodnikovo podobo iz kararskega marmorja na vrhu.²

Že leto po Tomanovem predlogu so Slovenci razmišljali o treh »spomenikih« v Vodnikovo čast. Enega od treh predlogov jim je kmalu uspelo uresničiti. Na Vodnikovo rojstno hišo v Šiški so 2. februarja 1858 (prav ob obletnici Vodnikovega rojstva) vzdali spominsko ploščo. Začeli so pripravljati *Vodnikov album* s slovenskimi in z nemškimi prispevki (predlagatelj E. H. Costa na zboru zgodovinskega društva in v *Novicah* novembra 1857),³ stekla je tudi akcija nabiranja denarja za Vodnikov figuralni spomenik. Čitalnice in narodnozavedna društva so ob obletnicah Vodnikovega rojstva prirejali proslave. Prva med njimi je bila Vodnikova »béseda«,⁴ ki jo je 5. februarja 1858 v Deželnem gledališču zasnoval dr. Lovro Toman.

Duhovnik in nabožni pisatelj Andrej Likar (1826–1865) iz Cerknice je leta 1858 predlagal, da bi v parku Zvezda poleg spomenika Radeckemu⁵ postavili tudi spomenika Vodniku in afriškemu misijonarju dr. Ignaciju Knobleharju (1819–1858).⁶ Zamisel o Vodnikovem »materialnem« oziroma konkretnem – kiparskem spomeniku ni bila edina. Nekateri Slovenci so želeli tudi Vodnikov »duševni spomenik«, kakršnega naj bi poleg *Vodnikovega albuma* predstavljali dijaška študentska stipendija za najboljše učence slovenščine, podpora slovenskim pisateljem, morda tudi pesniški festival na Bledu. Zamisel za »duševni spomenik« so zagovarjali narodopisec, jezikoslovec in narodni buditelj Matija Majar – Ziljski, oskrbnik ljubljanske križniške komende Mihael Pregel, ki je bil pobudnik nabiralne akcije za postavitve Čopovega nagrobnega spomenika iz leta 1838, in pisatelj ter publicist »K. Žavčanin« (Ferdo Kočevar).

Prevladal je kompromis med obema stališčema, ki ga je v *Novicah* februarja 1862 objavil Toman: iz obresti od nabranih prispevkov za spomenik bodo vsako leto podeljevali »darila« (nagrade) za najboljša slovstvena dela, kar naj bi predstavljalo »duševen spomenik«, glavnic pa naj bi se porabila za postavitve Vodnikovega kamnitega ali železnega spomenika (pri Vodnikovi rojstni hiši, na grobu ali sredi Ljubljane). Ustanovi naj se tričlanski odbor, ki naj določi pravila za podeljevanje slovstvenih nagrad.⁷

2 Lovro Toman, Vodnikov stoletni rojstni dan 3. februarja 1858, *Novice*, 1857, št. 89.

3 Etbin H. Costa, Zastran bukev v Vodnikov spomin, *Novice*, 1857, št. 90.

4 Béseda: čitalniška prireditve z igrami, recitacijami, s petjem, koncertnimi točkami, z govori in s predavanji.

5 Spomenik priljubljenemu avstrijskemu feldmaršalu in častnemu ljubljanskemu meščanu grofu Josephu Radeckemu (1766–1858) je bil prvi reprezentativni javni spomenik v Ljubljani. Kip, ki so ga leta 1852 postavili v parku Zvezda, je bil odlitek iz litega železa, zato so ga leta 1859 zamenjali z novim, skoraj dva metra visokim doprskim kipom grofa Radeckega, ki ga je izdelal tedaj najslavnejši dunajski kipar Anton Dominik Fernkorn. Spomenik so leta 1860 odkrili z veličastno slovesnostjo. Kip iz leta 1852 so leta 1882 – v zadnjem letu mandata zadnjega ljubljanskega nemškega župana Antona Laschana – postavili pred grad Tivoli, v katerem je maršal Radetzky nekoč stanoval.

6 Andrej Likar, Prijazna beseda o spominkih, *Novice*, 1858, št. 32.

7 Lovro Toman, O Vodnikovem spominku (V Radoljci 2. svečana 1862.), *Novice*, 1862, št. 7.

*Franc Zajec,
risba na pozivu
Društva Slovenija,
1869 (hrani
Arhiv Republike
Slovenije)*

V skladu s Tomanovim predlogom so *Novice* objavile Občne pravila za Vodnikove slovstvene darila, ki so določala, da bodo Vodniku vsako leto postavljali »dušni, to je, slovstveni spomenik«, vse dokler ne bi dobil dostojnega spomenika iz kamna ali železa. V upravnem odboru za Vodnikova slovstvena darila so bili predstavniki vseh slovenskih dežel: Toman, Anton Černe, Andrej Einspieler in Davorin Trstenjak.

Sledeč Tomanovi zamisli, so razpisali prvi natečaj za najboljšo slovensko povest oziroma novelo iz slovenske ali slovanske zgodovine, vendar niso ustanovili odbora za zbiranje prispevkov.⁸ V 27. številki *Novic* je bil objavljen dopis z Dunaja z naslovom O Vodnikovem spominku, ki je ugovarjal Tomanovemu »literarnemu« predlogu. Dopisnik je sporočil, da so na Dunaju za Vodnikov spomenik tedaj zbrali 26 forintov.⁹

⁸ O Vodnikovem spominku, *Novice*, 1863, št. 23.

⁹ O Vodnikovem spominku, *Novice*, 1862, št. 27.

Denarne prispevke za Vodnikov figuralni spomenik je sprva zbiral dr. Toman; denar je naložil v ljubljansko hranilnico.¹⁰ Novice so začele redno objavljati imena darovalcev in prispevane zneske. Nabiralna akcija je postopoma zastala. Leta 1867 je bilo zbranih 1742 goldinarjev in 80 krajcarjev.¹¹ Leta 1868 je Fran Levstik predlagal, naj bi vsaka čitalnica pripravila vsaj eno besedo za Vodnikov spomenik.¹²

Da bi Slovenci vendarle zbrali primerna sredstva za spomenik in morda tudi zato, da jih s spomenikom Friedrichu Schillerju ne bi prehiteli ljubljanski Nemci,¹³ je leta 1869 Društvo za brambo narodnih pravic (Društvo Slovenija) objavilo poziv za ponovno zbiranje prispevkov za Vodnikov spomenik in dalo napraviti načrt spomenika.

»Slovenci! S tem vabilom stopimo tedaj še enkrat pred Vas; zdaj veljá javno in sijajno pokazati hvaležnost svojo duševnemu očetu naroda našega! Bodi kakoršnega koli stanú položi po svoji moči velik dar ali mali darek na oltar domovine, kajti prav to, da se udeležimo vsi slavnega čina, kazalo bode svetu, da je Vodniku stavil spomenik narod slovenski. ... In za spominek tolikega moža gre zdaj. 'Matica' naša mu stavi ravno zdaj duševni spominek z izdavanjem pesmi njegovih, 'Sloveniji' pa gre dolžnost, da dovrši mu javni spominek. Slovenci! Pristopite jej, da kmalu stoji vreden spominek Vodniku!« Poziv Slovenije sta podpisala predsednik njenega odbora dr. Janez Bleiweis in tajnik dr. Ivan Murnik.¹⁴

Risba s kipom stoječega pesnika na visokem podstavku je bila objavljena na pozivu Društva Slovenija. Vodnik ima v desni roki knjigo, z levico pa si pridržuje plašč, ki s svojo bogato aluzijo na brezčasna oblačila prispeva »heroično-pesniški« poudarek. Ob Vodniku je opora – deblo z bršljanom, ki lahko simbolizira pesništvo. Pesnikova figura stoji na visokem podstavku in je na ta način povzdignjena in obenem svoji pomembnosti primerno oddaljena od gledalca.¹⁵

Avtor risbe (načrta za spomenik) je bil najbrž kipar Franc Zajec (1821–1888),¹⁶ ki je poleg Vodnikovega doprsnega kipa za Vodnikovo besedo 5. februarja 1858 izdelal tudi celopostavne Vodnikove kipce iz patiniranega mavca (1869).

Novo spodbudo za zaključek spomeniške akcije je prineslo odkritje spomin-ske plošče nemškemu meščanskemu pesniku in plemiškemu politiku Anastasiusu Grünu – grofu Antonu Aleksandru Auerspergu. Ploščo so junija 1886 odkrili na vogalu ljubljanskih Križank, kjer je bil sloviti nemški pesnik rojen.

Zamisel o postavitvi Vodnikovega spomenika je znova oživila na začetku leta 1887. Pobudo za postavitvev spomenika je obnovil Odbor Pisateljskega pod-

10 Lovro Toman, O Vodnikovem godu, *Novice*, 1858, št. 4.

11 O Vodnikovem spominku / Vprašanje in odgovor, *Novice*, 1867, št. 23.

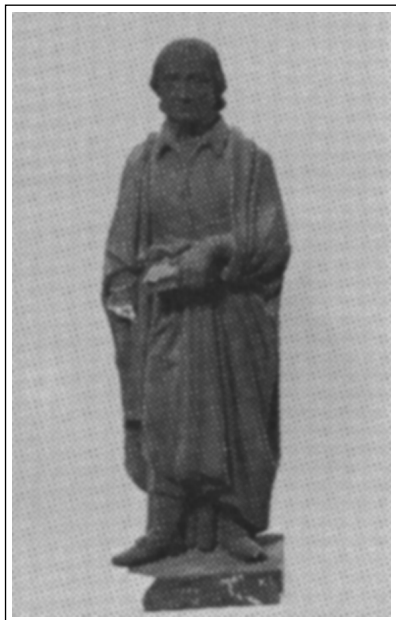
12 A. (Fran Levstik), Iz Ljubljane. 28. septembra, *Slovenski narod*, 1868, št. 77.

13 Fran Levstik, Iz Ljubljane, 29. oktobra, *Slovenski narod*, 1868, št. 90.

14 Poziv Odbora »Slovenije«, 1. decembra 1869 (natisnil J. Blaznik v Ljubljani, založila »Slovenija«).

15 Sonja Žitko, *Historizem v kiparstvu 19. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 1989, str. 30.

16 Špelca Čopič, Vodnikov spomenik, *Ljubljansko kiparstvo na prostem*, Ljubljana 1991, str. 106.

Franc Zajec, Vodnik, okrog 1869, patinirani mavec (S. Žitko, Historizem v kiparstvu 19. stoletja na Slovenskem, Ljubljana 1989, str. 32)

pornega društva, ki mu je od ustanovitve leta 1885 predsedoval mladoslovenec dr. Josip Vošnjak (1834–1911). Pisateljsko podporno društvo je od Slovenske matice prevzelo nabrani denar (Vodnikov zaklad je konec leta 1886 znašal 5420 gld)¹⁷ in v dogovoru z njo in ljubljansko mestno občino ustanovilo Odbor za postavitve Vodnikovega spomenika. V njem so bili predstavniki pisateljskega društva (Fran Levec, Anton Raič, dr. Josip Vošnjak), predstavniki Slovenske matice (Anton Praprotnik, Jožef Šuman, dr. Jernej Zupanec) in predstavniki mestne občine (Ivan Hribar, Karel Bleiweis pl. Trsteniški in dr. Alfonz Mosche). Na prvi seji 13. februarja 1887 je Odbor razpravljal o lokaciji spomenika in pripravi na njegovo postavitve.¹⁸

Za izdelavo Vodnikovega kipa so želeli izbrati slovenskega kiparja. Odbor se je leta 1887 začel dogovarjati z mladim Alojzijem Ganglom (1859–1935), ki je tedaj obiskoval drugi letnik dunajske akademije. Nadarjeni kipar iz Metlike si je prvo kiparsko znanje nabiral v različnih rezbarskih in podobarških delavnicah in v večerni obrtni šoli v

Gradcu, od leta 1885 pa je študiral kiparstvo na dunajski akademiji. Rodoljube je opozoril nase s sakralnimi deli in portreti.

Ker je Odbor pridobil tudi druge ponudbe (mdr. ponudbo Fr. Recherja: kip in spomeniški podstavek za 3500 gld), je Gangl 13. aprila 1887 pisal dr. Vošnjaku in mu zagotovil, da želi spomenik izdelati iz domoljubnega navdušenja, pri ceni bi bil pripravljen tudi popustiti, spomenik bi lahko končal v poldrugem letu.¹⁹

Gangl je 26. aprila 1887 poslal z Dunaja osnutek za spomenik, na podlagi katerega je dobil naročilo za izdelavo kipa. Konec maja 1887 sta se Odbor in kipar Alojzij Gangl dogovorila za izdelavo spomenika. Dogovor je 27. maja 1887 v Ljubljani podpisal dr. Josip Vošnjak, 29. maja pa na Dunaju Alojzij Gangl. Gangl se je obvezal, da bo do konca leta 1888 izdelal Vodnikov kip, visok 2,10 metra, za kar bo prejel 2700 goldinarjev honorarja. Kot predujem je dobil 150 goldinarjev, vsakega prvega v mesecu pa mu bo izplačanih 60 goldinarjev. Iz vsote 2700 goldinarjev bo

¹⁷ Dr. Fr. L. (Frančišek Lampe), Vodnikova slavnost, *Dom in svet*, 1889, št. 7, str. 162.

¹⁸ Občni zbor pisateljskega podpor. društva, *Slovenski narod*, 1887, št. 75.

¹⁹ Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 13. aprila 1887, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

državni poslanec, prof. Fran Šuklje plačeval za atelje, material in druge stroške. Gangl bo preostanek denarja prejel po končanem delu.²⁰

Sredi leta 1887 je dr. Vošnjak obvestil Gangla, da bo treba spomenik nekoliko zvišati. Gangl je Vošnjaku poslal mere Schillerjevega spomenika na Dunaju (kip 3,37 m, podstavek 2,8 m, skupna višina 10,8 m; avtor spomenika je bil kipar Johannes Schilling, spomenik je bil odkrit leta 1867).²¹

Gangl je od 1. novembra 1885 do konca leta 1887 prejemal tudi 20 goldinarjev mesečne deželne podpore. V korespondenci med Ganglom in dr. Vošnjakom je ohranjenih več Ganglovih prošenj za denarne predujme (ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621).

Ganglovo pismo 23. februarja 1889: *»Ker nimam ravno velikega trgovskega talenta, in radi tega na drobno ne vem kako naši računi stoje, prosil bi Vas spoštovani gospod doktor, da pustite pri priliki izračuniti in poročati koliko, da imam še dobiti; kakor žali Bog! Čutim, ne bo več svota velika.«*²²

Gangl je spomenik izdelal na Dunaju, kjer mu je profesor na likovni akademiji Edmund Hellmer (1850–1935) dal na razpolago atelje v Pratru. V zameno za brezplačno uporabo ateljeja je moral Gangl Hellmerju občasno pomagati pri delu.²³

Josip Gustin je menil, da prva študija Vodnikovega kipa (višina 46 cm) prikazuje *»kakih 30 let starega malo previtkega Vodnika v prepasanem talarji z lepo drapiranim plaščem, kateri levi del slikovito pokriva kos grškega stebra, na katerega se naslanja vsa podoba, plašča drugi del tišči gracijozno desna roka k telesu, v levici drži zvito listino«*. *»Razločuje se od osnutka v tem, da podoba stoji mirno z ravnotežjem ne levi nogi na levo stran, in da je vsa podoba marljivo modelirana in po prirodi preštudirana.«* Bronsirane mavčne odlitke kipca je Gangl prodajal po 20 goldinarjev.²⁴

Gangl je do srede leta 1888 oblikoval model Vodnikovega kipa v polovični človeški velikosti (bronsirani mavec, višina 130 cm) in ga poslal v Ljubljano.²⁵ Polovični model, ki se je *»posebno dopadel«* njegovemu profesorju Zumbuschu, je hotel podariti oziroma predati kranjskemu Deželnemu muzeju Rudolfinumu (v zameno za povrnitev stroškov).²⁶

20 Dogovor med Odborom za Vodnikov spomenik in Al. Ganglom, akademikom na Dunaju (roko-pis), ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

21 Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 7. julija 1887, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

22 ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

23 Ganglovo pismo dr. Vošnjaku, 25. maja 1887, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

24 Jos.(ip) Gustin, Ganglov 'Vodnik', *Ljubljanski zvon*, 1889, str. 59.

25 Model hrani Narodna galerija v Ljubljani (sign. na postavku A. Gangl 88). Kip so leta 1959 odlili v bron.

26 Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 7. julija 1888, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

Alojzij Gangl, Polovični model Vodnikovega kipa, 1888, Narodna galerija, inv. št. NG P 316 (Alojzij Gangl / Kipar na poti v moderno, katalog razstave Narodna galerija v Ljubljani in Belokranjski muzej, Metlika 2010, str. 90)

Na seji Odbora za Vodnikov spomenik 18. novembra 1888 je dr. Vošnjak poročal, da spomeniški model hvalijo dunajski strokovnjaki in akademijski profesorji »*kot izborno delo, ki je v čast domačemu mlademu umetniku*«. Spomeniški model je bil stalno na ogled v kranjskem Deželnem muzeju.²⁷ Leta 1889 so Vodnikov kip (bronsirani mavec) postavili v nišo v veži stranskega vhoda v muzej.

Predvideni stroški za Vodnikov spomenik so znašali 8000 goldinarjev (Gangl 2700 gld, odlivanje 3200 gld, kamnosek 1000 gld, ograja in drugi stroški 1100 gld). Do novembra 1888 so s prostovoljnimi prispevki zbrali 5.646 goldinarjev in 71 krajcarjev. Kranjski deželni odbor je prispeval tisoč goldinarjev.²⁸

Mestno občino je Odbor za postavitev Vodnikovega spomenika 28. novembra 1889 zaprosil za denarno podporo v višini okrog 1000 gld in brezplačno prepustitev prostora na Valvasorjevem trgu pred gimnazijo, kjer bo stal spomenik. Zaposili so tudi za pristanek, da bo Občina prevzela spomenik v svojo last, in predlagali, naj se Valvasorjev trg po odkritju spomenika preimenuje v Vodnikov trg.²⁹ Slovenska spomeniška akcija je naletela na podporo lokalnih oblasti. Ljubljani je te-

daj županoval Peter Grasselli, prvi v vrsti slovenskih županov. Slovencem so bila sorazmerno naklonjena tudi aktualna politična razmerja v avstrijski polovici monarhije. Med Taaffejevo vlado je namreč popustil nemškoliberalni pritisk.

Alojzij Gangl je spomladi 1888 začel izdelovati Vodnikovo figuro v nadnaravni velikosti. Pomagal si je z živim modelom, ki mu je poziral po tri ure dnevno. Gangl je v tem času obiskoval specialko pri prof. Casparju von Zumbuschu (1830–1915), znamenitem dunajskem kiparju, ki je izpeljal nekatera najpomembnejša dunajska spomeniška kiparska naročila: spomenik Mariji Tereziji, Beethovnov spomenik in konjeniški spomenik maršala Radeckega.

²⁷ Fran Levec, Vodnikov spomenik v Ljubljani, *Ljubljanski zvon*, 1888, št. 12, str. 765, in Karel Dežman, *Das Museum-Gebäude, Mittheilungen des Musealvereins für Krain*, 1889, str. 371.

²⁸ Zapisnik seje Odbora za Vodnikov spomenik 18. novembra 1888, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

²⁹ Slavni mestni zastop! (pismo Odbora za Vodnikov spomenik), 28. novembra 1888, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

Gangl je z Vodnikovim kipom moral predstaviti slavljenčevo vsestransko delovanje, fizični videz in značaj (pri tem ni imel na voljo avtentičnega portreta), izbrati je moral primerne kostum, attribute, pozo in zgovorne kretnje spomeniške figure. V resnici je Gangl svojo nalogo izvrstno opravil: »Označil nam je Vodnika duhovnika, pesnika, učitelja in veselega Slovenca in to takó srečno, da ga, ne samo domovini, nego vsem svetu ponosno sme pokazati.« Pri Vodnikovem kipu mu je – kot je v *Ljubljanskem zvonu* poudaril Josip Gustin – uspelo doseči »trdno stanje, lepo razmerje, prirodno gibanje in harmonične linije telesa in dovršeno modeliranih plastičnih udov«.

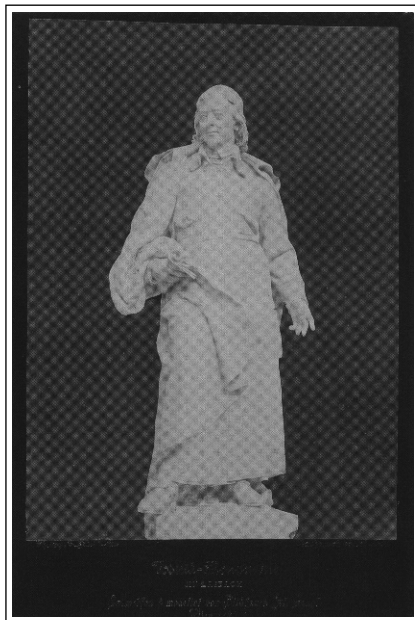
Glede kostuma je Vodnikov spomenik sledil tendencam po predstavitvi slavljenca v zanj sodobnih oblačilih. Vodnik nosi dolgo duhovniško oblačilo. Ogrnjen je v dolg plašč, položen tudi prek Vodnikove desne roke. Josip Gustin piše, da je bilo modeliranje draperije zahtevno, vendar je šlo kiparju delo hitro od rok.

Vodnik je rahlo sklonjen. V desni roki drži šop papirjev, ki naj bi ponazarjali pesništvo, v govorniško gesto iztegnjena desnica pa naj bi simbolizirala učitelja. Držo telesa podpira draperija.

Gangl je oblikoval povsem novo verzijo Vodnikovega kipa, ki se ni opirala na prejšnje študije. Na končni verziji kipa ni več antičnega dodatka – kosa grškega stebra, na katerega se je naslanjala figura. Spremenila sta se zasuk glave in drža rok.

Vodnikov spomenik predstavlja začetek spomeniškega kiparstva na Slovenskem. Slovencem je z njim uspelo dohiteti tedanja spomeniška snovanja na Dunaju, kjer se je pri Hellmerju in Zumbuschu šolal Gangl. Pri končnem spomeniškem modelu se je Gangl naslonil na Zumbuschev koncept spomeniške figure, ki stoji na mogočnem arhitekturnem podstavku in je brez odvečnih detajlov. Realistični pristop (realistični koncept figure v sočasnem oblačilu) je zrahljal z neobaročno razgibanostjo, ki jo prispevata Vodnikova drža in bogata, slikovito razgibana draperija. Različne tendence mu je uspelo povezati v enovito in harmonično spomeniško figuro.

Pod napisom *Vodnik* na podstavku je bila predvidena bronasta lira z lovrovim vencem, vendar so zamisel zaradi prevelikih stroškov opustili. Sprednjo stran

Fotografija Vodnikovega kipa, Belokranjski muzej Metlika (Alojzij Gangl / Kipar na poti v moderno, katalog razstave, Narodna galerija v Ljubljani in Belokranjski muzej, Metlika 2010, str. 185)

podstavka naj bi krasilo »*le ime Vodnik zgoraj odprto na pol lipov pol lovorov venec*«. ³⁰ Gangl je narisal črke, a je bil proti vencu. ³¹

Gangl je Vodnikov kip končal do novembra 1888. Kip je signiran in datiran desno spodaj: AL. GANGL / Fecit 1888. Kip je odlila c. kr. livarna Franza Pönningerja (K. k. Kunst-Erzgiesserei). ³² Gangl je kip dostavil v livarno 17. januarja 1889. ³³

Gangl je bil najbrž tudi avtor načrta za spomeniški podstavek. Kamnoseška dela in betoniranje je opravila tvrdka Feliksa Tomana v Ljubljani (za 1386 gld). ³⁴ Betonirano dno spomenika je skrito pod zemljo. Trojno stopničasto podnožje je iz šentštefskega kamna. Tridelni podstavek (nizek kvader in nad njim dva ožja kvadra, ki se proti vrhu piramidalno zožujeta) je iz repentaborskega kamna. Srednji del podstavka je spodaj in zgoraj zaključen s profiliranim zidcem. Na prednji strani je napis *Vodnik*, na zadnji strani napis *Ne hčere, ne sina po meni ne bo, / dovolj je spomina me pesmi pojo* (zadnja kitica Vodnikove pesmi *Moj spominik*, 1816). ³⁵

Kip Vodnika je visok okrog 240–245 cm in tehta 960 kg. ³⁶ Celoten spomenik je visok okrog 5,75 metra. Spomenik so po Ganglovem nasvetu postavili v osi nekdanjega liceja, dobrih šest metrov pred njegovim vhodom. Nadzorstvo nad postavljanjem spomenika in okraševanjem tedanjega Valvasorjevega trga so zaupali inženirju deželnega stavbnega urada in strokovnjaku za hidrologijo Janu Vladimírju Hráskýju (1857–1939) in arhitektu Antonu J. Hrubýju (1863–1929). ³⁷ Gangl se je vrnil z Dunaja in nadzoroval nameščanje kipa. ³⁸

Odbor za Vodnikov spomenik so leta 1889 sestavljali: dr. Vošnjak (predsednik), učitelj Andrej Žumer ³⁹ (tajnik), dr. Mosche (blagajnik), dr. Bleiweis pl. Trsteniški, Hribar, Levec, Praprotnik, Ivan Šubic in dr. Zupanec. Odbor je razpolagal z 9026 goldinarji in 33 kronami. Največji delež so predstavljali prostovoljni prispevki in obresti zanje (5944 gld 61 kr). Kranjski deželni odbor je prispeval 1000 gld, ljubljanski svet 1700 gld. Na slavnosti so nekaj dohodkov prinesli prodaja sedežev na tribunah (147 gld), vstopnina za koncert (121 gld), prebitek na

³⁰ Jos.(ip) Gustin, Ganglov 'Vodnik', *Ljubljanski zvon*, 1889, str. 59.

³¹ Vodnikovo pismo dr. Vošnjaku 18. januarja 1889, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

³² Zahvala, *Slovenec*, 1889, št. 149.

³³ Ganglovo pismo dr. Vošnjaku 18. januarja 1889, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

³⁴ Pismo Feliksa Tomana 26. maja 1889, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

³⁵ Ob proslavi 120. obletnice Napoleonove Ilirije (Ilirskih provinc) so podstavku dodali bronast venec, sveženj (fascies) in črki R in F (Republique Française).

³⁶ Vodnikova podoba, *Slovenski narod*, 1889, št. 146.

³⁷ Zahvala, *Slovenec* 1889, št. 149. Hráský in Hubý sta leta 1889 izdelala načrt za nekdanje Deželno gledališče v Ljubljani (današnja Opera).

³⁸ Vodnik-Denkmal, *Laibacher Zeitung*, 1889, št. 143.

³⁹ Žumer je postal član Odbora novembra 1888, nadomestil je umrlega Antona Raiča.

banketu (41 gld) idr. Obračun stroškov je Odbor pregledal in potrdil na seji 18. julija 1889. Stroški za spomenik so znašali 7604 gld 18 kr. Kipar Gangl je za svoje delo prejel 2810 gld, odlivanje kipa je stalo 3150 gld, kamnoseška dela pa 1574 gld.

Spomenik so odkrili 30. junija 1889 (zaradi samomora prestolonaslednika Rudolfa so odkritje morali preložiti) v sklopu velikega tridnevnega slavlja v čast Vodniku, ki so se ga udeležili narodna društva in nad deset tisoč ljudi.

Vodnikov spomenik je bil »prvi slovenski narodni spomenik«. ⁴⁰ Odbor za Vodnikov spomenik se je na slavnost temeljito pripravil. 26. junija je pozval Ljubljance, naj izobesijo zastave. Narodna tiskarna v Ljubljani je natisnila vabila, 1200 sporedov in oklicev, 2320 vstopnic za vstop v slavnostni prostor in na slavnostni banket, 300 jedilnih listov za slavnostni banket, 460 plakatov, 30 načrtov za razporeditev občinstva na Valvasorjevem trgu, 500 programov, 400 gledaliških listov, 200 cesarskih pesmi, 2000 kantat in 1000 vstopnic. ⁴¹

C. kr. deželna vlada je odobrila program slavnosti. 17. junija 1889 je ljubljanski mestni magistrat dovolil Odboru postaviti dva slavaloka, tribuno za povabljene goste, dve tribuni za gledalce, šotor, oder za govornika in drogove za zastave. Tribuni nista smeli biti naslonjeni na zid liceja, temveč so ju morali nekoliko odmakniti. Po slavnosti je bilo treba vse objekte nemudoma odstraniti. ⁴²

Ljubljanski župan Peter Grasselli je naročil, naj na mestnih poslopjih visijo zastave. Starosta ljubljanskega Sokola Ivan Hribar je pozval sokole, naj se slavnosti udeleže v sokolskih uniformah. 21. junija 1889 je župan Grasselli obvestil predsednika Odbora dr. Vošnjaka, da bo mestna gosposka poskrbela za red ob odkritju spomenika, vendar pa magistrat z ozirom na pičlo število redarjev ne more ustreči prošnji Odbora, naj bi mestno redarstvo na slavnostnem prostoru ponoči stražilo od začetka priprav do 1. julija, *»in to tem mènj, ker gre tu za zgolj privatno stvar in bi bilo podjetnikom dela skrbeti za to, da se kaka škoda ne naredi«*. Glede streljanja z mestnimi topiči naj se Odbor dogovori z mestnim čuvajem na gradu. ⁴³

29. junija 1889 je kranjski deželni predsednik Andrej Winkler obvestil dr. Vošnjaka, da se odkritja spomenika ne bo mogel udeležiti. Pred tremi leti ga na nemški slavnosti (odkritje spominske plošče Anastasiusu Grünu) ni bilo *»iz znanih, obžalovanja vrednih vzrokov, in zdaj ne morem ravnati drugače. Vi kot razsoden mož to gotovo razumete. Mislim, da tako bolj ustrežem tudi Slovencem, kajti po tem bode za njih nasprotnike manj povoda, zopet spominjati neprijetnih stvari, zlasti ako se bode Vaša slavnost vršila v lepem redu in po vsem dostojno, kar Vam srčno vošči Vam ves udani Winkler deželni predsednik«*. ⁴⁴ Vojaki v

⁴⁰ Enthüllung des Vodnik-Denkmal, *Laibacher Zeitung*, 1889, št. 142.

⁴¹ ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁴² Odlok ljubljanskega mestnega magistrata, št. 10228, 17. junij 1889, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁴³ Dopis ljubljanskega magistrata Odboru, št. 11001, ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

⁴⁴ ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

šentpetrski vojašnici so bili v pripravljenosti, če bi morda ob odkritju spomenika prišlo do neredov.⁴⁵

30. junija ob pol devetih zjutraj so se narodna društva in deputacije rodoljubov zbrali na vrtu čitalnice in Kongresnem trgu. V sprevodu so se napotili do šentjakobske cerkve (Vodnik je bil leta 1796 imenovan za kooperatorja v fari sv. Jakoba). V cerkvi je bila ob pol enajstih slovesna maša, na kateri je maševal stolni prošt dr. Leonard Klofutar, pel pa šentjakobski cerkveni pevski zbor pod vodstvom Leopolda Belarja. Po maši so ljudje v sprevodu odšli proti Valvasorjevemu trgu, kot se je tedaj imenoval trg pred licejem.

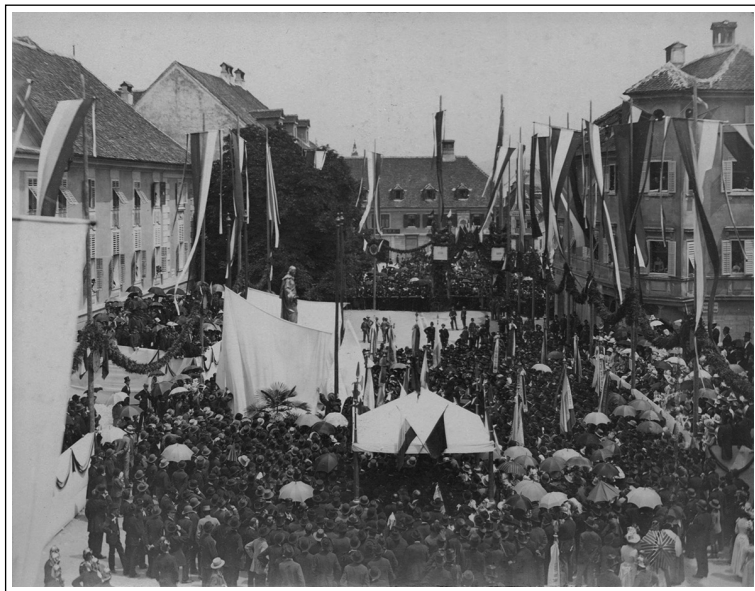
Dva slavoloka sta stala v smeri Poljanske ceste. Slavnostni prostor so obdajali mlaji, na katerih so vihrale slovenske in cesarske zastave, na mlaje so bili pritrjeni razni grbi. Na slavolokih so bili Vodnikovi verzi: »*Od prvega tukaj stanuje moj rod*« (Ilirija oživiljena), »*Drava čegava je?*«. Postavljene so bile tribune za povabljenke, dame in druge imenitne goste iz Ljubljane in z dežele (dve pred gimnazijskim poslopjem, ena pri vhodu v Dijaško ulico). Dostop v slavnostni prostor je bil dovoljen samo z vstopnicami. Sedeži v prvih dveh vrstah tribun so bili naprodaj po 50 kr., v preostalih vrstah po 30 kr. Pred zakritim spomenikom je stal govorniški oder. Ob njem je bil šotor, v katerem so se zbrali slavnostni gostje: deželni glavar dr. Josip Poklukar, deželna odbornika, cesarski svetnik Ivan Murnik in Oton Detela, deželni poslanec dr. Andrej Ferjančič, finančni prokurator dr. Račič, župan Grasselli, mestni odborniki, osemčlanska deputacija Reške čitalnice pod vodstvom dr. Erazma Barčiča, deputacija bogoslovcev s prof. Tomom Zupanom na čelu.⁴⁶

Okrog zakritega spomenika so se zbrali župan in mestni odborniki, duhovniki, profesorji, učitelji, dijaki, narodna društva. Ko je odzvonilo poldne, je na govorniški oder stopil slavnostni govornik, ravnatelj nižje gimnazije, klasični filolog in literarni zgodovinar Fran(c) Wiesthaler (1849–1927). Vodnika je razglasil za »slovenskega Prometeja«, »kranjskega Orfeja – Tirteja«, »mojstra pevcev«, narodnega očeta, vodnika in narodnega mučenika. Opozoril je tudi na prvo pobudo za spomenik v letu 1858, na *Vodnikov album* in na dolgotrajno zbiranje prispevkov. »*Ti pa, premili národ slovenski, ki si se v takó ogromnem številu zbral, da povelíčaš s svojo navzočnostjo današnje slavnosti, prisezi, pri mánih pokojnikovih te rotim, prisezi o tej slovesni priliki, da hočeš kakor doslej tudi v bodočnosti vsegdar zvesto izvrševati duševno oporoko njegovo ter mu s tem zgraditi lepši in trajnejši spomeník, nego je ta od brona in marmorja, ki ga sedaj odkrijmo! Padi torej zavesa, odgrni Ljubljana, odgrni Sloveniji umetni posnetek častljivega obraza Vodnikovega, pokaži slovanstvu, pokaži vesoljnemu svetu, kakó zahvaljuje slovenski narod največjega dobrotnika svojega, kateremu bodi na vekov veke čast in slava!*«⁴⁷

45 O dneh slavnosti, *Slovenski gospodar*, 1889, št. 28 (povzeto po goriški Soči).

46 Tridnevna slavnost Vodnikova. Dne 30. junija, *Slovenski narod*, 1889, št. 152.

47 Fran Wiesthaler, Slavnostni govor, *Ljubljanski zvon*, str. 386–392.

*Neznani fotograf, Odkritje Vodnikovega spomenika, 17,3 x 22,6 cm
(Narodni muzej Slovenije)*

Po padcu belega zastora, ki je obdajal spomenik, so gledalci uzrli »umetni kip – prvi spomenik slavnega Slovenca v domovini«. »Nepopisno navdušenje se polasti občinstva. Z 'Grada' doli pa doné močni streli in pretresajo tla, naznanjujoč, da se je razkril slavnemu Slovencu, prvobouditelju, spomenik slave.«⁴⁸

K spomeniku so položili 33 vencev. Na prošnjo osmošolca Bulovca, ki je bila predložena vodstvu gimnazije, je deželni šolski svet dovolil osmošolcem in višjim gimnazijcem udeležbo na slovesnosti »in položiti na spomenik po jeden venec, a gymnazijskemu vodstvu naročil, potrebno ukreniti, da na teh vencih ne bode niti trakov, niti napisov«.⁴⁹

Zbori Glasbene matice, ljubljanske čitalnice, Lire iz Kamnika, Šiške, Celja, Novega mesta, Litije, Slavec in drugi zbori pod Gerbičevim vodstvom (300 pevcev) so skupaj zapeli kantato Slava Vodniku (besedilo strokovni učitelj na obrtni šoli Anton Funtek, glasba dr. Benjamin Ipavec).⁵⁰ Deželni odbornik in predsednik Odbora za postavitve spomenika dr. Vošnjak je izročil ljubljanskemu županu Grasselliju spomenik v last in varstvo. Dr. Vošnjak: »Padla je zavesa. Odkrit je spomenik. V solčnem svitu blišči se Vodnikov kip, ustvarjen od ženijalne roke domačega umetnika Alojzija Gangla (burni klici: živio Gangl, živio!), ustvarjen v proslavo pesnika, proroka, prebuditelja, prvega narodnega mučenika Valentina

48 Dr. Fr. L. (Frančišek Lampe), Vodnikova slavnost, *Dom in svet*, 1889, št. 7, str. 162.

49 Polaganje vencev na Vodnikov spomenik, *Slovenski narod*, 1889, št. 146.

50 Besedilo pesmi je objavljeno v: *Dom in svet*, 1889, št. 7, str. 146.

Vodnika. *S kamenitega stojala nam kliče pesnik: Ljubite tudi vi svoj narod tako goreče, kakor sem ga jaz ljubil. Delajte zanj, žrtvujte mu vse svoje moči, ne ustrašite se nobenih ovir in protivnikov, ustrajni bodite in neupogni, kakor sem bil jaz, da se bodo tudi vas, ko bode že zdavnaj počivali v grobu, spominjali hvaležni potomci.*«⁵¹ Župan Grasseli se je zahvalil Odboru. Slovenska prireditev se je končala z domoljubno cesarsko himno.⁵²

Dijaki 5., 6. in 7. razreda ljubljanske gimnazije so zbrali 32 gld 15 kr za venec, ki so ga želeli položiti pred Vodnikov spomenik. Ker jim je deželni šolski svet prepovedal trak v narodnih barvah in napis na vencu, dijaki takšnega venca niso želeli položiti.⁵³ Zato so znesek izročili *Slovenskemu narodu* oziroma Pisateljskemu društvu, da ga uporabi za načrtovani Prešernov spomenik.⁵⁴

Tridesetletnemu kiparju Ganglu je uspelo oblikovati življenjsko prepričljivo Vodnikovo figuro, ki kljub visokemu podstavku ni učinkovala vzvišeno niti nedostopno. Vodnikov spomenik, ki ga odlikuje skladnost med realističnim Vodnikovim kipom in monumentalno preprostim, pretehtano oblikovanim podstavkom, je stal pred licejem, kjer je Vodnik poučeval.⁵⁵

Licejsko poslopje je poškodoval potres leta 1895, zato so ga leta 1902 porušili. Umetnostni zgodovinar in duhovnik Viktor Steska je tedaj zapisal: »Mislili smo, da se bo dvignilo na tem prostoru poslopje II. c. kr. gimnazije, a vse kaže, da bo tu zrastle tržnica. Čudno: Kjer je prej žuborel vir modrosti, tu se bodo poslej prodajale zeljnate glave! Vodnik pa si bo mislil, kakoč hrbet onemu mestu, 'kjer delal je za narod svoj': Sic transit gloria mundi!«⁵⁶ Spomenik se je po izgubi arhitekturnega ozadja optično zmanjšal.⁵⁷

51 Tridnevna slavnost Vodnikova. Dne 30. junija, *Slovenski narod*, 1889, št. 152.

52 Dr. Fr. L. (Frančišek Lampe), Vodnikova slavnost, *Dom in svet*, 1889, št. 7, str. 162.

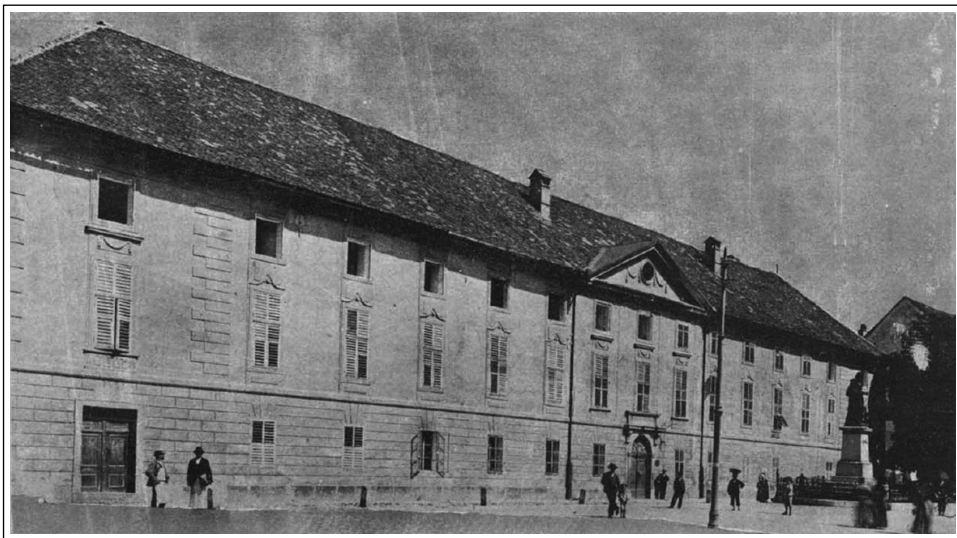
53 Janez Kos, *Glejte ga, to je naš Prešeren!*, Ljubljana 1997, str. 27.

54 Za Prešernov spomenik, *Slovenski narod*, 1889, št. 160.

55 Prvotno je na tem mestu stala cerkev sv. Filipa, ki jo je leta 1073 ustanovil ljubljanski trgovec Peter Baldavic. Leta 1233 so se naselili v Ljubljani frančiškani, ki so poleg cerkve dali sezidati samostan. Ta je pogorel leta 1382. Novo samostansko poslopje je bilo zgrajeno v letih 1403–1412 in bilo obnovljeno v 17. stoletju. Samostan je imel obliko četverokotnika z obširnim dvoriščem in križnim hodnikom v sredini. Leta 1785 so se frančiškani preselili v avguštinski samostan, kjer delujejo še danes. Anton Tomaž Linhart je leta 1786 predlagal, naj se prazno samostansko poslopje uporabi za normalko in gimnazijo. V letih 1788–1790 so samostan priredili za šolske namene in podrli cerkev in mestna, t. i. »kloštrska« vrata v mestnem obzidju tik samostana. V stavbi je začela delovati normalka. Gimnazijski pouk se je začel novembra 1790, bogoslovna predavanja decembra 1791. Leta 1852 so ustanovili realko, ki je v licejskem posloppu delovala do leta 1874. Stavba je dala streho tudi za moško učiteljsiše z vadnico, deželni muzej, Historično društvo za Kranjsko in licejsko knjižnico. S širitvijo gimnazije so postopoma izselili bogoslovno učiteljsiše, realko, učiteljsiše in muzej. Poslopje je služilo šolskim namenom do septembra 1899, ko se je iz njega v nove prostore preselila c. kr. višja gimnazija (Peter pl. Radics, *Licejsko poslopje v Ljubljani, Ljubljanski zvon*, 1902, št. 11, str. 696–699; V. S. (Viktor Steska), *Licejsko poslopje v Ljubljani, Dom in svet*, 1903, št. 1, str. 58–59; V. S. (Viktor Steska), *Nekdanje ljubljansko licejsko poslopje, Ilustrirani Slovenec*, 1926, št. 35, str. 298).

56 V. S. (Viktor Steska), *Licejsko poslopje v Ljubljani, Dom in svet*, 1903, št. 1, str. 58–59.

57 Karel Dobida, *Spomenik kralja Petra I. v Ljubljani / Nekaj kritičnih opazk, Slovenec*, 1927, št. 37.

*Vodnikov spomenik pred nekdanjim licejskim poslopjem
(Ilustrirani Slovenec, 1926, št. 35, str. 298)*

Viri in literatura

Viri

ARS, Konvolut Odbor za Vodnikov spomenik 1887–1889, fond AS 621.

Literatura

- Costa, Etbin H., Zastran bukev v Vodnikov spomin, *Novice*, 1857, št. 90.
- Čopič, Špelca, *Ljubljansko kiparstvo na prostem*, Ljubljana 1991, str. 106.
- Dežman, Karel, Das Museum-Gebäude«, *Mittheilungen des Musealvereins für Krain*, 1889, str. 371.
- Dobida, Karel, Spomenik kralja Petra I. v Ljubljani / Nekaj kritičnih opazk, *Slovenec*, 1927, št. 37.
- Gustin, Josip, Ganglov 'Vodnik', *Ljubljanski zvon*, 1889, str. 59.
- Kos, Janez, *Glejte ga, to je naš Prešeren!*, Ljubljana 1997.
- Kuk, Ivan, O spominu Vodnikovem, *Novice*, 1857, št. 92.
- Lampe, Frančišek (Dr. Fr. L.), Vodnikova slavnost, *Dom in svet*, 1889, št. 7, str. 162.
- Levec, Fran, Vodnikov spomenik v Ljubljani, *Ljubljanski zvon*, 1888, št. 12, str. 765.
- Levstik, Fran (A.), Iz Ljubljane. 28. sept., *Slovenski narod*, 1868, št. 77.
- Levstik, Fran, Iz Ljubljane, 29. oktobra, *Slovenski narod*, 1868, št. 90.
- Likar, Andrej, Prijazna beseda o spominkih, *Novice*, 1858, št. 32.
- Radics, Peter, Licejsko poslopje v Ljubljani, *Ljubljanski zvon*, 1902, št. 11, str. 696–699.

- Steska, Viktor, Licejsko poslopje v Ljubljani, *Dom in svet*, 1903, št. 1, str. 58–59.
- Toman, Lovro, O Vodnikovem godu, *Novice*, 1858, št. 4.
- Toman, Lovro, Vodnikov stoletni rojstni dan 3. februarja 1858, *Novice*, 1857, št. 89.
- Toman, Lovro, O Vodnikovem spominku (V Radoljci 2. svečana 1862.), *Novice*, 1862, št. 7.
- Wiesthaler, Fran, Slavnostni govor, *Ljubljanski zvon*, str. 386–392.
- Žitko, Sonja, *Historizem v kiparstvu 19. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 1989.
- Enthüllung des Vodnik-Denkmal, *Laibacher Zeitung*, 1889, št. 142.
- O dneh slavnosti, *Slovenski gospodar*, 1889, št. 28.
- O Vodnikovem spominku, *Novice*, 1863, št. 23 in 27.
- O Vodnikovem spominku / Vprašanje in odgovor, *Novice*, 1867, št. 23.
- Občni zbor pisateljskega podpor. društva, *Slovenski narod*, 1887, št. 75.
- Polaganje vencev na Vodnikov spomenik, *Slovenski narod*, 1889, št. 146.
- Poziv Odbora »Slovenije«, 1. december 1869 (natisnil J. Blaznik v Ljubljani, založila »Slovenija«).
- Tridnevna slavnost Vodnikova. Dne 30. junija, *Slovenski narod*, 1889, št. 152.
- Vodnik-Denkmal, *Laibacher Zeitung*, 1889, št. 143.
- Vodnikova podoba, *Slovenski narod*, 1889, št. 146.
- Za Prešernov spomenik, *Slovenski narod*, 1889, št. 160.
- Zahvala, *Slovenec*, 1889, št. 149.

Povzetek

Spomenik prvega slovenskega pesnika, časnikarja, šolnika in jezikoslovca Valentina Vodnika iz leta 1889 v Ljubljani je prvi slovenski nacionalni spomenik in pomeni začetek slovenskega spomeniškega kiparstva.

Prva pobuda za Vodnikov figuralni spomenik je bila dana leta 1857. Pri izbiri Vodnika je imelo pomembno vlogo dejstvo, da je bil staroslovencem bližji kot pesnik France Prešeren. Pojavili so se tudi predlogi, naj bi namesto s kiparskim spomenikom Vodnikov spomin počastili z zbornikom ali dijaško štipendijo za najboljše učence slovenščine. 2. februarja 1858 (ob stoti obletnici Vodnikovega rojstva) so slovesno odkrili spominsko ploščo na Vodnikovi rojstni hiši v Šiški.

Denar za kiparski spomenik v Ljubljani so zbirali 30 let. Nabiralna akcija, ki sta jo sprva vodila dr. Lovro Toman in dr. Janez Bleiweis, je postopoma zastala. Leta 1869 je Društvo za brambo narodnih pravic Slovenija objavilo poziv za ponovno zbiranje prispevkov za Vodnikov spomenik in dalo napraviti načrt spomenika.

Pobudo za postavitve spomenika je na začetku leta 1887 obnovil odbor Pisateljskega podpornega društva. Pisateljsko podporno društvo je prevzelo od Slovenske matice nabrani denar in v dogovoru s Slovensko matico in ljubljansko mestno občino ustanovilo Odbor za postavitve Vodnikovega spomenika, ki ga je vodil dr. Josip Vošnjak. Odbor se je začel dogovarjati z mladim kiparjem Alojzijem Ganglom (1859–1935), ki je tedaj obiskoval drugi letnik dunajske akademije. Gangl je prejel naročilo maja 1887. Izdelal je več študij Vodnikovega kipa.

Gangl je Vodnikov kip končal do novembra 1888 v ateljeju v Pratri, ki mu ga je dal na razpolago profesor Edmund Hellmer. Kip je odlila c. kr. livarna Franza Pönningerja na Dunaju. Gangl je bil najbrž tudi avtor načrtov za podstavek. Spomenik so po Ganglovem nasvetu postavili v osi nekdanjega liceja. Spomenik so odkrili 30. junija 1889 v sklopu velikega tridnevnega slavlja v čast Vodniku vob prisotnosti narodnih društev in nad deset tisoč ljudi.

Zusammenfassung

Vodnik Denkmal in Ljubljana - Das erste slowenische Nationaldenkmal

Damir Globočnik

Das Denkmal des ersten slowenischen Dichter, Journalisten, Pädagogen und Linguisten Valentin Vodnik aus dem Jahr 1889 in Ljubljana ist das erste slowenische Nationaldenkmal und bedeutet den Beginn der Denkmäler in slowenischer Bildhauerkunst. Die erste Initiative für ein figuratives Denkmal von Vodnik wurde im Jahr 1857 gegeben. Die Tatsache, dass er den Altslovenen näher stand als der Dichter France Prešeren, spielte bei der Auswahl von Vodnik eine wichtige Rolle. Es wurden auch Vorschläge gemacht, die Erinnerung an Vodnik mit einem Sammelband oder Stipendium für die besten Schüler der slowenischen Sprache zu würdigen, anstatt mit einem Denkmal. Am 2. Februar 1858 (dem 100. Geburtstag von Vodnik) wurde an Vodniks Geburtsort in Šiška eine Gedenktafel enthüllt.

Das Geld für das Denkmal in Ljubljana wurde 30 Jahre gesammelt. Die Spendenaktion, die zunächst von Dr. Lovro Toman und Dr. Janez Bleiweis gestartet wurde, geriet nach und nach ins Stocken. Im Jahr 1869 veröffentlichte Slowenien, der Verein zur Verteidigung der nationalen Rechte eine Aufforderung zur erneuten Sammlung von Beiträgen und erstellte einen Plan für das Denkmal.

Die Initiative zur Errichtung eines Denkmals wurde Anfang 1887 vom Vorstand des Fördervereins der Schriftsteller erneuert. Der Förderverein der Schriftsteller übernahm die gesammelten Beiträge von der Slovenska matica und gründete in Vereinbarung mit der Slovenska matica und der Stadtgemeinde Ljubljana ein Komitee für die Errichtung des Vodnik Denkmals unter der Leitung von Dr. Josip Vošnjak. Das Komitee begann mit dem jungen Bildhauer Alojzij Gangl (1859-1935), der damals das zweite Jahr der Wiener Akademie besuchte, zu verhandeln. Gangl erhielt den Auftrag im Mai 1887. Er fertigte mehrere Studien der Statue an.

Gangl stellte die Statue bis November 1888 in einem von Professor Edmund Hellmer zur Verfügung gestellten Atelier in Pratt fertig. Die Statue wurde in der k. k. Gießerei von Franz Pönninger in Wien gegossen. Gangl war wahrscheinlich auch der Autor der Pläne für das Podest. Das Denkmal wurde auf der Achse des ehemaligen Lyzeums nach den Anweisungen von Gangl errichtet. Das Denkmal wurde am 30. Juni 1889 im Rahmen einer dreitägigen Feier zu Ehren von Vodnik in Anwesenheit nationaler Vereine und von über 10.000 Personen enthüllt.

UDK 37(450.36=411.16)"17/19"

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prejeto: 10. 5. 2019

Renato Podbersič*

Izobraževanje Judov v Gorici od začetkov do sredine 20. stoletja

*Education of Jews in Gorica/Gorizia
from the early to mid-20th century*

Izvleček

Prispevek obravnava izobraževanje Judov v Gorici, in sicer od prve judovske šole v 18. stoletju do II. svetovne vojne, ki je pomenila zadnji udarec njihovemu organiziranemu šolanju.

Na podlagi virov in literature je prikazan razvoj judovskega šolstva v mestu ob Soči, njihovo vključevanje v mestne šole in pomembne osebnosti, ki so sodelovale pri judovskem izobraževanju. Pri tem je treba omeniti predvsem dva rabina iz družine Reggio, ki sta pomembno zaznamovala judovsko izobraževanje v Gorici v prvi polovici 19. stoletja.

Prispevek zajema dva državnopravna okvira: avstrijskega do konca prve svetovne vojne (1918) in italijanskega po vključitvi Gorice v novo državo po prvi svetovni vojni.

Abstract

The article talks about the education of Jews in Gorica/Gorizia, from the first Jewish school in the 18th century until World War Two, which signified the last blow to their organised schooling.

On the basis of sources and literature, the article shows the development of Jewish schooling in this town by the Soča River, their inclusion in the town schools and the important personalities who participated in Jewish education. The latter involves mainly two rabbis from the Reggio family, who left an important mark on Jewish education in Gorizia in the first half of the 19th century.

The article includes two state frameworks: the Austrian one until the end of World War One (1918) and the Italian one after the inclusion of Gorica/Gorizia, following the war.

Ključne besede: Judje na Goriškem, izobraževanje Judov, judovsko šolstvo, ješiva

Key words: Jews in the Gorica/Gorizia area, education of Jews, Jewish schooling, yeshiva

* dr. Renato Podbersič, znanstveni sodelavec, Študijski center za narodno spravo,
e-pošta: renato.podbersic@scnr.si

Uvod

Srednjeveški Judje so znotraj krščanske fevdalne družbe uživali močno notranjo avtonomijo. Judovske skupnosti so živele v ločenih predelih mesta. Prostor naselitve je običajno obsegal trg, ulico ali dve, včasih tudi posebno četrto, tako kot je bilo v srednjeveškem Mariboru. Judovska skupnost je po navadi sezidala sinagogo in versko šolo ter poskrbela za obredno kopališče in pokopališče. V skupnosti so delovali mesar, pisar in krojač, vodil pa jo je njen najpremožnejši član in tudi rabin.¹

Judje so izobraževanju vedno pripisovali velik pomen, ker predstavlja privilegirano sredstvo doseči, kot je rečeno v Bibliji, svetost, podobno božji. Izobraževanje in verska praksa sta temeljnega pomena, popolnoma v skladu s splošnim učenjem judovstva, saj kulturo obravnavata kot privilegirano okolje, ki iz roda v rod prenaša vrednote, iz katerih vleče svoje korenine. V judovskih šolah, v posebnih judovskih razredih splošnih šol in prek denarne podpore rabinskim semeniščem in raziskovalnim ustanovam so posvečali veliko pozornost judovskim verskim študijam, poznavanju hebrejščine in judovske zgodovine. Poleg tega je tudi osrednji judovski kulturni prostor, sinagoga oz. shodnica, kraj shajanja, središče za čaščenje Boga in hkrati za izobraževanje in družbeno življenje.²

Judje v Gorici

Jude verjetno najdemo v Gorici že ob nastanku mesta oz. prvi omembi leta 1001, njihova prisotnost pa je dokumentirana v letu 1288. Judje so znotraj krščanske fevdalne družbe uživali močno notranjo avtonomijo. Sredi 14. stoletja jih je prizadelo veliko preganjanje. Ponoven zagon je skupnost dobila v začetku 16. stoletja. Judje v Gorici so se ukvarjali v glavnem z denarnimi posli in trgovino. Leta 1509, ob prehodu goriške dežele pod Habsburžane, je avstrijski vladar Maksimilijan I. goriškemu Judom podelil več privilegijev. Med njimi sta izstopala rodbina Morpurgo in njen član Izak iz Trsta, ki je zaradi zaslug in zavoljo svoje zvestobe do cesarske krone dobil privilegij za naselitev v Gorici. Prvotno domovanje goriških Judov je bilo v starem delu mesta, danes v ulici Via Cocevia, stisnjeno v pobočje pod goriškim gradom. Konec 17. stoletja so jim mestne oblasti odredile nov prostor za naselitev v bližini tedanjega pokopališča zunaj mesta – geto, v današnji ulici Ascoli. Vrata geta so se zapirala ob sončnem zahodu, tako so goriški Judje živeli povsem ločeno od someščanov. Sinagogo so si zgradili leta 1756. Njihova skupnost se je večala s priseljenci iz vzhodne Evrope in ozemlja Beneške republike. Nov zagon so prinesle reforme cesarja Jožefa II., ki je tudi Judom priznal več

¹ Jelinčič Boeta, Judje na Slovenskem, str. 77–79.

² Lesizza Budin, *La scuola ebraica goriziana*, str. 17, 25; Jelinčič Boeta, *Kratka zgodovina Judov*, str. 257.

pravic, goriški geto pa je bil odpravljen šele med francosko zasedbo. Občasno je še prihajalo do sporov s someščani, ki so Judom očitali oderuštvo in izkoriščanje. Vendar se je z leti položaj goriških Judov izboljševal. Sredi 19. stoletja so v getu živeli le najrevnejši Judje, ki so sestavljali le dobro petino skupnosti. Bogatejši Judje so se naselili na prestižnih mestnih lokacijah, na Korzu in na Travniku. Goriška judovska skupnost je bila pomemben člen mestnega življenja, vendar je v glavnem sprejemala italijanske narodne cilje in iredentistično gibanje. Ob popisu leta 1890 je bilo v Gorici okrog 260 Judov in so sestavljali večino vsega judovskega prebivalstva v avstrijski Goriško-Gradiščanski deželi.³

Začetki judovskega šolstva v Gorici

Prva šola se v goriškem getu omenja leta 1715, najverjetneje pa je bila namenjena zgolj verskemu pouku (hebr. *Beth ha-midrash*), ne pa poučevanju splošnih predmetov. Njeni prostori so bili v hiši Moisea Monteffiorija na ulici v getu št. 4, v njej pa je bila tudi molilnica. Avstrijska vladarica Marija Terezija je leta 1774 uzakonila obvezno osnovo šolstvo v avstrijskih dednih deželah za otroke od šestega do dvanajstega leta. Posledično so tudi v goriškem getu leta 1775 dobili lastno šolo, normalko. Pouk v italijanščini je bil splošen in je vključeval tudi književnost, petje in ples. Judovska šola je morala v šolski sklad plačevati dva dukata mesečno. Učenci so imeli dnevno štiri ure pouka, dve uri dopoldne in dve uri popoldne. Razdeljeni so bili v dva razreda. Učitelj je vsakih šest mesecev prejemal plačilo v višini 50 goldinarjev. Člani judovske skupnosti so izmed sebe izbrali poverjenika, ki je nadziral metode poučevanja in uspeh učencev. Leta 1781⁴ je bilo z dekretom določeno, da morajo v judovskih šolah poučevati Judje, verska besedila pa so morali uskladiti z judovsko vero. Glede poučevanja splošnih predmetov (geometrije, zgodovine, zemljepisa) so morali tudi v judovskih šolah uporabljati iste učbenike kot v drugih šolah. Seznam učbenikov za pouk je sestavil učitelj in ga predložil učencem, ki so si morali knjige priskrbeti sami. Prepovedan pa je bil uvoz knjig z območij zunaj Avstrije. Če skupnosti ne bi uspelo organizirati šole v getu, bi morali otroke pošiljati v krščanske šole v mestu.⁵

Leta 1783 so v goriškem getu odprli judovsko šolo, ki je izpolnjevala merila iz zakonske uredbe, sprejete 20. oktobra 1781. Obiskovati so jo morali vsi judovski dečki in deklice iz krajevne skupnosti, čas za njihov vpis v šolo pa je potekel 14. novembra 1783.⁶

3 Cedarmas, *La comunità israelitica*, str. 19–32; Altieri, *La comunità ebraica*, str. 20–21; Jelinčič Boeta, *Kratka zgodovina Judov*, str. 195–202; Podbersič, *Jeruzalem ob Soči*, str. 60–69.

4 Vladar Jožef II. je 13. oktobra 1781 izdal t. i. tolerančni patent (nem. *Judentoleranzpatent*), s katerim je vsem svojim podložnikom zagotavljal svobodno izpovedovanje katerekoli vere, tudi judovske.

5 Lesizza Budin, *La scuola ebraica goriziana*, str. 17–18; Lesizza Budin, *Vita e cultura*, str. 101–102; Brancati, *L'organizzazione scolastica*, str. 124–125.

6 Lesizza Budin, *La scuola ebraica goriziana*, str. 20.

V getu so morali leta 1789 urediti šolo z nemškim učnim jezikom, da bi zmanjšali razlike z drugimi Goričani. Že leta 1790 so se pojavile prve zahteve krajevnih Judov po njeni ukinitvi zaradi previsokih stroškov. Voditelja skupnosti Jacob Senigaglia in Grassin Bolaffio sta posebej navedla težave pri zagotavljanju obveznega plačila za učitelja, kajti šolo je obiskovalo zgolj sedem ali osem otrok.⁷ Otroke so začeli pošiljati v mestne šole, po nekaj letih so spet odprli lastno šolo za otroke premožnih družin. Toda že jeseni 1800 sta voditelja judovske skupnosti Grassin Bolaffio in Salamon Vita Levi spet zaprosila za zaprtje posebne judovske šole v getu. Ta naj bi poslej delovala le za otroke do šestega leta, starejši pa naj bi se izobraževali v mestnih šolah. Največ jih je zahajalo k patrom piaristom, ki so pri poučevanju nadomestili jezuite. Kljub temu judovske šole v getu niso zaprli, ampak so jo ohranili za učence, ki niso dovolj znali nemščine, da bi se lahko vključili v javno šolo. Plačilo za učitelja je letno znašalo dvesto goldinarjev.⁸ Poleg tega so se Judje bali, da bi bili njihovi otroci v mestnih šolah preveč podvrženi krščanski veri. Jeseni 1800 je judovsko šolo v getu obiskovalo osem učencev: Abraham Gentilli, Leon Levi Gentilli, David Gentilli, Joseph Pincherle, Anna Pincherle, Jacob Morpurgo, Samuel Morpurgo, Isach Morpurgo, vsi stari med osem in deset let.⁹

Pomen rabinov Reggio

V 19. stoletju so verske skupnosti v tedanji Habsburški monarhiji same vzdrževale svoje osnovnošolske izobraževalne ustanove. Tako je bila tudi judovska šola odvisna predvsem od gospodarskega položaja članov verske skupnosti. Med največje pomanjkljivosti judovskega izobraževalnega sistema je treba umestiti pomanjkanje centralnega upravljanja. Tudi Judje v Gorici so razvili svoje osnovno šolstvo. Leta 1844 je bilo v mestu 27 šoloobveznih otrok (23 fantov in štiri dekleta). Razen dveh fantov so vsi obiskovali judovsko šolo v nekdanjem getu, kjer je poučeval Izak (Isacco) Samuele Reggio, verski pouk pa je izvajal Graziano Luzatto. Letni honorar za učitelja je znašal dvesto goldinarjev. Šolo je avtonomno upravljala judovska skupnost, vendar so se morali kandidati za učitelja prijaviti na nadškofijski ordinariat v Gorici. Leta 1849 je bilo v judovski šoli v Gorici sedemnajst učencev, gimnazijo v Gorici pa je leta 1854 obiskovalo tudi šest Judov. Vsi judovski starši so morali pošiljati svoje otroke med šestim in dvanajstim letom v šolo. Če pa so za svojega potomca izbrali zasebno izobraževanje, je moral opravljati vsak semester izpite iz pridobljenega znanja, ki jih je nadzoroval glavni rabin. Sta se pa tudi znotraj goriške judovske skupnosti izoblikovala nasprotna tabora glede izobraževanja. Tako imenovani izolacionisti so zahtevali posebno

7 Lesizza Budin, *La scuola ebraica goriziana*, str. 21.

8 Altieri, *La comunità ebraica*, str. 30–31; Brancati, *L'organizzazione scolastica*, str. 135.

9 Lesizza Budin, *La scuola ebraica goriziana*, str. 25.

izobraževanje za Jude, ki naj bi bili sicer preveč pod udarom sekularizma in nejudovskih vplivov. Po drugi strani so t. i. integralisti zahtevali pošiljanje svojih otrok v mestne šole, tudi če bi to pomenilo mešanje z večinskimi katoliškimi sošolci. Pri tem so se sklicevali predvsem na previsoke stroške, ki jih je zahtevalo ločeno judovsko šolstvo. Tako se je šolstvo v nekdanjem goriškem getu z leti vedno bolj spreminjalo v zgolj verski pouk.¹⁰

Prvo polovico 19. stoletja je med goriškimi Judi najbolj zaznamoval prav Izak Samuele Reggio (1784–1855); v svojih delih se je vedno znova podpisoval kot »Goričan«. V Gorico se je iz Ferrare preselil že Izakov oče, Abram Vita Reggio, ki je prišel leta 1783 kot učitelj v novoustanovljeno judovsko versko šolo. Njegov mentor je bil goriški rabin Mose Gentili (Hefez), ki ga je Abram nasledil po smrti leta 1798. Poročil se je z Malchino, hčerko rabina Abrama Morpurgo iz Gradišča ob Soči. Njegov edini otrok je bil prav Isacco. Versko izobrazbo mu je dal oče, splošno izobrazbo pa je pridobival na goriški gimnaziji in liceju. Zraven se je učil tudi glasbe, risanja in slikanja. Svojo poklicno pot je Izak Samuele Reggio začel leta 1803 v Trstu, kjer je poučeval na zasebni šoli, leta 1809 pa so ga Francozi imenovali za profesorja leposlovja, zgodovine in geografije na liceju v Gorici. Ob obnovi avstrijske oblasti je ostal brez javne službe. Najdemo ga med ustanovitelji rabinskega kolegija v Padovi leta 1829. Leta 1846 je nasledil očeta na mestu rabina v Gorici, to službo je opravljal do smrti zaradi kolere leta 1855.¹¹

Šolanje do prve svetovne vojne

Jude v Gorici je na državni ravni od leta 1852 predstavljala judovska skupnost na Dunaju (nem. Israelitische Kultusgemeinde Wien), ki je bila sicer uradno predstavniško telo Judov v tedanji Avstriji. Z novo državno zakonodajo iz leta 1867 so postali tudi Judje popolnoma izenačeni glede vseh pravic in dolžnosti z drugimi prebivalci habsburške monarhije. Po dveh letih razprav v državnem zboru je bil 21. marca 1890 v cisalajtanski polovici habsburške monarhije naposled sprejet t. i. Judovski zakon (nem. *Israelitengesetz*). Urejal je odnose med državo in judovskimi skupnostmi ter poenotil tovrstno zakonodajo. Omenjeni zakon je bil ključnega pomena za judovske skupnosti v monarhiji, saj jim je priznaval vlogo posrednika med judovskimi verniki in državo. Hkrati je urejal podrobnosti o delovanju judovskih verskih občin na različnih področjih, od nadzora statuta do organizacije judovskega obredja in verskega izobraževanja. Vsaka judovska verska občina je tako postala krajevno zamejena, na njenem območju ni smela obstajati nobena druga judovska verska občina. Vsak Jud je bil član tiste judovske

10 Tassin, *L'Istruzione popolare*, str. 114–115; Brancati, *L'organizzazione scolastica*, str. 137; Grusovin, *Gli ebraisti Cattolici*, str. 30–34.

11 Cusin, *Filiazione patrilineare e matrilineare*, str. 75–89; Grusovin, *La comunità ebraica*, str. 17–19; Arčon, *Judovska skupnost*, str. 50.

verske občine, kjer je imel stalno prebivališče. Judovsko versko občino so lahko ustanovili le na območju, kjer je bilo na razpolago dovolj denarnih sredstev in ustreznih bogoslužnih ustanov. Poleg tega so morali poskrbeti za versko osebje in zagotavljali reden verski pouk.¹² Omenjena zakonodaja je bila podlaga tudi za organizacijo judovskih skupnosti v Avstrijskem primorju. Tako je prišlo 18. marca 1893 do reorganizacije judovskih skupnosti na tem območju, ustanovljeni sta bili dve okrožji, Trst in Gorica.¹³ Leta 1893 so se člani nekdanje judovske skupnosti iz Gradišča ob Soči (Gradisca d'Isonzo) priključili goriški skupnosti.¹⁴ Ta zakonodaja je ostala na Goriškem v veljavi do državnopravnih sprememb po koncu prve svetovne vojne.

Znotraj judovske skupnosti v Gorici je v drugi polovici 19. stoletja deloval rabin, ki je bil hkrati učitelj višjih razredov judovske verske šole, letno pa je moral pripraviti vsaj šest nagovorov v sinagogi in vsaj enkrat tedensko poučevati iz Tore. Poleg tega je moral rabin skrbeti za judovsko versko in pravno izročilo, vpisovati novorojence in umrle, pripravljati mladoporočence in skrbeti za razveze. Nižje razrede judovske šole je poučeval nastavljeni učitelj. Judovsko versko šolo je leta 1872 obiskovalo deset dečkov in osem deklic. Skupnost je skrbela še za sinagogo, nekakšen otroški vrtec, druge lokale verskega zavoda in za oskrbo revnih, ki so se k njim zatekli po pomoč.¹⁵

Vsaj že leta 1808 je tudi v Gradišču ob Soči obstajala judovska šola, leta 1844 jo je obiskovalo 17 učencev (enaajst fantov in šest deklet). Učenci so bili iz judovskih družin Morpurgo, Luzzatto, Vitali in Prister. Zanimivo je, da je bil učni jezik hebrejščina. Učitelj je bil Isach Luzzatto, ki je poučeval tudi verouk, hkrati pa opravljal še službo rabina v Gradišču.¹⁶

V drugi polovici 19. stoletja se je tudi pri Judih v Gorici povečala integracija s preostalim prebivalstvom v mestu. Omenjeni proces lahko opazujemo na več ravneh: judovski starši so svoje otroke pošiljali v mestne šole, Judje so najemali katoliške služkinje in hišne pomočnice. Med goriškimi učiteljicami najdemo naslednje Judinje: Brunetta in Consola Richetti, Benvenuta Luzzatto, Cornelia Coen Luzzatto in Elisa (Betty) Pavia. Betty Pavia je bila znana učiteljica jezikov.¹⁷

Judovska šola oz. ješiva (hebr. *yeshivah*) v Gorici se je v času rabina Giacoma Bolaffia, v Gorici je deloval med 1894–1903, precej izboljšala. Njegovo obdobje pri opravljanju rabinske službe v Gorici je ostalo dobro zapisano. Prizadeval si je za poživitev judovske vere v obdobju nagle sekularizacije in za ustrezen verski pouk judovske mladine v Gorici. Poučevala sta učitelj Abramo Pavia in učiteljica Betty Pavia. Izobraževanje je vključevalo branje, slovnico, prevajanje in komentarje k

12 Bihl, *Die Juden*, str. 881–885; Pančur, *Judovska skupnost v Sloveniji*, str. 44.

13 CAHJP, Jerusalem, Archivio della Comunità Ebraica di Gorizia, B, fasc. 2, busta 4; Lesizza Budin, *Vita e cultura ebraica*, str. 12.

14 Cedaras, *La comunità israelitica*, str. 31; Podbersič, *Jeruzalem ob Soči*, str. 154.

15 Arčon, *Judovska skupnost*, str. 56–57; Podbersič, *Jeruzalem ob Soči*, str. 103–104.

16 Tassin, *L'Istruzione popolare*, str. 114, 115; Brancati, *L'organizzazione scolastica*, str. 134.

17 Claricini, *Gorizia nelle sue istituzioni*, 2. knjiga, str. 420.

svetopisemskim besedilom. Nadalje so se učenci učili tudi prevajanja molitev. Za učenke je prišlo v poštev učenje judovske morale, za učence pa spoznavanje judovske zgodovine in judovske literature. Starejši učenci so se učili tudi judovskih ritualov, hebrejske kaligrafije in recitiranja liturgičnih formularjev v sinagogi. Za verski pouk je denarna sredstva prispevalo tudi državno ministrstvo za uk in bogočastje (nem. *Ministerium für Kultus und Unterricht*) na Dunaju.¹⁸

Pripadniki goriške judovske skupnosti so bili v povprečju bolj izobraženi od večine prebivalstva v mestu. V njihovem vsakdanjiku je prevladovala italijanščina, čeprav je bila velika večina večjezična. V popisu prebivalstva tedanje habsburške monarhije iz leta 1900, ko so resda spraševali po občevalnem jeziku, ne po nacionalnosti, so le trije Judje v Gorici navedli slovenščino kot svoj občevalni jezik. Kar 177 jih je za občevalni jezik navedlo italijanščino in 32 nemščino.¹⁹

Do leta 1850 je v Gorici še delovala judovska trivialka. Od tedaj naprej je v prostorih sinagoge obstajala le še judovska verska šola, ki so jo morali obiskovati vsi judovski otroci. Upravljalo jo je vodstvo skupnosti. Starši so se sicer lahko odločili za privatno versko vzgojo, vendar so morali v tem primeru njihovi otroci izpite opravljati v tej šoli. Čas za take izpite je nastopil v soboto pred pasho²⁰ in v soboto pred koncem leta. Pogoj za vstop v judovsko šolo je bila starost sedem let in znanje branja hebrejščine. Predmetnik so sestavljali hebrejska slovnica, biblično učenje, poznavanje religije, narodna zgodovina ter razumevanje molitev in obredov. Učenci so bili razdeljeni v dva razreda. Tri ure tedensko so morali judovsko šolo namesto verouka obiskovati tudi gimnazijci judovske vere. Potrdilo o obiskovanju je bilo pogoj za uspešen zaključek letnika. Seveda se je čutil tudi t. i. zunanji vpliv, saj je prišlo na državni ravni v drugi polovici 19. stoletja do nove zakonodaje na šolskem področju, med drugim tudi obveznega izobraževanja vseh otrok od šestega do štirinajstega leta starosti. Učenci so morali ob zaključku izobraževanja dokazati poznavanje branja, pisanja, računanja in verskih resnic. Zaradi ostrejšega nadzora so praktično vsi starši svoje otroke pošiljali v šolo. Pouk je nadziral deželni šolski svet, v katerem je za judovske interese skrbel poseben svetnik. Leta 1869 je funkcijo opravljal dr. Giovanni Jona,²¹ tedanji predsednik goriške judovske skupnosti.²² Na nižji ravni sta obstajala še dva šolska sveta, okrožni in krajevni. Tam je judovske interese zastopal dr. Enrico Luzzatto. Judovska šola v nekdanjem getu je bila dobro obiskana. Iz leta 1900 izvira že druga prošnja judovske skupnosti za ukinitve šole zaradi stroškov, ki so nastali s plačevanjem

18 Cedarmas, *Fra Vienna e Roma*, str. 113; Podbersič, *Jeruzalem ob Soči*, str. 165.

19 Haas, *Die sprachlichen Verhältnisse der Juden*, str. 3–11.

20 Pasha oz. Pesah – judovski praznik, tudi judovska velika noč ali praznik opresnikov. V obdobju pashe, ki traja osem dni, se Judje spominjajo odhoda iz Egipta.

21 Dr. Giovanni Jona (1815–1878), bil je prvi odvetnik judovskega rodu v deželi Goriško-Gradiščanski. Poklicno pot je začel v Rovinju, nato se je vrnil v Gorico. Med letoma 1861 in 1877 je bil goriški občinski svetovalec.

22 *Almanacco e guida scematica della Città e Provincia di Gorizia per anno 1876*, str. 50.

učitelja. Sicer so Judje lahko še vedno pošiljali svoje otroke v zasebno šolo, kjer jih je poučevala Betty Pavia.²³

Po zaključnem obveznem izobraževanju so lahko tudi Judje izobraževanje nadaljevali na srednješolski stopnji. Lahko so izbirali med realko in gimnazijo. Realka je v Gorici delovala od leta 1860, pouk pa je v obeh šolah potekal v nemščini. Dr. Giovanni Jona je zahteval, da mora biti učni jezik tako v gimnaziji kot tudi realki italijanščina. Pri tem se je skliceval na zakonodajo, ki je kot učni jezik predvidevala deželni jezik. Doživel pa je nasprotovanje z utemeljitvijo, da sta ti šoli namenjeni vsej deželi, ne le mestu Gorica, zato mora o tem razpravljati deželni zbor.²⁴ Leta 1874/1875 je goriško realko obiskovalo 260 dijakov, nacionalno se jih je 50 opredelilo za Slovence, 40 za Nemce in 170 za Italijane. Verska sestava dijakov je bila pestra, prevladovali so katoličani (247), štirje so bili protestanti in devet je bilo judov. V šolskem letu 1896/1897 je bilo v goriško realko vpisanih 299 dijakov, od teh 270 katoličanov, trije pravoslavne vere, 12 protestantov, en brezverec, kar 13 pa je bilo judovskih dijakov.²⁵ Soča navaja, da so bili v šolskem letu 1879/1880 v goriški gimnaziji vsi dijaki katoličani, razen štirih evangeličanov in osmih judov.²⁶ Število dijakov judovske veroizpovedi na goriški realki je leta 1893 naraslo na 11, potem pa je začelo upadati. Leta 1901 jih tam zasledimo le še osem.²⁷

Med prvo svetovno vojno je tudi judovsko izobraževanje v Gorici delilo usodo porušenega in skoraj izpraznjenega mesta. Zaradi soške fronte se je goriški rabin Ermanno (Hermann) Friedenthal z družino že junija 1915 umaknil na Ogrsko, od koder je izvirajal, in tam ostal do leta 1919. Judovska šola v mestu je bila zaprta.²⁸

Obdobje italijanske države

Zaradi novih politično-upravnih razmer se je goriška judovska skupnost po prvi svetovni vojni tesneje povezala z drugimi judovskimi skupnostmi v Kraljevini Italiji. Leta 1926 je število Judov v Gorici naraslo na okrog 220, med katerimi pa je bilo samo 35 takšnih, ki so tudi finančno prispevali za delovanje judovske skupnosti. Šlo je za domače pripadnike skupnosti, kajti po prvi svetovni vojni priseljeni Judje so v glavnem živeli v slabih finančnih razmerah in za skupnost večinoma niso prispevali. Letne datatve za judovsko skupnost so se zvišale na okrog tristo do štiristo lir, medtem ko je rabin prejemal 16.000 lir plače, kar je vključevalo tudi njegovo namestitev. Goriški Judje so svojo lojalnost do italijanske države

23 Claricini, *Gorizia nelle sue istituzioni*, 1. knjiga, str. 280–295; Brancati, *L'organizzazione scolastica*, str. 124, 161; Arčon, *Judovska skupnost*, str. 63.

24 Gabršček, *Goriški Slovenci*, str. 66.

25 Soča, 16. julija 1897, št. 29. C. kr. realka v Gorici.

26 Soča, 6. avgusta 1880, št. 32. Letošnja šolska poročila.

27 Gorica, 6. julij 1901, št. 53. Goriška realka.

28 Cedarmas, *Fra Vienna e Roma*, str. 116–117.

in po oktobru 1922 podporo vladajočemu fašističnemu režimu dokazovali tudi s članstvom v fašistični stranki *Partito Nazionale Fascista* (PNF).²⁹

Judovsko šolstvo v Gorici je nov razmah doživelo marca 1928 s prihodom novega rabina Abrahama Adolfa Schreiberja (1897–1982), sicer pripadnika ortodoksnega judovstva, po rodu iz stare madžarske ortodoksne rabinske družine. Pred prihodom v Gorico je deloval v skupnosti na otoku Krfu. Bil je odlično izobražen, dober pisec, prav v Gorici se je začel posvečati pripravi kritičnih izdaj del srednjeveških talmudistov, proučevalcev Talmuda. Že njegov oče Simon Soffer Schreiber je veljal za priznanega rabina in utemeljitelja uveljavljene verske šole, ješive, v madžarskem mestu Eger. Okrog njega so se zbirali judovski učenci, nekateri med njimi so se prav zaradi omenjenega rabina priselili v Gorico, da so lahko sledili njegovemu poučevanju. K razmahu ješive v Gorici so prispevali predvsem priseljeni Judje iz Poljske. Hvale na račun judovske skupnosti v Gorici je pogosto izrekal tudi rabin Schreiber, ki je posebej poudaril napredek v obdobju, ko so nekatere druge judovske skupnosti po Italiji počasi ugašale. V Gorici pa so se istočasno pripravljali na odprtje nove šole za poučevanje Tore.³⁰

Sicer se je že ob začetku 20. stoletja v Firencah začelo organizirati judovsko kulturno gibanje Pro Cultura, ki so ga podpirali študenti na tamkajšnjem uveljavljenem rabinskem kolegiju pod vodstvom rabina Margulies. Gibanje si je prizadevalo za zaščito judovske duhovne in kulturne dediščine ter dvig delovanja v posameznih judovskih skupnostih. Pogosto so bile organizirane različne konference na temo judovske zgodovine, s čimer se je ohranjala tradicija. Višek delovanja je to gibanje doseglo ob začetku 30. let.³¹ Odmev zasledimo tudi v Gorici, kjer so na začetku septembra 1932 ob sinagogi odprli obnovljen in povečan nekdanji prostor judovske šole in ga poimenovali po priljubljenem goriškem rabinu Abram V. Reggiu. Kmalu je ta prostor postal središče kulturnega delovanja Judov v Gorici.³²

Za kratek čas je Gorica spet pridobila žar judovskih študij, tako značilen za prvo polovico 19. stoletja in oba rabina iz družine Reggio. Attilio Donato Moise Morpurgo, zadnji predsednik goriške judovske skupnosti pred drugo svetovno vojno, je vzdrževal dobre odnose z rabinom Schreiberjem. Tako je oktobra 1936 z obžalovanjem sporočal v Rim, da mora dr. Abraham Schreiber zapustiti Gorico, kar se bo zgodilo zaradi »zelo žalostnega ekonomskega stanja goriške skupnosti. Italija bo tako izgubila najbolj učenega in nadarjenega učitelja, seveda ne zaradi

²⁹ Cedaras, *La comunità israelitica*, str. 58.

³⁰ AUCEI, fondo Attività dell'Unione delle Comunità Israelitiche Italiane fino al 1933, busta 12, fasc. 44 Gorizia.

³¹ Cedaras, *La comunità israelitica*, str. 72.

³² UCEI, fondo Attività dell'Unione delle Comunità Israelitiche Italiane fino al 1933, busta 21, fasc. 92, dopis 30. avgust 1932.

svoje krivde».³³ Rabin Schreiber je bil zadnji domači rabin v Gorici, iz mesta je leta 1936 odšel v Opatijo.³⁴

Poslej so se vedno znova pojavljale težave v zvezi z judovskim poukom v Gorici. Že omenjeni predsednik Morpurgo je spomladi 1938 pisal na Zvezo judovskih skupnosti Italije v Rimu in prosil za pomoč pri iskanju primerne mladega učitelja, ki bi judovske učence v Gorici poučeval verski pouk, za kar so bili pripravljeni plačati od šeststo do sedemsto lir na mesec.³⁵

Pri delovanju so tudi goriški Judje morali upoštevati »konkurenco« različnih fašističnih združenj. Njihovo delovanje je vedno bolj prodiralo v prav vse pore vsakodnevnega življenja vseh delov družbe v tedanji Kraljevini Italiji. Tukaj judovske skupnosti niso bile prav nobena izjema, konec koncev so morali tudi judovski šolarji obvezno sodelovati v fašističnih državnih programih in organizacijah (Figli della Lupa, Balilla, Giovanni Fascisti, Avanguardisti). Judje v Gorici, kot drugod po Italiji, so si pač prizadevali ostati enakopravni člani državne in narodne, to je italijanske, skupnosti.³⁶

To obdobje so zaznamovali tudi stalni prihodi in odhodi judovskih družin iz srednje in vzhodne Evrope. Gorica je bila pogosto le prehodna točka, s katere jih je večina odpotovala dalje, v Palestino, ZDA ali Švico. Čeprav so predvsem pripadniki mlajše generacije ponujali svetlo sliko goriške judovske skupnosti, je bila realnost vendarle bolj žalostna. Skupnost se je namreč vztrajno manjšala. Od septembra 1938 so italijanske oblasti uvedle več zakonskih ukrepov za izključitev Judov iz javnega življenja in napisale več okrožnic, v katerih so razlagale ravnanje z Judi. Z okrožnicami različnih ministrstev so administrativna določila pošiljali prefektom po pokrajinah. Fašistična definicija Judov v Kraljevini Italiji je sicer podobno kot nacistična temeljila na rasni podlagi. Za podlago ugotavljanja judovstva posamezne osebe pa so fašisti vzeli judovstvo staršev, v primerjavi z nacisti, ki so to preverjali pri starih starših. V italijanskem fašističnem režimu je tako za Juda veljal, kdor je imel judovskega očeta in judovsko mater, ne glede na to ali je bil tudi sam pripadnik judovske vere ali ne. Fašisti so imeli na videz jasen cilj: ločiti Jude od arijskega prebivalstva. To se je pokazalo kot precej težavno, predvsem zaradi številnih mešanih zakonskih zvez. Med glavne fašistične cilje do začetka druge svetovne vojne je spadal izgon Judov iz Italije, kar jih je močno prizadelo predvsem glede pravice do dela in izobraževanja. Tako se je protijudovska zakonodaja postopno zaostrovala. Na začetku septembra 1938 so z odlokom odstranili judovske profesorje, študente in dijake z vseh univerz in šol v Italiji. Izjema je veljala le za študente, ki so se vpisali pred letom 1938/1939. Objavili so seznam

33 AUCEL, fondo Attività dell'Unione delle Comunità Israelitiche Italiane fino al 1933, busta 32E, fasc. 20, mapa 3211.

34 Morpurgo, *Valdirose*, str. 200; Cedarmas, *La comunità israelitica*, str. 82–86.

35 AUCEL, fondo Attività dell'Unione delle Comunità Israelitiche Italiane fino al 1933, busta 32F, fasc. 23, mapa Gorizia.

36 Bettin, *Italian Jews*, str. 98–124.

poklicev, ki so bili prepovedani za Jude, in odstranili državne uslužbence, ki so bili Judje. Toda hkrati so uvedli razlikovanje za posamezne kategorije oseb, ki so tako izpadle iz sistema protijudovske zakonodaje.³⁷

Novembra 1938 so italijanske fašistične oblasti zaostriale ukrepe na področju izobraževanja, saj so izključili vse Jude iz vseh javnih šol, vendar so jim hkrati dovolili ustanovitev lastnih šol znotraj posameznih judovskih skupnosti. Večje judovske skupnosti, ki še niso imele organiziranih lastnih zasebnih šol, so to hitro storile. V Gorici je bilo to precej težje, predvsem zaradi majhne skupnosti. Zato so organizirali zasebna predavanja, poučevanje je prevzela upokojena učiteljica Rina Sara Luzzatto (1884–1943) za nižje razrede, medtem ko je višje razrede prevzel Marcello Morpurgo, takrat še študent v Padovi.³⁸ Tako so lahko njuni učenci ob koncu šolskega leta kot privatisti opravljali izpite in s tem pridobili priznane učne dosežke.³⁹

Fašistične oblasti v Gorici so 5. decembra 1938 s seznama članstva PNF izbrisale tudi 33 judovskih članov. Iz omenjenega popisa izvemo za poklicno pripadnost izključenih goriških Judov, med katerimi najdemo tudi osem učiteljev.⁴⁰

Iz stranke pa niso izključili Maria in Bruna De Ferrija (Dörfles), ker so jima priznali posebne zasluge za fašistično gibanje, ki sta mu pripadala že od leta 1922 oz. 1920. Poleg tega so oblasti priznavale tudi dejstvo, da sta judovsko vero zapustila že pred prvo svetovno vojno. Vseeno so PNF priporočali, naj ju zaradi morebitnega negodovanja v javnosti ne postavlja na vidne položaje znotraj stranke. Težave pa so nastopile decembra 1938 ob praznovanju mladinske fašistične organizacije Balilla, ko sta se brata De Ferri na slovesnosti pojavila na tribuni ob goriškem prefektu. Učitelji, ki so pripeljali svoje učence, so v skladu s tedanjo družbeno klimo negodovali zaradi njune prisotnosti.⁴¹

Med uničenjem in izginotjem

Ob začetku druge svetovne vojne leta 1939 se je judovska skupnost v Gorici stalno manjšala. Pritok Judov iz srednje in vzhodne Evrope je praktično usahnil, predvsem zaradi spopadov in oteženega prehajanja meja. Osrednje vodstvo judovskih skupnosti v Rimu je redno poizvedovalo, kaj se dogaja drugod po državi.

37 De Felice, *Storia degli Ebrei italiani*, str. 366–367; Sarfatti, *Mussolini contro gli ebrei*, str. 62–64; Collotti, *Il fascismo e gli ebrei*, str. 94–96; Caffaz, *Le leggi razziali*, str. 26–27.

38 Marcello Aronne Morpurgo (1919–2012), član ugledne goriške judovske družine. Njegov stric Attilio Morpurgo je bil dolgoletni predsednik judovske skupnosti v Gorici. Na univerzi v Padovi je Marcello diplomiral iz književnosti. Med vojno se je skrival v Benečiji (it. Veneto), po ustanovitvi Izraela pa se je odselil tja in se poročil z Miriam Bolaffio. Umrli je v Berševi.

39 Morpurgo, *Rievocando le ultime vicende*, str. 706; Morpurgo, *Valdirose*, str. 202–203.

40 ASG, Regia Prefettura di Gorizia, Ufficio di Gabinetto, busta G/104 bis, fasc. 17.2.3. Difesa della razza.

41 Altieri, *La comunità*, str. 87–88.

Tako so 19. maja 1940 iz Gorice odgovorili, da pri njih ni ničesar novega glede delovanja skupnosti in da verski pouk v Gorici redno poteka.⁴²

Razmere za goriške Jude so se zaostriale po kapitulaciji Italije septembra 1943 in ob prihodu nemške vojske na Goriško. Po vseh italijanskih deželah, ki jih je zasledla nemška vojska, se je začel pravi lov na Jude, v italijanskem zgodovinopisju znan tudi kot *La caccia all' ebreo*. Nemci so sicer ohranili italijanski upravni sistem, vendar so dejansko oblast izvajali nemški okupatorji. Lokalnim prefektom so vsilili nemške svetovalce, ki so nadzirali izvajanje ukazov Friedricha Rainerja, visokega komisarja Jadranskega primorja. Tedaj je bilo v Gorici le še manj kot sto Judov. Nekateri so zaslutili prihajajoče preganjanje in so se poskrili na podeželju, spet drugi so se umaknili v druge italijanske pokrajine, predvsem v Emilio Romagna v severni in Marche v južni Italiji. Šolski pouk za judovske otroke se ni več izvajal, kajti med preostalimi Judi v Gorici so prevladovali pripadniki srednje in starejše generacije. Večino preostalih goriških Judov so Nemci aretirali 23. novembra 1943 in poslali v koncentracijska taborišča, največ v Auschwitz. Iz taborišč sta se vrnila le dva, Giacomo Jacoboni in Iris Steinmann.⁴³

Od poskusa preporoda do ukinitve

Sredi junija 1945 so v Gorico vkorakali Anglo-Američani, ki so mesto in okolico upravljali v okviru cone A Julijske krajine. V Gorici je bil sedež poveljstva ameriške 88. pehotne divizije, popularno imenovane *Blue Devils*, v kateri je služilo veliko judovskih vojakov. V tej enoti je kot vojaški rabin služil tudi stotnik Nathan A. Barack,⁴⁴ pripadnik ortodoksnega judovstva, ki je poleg duhovne oskrbe ameriških vojakov judovske veroizpovedi poskrbel tudi za pomoč maloštevilnim vračajočim se judovskim družinam. Ob njegovem prihodu na Goriško oktobra 1945 je goriško judovsko skupnost sestavljalo le 25 odraslih. Rabin Barack je obnovil verske obrede, organiziral razdeljevanje pomoči in pripravljaj judovska praznovanja. Sinagogi je priskrbel dovoljenje za ponovno uporabo, saj je bila med vojno onečaščena. Ohranili se niso nobeni podatki, ki bi pričali o tem, da bi rabin Barack dajal kakršnokoli (versko) izobrazbo redkim preostalim judovskim otrokom in mladostnikom v Gorici.⁴⁵

Mali preporod goriške judovske skupnosti se je na žalost nadaljeval le do dokončne razmejitve med Jugoslavijo in Italijo. Po odhodu Zavezniške vojaške

42 AUCEI, fondo Attività dell'Unione delle Comunità Israelitiche Italiane fino al 1933, busta 32F, fasc. 23, mapa Gorizia.

43 Morpurgo, *Valdirose*, str. 127–129; Cedaras, *La comunità israelitica*, str. 212–218; Podbersič, *Jeruzalem ob Soči*, str. 328–344.

44 Nathan A. Barack, rojen leta 1913 v Rusiji. V ZDA se je družina priselila leta 1923. Po poklicu je bil rabin, vojski se je pridružil junija 1944. Po vojni se je vrnil k svojemu osnovnemu poklicu, postal je ugleden rabin in avtor številnih judovskih verskih knjig. Umril je leta 1999 v ZDA.

45 Cedaras, *La comunità israelitica*, str. 236–237; Podbersič, *Jeruzalem ob Soči*, str. 383–389.

uprave sredi septembra 1947 se je obnova judovske skupnosti močno upočasnila. Ob popisu prebivalstva leta 1948 je v mestu živel le še 34 pripadnikov judovske skupnosti. V poletnih mesecih 1947 je sicer potekalo živahno dopisovanje med Gorico in Rimom glede nadaljnega delovanja judovske skupnosti v mestu ob Soči. Feiwl Wolkowicz, poljski Jud, ki je takrat z družino živel v begunskem taborišču v Milanu, se je ponujal za prevzem mesta uslužbenca judovske verske občine v Gorici. Bil je pripravljen prevzeti številne naloge, toda izginjajoča judovska skupnost v Gorici mu ni mogla ponuditi praktično ničesar. Poleg tega v goriški skupnosti skorajda ni bilo otrok, zato ga ne bi mogli uporabiti niti kot učitelja.⁴⁶

Zaradi maloštevilnosti se je judovska skupnost v Gorici leta 1969 združila s tržaško in danes ne obstaja več. Za maloštevilne preostale Jude v mestu danes skrbi tržaški rabin, ki nekajkrat na leto pride v goriško sinagogo. Na nekdanj pomembno goriško skupnost še danes spominja judovsko pokopališče v Rožni Dolini pri Novi Gorici, kjer je pokopanih več kot devetsto Judov, ter lepo obnovljena goriška sinagoga v nekdanjem getu, ki vključuje tudi muzej. Pogosto jo obiskujejo goriški šolarji z obeh strani (nekdanje) državne meje. Tako se je goriška sinagoga, kjer se še vedno vsaj enkrat na leto vršijo judovski obredi, iz subjekta judovske kulture spremenila tudi v objekt spominjanja in poučevanja.

Viri in Literatura

Arhivski viri

AST – Archivio di Stato di Gorizia

AUCEI – Archivio storico dell'Unione delle comunità ebraiche Italiane, Roma

CAHJP – The Central Archives for the History of the Jewish People, Jerusalem

Časopisni viri

Soča (Gorica)

Gorica (Gorica)

Tiskani viri

Almanacco e guida schematica della Città e Provincia di Gorizia per anno 1876, Gorica 1875.

Literatura

Altieri, Orietta. *La comunità ebraica di Gorizia: caratteristiche demografiche, economiche e sociali (1778–1900)*. Udine: Del Bianco editore, 1985.

Altieri, Orietta. *La comunità ebraica di Gorizia e le leggi razziali*. Qualestoria 17 (1), 1989, str. 85–90, 1989.

⁴⁶ AUCEI, fondo Attività dell'Unione delle Comunità Israelitiche Italiane dal 1934, busta 32 G, fasc. 25, mapa Gorizia.

- Arčon, Katjuša. *Judovska skupnost v Gorici*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2007.
- Bettin M., Cristina. *Italian Jews from emancipation to the racial laws*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.
- Bihl, Wolfdieter. Die Juden. V: Wandruszka, Adam, Urbanitsch, Peter (ur.). *Geschichte der Habsburgermonarchie 1848–1918*. Knjiga III, zvezek II. Dunaj: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1980, str. 880–948.
- Brancati, Mario. *L'organizzazione scolastica nella Contea Principesca di Gorizia e Gradisca dal 1615 al 1915*. Monfalcone: Edizioni della Laguna, 2004.
- Caffaz, Ugo. *Le leggi razziali – Consenso/dissenso*. Qualestoria 17 (1), 1989, str. 23–32.
- Cedarmas, Adonella. *La comunità israelitica di Gorizia 1900–1945*. Pasian di Prato: Istituto Friulano per la storia del movimento di liberazione, 1999.
- Cedarmas, Adonella. *Fra Vienna e Roma: La comunità Israelitica di Gorizia tra la fine dell'Ottocento e la Grande guerra*. La Rassegna Mensile di Israel 66 (2), str. 109–117, 2000.
- Claricini de, Alessandro. *Gorizia nelle sue istituzioni e nella sua azienda comunale durante il trienio 1868–1871: ricordo del podestà Alessandro nob. de Claricini ai diletta suoi concittadini*. 1. in 2. knjiga, Gorica: Tipografia Seitz, 1872.
- Collotti, Enzo. *Il fascismo e gli ebrei. Le leggi razziali in Italia*. Rim, Bari: Laterza, 2003.
- Cusin, Silvio G. Filiazione patrilineare e matrilineare, legami di sangue, alleanze e affinità tra Illuminismo e tradizione nell'inedito Ilán haJachash di Isacco Samuele Reggio. V: Ioly Zorattini, Pier Cesare (ur.). *Gli ebrei a Gorizia e a Trieste tra »Ancien Régime« ed emancipazione. Atti del convegno*. Videm: Del Bianco Editore, 1984, str. 75–89.
- De Felice, Renzo. *Storia degli Ebrei italiani sotto il fascismo*. Torino: Einaudi, 1993.
- Grusovin, Marco. *Gli ebraisti Cattolici a Gorizia nell'Ottocento*. Gorica: Istituto di storia sociale e religiosa, 2001.
- Haas, Theodor. *Die sprachlichen Verhältnisse der Juden in Österreich*. Zeitschrift für Demographie und Statistik der Juden 2 (1), 1915, 1915, str. 1–12.
- Lesizza Budin, Chiara. *La scuola ebraica goriziana dalle origini all'anno 1800*. V: *Ha-tikvā*.
- La speranza. Attraverso l'ebraismo goriziano*. Monfalcone: Edizione della laguna, 1991.
- Lesizza Budin, Chiara. *Vita e cultura ebraica nella Gorizia del Settecento*. Mariano del Friuli: Edizioni della Laguna, 1995.
- Morpurgo, Marcello. *Rievocando le ultime vicende della scomparsa Comunità di Gorizia*. Rassegna mensile di Israel 44 (11/12), 1978, str. 704–711.
- Morpurgo, Marcello. *Valdirose – Memorie della comunità ebraica di Gorizia*, Videm: Del Bianco, 1986.
- Pančur, Andrej. *Judovska skupnost v Sloveniji na predvečer holokavsta*, Celje: Zgodovinsko društvo, 2011.

- Podbersič, Renato. *Jeruzalem ob Soči : Judovska skupnost na Goriškem od 1867 do danes*. Gorica–Ljubljana–Maribor: Goriška Mohorjeva družba, Študijski center za narodno spravo, Center judovske kulturne dediščine sinagoga Maribor, 2017.
- Sarfatti, Michele. *Mussolini contro gli ebrei. Cronaca dell'elaborazione delle leggi del 1938*. Torino: Zamorani, 1994.
- Tassin, Ferruccio. *L'Istruzione popolare e gli Asburgo. La Contea di Gorizia e Gradisca (1774–1855)*. Gorica: Iniziativa Isontina, 2001.

Povzetek

Goriški Judje so verjetno bili prisotni v mestu že ob njegovem nastanku, prva pisna omemba pa sega v leto 1288. Leta 1715 se v goriškem getu omenja šola, verjetno je bila namenjena zgolj verskemu pouku. Za začetek judovskega šolstva v Gorici lahko štejemo leto 1775. Šola je poslej bolj ali manj redno delovala, težave pa so se pojavile z njenim vzdrževanjem.

Judovska šola oz. ješiva v mestu se je v času rabina Giacoma Bolaffia, v Gorici je deloval med 1894–1903, precej izboljšala. Izobraževanje je vključevalo branje, slovnico, prevajanje in komentarje k svetopisemskim besedilom. Pripadniki goriške judovske skupnosti so bili ob koncu 19. stoletja v povprečju bolj izobraženi od večine prebivalstva Gorice. Judovska šola v nekdanjem getu je bila dobro obiskana, čeprav je nekaj otrok obiskovalo tudi mestne šole.

Judovsko šolstvo v Gorici je nov razmah doživelo leta 1928 s prihodom novega rabina Abrahama Schreiberja, okrog njega so se zbirali judovski učenci, nekateri med njimi so se prav zaradi omenjenega rabina priselili v mesto. Za kratek čas je Gorica spet pridobila tisti žar judovskih študij, tako značilen za prvo polovico 19. stoletja in obeh rabinov iz družine Reggio.

Zusammenfassung

Ausbildung der Juden in Görz von Anfang bis Mitte des 20. Jahrhunderts

Renato Podbersič

Die Görzer Juden waren wahrscheinlich schon zu Beginn in Görz anwesend, während die erste schriftliche Erwähnung aus dem Jahr 1288 stammt. Im Ghetto von Gorizia wurde 1715 eine Schule erwähnt, die wahrscheinlich nur für den Religionsunterricht bestimmt war. Für den Beginn des jüdischen Schulwesens in Görz können wir das Jahr 1775 berücksichtigen. Die Schule war mehr oder weniger regelmäßig in Betrieb, doch es traten Probleme bei der Aufrechterhaltung auf.

Die jüdische Schule oder die Jeschiwa in der Stadt verbesserte sich beträchtlich während der Zeit des Rabbiner Giacomo Bolaffia, der zwischen 1894 und 1903 in Görz tätig war. Die Bildung

umfasste das Lesen, die Grammatik, die Übersetzung und Kommentare zu biblischen Texten. Ende des 19. Jahrhunderts waren die Mitglieder der jüdischen Gemeinde in Görz im Durchschnitt besser ausgebildet als die Mehrheit der Bevölkerung in Görz. Die jüdische Schule im ehemaligen Ghetto war gut besucht, obwohl einige Kinder auch Stadtschulen besuchten.

Das jüdische Schulwesen in Görz erlebte 1928 einen neuen Aufschwung mit der Ankunft des neuen Rabbiners Abraham Schreiber, um den sich jüdische Studenten versammelten, von denen einige speziell wegen des Rabbiners in die Stadt eingewandert waren. Für kurze Zeit erlangte Görz wieder den Glanz der jüdischen Studien zurück, der für die erste Hälfte des 19. Jahrhunderts und für beide Rabbiner der Familie Reggio charakteristisch war.

UDK 377.8:328.34(436-89)"1867/1914"

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prejeto: 9. 9. 2019

Monika Govekar-Okoliš*

Primerjava izobraževanja učiteljev v slovenskih deželah Avstro-Ogrske

*Comparison of Teacher Education in Slovenian lands in
Austro-Hungary*

Izvleček

Prispevek obravnava primerjavo izobraževanja osnovnošolskih učiteljev v slovenskih deželah v obdobju dualistične habsburške monarhije (1867–1914) skozi zakonodajo in organizacijo učiteljskih. Raziskava je zgodovinska in primerjalna analiza. Ob nastanku dualistične habsburške monarhije je prišlo do večjih sprememb tudi na področju izobraževanja učiteljev, kar ugotavljamo na podlagi šolskih zakonov. Učitelji so postali državni uslužbenci. Nastajala so nova država in zasebna učiteljska s pravico javnosti. Učiteljska so bila ločena po spolu, nekatera so bila najprej tri- in nato štiriletna. Z analizo zakonov smo najprej ugotovili razlike med predmetniki učiteljskih po spolu. S primerjavo njihovega delovanja po posameznih slovenskih deželah pa smo nato predstavili tudi razlike v razvoju, številu in organizaciji. Ugotovili smo, da je bila večina učiteljskih ustanovljena po letu 1869 in da so se ta iz triletnih v sedemdesetih letih 19. stoletja preoblikovala v štiriletna. Razlike so nastale v razmerju med številom državnih in zasebnih učiteljskih in v številu učiteljskih, glede na spol. Ugotovili smo, da je bilo več državnih kot zasebnih učiteljskih in več ženskih kot moških učiteljskih. Večje število ženskih učiteljskih je v slovenskih deželah odprlo možnost večje ga zaposlovanja žensk v učiteljskem poklicu.

Abstract

The article deals with the comparison of education of primary school teachers in the Slovenian lands of the Habsburg monarchy (1867–1914) through legislation and the organization of teachers' colleges. The research involves historical comparative analysis. With the emergence of the dualist Habsburg monarchy, there were major changes in the field of teacher education, determined on the basis of school legislation. Teachers became state employees. New state teachers' colleges and private ones with public accreditation appeared, separated by gender, some lasting three and some four-years. Analysis of the legislation showed differences between the syllabuses of teachers' colleges by gender. A comparison of their activities in Slovenian lands also shows differences in the development, number and organisation of teachers' colleges. Most of the teachers' colleges started their work after 1869 and lasted four-years in the 1870s. The differences were in the number of state and private teachers' colleges and the number of teachers by gender. It was found that there were more state schools as private teachers' colleges and more women than male teachers' colleges. A greater number of women teachers point to the possibility of increasing the employment of women in the teaching profession in Slovenian lands.

* Izr. prof. dr. Monika Govekar-Okoliš, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, e-pošta: monika.govekar-okolis@guest.arnes.si

Ključne besede: avstrijska šolska zakonodaja, razlike v izobraževanju učiteljev, učiteljišča, slovenske dežele v Avstro-Ogrski

Key words: Austrian school legislation, differences in teacher education, teachers' colleges, Slovenian lands in Austro-Hungary

Uvod

Z uvedbo dualizma in nastankom Avstro-Ogrske (1867) so v slovenskih deželah na področju osnovnega šolstva izvedli številne spremembe. Vodilni liberalci so prej konservativno avstrijsko politiko začeli usmerjati v bolj liberalne tokove. Spremenili so šolsko upravo in zakonodajo, kar je pomembno vplivalo tako na intenzivnejši kvantitativen kot tudi kvalitativen razvoj šolstva. Na eni strani se je širila šolska mreža, večal se je šolski obisk, vse bolj pa se je uveljavljala tudi splošna šolska obveznost. S tem se je širil vpliv šole na razvoj slovenske kulture, na zavest ljudi in na samo opismenjenost Slovencev. Na drugi strani je prišlo do prehoda šolskega nadzorstva od cerkvenega k laškemu/državnemu. Poleg verske vzgoje se je v šoli s tem povečal tudi pomen posvetne (državlanske, domovinske in nacionalne) vzgoje. Šola je dobila vidne značilnosti državno in nacionalno usmerjene institucije. Za organizacijo in delovanje centralno vodnega šolskega sistema je prek državnih organov in teles skrbela šolska uprava, ki je bila del državne uprave. V skladu z veljavno zakonodajo so imeli državni šolski organi pristojnost, da so sprejemali predmetnike, učne načrte, normative za delo šol, skrbeli za šolsko inšpekcijo in razvoj šolske mreže. Z dokončno ločitvijo učiteljske službe od cerkovniške se je spremenila tudi vloga učiteljev. Za njihovo vzgojo in izobraževanje so bila ustanovljena učiteljišča.¹

Namen zgodovinske raziskave je primerjati in poiskati razlike v razvoju izobraževanja osnovnošolskih učiteljev v slovenskih deželah, ki so pripadale avstrijskemu delu Avstro-Ogrske, v katerem so že od prej veljali različni zakoni in je uvedba dualizma tako stanje samo potrdila. Najprej smo **analizirali takratno avstrijsko šolsko zakonodajo** na področju izobraževanja učiteljic in učiteljev in primerjali predmetnike. Nadaljnje smo **analizirali razvoj in delovanje učiteljišč**, in sicer glede na čas in kraj ustanovitve, na njihovo število, na njihovo notranjo organizacijo oz. na trajanje izobraževanja, na ustanovitelja in glede na spol. Raziskava zajema tista območja habsburške monarhije, na in okrog katerih je v obravnavanem obdobju strnjeno živelo slovensko prebivalstvo. Slovenci so bili tedaj v večjem delu upravno razdeljeni v zgodovinskih habsburških dednih deželah (Kranjski, Koroški, Štajerski, Goriški, v Trstu in v Istri) v avstrijski polovici, v manjšem obsegu in brez narodnostnih pravic pa tudi v županiji Zala in

1 Monika Govekar-Okoliš, *The role of grammar schools in forming the national identity of the Slovenes within Austria from 1849 to 1914*, Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2017, str. 59–65.

Železni županiji v ogrskem delu habsburške monarhije ter v Beneški Sloveniji, ki je od leta 1866 pripadala Kraljevini Italiji.² Absolutno večino so imeli na Kranjskem, več kot pol jih je bilo tudi na Goriškem, v vseh drugih deželah in upravnih enotah pa so bili manjšina. Upoštevali smo učiteljišča na takrat celotnem slovenskem narodnostnem ozemlju, od katerega obrobni deli danes ne pripadajo Republiki Sloveniji (Celovec, Gorica, Trst). Istro so poleg Slovencev v severnih predelih naseljevali tudi Italijani, predvsem v obmorskih mestih.³ V raziskavo smo tako zajeli podatke o učiteljiščih v slovenskih deželah v avstrijskem delu habsburške monarhije, in sicer v Mariboru (Štajerska), v Celovcu (Koroška), v Ljubljani in Škofji Loki (Kranjska), v Gorici (Goriška), v Kopru (Istra) in v Trstu.

Uporabili smo deskriptivno metodo raziskovanja, ki opisuje stanje pojava. Podatke smo pridobili na osnovi zbiranja ter analize primarnih virov iz obdobja Avstro-Ogrske (učiteljske zakonodaje, različnih slovenskih učiteljskih časopisov in knjig) in sekundarnih zgodovinskih virov oz. ustrezne zgodovinopisne literature.

Pomen avstrijske zakonodaje za izobraževanje učiteljev in vpliv nanj

Temeljite spremembe in modernizacijo osnovnošolskega področja, ki je vključevalo tudi izobraževanje osnovnošolskih učiteljev, so zastavili že v načrtu reforme javnega šolstva v Avstriji v revolucionarnem letu 1848.⁴ Vendar pa načrti reform na osnovnošolskem področju takrat večinoma še niso bili uresničljivi, saj so predpostavljali tudi reforme na drugih področjih, tako tudi uvedbo moderne politično-upravne občine, na kateri bi morale temeljiti delovanje osnovnih šol. Po avstrijskem vojaškem porazu s Prusijo (1866), ki je bil povod za dualistično razdelitev monarhije, Avstrija pa je zaradi tega odstopila od velikonemškega združevanja, so avstrijsko politiko na Dunaju prevzeli nemški liberalci.⁵ Z uvedbo novih šolskih zakonov, ki so spadali med bolj pomembne liberalne zahteve, so šolsko področje že v prvih letih po uveljavitvi dualizma zapeljali v liberalno smer.

Najprej so z državnim zakonom z dne 25. maja 1868 o temeljnih določbah o razmerju šole do Cerkve omogočili prehod od cerkvene k laični šoli.⁶ Država

2 Jasna Fischer et al., *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije*, I. del, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005, str. 17–23.

3 Jože Žontar et al., *Handbücher und Karten zur Verwaltungsstruktur in den Länder Kärnten, Krain, Küstenland und Steiermark bis zum Jahre 1918*, Graz–Klagenfurt–Ljubljana–Gorizia–Trieste: Steiermarkisches Landesarchiv Graz, 1988, str. 18–198.

4 Franz Seraphin Exner, *Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unrichtwesens in Österreich*, Wien: Der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei 1848.

5 Peter Vodopivec, *Od Pohlínove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. do konca 20. stoletja*, Ljubljana: Modrijan, 2006, str. 83.

6 Zakon z dne 25. maja 1868, wodurch grundsätzliche Bestimmungen über das Verhältnis der Schulle zur Kirche erlassen werden, *Reichs – Gesetz – Blatt für das Kaiserthum Oesterreich*. (RGrBl) 48, Jahrgang 1868, Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1868, str. 97.

je s tem zakonom prevzela vodstvo in nadzor nad izvajanjem pouka in vzgoje v šoli, Cerkev pa je v šoli obdržala vodstvo in neposredno nadzorstvo pri verouku. Omenjeni zakon v 9. členu namreč določa, da država izvršuje najvišje vodstvo in nadzor nad vsem poukom in vzgojo prek Ministrstva za bogočastje in uk.⁷ Zakon je po načelu decentralizacije vpeljal tudi šolske svete, ki so delovali na treh ravneh. Kot določa 10. člen zakona, so šolstvo v posamezni deželi vodili deželni šolski sveti, v okrajih okrajni šolski sveti in v občinah krajevni šolski sveti, kar prikazujemo tudi v slikovnem prikazu Struktura državne šolske uprave leta 1868⁸ (glej Sliko 1). Deželni šolski svet je bil najvišja šolska oblast v deželi. Na Slovenskem smo imeli po Imeniku šolskih oblastnij, šol in učiteljev po Slovenskem skupaj šest deželnih šolskih svetov: v Gradcu za Štajersko, Celovcu za Koroško, Ljubljani za Kranjsko, Gorici za Goriško, Trstu za Tržaško in Kopru za Istro.⁹ Vsak deželni šolski svet je v posamezni deželi predstavljal najvišjo deželno šolsko oblast. Skrbel je za administrativno in pedagoško vodstvo šol, predlagal je posameznike za okrajne šolske inšpektorje. Imenoval je direktorje in učitelje osnovnih in srednjih šol. Deželni šolski svet je pripravljал učne načrte za osnovne in srednje šole, ki so bili veljavni po sklepu deželnih odborov. Dajal je dovoljenje za izdajo učbenikov, predlagal je letni finančni načrt za vzdrževanje šol ter objavljал letna poročila o javni vzgoji.¹⁰ Deželni šolski inšpektorji so skrbeli za nadzor nad osnovnimi in srednjimi šolami v deželi, saj so še posebej pazili, da ne bi šol izrabljali v političnih, verskih ali nacionalnih sporih. Ti so ob inšpekcijah tudi vodili konference učiteljskih zborov. Vsak deželni svet je bil odgovoren Ministrstvu za bogočastje in uk.¹¹ Okrajni šolski sveti so bili neposredno odgovorni določenemu deželnemu šolskemu svetu. Vsaka dežela je imela določeno število okrajnih šolskih svetov, in sicer: dvaindvajset na Štajerskem, štiri na Koroškem, dvanajst na Kranjskem, šest na Goriškem, enega na Tržaškem in dva v Istri 2.¹² Ti so skrbeli za ustrezno nadzorovanje in izpolnjevanje zakonov ter odlokov šolskih oblasti, dajali predloge za ustanovitev novih šol, skrbeli so za nameščanje učiteljev ter jih sklicevali na okrajne učiteljske konference. Skrbeli so tudi za sprotno poročanje deželnemu šolskemu svetu o delu šol kot tudi o delu drugih šolskih ustanov: zavetišč, zavodov za prizadeto mladino, vseh zasebnih osnovnih šol in specialnih šol. Okrajni šolski sveti so

7 Zakon z dne 25. maja 1868, RGBI, str. 48, 98.

8 Prav tam, str. 48, 98.

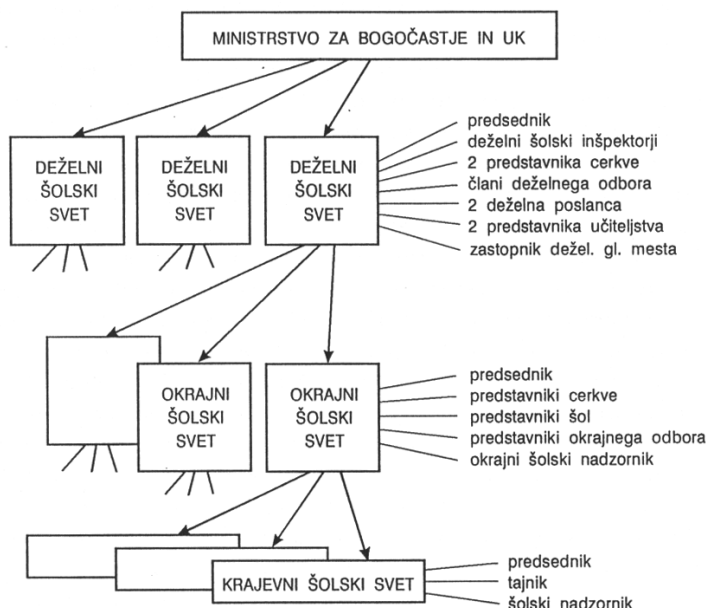
9 *Imenik šolskih oblastnij, šol in učiteljev po Slovenskem, tj. na slovenskem Štajerju, Kranjskem, sl. Korotanu, Primorskem in slov. Ogerskem*, Ljubljana: Slovensko učiteljsko društvo, 1874, str. 7–129.

10 Zakon z dne 25. maja 1868, RGBI, str. 48, 98.

11 Franc Jožef, Deželno šolsko svetovalstvo, *Učiteljski tovariš*, 15. maja, 1869, Ljubljana, str. 156–158.

12 *Imenik šolskih oblastnij, šol in učiteljev po Slovenskem, tj. na slovenskem Štajerju, Kranjskem, sl. Korotanu, Primorskem in slov. Ogerskem*, 1874, str. 9–136.

imeli svoj sedež v večjem mestu okraja in največkrat je bil njegov predsednik župan mesta.¹³ Krajevni šolski sveti so bili v posamezni občini in so skrbeli predvsem za materialne izdatke šol, učitelji pa so svoje mesečne dohodke po novem zakonu prejeli od dežele. Krajevne šolske svete so sestavljali: predsednik (župan), tajnik (šolski vodja) in šolski nadzornik.¹⁴ Najvišje šolsko nadzorstvo je bilo tako v rokah deželnih šolskih nadzornikov. Taka šolska uprava je ostala vse do propada habsburške monarhije. Šolski sveti so odločali tako o kvantitativnih kot tudi o kvalitativnih spremembah na področju izobraževanja učiteljev.

Slika 1: Struktura državne šolske uprave leta 1868, izdelana po zakonu z dne 25. maja 1868, s katerim so izdali temeljna določila o razmerju šole do Cerkve. Reichs – Gesetz – Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, (RGBl) 48, Jahrgang 1868, Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, str. 97–99.

Za izobraževanje učiteljev so že leta 1848 med srednjimi strokovnimi šolami načrtovali dveletne in triletna tečaja za učitelje, iz katerih naj bi v nadaljevanju nastal učiteljski seminar.¹⁵ Ker do večje reforme izobraževanja učiteljev leta 1848

¹³ Ministrski razpis z dne 18. maja 1869. leta, *Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, Ljubljana: Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1895, str. 87–93.

¹⁴ Zakon z dne 25. februarja 1870, *Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, str. 405–417, in Franc Jožef, 1869, str. 156–158.

¹⁵ Franz Seraphin Exner, *Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Österreich*, 17. in 58. člen.

ni prišlo, so bodoče učitelje do uvedbe liberalne osnovnošolske zakonodaje konec šestdesetih let 19. stoletja izobraževali na dve- in triletnih učiteljskih tečajih ali preparandijih še vedno na 'normalkah'¹⁶ in na nekaterih drugih bolj pomembnih 'glavnih šolah'.¹⁷ Prva javna učiteljišča je kot štiriletne samostojne srednješolske učne ustanove pod neposredno pristojnostjo Ministrstva za bogočastje in uk uvedel tretji državni ljudskošolski zakon z dne 14. maja 1869, ki je izobraževanje učiteljev tudi bolj standardiziral in profesionaliziral.¹⁸ Zakon je ukinil prejšnjo diferenciacijo osnovnih šol na trivialke, glavne šole in normalke ter uvedel nedeljeno osemletno osnovnošolsko obveznost. Ljudska šola je postala državna ustanova, učitelji pa državni uslužbenci. Za učitelje je bila posebnost novega zakona zlasti določba, da se učiteljišča ustanovijo ločeno po spolu: posebej za moške in posebej za ženske.¹⁹

Z nastankom moških in ženskih učiteljišč se je odprla pot izobraževanju deklet za učiteljice, ki je bil takrat eden redkih ženskih intelektualnih poklicev. Zakon iz leta 1869 je na formalni ravni izobraževanje učiteljic izenačil z izobraževanjem učiteljev in omogočil izboljšanje socialnega statusa mnogim dekletom, ki so postale učiteljice.²⁰ Imele so svojevrsten položaj in vlogo v družbi. Zakon z dne 29. aprila 1873 je določal, da v primeru, če se učiteljica poroči brez dovoljenja okrajne šolske oblasti, pomeni, da se je s tem prostovoljno odpovedala učiteljski službi in izgubila vse pravice do upokojitve.²¹ To je pomenilo, da se učiteljice brez dovoljenja okrajnega šolskega sveta niso smele poročiti, če so hotele v šoli poučevati. Določilo, da mora učiteljica zapustiti službo, če se poroči, je posebej strogo veljalo na Kranjskem. Na Štajerskem so se učiteljice najprej lahko prosto poročile, kasneje pa so se lahko poročile le z učiteljem, če je tako poroko dovolil deželni šolski svet po priporočilu krajevnega in okrajnega šolskega sveta.²² Moški učitelji so se po zakonu 1873 lahko poročali, le izjemoma je moral imeti dovoljenje okrajne šolske oblasti za poroko le tisti učitelj, "ki še ni trdno postavljen". Če je ravnal

16 'Normalke' ali vzorčne glavne šole so bile od terezijanske reforme dalje najpomembnejše osnovnošolske ustanove v posameznih deželah. Za vse druge osnovne šole so bile norma ali vzorec, na njih pa so od začetka organizirali tudi izobraževalne tečaje za učitelje.

17 'Glavne šole' so bile najprej višje organizirane in bolj zahtevne osnovne šole v okrožnih središčih, pozneje pa tudi v drugih večjih mestih, na katerih so na tečajih po potrebi izobraževali tudi učitelje.

18 Zakon z dne 14. maja 1869, durch welches die Grundsätze des Unterrichtswesens bezüglich der Volksschulen festgestellt werden, RGBI 62, Jahrgang 1869, Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1869, 28. člen.

19 Zakon z dne 14. maja 1869, RGBI 62, 26. člen.

20 Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*, III. del, Ljubljana: Delavska enotnost, 1988, str. 245–246.

21 Postava za uravnavo pravnih razmerij učiteljev na javnih ljudskih šolah vojvodine Kranjske, 29. aprila 1873, 58. člen, *Postave in ukazi (Grundsätze und Verordnungen) za Kranjsko ljudsko šolstvo*, Ljubljana: Kranjsko učiteljsko društvo, 1876, str. 236.

22 Tatjana Hojan, Boj slovenskih učiteljic za enakopravnost v 19. stoletju, *Sodobna pedagogika*, 19, 1968, št. 5–6, str. 244.

drugače, je s tem pristal na prostovoljno odpoved od učiteljske službe in izgubil vse pravice do upokojitve.²³

Zakon iz leta 1869 je med drugim določal, da se morajo bodoči učitelji tudi praktično usposabljeni. Vsako učiteljišče je zato imelo v svojem sklopu vadnico kot vzorno ljudsko šolo, v kateri so se gojenci učiteljišč lahko praktično vadili, ženska učiteljišča pa so se morala poleg tega povezovati tudi z otroškimi vrtci.²⁴ V primerjavi s prejšnjimi učiteljskimi tečaji na '*normalkah*' in '*glavnih šolah*' se je zahtevnost za učiteljske kandidate in njihova usposobljenost za opravljanje učiteljskega poklica s hospitacijami na ljudskih šolah in s praktičnimi nastopi v vadnicah bistveno povečala, hkrati pa se je izboljšala tudi kvaliteta njihovega strokovnega dela, ki je sledila novjšim pedagoškim konceptom. Zakon z dne 14. maja 1869 je za učiteljske kandidate tudi določal, da ob zaključku izobraževanja na učiteljiščih opravijo tudi zrelostni izpit pred komisijo, ki ji predseduje odposlanec deželne šolske oblasti, in si tako pridobijo spričevalo zrelosti.²⁵

Prav tako je Zakon z dne 14. maja 1869 določal predmetnik državnih učiteljišč, ki je bil ločen posebej za moška in posebej za ženska učiteljišča.²⁶ Za učiteljske pripravnike na moških učiteljiščih in za učiteljske pripravnice na ženskih učiteljiščih je bilo določenih le pet istih predmetov (verouk, nauk o poučevanju in vzgoji: zgodovina in pomožne znanosti, slovnica: nauk o pismenih sestavkih in slovstvo ali književnost, zemljepis in zgodovina ter pisanje). Na moškem učiteljišču je bilo več matematike (algebre in geometrije), fizike in kemije, medtem ko domoznanstva in kmetovanja na ženskih učiteljiščih sploh ni bilo. Geometrično risanje (tudi s prosto roko), glasbo in telovadbo, ki so jih poučevali na moških učiteljiščih, so na ženskih učiteljiščih prilagodili v predmet risanje (brez geometričnega risanja in risanja s prosto roko), petje in ženske telesne vaje. Samo na ženskih učiteljiščih so poučevali gospodinjstvo, tuje jezike in ženska ročna dela. Po potrebi so samo na moškem učiteljišču izobraževali poučevanje gluhonemih in slepih, poučevanje predšolskih otrok pa so prav tako po potrebi izobraževali tako na moških kot tudi na ženskih učiteljiščih. Na splošno je bilo na ženskih učiteljiščih manj naravoslovja, zato pa več izobraževanja na tipično ženskih področjih: v gospodinjstvu in v ženskih ročnih delih. Iz predmetnika je tako razvidno, da je bilo izobraževanje bodočih učiteljev in učiteljic prilagojeno spolu.

Zakon z dne 14. maja 1869 je kot učni jezik na učiteljiščih določil materinščino, v konkretnih primerih pa je pristojnost določitve prepustil deželnim zakonom. Če materinščine kot učnega jezika na posameznih učiteljiščih ne bi

23 Postava za uravnavo pravnih razmerij učiteljev na javnih ljudskih šolah vojvodine Kranjske, 29. aprila 1873, 58. člen, Postave in ukazi (Grundsätze und Verordnungen) za Kranjsko ljudsko šolstvo, Ljubljana: Kranjsko učiteljsko društvo, 1876, str. 236.

24 Zakon z dne 14. maja 1869, RGBI 62, 27. člen.

25 Zakon z dne 14. maja 1869, RGBI 62, 34. člen.

26 Zakon z dne 14. maja 1869, RGBI 62, 29. in 30. člen.

določil niti deželni šolski zakon, pa ga po nasvetu deželnih šolskih oblasti določi minister za bogočastje in uk.²⁷ Ta zakon prav tako ne določa, kateri so drugi deželni jeziki, določa pa v istem členu, naj se povsod tam, kjer je treba, dijakom omogoči, da se učijo tudi v drugem deželnem jeziku, "da bodo sposobni, če bi bilo potrebno, učiti tudi v tem jeziku".

Leta 1870 so določili nov predmetnik za učiteljišča, ki je dopolnjeval prejšnjega, poleg tega pa je predpisal tudi število tedenskih ur za obvezne (Tabela 1) in neobvezne predmete (Tabela 2), posebej za učitelje²⁸ in posebej za učiteljice.²⁹ Med obveznimi učnimi predmeti je predmetnik poleg učnega jezika (materinščine) določal še francoski jezik, med neobveznimi pa "drugi deželni jezik", ki naj bi ga poučevali po dve uri na teden tako na moških kot tudi na ženskih učiteljiščih, in angleški jezik, ki naj bi ga poučevali samo na ženskih učiteljiščih najprej po tri, nato pa po dve uri na teden.³⁰ Na podlagi letnih poročil učiteljišč pa je bilo ugotovljeno, da je bila učni jezik na učiteljiščih v slovenskih deželah nemščina.³¹

Avstrijski predmetnik (1870) za štiriletna učiteljišča je dosledno ločeval učiteljišča za moške in ženske. **Razlike v predmetniku med moškimi in ženskimi učiteljišči so bile pri številu ur predmetov** (glej Tabelo 1 in 2). Moški so imeli v prvih dveh letih po 30 ur obveznih predmetov, ženske pa po 34 ur. V tretjem in četrtem letniku je bilo po 33 obveznih ur – za vse enako. Izračun skupnega števila ur vseh obveznih predmetov, v vseh štirih letih za moška učiteljišča je 126 ur, za ženska učiteljišča pa 134 ur. Ženske so imele za 8 ur več obveznih predmetov kot moški na učiteljiščih. Iz Tabele 1 ugotovimo, da sta oba predmetnika imela največ ur v vseh štirih letih šolanja namenjenih naslednjim obveznim predmetom: učnemu jeziku (17 ur), pedagogiki s praktičnimi vajami (15 ur), aritmetiki in geometriji (14 ur) in naravoslovju (10 ur). Manj ur je bilo namenjenih skupnim predmetom: prirodopisu (9 ur), po 8 ur so imeli skupni predmeti: geografija, zgodovina z državno zakonodajo, risanje in petje. Najmanj ur v vseh štirih letih pri obveznih predmetih sta imela oba predmetnika pri predmetih verouk (6 ur) in pisanje (3 ure). Med obveznimi skupnimi predmeti v obeh predmetnikih zasledimo predmet telovadba, vendar je v vseh štirih letih bilo več telovadbe v predmetniku za moško učiteljišče (8 ur) in pol manj v predmetniku za žensko

²⁷ Zakon z dne 14. maja 1869, RGBI 62, 31. člen.

²⁸ Lehrplan der Bildungsanstalten für Lehrer, 19. Juli 1870, Z. 7033, *Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht*, Wien: K.k. Staatsdruckerei, Nr. 111, 1870, str. 477–482.

²⁹ Lehrplan der Bildungsanstalten für Lehrerinnen, 19. Juli 1870, Z. 7033, *Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht*, Wien: K.k. Staatsdruckerei, Nr. 112, 1870, str. 482–487.

³⁰ Lehrplan der Bildungsanstalten für Lehrerinnen, 1870, str. 482–487.

³¹ France Strmcnik, O pretečenem in nadaljnjem razvoju Zveze društev pedagoških delavcev Slovenije, *Sodobna pedagogika* 1986, št. 9–10, str. 407–419.

učiteljišče (4 ure). Razlike so bile tudi v urah posameznih predmetov, ki so bili različni za moška ali ženska učiteljišča. Moška učiteljišča so imela še obvezni predmet violino (8 ur) in kmetijstvo (4 ure), medtem ko so ženska učiteljišča imela največ 10 ur namenjenih za francoski jezik, 8 ur za klavir, 5 ur za ženska ročna dela in 1 uro za gospodinjstvo. Razlike pa ugotovimo tudi v številu ur neobveznih predmetov, saj so imele ženske na učiteljišču največ ur namenjenih predmetu angleščina (9 ur) in drugemu deželnemu jeziku (8 ur), skupaj 17 ur, medtem ko so moški imeli na učiteljišču po 8 ur namenjenih predmetu drugi deželni jezik in predmetu klavir in orgle. Najmanj, le 2 uri sta bili namenjeni predmetu metode poučevanja gluhih, slepih in duševno zaostalih. Na moških učiteljiščih so imeli po predmetniku v vseh štirih letih šolanja skupaj 18 ur neobveznih predmetov. Če primerjamo skupno število ur predmetov (obveznih in neobveznih) v vseh štirih letih, ugotovimo, da so imela ženska učiteljišča več ur (151 ur) kot moška (144 ur).

Med predmetnikoma za moška in ženska učiteljišča so bile tudi **razlike glede na obvezne in neobvezne predmete**. V predmetniku za moška učiteljišča je 14 obveznih predmetov, za ženska pa 16 obveznih predmetov. Na ženskih učiteljiščih sta bila tako dva obvezna predmeta več kot na moških učiteljiščih. Na moških in ženskih učiteljiščih je bilo 12 istih obveznih predmetov, razlike pa so bile pri preostalih predmetih. Samo na moških učiteljiščih so imeli kmetijstvo in violino, ki sta bila drugačna obvezna predmeta. Samo na ženskih učiteljiščih pa so imeli štiri druge predmete: gospodinjstvo, klavir, francoski jezik in ženska ročna dela. Razlike so bile tudi pri neobveznih predmetih, saj so moški imeli tri izbirne predmete (drugi deželni jezik, klavir in orgle ter metode poučevanja gluhih, slepih in duševno zaostalih), ženske pa dva (drugi deželni jezik in angleščino).

Navedeni predmeti iz predmetnikov za moška in ženska učiteljišča kažejo (glej Tabelo 1 in Tabelo 2), da so bili **predmeti različno določeni tudi glede na spol**, saj so se moški učitelji učili obveznih vsebin iz kmetijstva in violine, neobvezno pa so izbirali drugi deželni jezik, klavir in orgle, posebej pa so lahko izbrali predmet metode poučevanja gluhih, slepih in duševno zaostalih, kar za ženske v predmetniku ni bilo določeno. Ženske so se na učiteljiščih učile več ženskih obveznih predmetov: gospodinjstva, ženskih ročnih del, klavirja in francoskega jezika, med neobveznimi pa so izbirale drugi deželni jezik in angleščino. Kot posebnost lahko ugotovimo, da so samo moški učitelji lahko izbirali predmet za otroke s posebnimi potrebami (gluhe, slepe, duševno zaostale), medtem ko ženske tega predmeta na učiteljiščih niso imele. Ugotovimo, da je bil večji poudarek tudi na jezikovnem izobraževanju žensk učiteljic kot učiteljev in da omenjeni avstrijski predmetnik iz leta 1870 za moška in ženska učiteljišča med obveznimi predmeti niti ni določil, kateri jezik je učni jezik, in je izbiro prepuščal odločitvi deželnim oblastem (deželnemu šolskemu svetu).

Tabela 1: Število tedenskih ur pouka obveznih učnih predmetov na moških in ženskih učiteljiščih v avstrijskem delu habsburške monarhije ³²

Št.	PREDMETI Obvezni	MOŠKO UČITELJIŠČE Razredi					ŽENSKO UČITELJIŠČE Razredi				
		1.	2.	3.	4.	Skupaj ur	1.	2.	3.	4.	Skupaj ur
1	Verouk	2	2	1	1	6	2	2	1	1	6
2	Učni jezik	5	4	4	4	17	5	4	4	4	17
3	Pedagogika s praktičnimi vajami	-	2	5	8	15	-	2	5	8	15
4	Prirodopis	3	2	2	2	9	3	2	2	2	9
5	Naravoslovje	2	3	3	2	10	2	3	3	2	10
6	Geografija	2	2	2	2	8	2	2	2	2	8
7	Aritmetika in geometrija	4	4	4	2	14	4	4	4	2	14
8	Zgodovina z državno zakonodajo	2	2	2	2	8	2	2	2	2	8
9	Kmetijstvo	-	-	2	2	4	-	-	-	-	-
10	Gospodinjstvo	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
11	Pisanje	2	1	-	-	3	2	1	-	-	3
12	Risanje	2	2	2	2	8	2	2	2	2	8
13	Petje	2	2	2	2	8	2	2	2	2	8
14	Violina	2	2	2	2	8	-	-	-	-	-
15	Klavir	-	-	-	-	-	2	2	2	2	8
16	Telovadba (telesna vzgoja)	2	2	2	2	8	1	1	1	1	4
17	Francoski jezik	-	-	-	-	-	3	3	2	2	10
18	Ženska ročna dela	-	-	-	-	-	2	2	1	-	5
	Skupaj ur	30	30	33	33	126	34	34	33	33	134

Tabela 2: Število tedenskih ur pouka neobveznih učnih predmetov na moških in ženskih učiteljiščih v avstrijskem delu habsburške monarhije³³

Št.	PREDMETI Neobvezni	MOŠKO UČITELJIŠČE Razredi					ŽENSKO UČITELJIŠČE Razredi				
		1.	2.	3.	4.	Skupaj ur	1.	2.	3.	4.	Skupaj ur
1	Drugi deželni jezik	2	2	2	2	8	2	2	2	2	8
2	Angleščina	-	-	-	-	-	3	2	2	2	9
3	Klavir in orgle	2	2	2	2	8	-	-	-	-	-
4	Metode poučevanja gluhih, slepih in duševno zaostalih	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-
	Skupaj ur	4	4	4	6	18	5	4	4	4	17

³² Lehrplan der Bildungsanstalten für Lehrer 1870, str. 477–482 in Lehrplan der Bildungsanstalten für Lehrerinnen 1870, str. 482–487.

³³ Prav tam, str. 477–482 in str. 482–487.

Razvoj in organizacija ženskih in moških učiteljskih na Slovenskem

Vse od začetkov uveljavljanja centraliziranega državnega šolskega sistema se je šolska oblast dobro zavedala, da so za razvoj osnovnega šolstva poleg dobre organizacije in materialnih pogojev potrebni sposobni učitelji. Za njihovo izobraževanje je bilo treba ustrezno poskrbeti, glede na vsakokratne izobraževalne razmere in potrebe. Ker se je postopoma večala zahtevnost njihovega znanja in usposobljenost za opravljanje učiteljskega poklica, se je podaljšala tudi doba njihovega izobraževanja. Zahteve po boljši izobrazbi učiteljev so se skladale z zahtevami po boljših učiteljskih plačah in izboljšanju njihovega socialnega statusa. Zlasti v avstrijskem delu habsburške monarhije so bile te zahteve vse bolj prisotne vsaj od revolucionarnega leta 1848 naprej, njihovo uresničenje pa je nato prinesel tretji ljudskošolski zakon leta 1869, ki je učiteljsko službo dosledno ločil od cerkvenih služb (cerkovniške in organistove) in nadzor nad njihovim pedagoškim delom z duhovnikov prenesel na laike in šolske svete. Poleg državnih štiriletnih učiteljskih je zakon leta 1869 v 68. členu določal merila za ustanovitev zasebnih učiteljskih, ločenih po spolu, ki so morala zadostiti pravilom državnega učnega načrta, njihovo delovanje pa je odobril minister za bogočastje in uk.³⁴ Ta je tudi dajal pravico za izdajanje državno veljavnih spričeval (pravico javnosti).³⁵ Zasebna učiteljska so začela delovati, če so pridobila tudi dovoljenje deželne šolske oblasti.³⁶

Širjenje mreže učiteljskih (državnih in zasebnih) in s tem strokovnega izpopolnjevanja učiteljev je bilo v veliki meri odvisno od pristojnega šolskega ministrstva, v katerem so oblikovali šolsko politiko. Prehod na štiriletna učiteljska navkljub zakonski določbi v avstrijskem delu habsburške monarhije ni bil enoznačen, saj v slovenskih deželah zasledimo najprej triletna učiteljska. Zakonske zahteve so v praksi prilagajali razmeram v posameznih deželah, kar bomo predstavili v nadaljevanju.

Razvoj učiteljskih v slovenskih deželah

Uvajanje učnega načrta za učiteljska (1869), ki je zahteval štiriletno šolanje, se je razlikovalo od dežele do dežele in od učiteljskega do učiteljskega. Do prehoda na štiriletni program ni prišlo hkrati na vseh učiteljskih. Podobno je bilo z zasebnimi ženskimi učiteljskimi, ki so v različnih letih pridobila pravico javnosti.

Na Štajerskem je bilo državno moško učiteljsko v Mariboru ustanovljeno leta 1869, štiriletni učni program pa je bil vpeljan šele v šolskem letu 1872/73.³⁷ Od

34 Zakon z dne 14. maja 1869, RGBI 62, 68. člen.

35 Zakon z dne 14. maja 1869, RGBI 62, 69. člen.

36 Zakon z dne 14. maja 1869, RGBI 62, 70. člen.

37 Heinrich Schreiner, Zur Geschichte der Anstalt, *Erster Bericht der k. k. Lehrerbildungsanstalt in Marburg*, Marburg: K. K. Lehrerbildungsanstalt, 1891–1892 I., 1892, str. 5–9.

Slika 2: Učiteljišče šolskih sester v Mariboru (Slovenski šolski muzej, fototeka)

leta 1892 je v Mariboru delovalo tudi zasebno žensko učiteljišče, ki so ga odprle katoliške redovnice iz reda šolskih sester. Pravico javnosti je pridobilo leta 1896.³⁸ Poleg tega so v Mariboru leta 1902 ustanovili tudi državno žensko štiriletno učiteljišče.³⁹

Moško in žensko državno učiteljišče v Celovcu *na Koroškem* sta se v štiriletno ustanovo prav tako razvili postopoma. Obe sta bili ustanovljeni leta 1869, štiriletni program pa sta prav tako obe začeli izvajati v šolskem letu 1872/73.⁴⁰ Zaradi varčevanja je bilo žensko učiteljišče v Celovcu leta 1881 ukinjeno.⁴¹ Leta 1899 je začelo delovati v Celovcu zasebno samostansko žensko učiteljišče pri uršulinkah.⁴²

Na Kranjskem je bilo prvo državno triletno moško učiteljišče v Ljubljani ustanovljeno v šolskem letu 1870/71. Ustanovitev četrtega letnika učiteljišča se je

38 *Kronika matrne hiše šolskih sester v Mariboru 1864–1919*, Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, Mariborska provinca, 2006, str. 608–609.

39 France Strmčnik, *Razvoj izobraževanja osnovnošolskega učiteljstva na Slovenskem v obdobju od leta 1869 do razpada Avstro-Ogrske, Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970, str. 344–346.

40 Johann Braumüller, *Die Entwicklung der Klagenfurter Lehrerbildungsanstalt seit 1869, Dritter Bericht der k. k. Lehrerbildungsanstalt in Klagenfurt*, Klagenfurt: K.k. Lehrerbildungs – Anstalt, 1882, 5, str. 30–33.

41 Braumüller 1882, str. 40–42.

42 Tatjana Hojan, *Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970, str. 35.

Slika 3: Učiteljišče v Ljubljani (Slovenski šolski muzej, fototeka)

zavlekla in so začeli izvajati štiriletni program šele v šolskem letu 1874/75.⁴³ Vzrok za daljše obdobje triletnega moškega učiteljišča v Ljubljani se je pripisovalo pomanjkanju učiteljstva in premajhnemu vpisu dijakov.⁴⁴ Z odlokom Ministrstva za bogočastje in uk z dne 25. avgusta 1871 so v Ljubljani v šolskem letu 1871/72 odprli štiriletno državno žensko učiteljišče.⁴⁵ Poleg državnega moškega in ženskega učiteljišča v Ljubljani sta bili na Kranjskem še dve zasebni ženski učiteljišči pri uršulinkah v Ljubljani (1869) s pravico javnosti leta 1902 in v Škofji Loki (1909) s pravico javnosti leta 1910.⁴⁶

Goriška je imela zasebno samostansko žensko učiteljsko šolo v Gorici pri uršulinkah od leta 1862 dalje.⁴⁷ Državno učiteljišče v Gorici je bilo ustanovljeno leta 1871 kot triletno moško učiteljišče s slovenskim in italijanskim oddelkom. V šolskem letu 1874/75 se je preoblikovalo v štiriletno žensko učiteljišče. Učenci, ki zaradi zakonskega določila ločitve šolanja po spolu niso mogli nadaljevati šolanja

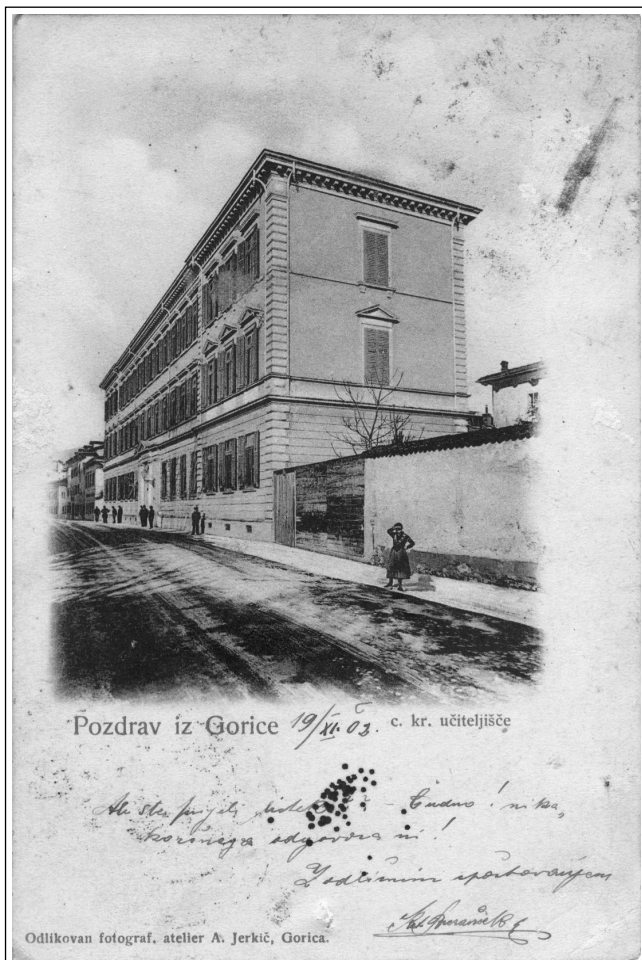
43 Venceslav Čopič, *Sto let ljubljanskega učiteljišča*, Ljubljana: Gimnazija pedagoške smeri v Ljubljani, 1973, str. 11.

44 Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*, 1988, str. 236.

45 Čopič 1973, str. 13.

46 Tatjana Hojan, *Žensko šolstvo in učiteljstvo na Slovenskem v preteklih stoletjih*, *Zbornik za historiju šolstva i prosvjete* 1968, Zagreb: Hrvatski školski muzej, Pedagoški muzej u Beogradu, Slovenski šolski muzej v Ljubljani, 1969, str. 69–70.

47 Hojan, *Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem*, 1970, str. 35.

Slika 4: Učiteljišče
v Gorici (Slovenski
šolski muzej, fototeka)

na goriškem učiteljišču, so se morali za dokončanje šolanja preseliti na učiteljišče v Kopru.⁴⁸ Z odlokom z dne 10. julija 1875 sta se moški učiteljišči v Trstu in Gorici prenesli v Koper, kjer je bilo edino moško učiteljišče za celotno Avstrijsko primorje.⁴⁹

V Trstu najprej zasledimo zasebno samostansko žensko šolo pri benediktinkah, ki so leta 1854 izobraževale osem učiteljskih pripravnic. Benediktinke so imele v Trstu dveletne tečaje. Kandidatke za bodoče učiteljice so opravljale izpit pred državno komisijo.⁵⁰ Leta 1872 je bilo v Trstu državno moško učiteljišče s

48 Johann Markelj, *Bericht der k.k. Lehrerbildungs – Anstalt in Capodistria am Schlusse des Schuljahres 1899/1900*, Capodistria: Lehrerbildungs – Anstalt, 1900, str. 22.

49 Mirjana Kontestabile-Rovis, *Učitelj naj bo, Ob 130-letnici učiteljišča v Kopru, In occasione dei 130 anni dell Istituto magistrale di Capodistria*, Koper: Pokrajinski arhiv, 2003, str. 17.

50 Hojan, *Žensko šolstvo in učiteljstvo na Slovenskem v preteklih stoletjih*, 1969, str. 69.

17 učenci in državno žensko učiteljišče s 33 učenkami z italijanskim učnim jezikom.⁵¹ V šolskem letu 1874/75 je bilo na moškem in ženskem učiteljišču v Trstu le 16 učencev in učenk.⁵² Zaradi premajhnega vpisa in velikih stroškov, ki so bili povezani s širitvijo v štiriletno učiteljišče, so leta 1875 obe učiteljišči ukinili.⁵³ Učenci in učenke obeh ukinjenih učiteljišč so šolanje lahko nadaljevali, in sicer moški na prenovljenem koprskem državnem moškem učiteljišču, ženske pa v Gorici v na novo nastalem državnem ženskem učiteljišču.

Triletno državno moško učiteljišče v Kopru v Istri je bilo ustanovljeno z ministrskim odlokom z dne 19. septembra 1872, s katerim je bilo istočasno ukinjeno učiteljišče v Rovinju.⁵⁴ Leta 1875 so ga razširili v štiriletno. Imelo je tri oddelke: italijanskega, slovenskega in ilirskega (hrvaškega), uradni jezik pa je bila nemščina.⁵⁵ Pouk je potekal v vseh štirih jezikih. Slovenci so konec 19. stoletja zahtevali, naj se učiteljišče preseli v Gorico. Slovenski oddelek učiteljišča v italijanskem Kopru kmalu ni bil dobrodošel. Slovenci so bili zapostavljeni in niso imeli pravih možnosti, da bi v svojem okolju z aktivnim delovanjem pospeševali nacionalni razvoj.⁵⁶ Preselitev učiteljišča v Gorico je podpiral tudi slovenski učiteljski časopis Učiteljski tovariš, v katerem so zahteve za preselitev naslavljali tudi na slovanske poslance v dunajskem parlamentu.⁵⁷ Šolska oblast na Dunaju je zahteve upoštevala in leta 1909 so slovenski oddelek moškega učiteljišča iz Kopra preselili v Gorico, kjer je nastalo samostojno moško štiriletno učiteljišče s slovenskim učnim jezikom.⁵⁸

Ustanovitev učiteljišč in uveljavitev štiriletnega učnega načrta je določalo Ministrstvo za bogočastje in uk, le izjemoma pa so na njegove odločitve vplivale tudi pobude posameznikov in lokalnih dejavnikov, kakor je bil primer v Kopru oz. v Gorici. Začetna neenotnost pri organiziranju učiteljišč se je pokazala v neenako dolgem prehajanju s triletnih na štiriletna učiteljišča. Na zahteve po enotnejši organizaciji učiteljišč, enotnih učnih načrtih in predmetnikih je ministrstvo oblikovalo posebno komisijo, ki je skrbela za spremembe in izboljšanje delovanja učiteljišč. Leta 1874 je komisija izdelala Organizacijski statut za moška in ženska

51 Dragutin Franković, Ljubica Godler, Ljubica Lončar, Mihajlo Ogrizović, Dragutin Pazman i Antun Tunkl. *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1958, str. 148–149.

52 Kontestabile-Rovis, *Učitelj naj bo*, 2003, str. 17.

53 Markelj, *Bericht der k.k. Lehrerbildungs - Anstalt in Capodistria*, 1900, str. 22.

54 Markelj 1900, str. 22.

55 Kontestabile-Rovis, 2003, str. 18.

56 Strmčnik 1970, str. 345.

57 Učiteljišče v Kopru, *Učiteljski tovariš*, 49, 23. julija 1909, št. 30, str. 1.

58 Andrej Gabršček, *Goriški Slovenci*, Ljubljana: Samozaložba, 1934, str. 320–321.

učiteljišča, ki je postal veljaven v šolskem letu 1874/75.⁵⁹ Ta statut je prinesel novo opredelitev učiteljišč, ki so dolžna usposablјati učitelje, da bodo po svojem poklicnem in splošnem znanju kot tudi svojem značaju sposobni izpolnjevati zahteve državnega osnovnošolskega zakona.⁶⁰ Določila o trajanju izobraževanja, javnosti in neplačevanju šolnine kot tudi glede učnega jezika so ostala ista. Dostopnost do učiteljskega izobraževanja so povečali z uvedbo pripravljalnih razredov, ki so bili do leta 1873 lahko samo pri učiteljiščih, po novem statutu pa tudi pri drugih šolah. Pripravljalni razredi so omogočili vpis na učiteljišča iz več različnih šol in tako pomagali pri odpravljanju pomanjkanja učiteljstva.⁶¹ V skladu z avstrijskim zakonom leta 1896 so zasebna ženska učiteljišča dobila možnost javne akreditacije. To je pomenilo, da so lahko delala pod pogojem, da je minister potrdil njihov statut in učni načrt. Poleg tega naj bi bil zaključni izpit opravljen pod nadzorom inšpektorja, ki se je moral strinjati z izdajo končnega potrdila. Tako so zasebna ženska učiteljišča delala v skladu z enakimi standardi kot državna.⁶²

Primerjalna analiza razvoja, števila in organizacije ženskih in moških učiteljišč v slovenskih deželah v letih 1869–1914

Iz zgoraj omenjenih podatkov o razvoju učiteljišč v slovenskih deželah smo izdelali tabelarično primerjalno in kronološko predstavitev učiteljišč po posameznih deželah v obravnavanem obdobju (glej Tabelo 3 spodaj). Analizirali smo nastanek, razvoj in število učiteljišč ter njihovo organizacijo glede na trajanje (triletna ali štiriletna), glede na ustanovitelja (državna ali zasebna) in glede na spol (moška ali ženska). Za ugotavljanje stanja v izobraževanju učiteljev smo obravnavano obdobje zaradi sprememb zakonodaje in števila učiteljišč razdelili v obdobje do leta 1875 (ko se spremeni moško v žensko učiteljišče v Gorici) in v obdobje po letu 1909 (ko nastaneta učiteljišči v Škofji Loki in v Gorici). Takšna razdelitev omogoča tudi boljšo primerljivost učiteljišč med deželami.

59 Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 26. Mai 1874, z. 7114 an alle Landeschulbehörden, womit ein Organisations-Statut für die Lehrerbildungsanstalten erlassen wird, *Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht*, 1874, Wien: Verlag des k.k. Ministerium für Cultus und Unterricht, 1874, str. 119–123.

60 Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 26. Mai 1874, str. 119–123.

61 Prav tam, str. 119–123.

62 Bernhard Klein, *Privatschulen im kanonistischen Kontext – eine staatskirchenrechtliche Bestandsaufnahme*. Linz: Universitätsverlag Rudolf Trauner, 1996, str. 102.

Tabela 3: Razvoj, število in organizacija učiteljišč v slovenskih deželah v letih 1869–1914

Dežele	Učiteljišča	Število učiteljišč do leta 1875 po ustanovitelju in spolu	Število učiteljišč po letu 1909 po ustanovitelju in spolu	Število vseh učiteljišč 1869–1914
Štajerska	Maribor: državno moško (3-let.) (1869) – od 1872/73 (4-let.) Maribor: zasebno žensko pri šolskih sestrah (1892) – pravica javnosti 1896 Maribor: državno žensko (4-let.) (1902)	1 (1 državno) (1 moško)	3 (2 državni) (1 zasebno) (2 ženski) (1 moško)	3
Koroška	Celovec: državno moško (3-let.) (1869) – od 1872/73 (4-let.) Celovec: državno žensko (3-let.) (1869–1881 ukinjeno) – od 1872/73 (4-let.) Celovec: zasebno žensko pri uršulinkah (1899)	2 (2 državni) (1 moško) (1 žensko)	2 (1 državno) (1 zasebno) (1 moško) (1 žensko)	3
Kranjska	Ljubljana: zasebno žensko pri uršulinkah (1869) – pravica javnosti 1902 Ljubljana: državno moško (3-let.) (1870) – od 1874/75 (4-let.) Ljubljana: državno žensko (4-let.) (1871) Škofja Loka: zasebno žensko pri uršulinkah (1909) – pravica javnosti 1910	3 (2 državni) (1 zasebno) (1 moško) (2 ženski)	4 (2 državni) (2 zasebni) (1 moško) (3 žensko)	4
Goriška	Gorica: zasebno žensko pri uršulinkah (1862) Gorica: državno moško (3-let.) (1871) – od 1874/75 državno žensko (4-let.) Gorica: državno moško (4-let.) (1909)	2 (1 državno) (1 zasebno) (1 moško) (1 žensko)	3 (2 državni) (1 zasebno) (1 moško) (2 ženski)	3
Trst	Trst: zasebno žensko v Trstu pri benediktinkah (1854) Trst: državno moško (3-let.) (1872 – 1875 ukinjeno) Trst: državno žensko (3-let.) (1872 – 1875 ukinjeno)	3 (2 državni) (1 zasebno) (1 moško) (2 ženski)	1 (1 zasebno) (1 žensko)	3
Istra	Koper: državno moško (3-let.) (1872) – od 1875 (4-let.)	1 (1 državno) (1 moško)	1 (1 državno) (1 moško)	1
	Skupaj	12 (9 državnih) (3 zasebna) (6 moških) (6 ženskih)	14 (8 državnih) (6 zasebnih) (5 moških) (9 ženskih)	17

Primerjava kronološkega razvoja učiteljišč

Iz opisa razvoja učiteljišč in iz Tabele 3 lahko ugotovimo, da sežejo začetki prvih dveletnih učiteljišč na Slovenskem v Trst, kjer je leta 1854 začela delovati zasebna ženska učiteljska šola pri benediktinkah, in v Gorico, kjer so zasebno učiteljsko šolo leta 1862 odprle uršulinke. Ugotovimo, da sta pred tretjim šolskim zakonom leta 1869, ki je določal štiriletna učiteljišča, ločena po spolu, delovali le dve ženski zasebni učiteljski šoli, ki še nista bili organizirani, kot je določal ome-njeni zakon. Leta 1869 so nastala štiri učiteljišča: na Štajerskem (državno moško v Mariboru), na Koroškem (državno moško v Celovcu in državno žensko v Celovcu) in na Kranjskem (zasebno žensko učiteljišče pri uršulinkah v Ljubljani). Leto kasneje 1870 je nastalo v Ljubljani državno moško učiteljišče, leta 1871 pa državno žensko učiteljišče v Ljubljani ter državno moško učiteljišče v Gorici. Leta 1872 je bilo ustanovljeno državno učiteljišče v Trstu za moške in ženske, ki sta bili že leta 1875 ukinjeni. Istega leta 1875 je začelo v Istri delovati državno moško učiteljišče v Kopru. V devetdesetih letih 19. stoletja so ustanovili nova učiteljišča: leta 1892 je začelo delovati zasebno žensko učiteljišče v Mariboru pri šolskih sestrah, leta 1899 zasebno žensko učiteljišče v Celovcu pri uršulinkah in leta 1909 zasebno žensko učiteljišče v Škofji Loki pri uršulinkah.

Primerjava števila učiteljišč po slovenskih deželah

Iz Tabele 3 ugotovimo, da je bilo v celotnem obdobju 1869–1914 v vseh obravnavanih slovenskih deželah skupaj sedemnajst učiteljišč, sem prištevamo tudi tista, ki so nastala in bila v omenjenem obdobju tudi ukinjena. Največ je bilo vseh učiteljišč na Kranjskem (4), sledi enako število, po (3) učiteljišča: na Štajerskem, Koroškem, Goriškem in v Trstu ter najmanj, le eno učiteljišče v Istri (Kopru). V prvem obdobju do leta 1875 je bilo vseh učiteljišč dvanajst. Takrat jih je bilo največ na Kranjskem in v Trstu (3), po dve učiteljišči sta bili na Koroškem in Goriškem, le eno učiteljišče je bilo na Štajerskem in v Istri (Kopru). Število učiteljišč se v drugem obdobju po letu 1909 poveča z 12 na 14 učiteljišč. V tem obdobju je bilo največ učiteljišč na Kranjskem (4), sledita Goriška in Štajerska s tremi učiteljišči, dve učiteljišči sta bili na Koroškem in po eno učiteljišče v Trstu in v Istri (Kopru).

Primerjava učiteljišč glede na trajanje (triletna ali štiriletna)

Učiteljišča so v celotnem obdobju 1869–1914 ustanavljali na podlagi šolske zakonodaje, po kateri so njihov dotedanji ustroj in organizacijo iz triletnih spremenili v štiriletna. Tretji državni ljudskošolski zakon z dne 14. maja 1869, ki je veljal za avstrijski del habsburške monarhije, je določil štiriletno izobraževanje učiteljev. Izvedba zakona je potekala postopoma. Večina učiteljišč je bila namreč ob ustanovitvi (v letih 1869–1872) najprej triletna, saj so se razvila iz nekdanih triletnih preparandijev in so bila sredi sedemdesetih let (1873–1875) večinoma že štiriletna. Iz Tabele 3 ugotovimo, da je bilo državno žensko učiteljišče, ustanovljeno leta 1871 v Ljubljani, prvo štiriletno učiteljišče v slovenskih deželah. Večina učiteljišč je postala štiriletna v sedemdesetih letih 19. stoletja.

Primerjava učiteljišč glede na ustanovitelja (državna ali zasebna)

Primerjava učiteljišč, glede na ustanovitelja (država ali zasebnik), pokaže, da je bilo v slovenskih deželah do leta 1875 devet državnih učiteljišč in tri zasebna samostanska učiteljišča. Po letu 1909 se je stanje spremenilo zaradi ukinitve učiteljišč v Trstu in v Celovcu in prenosa sedeža šole v drug kraj. Število zasebnih samostanskih učiteljišč s pravico javnosti se je povečalo za tri (v Mariboru, Celovcu in Škofji Loki). Po letu 1909 je bilo skupaj šest zasebnih samostanskih učiteljišč. Ker se je medtem število državnih učiteljišč po letu 1909 za eno zmanjšalo, je bilo tedaj v slovenskih deželah osem državnih učiteljišč. Ugotovimo, da je bilo v obeh obdobjih več državnih kot zasebnih učiteljišč.

Primerjava učiteljišč po spolu

S primerjavo učiteljišč po spolu smo ugotovili, da je bilo v slovenskih deželah do leta 1875 enako število ženskih (6) in moških učiteljišč (6). V obravnavanih deželah ugotovimo, da je bilo v prvem obdobju v vsaki deželi po eno moško učiteljišče. Največ ženskih učiteljišč je bilo na Kranjskem (2) in v Trstu (2), medtem ko je bilo na Koroškem in Goriškem po eno žensko učiteljišče. Na Štajerskem in v Istri (Kopru) do leta 1875 ni bilo ženskega učiteljišča. Stanje učiteljišč, glede na spol, se je spremenilo v začetku 20. stoletja. Po letu 1909 je bilo v vseh obravnavanih slovenskih deželah skupaj pet moških in devet ženskih učiteljišč. Primerjalno po deželah ugotovimo iz Tabele 3, da je bilo največ ženskih učiteljišč na Kranjskem (3), na Štajerskem in Goriškem po dve ženski učiteljišči, po eno žensko učiteljišče pa je bilo na Koroškem in v Trstu. V Istri (Kopru) pa ženskega učiteljišča v obeh obravnavanih obdobjih ni bilo.

Od obdobja pred 1875 do obdobja po 1909 se je število moških učiteljišč v obravnavanih slovenskih deželah s šest zmanjšalo na pet, medtem ko se je število ženskih učiteljišč s šest povečalo na devet. Ugotovimo, da so nastala tri zasebna ženska učiteljišča v devetdesetih letih (v Mariboru pri šolskih sestrah, v Celovcu in Škofji Loki pa pri uršulinkah). Iz tega razloga lahko upravičeno sklepamo, da se je v slovenskih deželah za učiteljski poklic odločalo več žensk, ki so se večinoma izobraževale v zasebnih učiteljiščih, kot moških. Med devetimi ženskimi učiteljišči, ki so delovala po letu 1909, so bila samo tri državna (v Mariboru, Ljubljani in v Gorici) in šest zasebnih (v Mariboru, Celovcu, Ljubljani, Škofji Loki, Gorici in Trstu).

Zaključek

Tovrstna primerjalna raziskava na področju izobraževanja osnovnošolskih učiteljev v slovenskih deželah Avstro-Ogrske še ni bila narejena. Ker je omejena na primerjavo in analizo le določenih razlik v izobraževanju učiteljev, je pomembna za nadaljnje raziskovanje izobraževanja učiteljev z drugih vidikov, ki v tej raziskavi niso zajeti. Ugotovili smo, da se je izobraževanje učiteljev v slovenskih deželah v obdobju med letoma 1867 in 1914 razlikovalo že v zakonodaji, ki je

v veliki meri vplivala na organizacijo izobraževanja učiteljev. Temeljni zakon za liberalne šolske reforme so sprejeli 25. maja 1868. V njem so določili novo razmerje šole do Cerkve, po katerem je država prevzela vodstvo in nadzor nad celotnim šolstvom, Cerkve pa je obdržala vodstvo in nadzor nad veroukom. Na Dunaju so kot najvišji organ državne šolske uprave ustanovili Ministrstvo za bogočastje in uk, kateremu so bili odgovorni deželni šolski sveti. Nastala je nova struktura šolske uprave, ki so jo sestavljali deželni šolski sveti, okrajni šolski sveti in krajevni šolski sveti. Na ta način je nova struktura šolske uprave iz leta 1868 pomembno vplivala na razvoj tako kvantitativnih kot kvalitativnih sprememb v šolstvu, kar je veljalo tudi za področje izobraževanja učiteljev.

Zakon z dne 14. maja 1869 je postavil zahtevo po štiriletnih učiteljiščih kot srednjih strokovnih šolah. Učiteljišča so bila ločena po spolu (moška in ženska). Omenjeni zakon iz leta 1869 je na formalni ravni izenačil izobraževanje učiteljev in učiteljic, saj je s tem izboljšal socialni položaj žensk v družbi in obenem spodbudil večje zanimanje žensk za učiteljski poklic, ki je bil v takratnem času eden redkih ženskih intelektualnih poklicev. To se nam je potrdilo tudi v raziskavi, saj se je število ženskih učiteljišč povečalo.

Razlika med predmetnikoma za izobraževanje učiteljev iz leta 1869 in njegovega dopolnila iz leta 1870 nam pokaže, da so v obeh predmetnikih načrtovali tako število enakih kot tudi različnih učnih predmetov, ločenih glede na spol. Predmetnik za moška in ženska učiteljišča (1870) na novo določa število ur posameznih predmetov, zato smo lahko izdelali Tabelo 1 in 2, kjer smo naredili izračun skupnih ur po predmetih, posebej v vseh štirih letih šolanja na moškem in posebej na ženskem učiteljišču. Najprej smo analizirali razlike med moškimi in ženskimi učiteljišči, glede na spol, in ugotovili, da so po predmetniku (1870) v vseh štirih letih šolanja imele učiteljice pri številu ur vseh predmetov (obveznih in neobveznih) več ur (151) kot moški učitelji (144). Razlike so bile v številu obveznih in neobveznih predmetov. Za ženska učiteljišča je predmetnik določal 16 obveznih predmetov, za moška pa 14. Med obveznimi predmeti predmetnik niti za ženska niti za moška učiteljišča ne določa učnega jezika, ampak odločitev prepušča deželnim oblastem. Za ženska in moška učiteljišča je bilo 12 istih predmetov. Razlike so bile v tem, da so na moških učiteljiščih imeli obvezna predmeta kmetijstvo in violino, na ženskih pa gospodinjstvo, ženska ročna dela, klavir in francoski jezik. Razlike so bile tudi pri neobveznih predmetih, saj so se moški lahko učili klavirja in orgel ter metod poučevanja gluhih, slepih in duševno zaoostalih, kar za ženske v predmetniku ni bilo določeno. Ženske pa so se lahko učile angleščino. Isti neobvezni predmet na moških in ženskih učiteljiščih je bil drugi deželni jezik. Ugotovimo, da so se učiteljice učile več tujih jezikov (francoščine in angleščine) kot učitelji. Zaradi dosledne ločitve po spolu tudi sklepamo, da so med učitelji in učiteljicami nastale razlike v znanju, posledično pa zato tudi v učiteljskih plačah in v načinu njihovega dela.

Primerjava kronološkega razvoja učiteljišč v slovenskih deželah je pokazala razlike v nastajanju učiteljišč, saj jih je bilo največ ustanovljenih po letu 1869, na kar je, kot ugotovimo, vplival zakon iz leta 1869, ki je določal učiteljišča kot dr-

žavne, srednje strokovne in štiriletne šole. Obravnavano obdobje 1869–1914 smo zaradi ukinitve posameznih učiteljišč razdelili v obdobje do leta 1875 in v obdobje po letu 1909. Do leta 1875 je bilo vseh učiteljišč 12, po letu 1909 pa 14. V prvem obdobju do leta 1875 je bilo največ učiteljišč na Kranjskem in v Trstu (3), najmanj, le eno učiteljišče, pa jih je bilo na Štajerskem in v Istri (Kopru). V drugem obdobju po letu 1909 je bilo največ učiteljišč na Kranjskem (4), najmanj, po eno, pa v Trstu in v Istri (Kopru). Ugotovimo, da je največja sprememba nastala glede razvoja učiteljišč v Trstu, saj so tam do leta 1875 delovala tri učiteljišča, po letu 1909 pa samo eno. V obeh obravnavanih obdobjih je bilo po eno učiteljišče tudi v Istri (Kopru).

Tretji osnovnošolski zakon iz leta 1869 je vplival najprej na ustanavljanje triletnih in nato štiriletnih učiteljišč. Posebnih razlik med slovenskimi deželami ni, saj je bila večina učiteljišč v sedemdesetih letih 19. stoletja štiriletna.

Razlike med učiteljišči v slovenskih deželah so bile tudi v tem, ali so ta bila državne ustanove ali zasebne s pravico javnosti. Zasebne so bila samostanska ženska učiteljišča. Pravico javnosti so večinoma pridobila proti koncu 19. stoletja. Do leta 1875 je bilo v slovenskih deželah skupaj devet državnih učiteljišč in tri zasebna, po letu 1909 pa osem državnih in šest zasebnih. Ugotovimo, da je bilo v obeh obravnavanih obdobjih več državnih kot zasebnih učiteljišč.

Primerjava učiteljišč po slovenskih deželah, glede na spol, je pokazala, da so razlike med učiteljišči ne le v predmetniku, temveč tudi v njihovem številu. Ugotovili smo, da je bilo v obdobju pred letom 1875 število moških in ženskih učiteljišč enako (6). Razlike so nastale po letu 1909, ko se je število moških učiteljišč za eno učiteljišče zmanjšalo, ker je leta 1875 prenehalo delovati moško učiteljišče v Trstu, medtem ko se je število ženskih učiteljišč s šest povečalo na devet učiteljišč. Spoznali smo, da je bilo po eno moško učiteljišče pred letom 1875 v vseh obravnavanih slovenskih deželah. Po letu 1909 pa je bilo največ ženskih učiteljišč na Kranjskem (3), na Koroškem in v Trstu je bilo po eno žensko učiteljišče, medtem ko v Istri (Kopru) sploh ni bilo ženskega učiteljišča. Povečanje števila ženskih učiteljišč (tri državna in šest zasebnih) v celotnem obravnavanem obdobju kaže, da se je povečalo tudi število žensk v učiteljskem poklicu. Na to je vplivala tudi zakonodaja, ki je omogočila, da so zasebna ženska učiteljišča dobila pravico javnosti in s tem postala enakovredna državnim ženskim učiteljiščem. Spoznamo, da so ženske z učiteljsko službo v obdobju Avstro-Ogrske dosegale najvišjo možno stopnjo izobrazbe. Kot učiteljice so izboljšale položaj žensk v družbi. Njihova učiteljska služba pa je bila pričakovano drugačna od moških učiteljskih služb, saj je temeljne razlike med moškimi in ženskimi učitelji določala že avstrijska šolska zakonodaja v predmetniku za izobraževanje učiteljev, ki jih je ločeval po spolu. Avstrijska šolska oblast je razlike med učitelji formalno začrtala že med njihovim izobraževanjem.

Viri in literatura

Literatura

- Braumüller, Johann, Die Entwicklung der Klagenfurter Lehrerbildungsanstalt seit 1869, *Dritter Bericht der k. k. Lehrerbildungsanstalt in Klagenfurt*, Klagenfurt: K.k. Lehrerbildungs – Anstalt, 1882, str. 1–42.
- Čopič, Venceslav, *Sto let ljubljanskega učiteljišča*, Ljubljana: Gimnazija pedagoške smeri v Ljubljani, 1973.
- Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesens in Österreich*, Wien: Der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1848.
- Fischer Jasna, et al., *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije*, I. del, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005.
- Franc Jožef, Deželno šolsko svetovalstvo, *Učiteljski tovariš*, 15. maja 1869, Ljubljana, str. 156–158.
- Franković Dragutin, Godler Ljubica, Lončar Ljubica, Ogrizović Mihajlo, Pazman Dragutin i Tunkl Antun, *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor, 1958.
- Gabršček, Andrej, *Goriški Slovenci*, II knjiga, Ljubljana: Samozaložba, 1934.
- Govekar-Okoliš, Monika, *The role of grammar schools in forming the national identity of the Slovenes within Austria from 1849 to 1914*, Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2017.
- Hojan, Tatjana, Boj slovenskih učiteljic za enakopravnost v 19. stoletju, *Sodobna pedagogika*, 19, 1968, št. 5–6, str. 241–245.
- Hojan, Tatjana, Žensko šolstvo in učiteljstvo na Slovenskem v preteklih stoletjih, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete 1968*, Zagreb: Hrvatski školski muzej, Pedagoški muzej u Beogradu, Slovenski šolski muzej v Ljubljani, 1969, str. 47–81.
- Hojan, Tatjana, *Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970.
- Imenik šolskih oblastnij, šol in učiteljev po Slovenskem, t. j. na slovenskem Štajerju, Kranjskem, sl. Korotanu, Primorskem in slov. Ogrskem*, Ljubljana: Slovensko učiteljsko društvo, 1874.
- Klein, Bernhard, *Privatschulen im kanonistischen Kontext – eine staatskirchenrechtliche Bestandsaufnahme*, Linz: Universitätsverlag Rudolf Trauner, 1996.
- Kontestabile-Rovis, Mirjana, *Učitelj naj bo, Ob 130-letnici učiteljišča v Kopru, In occasione dei 130 anni dell Istituto magistrale di Capodistria*, Koper: Pokrajinski arhiv, 2003.
- Kronika matrne hiše šolskih sester v Mariboru 1864–1919*, Ljubljana: Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, Mariborska provinca, 2006.
- Lehrplan der Bildungsanstalten für Lehrer, 19. Juli 1870, Z. 7033, Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht*, Wien: K.k. Staatsdruckerei, Nr. 111, 1870, str. 477–482.

- Lehrplan der Bildungsanstalten für Lehrerinnen, 19. Juli 1870, Z. 7033, *Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht*. Wien: K.k. Staatsdruckerei, Nr. 112, 1870, str. 482–487.
- Markelj, Johann, *Bericht der k.k. Lehrerbildungs – Anstalt in Capodistria am Schlusse des Schuljahres 1899/1900*, Capodistria: Lehrerbildungs – Anstalt, 1900.
- Ministrski razpis z dne 18. maja 1869. leta, *Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, Laibach: Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1895.
- Postava za uravnavo pravnih razmerij učiteljev na javnih ljudskih šolah vojvodine Kranjske, 29. april 1873, 58. člen, *Postave in ukazi (Grundsätze und Verordnungen) za Kranjsko ljudsko šolstvo*, Ljubljana: Kranjsko učiteljsko društvo, 1876.
- Schmidt, Vlado, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*. III del, Ljubljana: Delavska enotnost, 1988.
- Schreiner, Heinrich, Zur Geschichte der Anstalt, *Erster Bericht der k. k. Lehrerbildungsanstalt in Marburg*, Marburg: K. K. Lehrerbildungsanstalt, 1891–1892, I., 1892, str. 5–9.
- Strmčnik, France, Razvoj izobraževanja osnovnošolskega učiteljstva na Slovenskem v obdobju od leta 1869 do razpada Avstro-Ogrske, *Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1970, str. 339–412.
- Strmčnik, France, O pretečenem in nadaljnjem razvoju Zveze društev pedagoških delavcev Slovenije, *Sodobna pedagogika*, 1986, št. 9–10, str. 407–419.
- Učiteljsiše v Kopru, *Učiteljski tovariš*, 49, 23. julij, 1909, št. 30, str. 1.
- Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht vom 26. Mai 1874, z. 7114 an alle Landesschulbehörden, womit ein Organisations-Statut für die Lehrerbildungsanstalten erlassen wird, *Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht*, 1874, Wien: Verlag des k.k. Ministerium für Cultus und Unterricht, 1874.
- Vodopivec, Peter, *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2006.
- Zakon z dne 25. maja 1868, wodurch grundsätzliche Bestimmungen über das Verhältnis der Schulle zur Kirche erlassen werden, *Reichs – Gesetz – Blatt für das Kaiserthum Oesterreich*, RGBI 48, Jahrgang 1868, Wien: Aus der kaiserlich- königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1868.
- Zakon z dne 14. maja 1869, durch welches die Grundsätze des Unterrichtswesens bezüglich der Volksschulen festgestellt werden, *Reichsgesetzblatt für das Kaiserthum Oesterreich*. RGBI 62, Jahrgang 1869, Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1869.
- Zakon z dne 25. februarja 1870, *Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, Laibach: Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1895, 405–417.
- Žontar Jože et al., *Handbücher und Karten zur Verwaltungsstruktur in den Länder Kärnten, Krain, Küstenland und Steiermark bis zum Jahre 1918*, Graz–Klagenfurt–Ljubljana–Gorizia–Trieste: Steiermarkisches Landesarchiv Graz, 1988.

Povzetek

Prispevek je zgodovinska primerjalna raziskava, katere namen je bil primerjalno analizirati in odkriti razlike v razvoju izobraževanja osnovnošolskih učiteljev v slovenskih deželah Avstro-Ogrske med letoma 1867 in 1914. Raziskava zajema tista območja avstrijske polovice dvodelne monarhije, na katerih je v obravnavanem obdobju strnjeno živelo slovensko prebivalstvo. Z uvedbo dualizma je prišlo do večjih sprememb tudi na področju avstrijskega šolskega sistema, šolske uprave in zakonodaje ter s tem tudi do reform v izobraževanju učiteljev. Ugotovili smo, da je avstrijska šolska zakonodaja leta 1869 kvantitativno in kvalitativno vplivala na razvoj in organizacijo učiteljišč in s tem tudi na oblikovanje kakovostnejšega izobraževanja učiteljev. Tretji osnovnošolski zakon leta 1869 je določil, da so učitelji postali državni uslužbenci. Za njihovo izobraževanje so ustanovili štiriletna učiteljišča, ki so bila na srednješolski strokovni ravni ločena po spolu. Zaradi tega so bili po spolu ločeni predmetniki (1869 in 1870) za izobraževanje učiteljev. Njihova primerjava je pokazala, da so se bodoči učitelji na moških in ženskih učiteljiščih učili tako obveznih kot tudi neobveznih predmetov, med katerimi pa so bile razlike tudi po spolu. Zaradi dosledne ločitve po spolu tudi sklepamo, da so med učitelji nastale razlike v znanju, posledično pa zato tudi v učiteljskih plačah in v načinu njihovega dela. Analiza razvoja in delovanja učiteljišč po slovenskih deželah je pokazala, da je večina učiteljišč nastala kmalu po letu 1869 in da so v sedemdesetih letih 19. stoletja postala štiriletna. Razlike med učiteljišči so bile tudi glede na ustanovitelja in financerja: državna učiteljišča ali zasebna učiteljišča s pravico javnosti. Ugotovimo, da je bilo v slovenskih deželah več državnih kot zasebnih učiteljišč in več ženskih kot moških učiteljišč. Zasebna ženska učiteljišča, ki so dobila pravico javnosti, so spodbudila k večjemu izobraževanju žensk za učiteljice. Spoznamo, da je imela avstrijska šolska zakonodaja velik vpliv na modernizacijo izobraževanja učiteljev, ki se je v obdobju med letoma 1867 in 1914 v slovenskih deželah bolj standardiziralo in profesionaliziralo.

Zusammenfassung

Vergleich der Lehrerausbildung in slowenischen Ländern in Österreich-Ungarn

Monika Govekar-Okoliš

Der Beitrag präsentiert eine historische Vergleichsstudie, die darauf abzielt, die Unterschiede in der Ausbildung von Grundschullehrern in slowenischen Ländern der Österreichisch-Ungarischen Monarchie zwischen 1867 und 1914 vergleichend zu analysieren und aufzudecken. Die Studie erfasst Gebiete der österreichischen Hälfte der zweiteiligen Monarchie mit slowenischer Bevölkerung. Mit der Einführung des Dualismus haben sich auch das österreichische Schulwesen, die Schulverwaltung und die Gesetzgebung grundlegend verändert

sowie auch die Lehrerbildung reformiert. Wir stellen fest, dass die österreichische Schulgesetzgebung im Jahr 1869 einen quantitativen und qualitativen Einfluss auf die Entwicklung und Organisation von Lehrerbildungsanstalten und folglich auf die Bildung einer qualitativ besseren Lehrerausbildung hatte. Mit dem Reichsvolksschulgesetz von 1869 wurden Lehrer zu Beamten. Für ihre Ausbildung wurden vierjährige Lehrerbildungsanstalten eingerichtet, die auf der Mittelschulebene nach Geschlecht getrennt waren. Infolgedessen wurden die Fächer (1869 und 1870) für die Lehrerausbildung nach Geschlecht getrennt. Deren Vergleich ergab, dass künftige Lehrer in männlichen und weiblichen Lehrerbildungsanstalten sowohl Pflicht- als auch Wahlfächer lernten, unter denen auch Unterschiede nach Geschlecht bestanden. Aufgrund der konsequenten Geschlechtersegregation schlussfolgern wir, dass es Unterschiede in den Kenntnissen zwischen Lehrern und folglich auch in ihren Gehältern und ihrer Arbeitsweise gab. Eine Analyse der Entwicklung und des Betriebs von Lehrerbildungsanstalten in slowenischen Ländern ergab, dass die meisten Lehrerbildungsanstalten kurz nach 1869 errichtet wurden und in den 1870er vier Jahre dauerten. Es gab auch Unterschiede zwischen Lehrerbildungsanstalten in Bezug auf den Gründer und den Finanzierer: staatliche oder private Lehrerbildungsanstalten mit Öffentlichkeitsrecht. In slowenischen Ländern gab es mehr staatliche als private und mehr weibliche als männliche Lehrerbildungsanstalten. Private weibliche Lehrerbildungsanstalten mit Öffentlichkeitsrecht förderten die Frauen zur Lehrerausbildung. Wir stellen fest, dass die österreichische Schulgesetzgebung einen großen Einfluss auf die Modernisierung der Lehrerausbildung hatte, die zwischen 1867 und 1914 in den slowenischen Ländern standardisiert und professionalisiert wurde.

Ana Šmidhofer*

Sledi francoskega personalizma v slovenski pedagoški misli med obema vojnama

*Traces of French personalism in the Slovenian pedagogical
ideas between the two world wars*

Izvleček

Slovenska kultura se je pred prvo svetovno vojno opirala predvsem na avstrijsko in nemško, po vojni pa opazimo kulturno preusmeritev, ki je posegla tudi na področje vzgoje. Med obema vojnama se na področju vzgoje in kulture nasploh pojavi francoski vpliv in z njim francoski personalizem. V razpravi uvodoma pokažemo, kako so se ideje francoskega personalizma pojavile pri nas. Nato izpostavimo avtorje (Jakob Šolar, Stanko Cajnkar in Stanko Gogala), ki so te ideje poudarjali pri svojem pedagoškem udejstvovanju. V njihovih razmišljanjih iščemo sledi francoskega personalizma tako, da jih primerjamo z nekaterimi pedagoškimi idejami Jacquesa Maritaina, ki je ideje francoskega personalizma vpeljal na področje vzgoje.

Abstract

Traces of French personalism in the Slovenian pedagogical ideas between the two world wars Prior to World War One, Slovenian culture was mostly based on Austrian and German cultures, whilst after the war there was a cultural reorientation, which also affected education. Between the two wars, French influence appeared in education and culture in general, together with French personalism. The article's introduction shows how the ideas of French personalism appeared in Slovenia. This is followed by focusing on the authors (Jakob Šolar, Stanko Cajnkar and Stanko Gogala), who emphasised these ideas in their pedagogical activities. The article seeks to find traces of French personalism in their ideas by comparing them with a number of the pedagogical ideas of Jacques Maritain, who introduced the concepts of French personalism into the educational field.

Ključne besede: francoski personalizem, vzgoja in izobraževanje, (1919–1941), Slovenija.

Key words: French personalism, education, (1919–1941), Slovenia.

* dr. Ana Šmidhofer, e-pošta: ana.smidhofer@gmail.com

Uvod

Francija je zgodovino slovenskega naroda vidneje zaznamovala dvakrat. Prvič s trikratno Napoleonovo okupacijo med letoma 1797 in 1813¹ ter drugič v obdobju med obema svetovnim vojnama. Do takrat je pri nas na področju kulture, izobrazbe in literature prevladoval »nemški vpliv«, po prvi svetovni vojni pa lahko opazimo »kulturno in izobrazbeno preusmeritev«. V tem obdobju se pojavi »francoski vpliv«, ² »tipološki znak« te dobe so bile francoske štipendije, ki so »odvajale slovenskega študenta od nemškega kulturnega območja k zahodnoevropskemu ter mu pomagala razširiti obzorje«. ³ Takrat je Francija v svoje izobraževalne in kulturne ustanove sprejela posamezne slovenske študente in intelektualce, ki so skušali nekatere vidike »francoskega duha« prenesti v naš kulturni prostor. Takšne težnje zasledimo v tem času tudi na področju pedagogike, ki je bila v medvojnem obdobju izrazito teoretsko pluralna. ⁴ Eden izmed miselnih tokov, ki ga zasledimo v naši tedanji pedagoški misli, je tudi francoski personalizem. ⁵

V razpravi bomo pokazali, kako so temu miselnemu toku sledili Jakob Šolar (1896–1968), Stanko Cajnkar (1900–1977) in Stanko Gogala (1901–1987), simpatizerji križarskega gibanja, ki velja za začetnika personalistične orientacije pri nas. ⁶ Pri tem opozorimo, da se Šolar in Cajnkar s pedagogiko nista ukvarjala sistematično – v tem se povsem razlikujeta od Gogale. Nista bila pedagoška teoretika, ki bi tako pomembno zaznamovala slovensko pedagogiko med obema vojnama kot Gogala. Je pa v njunem pedagoškem udejstvovanju zaslediti ideje, na podlagi katerih ju lahko umestimo v krog tistih pedagoških delavcev, ki so pri svojem pedagoškem delu upoštevali nekatere izsledke francoskega personalizma.

Francoski personalizem in njegova pot na Slovensko

Preden se osredotočimo na francoski personalizem, pogledjmo, kaj je *personalizem*. ⁷ *Personalizem* je posebna filozofska orientacija, ne čvrst filozofski

1 Peter Vodopivec, *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*, Ljubljana: Modrijan, 2006, str. 22–26.

2 Dušan Nečak, Božo Repe, *Kriza. Svet in Slovenci od prve svetovne vojne do sredine tridesetih let*, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2008, str. 278.

3 Vladimir Bartol, *Zakrinkani trubadur: izbrani članki in eseji*, Ljubljana: Slovenska matica, 1993, str. 313.

4 Edvard Protner, *Pedagogika in izobraževanje učiteljev (1919–1941)*, Educa: Ljubljana, 2000.

5 Ana Šmidhofer, *Vpliv francoskega personalizma na slovensko katoliško pedagogiko med obema vojnama*, magistrsko delo, Maribor: Filozofska fakulteta, 2011.

6 Peter Kovačič Peršin, *Personalizem in odmevi na Slovenskem*, Ljubljana: Društvo 2000, 1998.

7 *Personalizem* izhaja iz besede *persona*. Po jezikovnem izvoru ta pojem ni povsem dorečen. Večina etimologov se nagiba k stališču, da ga je možno izpeljati iz etruščanskega »persu«, ki pomeni masko in vlogo (Ogrin 1997, str. 2).

sistem. Ni zaokrožen filozofski sistem, saj je toliko personalizmov, kolikor je personalističnih mislecev. Vsem personalistom je skupno, da v središče svojega obzorja postavljajo osebo kot nosilko etosa. Samo v tem je mogoče najti skupni imenovalac sicer filozofsko različnih usmeritev posameznih personalistov.⁸

V teh okvirih ostaja tudi *francoski personalizem*. Gre za posebno gibanje v Franciji med obema svetovnima vojnama, ki ni bilo zasnovano filozofsko v strogem pomenu besede, temveč družbeno in splošno kulturno.⁹ To je bilo levo krilo francoske katoliške kulture med vojnama, ki se je idejno izoblikovalo zlasti pod vplivom filozofov Marcela Blondela, Henrija Bergsona, Jacquesa Maritaina, pesnika Charlesa Peguya ter Emmanuela Mouniera in njegove revije *Esprit*.¹⁰

Francoski personalizem ima dve osnovni potezi. V filozofskem pogledu je to koncept osebe, ki je bolj dinamičen od personalizma Katoliške cerkve. Oseba ni pojmovana kot nekaj vnaprej danega, temveč se uresničuje v dejanjih, izbira in razvoju. Druga značilnost je veliko zanimanje za družbena, ekonomska in politična vprašanja. Francoski personalizem je bil nagnjen k radikalnim spremembam in v svojih družbenih aplikacijah vedno blizu socializmu oziroma politični levi. Za evropski krščanski svet so se radikalne ideje rojevale na pariški Sorboni, ki je zmeraj veljala za levo usmerjeno univerzo.¹¹

Če želimo razumeti, kako so se slovenski intelektualci medvojnega obdobja seznanili z idejami francoskega personalizma, moramo orisati nekaj kulturno-zgodovinskih okoliščin.

Pred prvo svetovno vojno je bila slovenska kultura naslonjena predvsem na avstrijsko in nemško, saj je bila Slovenija del Habsburške monarhije in kasneje Avstro-Ogrske. Po vojni pa opazimo kulturno in izobrazbeno preusmeritev, »ki je bila posledica stoletnega strahu pred prevladujočim nemškim vplivom«. ¹² Upadati je začelo učenje nemščine, uveljavljati se je začela francoščina: »Francoski vpliv je (tudi zaradi tradicionalnega srbsko oz. jugoslovansko-francoskega zaveznitva) postajal vse močnejši zlasti v kulturi in literaturi nasploh.« ¹³

Vpliv francoskega personalizma se je torej pri nas začel kazati, ko mlada slovenska inteligenca na šolanje ni odhajala več samo v Nemčijo in Avstrijo, ampak tudi v Francijo. Francija je v medvojnem obdobju v svoje izobraževalne in kulturne ustanove sprejela npr. Stanka Cajnkarja, Jakoba Šolarja, Janeza Janžekoviča, Edvarda Kocbeka in tudi pisatelja Vladimirja Bartola. Ta se spominja, da je jeseni leta 1926 odšel v Pariz s »francosko štipendijo«. ¹⁴

8 Peter Kovačič Peršin, *Personalizem in odmevi na Slovenskem*, Ljubljana: Društvo 2000, 1998, str. 418.

9 Matija Ogrin, Kocbek in Mounier, *Primerjalna književnost*, 20, 1997, št. 1, str. 3.

10 Prav tam.

11 Prav tam.

12 Dušan Nečak, Božo Repe, *Kriza. Svet in Slovenci od prve svetovne vojne do sredine tridesetih let*, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2008, str. 278.

13 Prav tam.

14 Vladimir Bartol, *Zakrinkani trubadur: izbrani članki in eseji*, Ljubljana: Slovenska matica, 1993, str. 313.

Za kontekst razprave je najbolj relevantno ime francoskega personalizma Jacques Maritain (1882–1973), ki je ideje francoskega personalizma vpeljal na področje pedagogike. Temeljne poudarke svojega pedagoškega razmišljanja je najbolj zaokroženo podal v delu *Education at the Crossroads* (1943), ki temelji na njegovih dotedanjih razmišljanjih o človeku.¹⁵

Po Maritainu je vzgoja nekaj, kar pripada samo človeku, deluje na človekovo osebnost ter se razlikuje od dresure in treninga.¹⁶ Opozarja, da izobraževanje ni dresiranje živali, ampak prebujanje človečnosti.¹⁷ Kot cilj vzgoje izpostavi oblikovanje človeka, bistvo izobraževanja pa označi kot »oblikovanje notranje svobodne osebnosti«.¹⁸ Poudarja, da mora izobraževanje »odstraniti razkol med družbenimi zahtevami in individualnimi potrebami posameznika. Razvijati mora občutek svobode in odgovornosti, človekovih pravic in obveznosti ter spoštovanja vsakega posameznika«.¹⁹

Maritainovi pogledi na vzgojo in izobraževanje predpostavljajo določen lik učitelja. Ta naj bi: spodbujal razvoj tistih učenčevih dispozicij, na podlagi katerih se razvija učenčevo duhovno življenje; kultiviral učenčevo osebnost; razvijal učenčevo inteligenco kot najvišji element svobodne osebnosti; razvijal njegovo intuicijo, ki je osnova intelektualne svobode in vrsta duhovnega doživetja, ki je povezana s človekovo podzavestno sfero.²⁰

S svojim pojmovanjem učitelja Maritain²¹ nasprotuje avtoritarni pedagogiki, ki gleda na učence kot objekt, prav tako nasprotuje progresivni pedagogiki, v kateri je vloga učitelja pasivna in nevtralna. V njegovem pedagoškem konceptu je učitelj oblikovalec razvoja in oblikovanja osebnosti.²² Nasprotoval je vzgoji s palico. Menil je, da filozofija Tomaža Akvinskega razloži konflikt med staro obliko izobraževanja s palico in progresivnim izobraževanjem.²³

Po Maritainu naj bi vzgoja in izobraževanje temeljili na krščanskem pojmovanju človeka.²⁴ Kljub temu pa je »v svojih pogledih na problem vzgoje in izobraževanja v razmerju do ostalih pedagogov te usmeritve mnogo liberalnejši«.²⁵

15 V tem kontekstu izpostavimo delo *Integral Humanism* (1935), ki velja za Maritainovo temeljno delo.

16 Jacques Maritain, *Education at the crossroads*, New Haven: Yale University Press, 1943, str. 9. Podobne ideje zasledimo pri Gogali že leta 1939 in na prvi pogled se zdi, da je Gogala prehitel Maritaina v razmišljanjih. Vendar, kot smo omenili, temeljijo Maritainova razmišljanja o vzgoji na njegovih zgodnejših delih.

17 Prav tam.

18 Prav tam, str. 10.

19 Prav tam, str. 89–91.

20 Prav tam, str. 33–34.

21 Prav tam, str. 37.

22 Prav tam.

23 Prav tam, str. 32.

24 Prav tam.

25 Darinka Mitrović, *Moderni tokovi komparativne pedagogije*, Sarajevo: Svjetlost, 1976, str. 338.

Šolar, Cajnkar in Gogala so se z Maritainovimi idejami srečali predvsem prek križarskega gibanja. Križarsko gibanje velja za začetnika personalistične orientacije pri nas.²⁶ Pojavilo se je v začetku 20. let prejšnjega stoletja ter z večjo ali manjšo intenzivnostjo zajelo čas do druge svetovne vojne. Označimo ga lahko kot »najvidnejši in najradikalnejši izraz katoliškega mladinskega gibanja na Slovenskem«.²⁷

Križarji so svojo religioznost pojmovali drugače, kot jo je pojmovala tradicionalna Katoliška cerkev. Zavzemali so se za neposredno, osebno doživljanje Boga brez posrednika cerkvene hierarhije. Bili so kritični do avtoritete in institucij ter so gojili ponotranjeno, osebno krščanstvo. »Zaradi tako pojmovanega krščanstva jih je Katoliška cerkev kritizirala«.²⁸

Križarji so »zatočišče« našli v društvu *Zarja*. Gre za društvo »krščansko-socialistično« usmerjenih akademikov.²⁹ *Zarja* je v Bohinju organizirala shoda, »bohinjska tedna«, ki sta pomenila »krščansko novovalovsko gibanje«.³⁰ Prvi teden je potekal leta 1937, naslednje leto sta škof Rožman in Katoliška akcija prireditvev preprečila, leta 1939 pa se je spet odvijal.³¹

Drugi bohinjski teden (1939) predstavlja teoretični vrh predvojnega slovenskega personalizma.³² V središču zanimanja je bila misel o človekovi osebi in svobodi.³³ Med predavatelji so bili tudi Cajnkar, Gogala in Šolar.³⁴ Poglejmo, kako so personalistične ideje vpeljali na področje vzgoje.

Francoski personalizem v slovenski pedagoški misli medvojnega obdobja

Slovenska pedagoška teorija je bila med obema vojnama teoretsko pluralna, če jo primerjamo z obdobjem pred prvo svetovno vojno. Pred prvo svetovno vojno

26 Peter Kovačič Peršin, *Personalizem in odmevi na Slovenskem*, Ljubljana: Društvo 2000, 1998.

27 Marko Dvorak, *Kako naj svetim, če ni luči v meni? : slovensko križarsko gibanje*, Ljubljana: Jutro, 2001, str. 146.

28 Jožko Pirc, *Aleš Ušeničnik in znamenja časov: katoliško gibanje na Slovenskem od konca 19. do srede 20. stoletja*, Ljubljana: Družina, 1986, str. 281.

29 Egon Pelikan, *Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom*, Ljubljana: Nova revija, 2002, str. 18–19.

30 Primož Vresnik, *Sprevidano slovensko bogoslovje – ponuditi roko drugače mislečemu: civilno-pravni angažma slovenskega bogoslovja med drugo svetovno vojno in po njej*, Ljubljana: Društvo za preučevanje zgodovine, literature in antropologije, 1998, str. 26.

31 Prav tam, str. 27.

32 Peter Kovačič Peršin, *Personalizem in odmevi na Slovenskem*, Ljubljana: Društvo 2000, 1998.

33 Zbornik predavanj akademskega kulturnosocialnega tedna SKAD *Zarje* v letu 1939. Ljubljana: *Zarja*, 1940, str. X.

34 Predavatelji 2. bohinjskega tedna: F. S. Finžgar, Janez Janžekovič, Edvard Kocbek, France Koblar, Stanko Gogala, Janez Fabijan, France Vodnik, Stanko Cajnkar, Jakob Šolar, Andrej Gosar, B. Grafenauer ter J. Kržišnik (Prav tam).

je na Slovenskem prevladovala herbartistična pedagogika,³⁵ medtem ko se v medvojnem obdobju pojavijo predvsem reformska, socialnokritična in duhoslovna pedagogika.³⁶ V okvir slednje lahko umestimo Šolarja, Cajnkarja in Gogalo.³⁷

V nadaljevanju bomo na kratko orisali življenje in delo vsakega izmed njih ter pokazali sovpadanje nekaterih njihovih razmišljanj z idejami francoskega personalizma in Maritaina.

Jakob Šolar in francoski personalizem

Kot smo omenili uvodoma, se Šolar s pedagogiko ni ukvarjal sistematično. Vendar je imel jasno oblikovane poglede na vzgojo. Ker je na področju šolstva deloval več kot dvajset let, študiral v Franciji in pripadal krogu križarjev, se zdi njegovo ime relevantno za kontekst razprave.

Rodil se je leta 1896 v Selški dolini. Maturiral je na prvi klasični gimnaziji v Ljubljani (1915), leta 1918 je bil posvečen v duhovnika. Leta 1919 se je vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, kjer je študiral slovenščino in francoščino. Študij francoščine ga je leta 1920 pripeljal v Francijo, na francoski počitniški tečaj v Strasbourg. Leta 1922 je na Filozofski fakulteti v Ljubljani opravil filozofsko-pedagoški izpit iz slovenščine in francoščine. Med letoma 1922 in 1924 je nadaljeval študij v Parizu, kjer se je strokovno izpopolnjeval na College de France, Institut catholique litteraire in Sorboni.³⁸

Šolarjevo delo je bilo razprto na več strani. Bil je vzgojitelj na Zavodu škofijske gimnazije v Šentvidu, profesor slovenščine in francoščine v Šentvidu, služboval je kot profesor na Škofijski klasični gimnaziji v Ljubljani. Leta 1958 je postal kanonik ljubljanskega kapitlja in ravnatelj škofijske gimnazije v likvidaciji. Že leta 1929 je bil odlikovan z redom zlatih palm, ki mu ga je dodelilo francosko ministrstvo za prosveto. Umrl je leta 1968 v Ljubljani.³⁹

Šolar je spadal v krog križarskega gibanja. Bil je urednik revije *Križ*. Prav tako je aktivno sodeloval na drugem bohinjskem tednu (1939) s prispevkom *Slovenski kulturni problem*.⁴⁰

35 Edvard Protner, *Herbartistična pedagogika na Slovenskem (1869–1914)*, Maribor: Slavistično društvo, 2001.

36 Edvard Protner, *Pedagogika in izobraževanje učiteljev (1919–1941)*, Educa: Ljubljana, 2000.

37 V zvezi z duhoslovno pedagogiko glej: Protner (2000), Šmidhofer (2018).

38 Stane Gabrovec, Jakob Šolar za današnji čas, *Prelomni časi: zbornik predavanj s Teološkega tečaja o aktualnih temah za študente in izobražence*, Ljubljana: Medškofijski odbor za študente, 1989, str. 115–116.

39 Jože Toporišič, *Šolar, Jakob, prelat (1896–1968)*, dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi661118/> (pridobljeno 12. 6. 2018).

40 *Zbornik predavanj akademskega kulturnosocialnega tedna SKAD Zarje v letu 1939*, Ljubljana: Zarja, 1940.

Poglejmo, kako se je Šolarjeva personalistična orientacija kazala pri njegovem pedagoškem delu. Svoj slog vzgoje povzame z naslednjimi besedami: »...sem proti mehaničnemu pojmovanju šole, ki trpa dijaka le z učno snovjo, kakor da je ta sama sebi namen, ob čemer pa dijakova osebnost hira ali vsaj ne raste in se ne razvija.« Ocenjuje, »da je za dijakovo osebno rast pomembno predvsem to, za kar se dijak zanima sam, kar je dijaka zgrabilo v duši«. Takšen slog vzgoje po Šolarju zahteva od vzgojitelja »čisto drugačnih metod, kakor so sama disciplinska dresura, samo priganjastvo in 'pridigarstvo'«. Poudari, »da avtoriteta ne sme slo- neti na strahu – če naj je vzgojno pomembna – marveč na zaupanju in ljubezni«. ⁴¹

Namig, kako močno je francoska kultura vplivala na Šolarjevo pedagoško delo, najdemo v spominih Lojzeta Štrublja (1917–2004), ki je bil Šolarjev dijak na Zavodu svetega Stanislava med letoma 1929 in 1937. Ta pravi, da sta se v profesor- skem zboru Zavoda izoblikovali dve vrsti vzgojnih prijemov: francoski in nemški vzorec. ⁴² »Posebno močan je bil v Zavodu nemški vzorec vzgoje, ker so se profe- sorji večinoma izobraževali na nemškem govornem področju. Tudi Slovenija, ki je bila pod Avstro-Ogrsko, je bila pod vplivom nemške vzgojne miselnosti. Ta se je bolj *držala črke*. Kar je zapovedano, kar je narekovano, kar je rečeno, se izvršuje. Ni torej šlo za individualno življenje v dijakovo miselnost, tudi ne za dijakovo osebno korenino, temveč bolj zato, da se izpolni, kar je bilo naročeno.« ⁴³ Po Štru- bljevi oceni ⁴⁴ je bila večina profesorjev na Zavodu tega nazora. »Redki pa so se dvignili nad to razmišljanje in se bolj skušali vživeti v gojenca in osvojiti slog, ki več doseže, ki seže tudi globlje in katerega sadovi so obilnejši. Tak slog vzgoje je bil pod vplivom francoskega vzorca, ki ga je poudarjal predvsem prof. Šolar.« ⁴⁵

Stane Gabrovec (1920–2015), prav tako Šolarjev dijak, se spominja, da jih je Šolar »vpeljal v svet francoske kulture, predvsem katoliškega personalizma, ki so ga predstavljali Maritain, Mauriac in Mounier«. ⁴⁶ Šolar je prevedel Maritainov prispevek *Z ljudstvom*, ki ga je ta leta 1938 napisal za prvo številko revije *Dejanje*. ⁴⁷

Kot je razvidno, je Šolar poznal francoske avtorje in je pri svojem pedago- škem delu sledil temeljnim personalističnim postavkam. Ob koncu omenimo, da je Šolar med svojim službovanjem na Zavodu marsikdaj naletel na neodobrava- nje svojega dela s strani vodstva Cerkve. ⁴⁸ Očitali so mu mladost, nestrokovnost,

41 Jakob Šolar, *Vprašanja o vzgoji v Zavodu*, Škofje – Jeglič, fasc. 34, Nadškofijski arhiv v Ljubljani, 1929.

42 Lojze Štrubelj, *Še vedno živo drevo. Zavod sv. Stanislava skozi desetletja*, Ljubljana: Družina, 1996, str. 129–130.

43 Prav tam, str. 129.

44 Prav tam, str. 130.

45 Prav tam.

46 Ivo Žajdela, Intervju z dr. Stanetom Gabrovcem, *Družina*, 2007, št. 23, str. 2.

47 Alojz Rebula, *Jacques Maritain: prinašalec smisla*, Ljubljana: Družina, 2004, str. 200.

48 Ana Šmidhofer, *Vpliv francoskega personalizma na slovensko katoliško pedagogiko med obema vojnoma*, magistrsko delo, Maribor: Filozofska fakulteta, 2011.

nepravilen odnos z gojenci, poudarjanje verskega doživljanja, pripadnost križarskemu gibanju itd.⁴⁹ V podobnih okoliščinah se je znašel tudi Stanko Cajnkar, Šolarjev sopotnik v križarskem gibanju.

Stanko Cajnkar in francoski personalizem

Tako kot Šolar se tudi Cajnkar s pedagogiko ni ukvarjal sistematično. V kontekst razprave ga umeščamo na podlagi njegovega več kot tridesetletnega udejstvovanja na področju vzgoje in izobraževanja, študija v Franciji ter izhajanja iz kroga križarjev.

Cajnkar se je rodil leta 1900 pri Sv. Tomažu nad Ormožem. Po maturi (1921) se je vpisal v mariborsko bogoslovje, kjer je leta 1925 zaključil študij teologije. Leta 1926 je bil posvečen v duhovnika. Istega leta so mu predstojniki odobrili študij na Institut Catholique v Parizu, kamor je odšel z jugoslovansko in francosko štipendijo.⁵⁰

Leta 1928 se je vrnil v Maribor in bil imenovan za docenta bibličnih ved. Pet let kasneje je bil prestavljen na delovno mesto profesorja verouka na ptujsko gimnazijo. Leta 1938 je bil promoviran za doktorja bogoslovja. Leta 1947 je bil imenovan za izrednega profesorja biblične teologije na Teološki fakulteti v Ljubljani, med letoma 1950 in 1966 je bil dekan fakultete. Umrli je leta 1977 v Ljubljani.⁵¹

Cajnkar je imel prvi stik s personalizmom prek nemških avtorjev: »Sprva smo bili vsi skupaj zelo navezani na nemške filozofe in teologe (Lipperta, Wittiga, Karla Adama, Guardinija, Kuhnela); pozneje smo zajemali iz Maritaina, Berdjajeva, Sertillangesa. Moji najljubši avtorji so navedeni med literaturo v knjigi *Luč sveti v temi*.«⁵² V tem delu iz leta 1937 je razviden vpliv Maritaina. V njem se Cajnkar na več mestih sklicuje nanj, ko govori o »katoliškem človeku«. Citiral je hrvaški prevod njegovega dela *Religion et culture – Religija in kultura*, saj, kot sam pravi, »francoskega originala« takrat ni imel pri sebi.⁵³ Navezanost na francosko kulturo potrdi tudi na drugem bohinjskem tednu, kjer opozori, da bi slovenski katoličani lahko imeli list po vzgledu francoskega *Temps present*.⁵⁴

Svoje poglede na problem vzgoje in izobraževanja je morda najbolj strnjeno podal v prispevku *Moderni časi in mladinsko gibanje* (1932). Nekaj podatkov o nje-

49 Prav tam.

50 Vekoslav Grmič, Zvestoba samemu sebi je glavni zakon, ob 90-letnici rojstva dr. Stanka Cajnkara (1900–1977), *Večer*, 46, 1990, št. 103, str. 22.

51 Prav tam.

52 Stanko Cajnkar, Opombe na robu knjige Svoboda in nujnost Edvarda Kocbeka, *Znamenje*, 1975, št. 2, str. 110.

53 Stanko Cajnkar, *Luč sveti v temi*, Celje: Družba sv. Mohorja, 1937, str. 207.

54 Stanko Cajnkar, Katoliška obnova med nami, *Bohinjski teden. Zbornik predavanj akademskega kulturnosocialnega tedna SKAD Zarje v letu 1939*, Ljubljana: Zarja, 1940, str. 76.

govem pedagoškem delu lahko razberemo iz njegovega dela *Noetova barka* (1945), kjer je prikazano njegovo delovanje na gimnaziji Ptuj med letoma 1933 in 1941.

Problema vzgoje se je dotaknil tudi na drugem bohinjskem tednu, kjer ugotavlja, da je »danes vzgoja za bistvene življenjske vrednote tako redka« ter da je »tako malo globokih širokogrudnih pedagogov«. ⁵⁵ Za Cajnkarja vzgoja mladine ni odvisna »le od discipline in strogosti, ampak bolj od osebnosti, dobrote in znanja učitelja«. ⁵⁶ S takšnim pojmovanjem se približa Maritainu, ⁵⁷ ki prav tako ugotavlja, da vzgoja ne sme temeljiti na disciplini in dresuri.

Kakor Maritain ⁵⁸ tudi Cajnkar nasprotuje avtoritarni pedagogiki ter naglaša pomembnost osebnega odnosa med učiteljem in učencem. Zagovarja vzgojo, ki vzgaja za bistvene življenjske vrednote, ⁵⁹ kar poudarja tudi Maritain. ⁶⁰

Podobno kot Maritain ⁶¹ tudi Cajnkar v središče vzgojnega procesa postavlja osebo, ki jo je treba oblikovati v svobodno, avtonomno in kritično osebnost. ⁶² Prav tako se Cajnkar ⁶³ približa Maritainu, ⁶⁴ ko poudarja pomen vsestranske izobrazbe in zmožnost dialoga z drugače mislečimi, ne glede na to kateremu svetovnonazorskemu prepričanju pripada ta oseba.

Cajnkar je s svojimi nazori marsikdaj naletel na neodobravanje s strani vodstva Katoliške cerkve. Zaradi udejstvovanja v križarskem gibanju je imel težave kot profesor v mariborskem bogoslovju, ki ga je moral leta 1933 zapustiti. Sam je o tem zapisal: »Meni pa so celo v dekret, s katerim so me odslovili iz mariborske teologije, zapisali kot prvi prestop, da sem bil član mladinskega gibanja.« ⁶⁵ Cajnkar je moral oditi za profesorja verouka na realno gimnazijo na Ptuj. ⁶⁶

Videli smo, da sta se tako Cajnkar kot Šolar zaradi nekaterih svojih pogledov znašla v sporu z vodstvom Cerkve. Slednje je občutil tudi Gogala.

55 Prav tam, str. 45–46.

56 Stanko Cajnkar, *Moderni časi in mladinsko gibanje, Beseda o sodobnih vprašanjih*, 1, 1932, št. 2, str. 24.

57 Jacques Maritain, *Education at the crossroads*, New Haven: Yale University Press, 1943, str. 9–10.

58 Prav tam, str. 9.

59 Stanko Cajnkar, *Moderni časi in mladinsko gibanje, Beseda o sodobnih vprašanjih*, 1, 1932, št. 3, str. 45.

60 Jacques Maritain, *Education at the crossroads*, New Haven: Yale University Press, 1943, str. 43.

61 Prav tam, str. 46.

62 Stanko Cajnkar, *Moderni časi in mladinsko gibanje, Beseda o sodobnih vprašanjih*, 1, 1932, št. 2, str. 28.

63 Prav tam, str. 45–47.

64 Jacques Maritain, *Education at the crossroads*, New Haven: Yale University Press, 1943, str. 19.

65 Stanko Cajnkar, *Opombe na robu knjige Svoboda in nujnost Edvarda Kocbeka, Znamenje*, 5, 1975, št. 2, str. 110.

66 Vekoslav Grmič, *Recepcija okrožnice Quadragesimo anno v mariborskem bogoslovju, 130 let visokega šolstva v Mariboru, zbornik simpozija, Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 218.*

Stanko Gogala in francoski personalizem

Ker je Gogalovo pedagoško delo v primerjavi s Šolarjem in Cajnkarjem veliko bolj analizirano,⁶⁷ bomo v kontekstu razprave izpostavile tiste vidike njegovega pedagoškega udejstvovanja, ki se navezujejo na križarsko gibanje, francoski personalizem in Jacquesa Maritaina.

Tako kot Šolar in Cajnkar je bil tudi Gogala privrženec križarskega gibanja. Bil je eden najpomembnejših križarskih organizatorjev in publicistov.⁶⁸ Bojc⁶⁹ ga označi kot »psihološko in pedagoško usmerjeno osebnost znotraj križarstva«. Gogala je svoje prve članke začel objavljati leta 1924, in to prav v *Križu* ter *Križu na gori*.⁷⁰ Aktivno je sodeloval na obeh bohinjskih tednih.

V nasprotju s Šolarjem in Cajnkarjem Gogala ni bil duhovnik niti se ni izobraževal v Franciji. Gogala je poznal francoske avtorje, čeprav jih redko ali sploh ne navaja. Po pričevanju Kocbeka in Trstenjaka je bila francoska personalistična revija *Esprit* Gogalovo pogosto branje.⁷¹

Prav tako je Gogala poznal Maritainovo delo. Leta 1938 je kot sourednik revije *Čas* objavil recenzijo Maritainove knjige *Angelski nadučitelj*.⁷²

Kako se personalizem odraža v njegovem delu, bomo pogledali predvsem na podlagi njegovega prispevka na drugem bohinjskem tednu, saj je Gogalova personalistična orientacija v veliki meri že analizirana.⁷³

Gogala je na omenjenem tednu nastopil s prispevkom *Vzgoja k svobodi*. V njem ugotavlja, da lahko poteka vzgoja na dva načina: usmerjena je lahko k ohranjanju tradicije ali pa k razvoju, k stremljenju po novem – to je tisto, kar je bistveno za vzgojo k svobodi. Poudari, da je vzgajanje k svobodi mnogo težje kakor vzgajanje k tradiciji.⁷⁴

Zagovarja vzgojo, katere smoter je notranje razgiban, dinamičen, samostojen in svoboden človek. Takšna vzgoja temelji predvsem na zaupanju v človeka. Gogala pravi, da kdor tega zaupanja nima, kdor dvomi o dobrem v človeku, ta zahteva podreitev v disciplini.⁷⁵ Na tem mestu lahko implicitno prepoznamo Gogalovo nestrinjanje z uradno vzgojo Katoliške cerkve, ki je takrat temeljila na disciplini in pokorščini.⁷⁶

67 Glej: Medveš (2000), Protner (2000, 2000a), Kroflič (2005) itd.

68 Janko Prunk, *Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1977, str. 259.

69 Etbin Bojc, Pripombe k Dvorakovem »Poizkusu orisa križarskega gibanja«, Ljubljana: Jutro, 2001, str. 210.

70 Slavko Kremenšek, *Slovensko študentovsko gibanje 1919–1941*, Ljubljana: Jutro, 2001, str. 231.

71 Edvard Kovač, Personalizem Stanka Gogale, *Sodobna pedagogika*, 51, 2000, št. 5, str. 108–121.

72 Janez Fabijan, Ocena Maritainove knjige *Angelski nadučitelj*, *Čas*, 32, 1938, št. 6, str. 191–192.

73 Glej: Kroflič (2005), Knavs (2014), Kovač (2000).

74 Stanko Gogala, *Vzgoja k svobodi*, *Bohinjski teden: zbornik predavanj akademskega kulturnosocialnega tedna SKAD Zarje v letu 1939*, Ljubljana: Zarja, 1940, str. 34.

75 Prav tam.

76 Uradno pedagoško doktrino Cerkve je med obema vojnama predstavljala papeška okrožnica *Divini illius magistri* (*O krščanski vzgoji mladine*) iz leta 1929. Gogala je polemiziral glede discipline in dresure z Alešem Ušeničnikom (1868–1952), zagovornikom tradicionalnih nazorov Katoliške cerkve (Protner 2000).

Gogala izpostavi, da je vzgajanje svobodnega človeka zelo zapletena in težavna stvar, »mnogo težja kot izoblikovanje discipliniranih ohranjevalcev že davno pridobljenih in nad vse dvome jasnih spoznanj«. ⁷⁷ Vzgoja svobodnosti nalaga težko odgovornost tako vzgojitelju kot gojencu. ⁷⁸

Tako kot francoski personalisti je tudi Gogala odklanjal ideološko razumevanje krščanstva in poudarjal pomen svobodne volje vsakega posameznika: »Za udejanjanje krščanskega sistema v življenju je torej nujno potreben globlji in osebnejši krščanski življenjski nazor, ki se ne bo upiral samo na znanje in umsko verovanje, temveč tudi na osebno doživetje ter na močno in osebno hotenje«. ⁷⁹

Oceno, da Maritainova pedagogika nima očitnih religioznih značilnosti, ⁸⁰ čeprav je zasnovana na krščanskih vrednotah, bi lahko pripisali tudi Gogali. Osnova njegove pedagogike je sicer krščanska, a hkrati splošno humanistična.

Maritain je bil v svojih pogledih na probleme vzgoje liberalnejši od svojih kolegov, katerih razmišljanja so slonela na enakih teoretičnih izhodiščih. ⁸¹ To bi lahko pripisali tudi Gogali.

Prav tako se Gogala približa Maritanu, ko ugotavlja, da je cilj šole oblikovati otrokovo dušo »z objektivno kulturno vsebino, z resničnimi dejstvi, s pravilnimi vrednotami in dolžnostmi«. ⁸² Če se spomnimo, tudi Maritain poudarja pomen objektivne kulturne vsebine v vzgojnem procesu. ⁸³ Oba sta nasprotovala avtoritarni pedagogiki in zavračala koncept vzgoje, ki vzgojo pojmuje kot dresuro ali trening. ⁸⁴

Tudi Gogala se je zaradi svojih pedagoških stališč, tako kot Šolar in Cajnkar, znašel v sporu z vodstvom Katoliške cerkve. Polemiko je sprožil njegov članek *Iz psihologije religioznega vzgajanja: vezanost in sproščenost* (1935–1936). Polemiko je analiziral Protner. ⁸⁵

Videli smo, da lahko prepoznamo sledi francoskega personalizma pri vseh treh obravnavanih avtorjih. Sklenemo lahko, da je bil francoski personalizem eden izmed miselnih tokov, ki ga zasledimo v naši, teoretsko bogati medvojni pedagoški znanosti.

⁷⁷ Prav tam, str. 44.

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ Stanko Gogala, *Krščanski življenjski nazor*, Čas, 32, 1938, št. 6, str. 166.

⁸⁰ Darinka Mitrović, *Moderni tokovi komparativne pedagogije*, Sarajevo: Svetlost, 1976, str. 338.

⁸¹ Prav tam, str. 334.

⁸² Stanko Gogala, *Temelji obče metodike. Uvod v praktično pedagogiko*, Ljubljana: Slovenska šolska matica, 1933, str. 107.

⁸³ Jacques Maritain, *Education at the crossroads*, New Haven: Yale University Press, 1943, str. 67.

⁸⁴ Prim. (Gogala 1935–1936, str. 24); (Maritain 1943, str. 9).

⁸⁵ Edvard Protner, Stanko Gogala in pedagoške polemike med obema vojnama, *Sodobna pedagogika*, 2000, 51, št. 5, str. 38–55.

Sklep

Slovenska pedagoška misel, ki je bila do prve svetovne vojne teoretsko relativno monolitna, postane med obema vojnoma teoretsko bolj pluralna. Do prve svetovne vojne se je slovenska kultura (in izobrazba) opirala predvsem na nemško in avstrijsko, po vojni pa se pojavi kulturna preusmeritev. Ob nemškem in avstrijskem vplivu se pojavi francoski, z njim pa francoski personalizem. Kot smo pokazali v razpravi, je ta pustil svoje sledi tudi na področju vzgoje. Personalistične ideje so pri nas najintenzivneje odmevale znotraj križarskega gibanja, privrženci katerega so bili tudi Jakob Šolar, Stanko Cajnkar in Stanko Gogala. Ti so nekatere personalistične ideje vpeljali na področje vzgoje. Čeprav se Šolar in Cajnkar s pedagogiko nista ukvarjala sistematično in ju s tega vidika ne moremo označiti za pedagoga v enakem pomenu besede kot Gogalo, smo s pomočjo različnih virov pokazali, da sta imela izoblikovan pogled na pedagoška vprašanja takratnega časa. Analiza njihovih besedil je pokazala, da lahko pri vseh treh avtorjih najdemo sledi francoskega personalizma in Jacquesa Maritaina.

Namen prispevka je predvsem opozoriti na teoretsko pluralnost slovenske medvojne pedagogike in pokazati, da je tudi francoski personalizem eden izmed miselnih tokov, ki ga zasledimo v takratni slovenski pedagoški misli. Slednje nam omogoča umestiti slovensko medvojno pedagoško misel v mednarodne humanistične tokove ter bolj celostno razumeti slovensko pedagoško znanost nasploh.

Viri in Literatura

Literatura

- Bartol, Vladimir: *Zakrinkani trubadur: izbrani članki in eseji*, Ljubljana: Slovenska matica, 1993.
- Bohinjski teden: *Zbornik predavanj akademskega kulturnosocialnega tedna SKAD Zarje v letu 1939*, Ljubljana: Zarja, 1940.
- Bojc, Etbin: *Pripombe k Dvorakovem »Poizkusu orisa križarskega gibanja«*, Ljubljana: Jutro, 2001.
- Cajnkar, Stanko: *Katoliška obnova med nami, Bohinjski teden: zbornik predavanj akademskega kulturnosocialnega tedna SKAD Zarje v letu 1939*, Ljubljana: Zarja, 1940.
- Cajnkar, Stanko: *Noetova barka*, Ljubljana: Nova založba, 1945.
- Cajnkar, Stanko: *Moderni časi in mladinsko gibanje, Beseda o sodobnih vprašanjih*, 1, 1932, št. 2, str. 24–29; 1. št. 3, str. 45–47.
- Cajnkar, Stanko: *Luč sveti v temi*, Celje: Družba sv. Mohorja, 1937.
- Cajnkar, Stanko: *Katoliška obnova med nami, Bohinjski teden: zbornik predavanj akademskega kulturnosocialnega tedna SKAD Zarje v letu 1939*, Ljubljana: Zarja, 1940.

- Cajncar, Stanko: Opombe na robu knjige Svoboda in nujnost Edvarda Kocbeka, *Znamenje*, 5, 1975, št. 2, str. 109–125.
- Dvorak, Marko: Poizkus orisa križarskega gibanja, *Nova pot: glasilo Cirilmetodijskega društva katoliških duhovnikov*, 21, 1969, št. 4/6, str. 146–191.
- Dvorak, Marko: *Kako naj svetim, če ni luči v meni? : slovensko križarsko gibanje*, Ljubljana: Jutro, 2001.
- Fabijan, Janez: Ocena Maritainove knjige Angelski nadučitelj, *Čas*, 32, 1938, št. 6, str. 191–192.
- Gabrovec, Stane: Jakob Šolar za današnji čas, *Prelomni časi: zbornik predavanj s Teološkega tečaja o aktualnih temah za študente in izobražence*, Ljubljana: Medškofijski odbor za študente, 1989.
- Gabrovec, Stane: *Dr. Stane Gabrovec Jakobu Šolarju ob sedemdesetletnici*, Ljubljana: Družina, 1996.
- Gogala, Stanko: Vzgoja k svobodi, *Bohinjski teden: zbornik predavanj akademskega kulturnosocialnega tedna SKAD Zarje v letu 1939*, Ljubljana: Zarja, 1940, str. 33–46.
- Gogala, Stanko: *O pedagoških vrednotah mladinskega gibanja*, Ljubljana: Slovenska šolska matica, 1931.
- Gogala, Stanko: *Temelji obče metodike. Uvod v praktično pedagogiko*, Ljubljana: Slovenska šolska matica, 1933.
- Gogala, Stanko: Krščanski življenjski nazor, *Čas*, 32, 1938, št. 6, str. 161–169.
- Gogala, Stanko: Iz psihologije religioznega vzgajanja: sproščenost in vezanost, *Čas*, 30, 1935/36, št. 1/2, str. 18–29.
- Grmič, Vekoslav: Zvestoba samemu sebi je glavni zakon, ob 90-letnici rojstva dr. Stanka Cajncarja (1900–1977), *Večer*, 46, 1990, št. 103, str. 22.
- Grmič, Vekoslav: Recepcija okrožnice Quadragesimo anno v mariborskem bogoslovju, *130 let visokega šolstva v Mariboru, zbornik simpozija*, Celje: Mohorjeva družba, 1991.
- Kovačič Peršin, Peter: *Personalizem in odmevi na Slovenskem*, Ljubljana: Društvo 2000, 1998.
- Kovač, Edvard: Personalizem Stanka Gogale, *Sodobna pedagogika*, 51, 2000, št. 5, str. 108–121.
- Kremenšek, Slavko: Slovensko študentovsko gibanje 1919–1941, Ljubljana : Jutro, 2001.
- Knave, Simona: Razumevanje Gogalove osebnostne pedagogike, *Vzgoja*, 16, 2014, št. 63, str. 24–29.
- Kroflič, Robi: Osebnostna pedagogika prof. dr. Stanka Gogale. V: Gogala, S. *Izbrani spisi*, Ljubljana: Društvo 2000, 2005.
- Maritain, Jacques: *Education at the crossroads*, New Haven: Yale University Press, 1943.
- Medveš, Zdenko: Vzgoja kot doživetje absolutnega, *Sodobna pedagogika*, 51, 2000, št. 5, str. 84–107.

- Mitrović, Darinka: *Moderni tokovi komparativne pedagogije*, Sarajevo: Svjetlost, 1976.
- Nećak, Dušan, Božo Repe: *Kriza. Svet in Slovenci od prve svetovne vojne do sredine tridesetih let*, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2008.
- Ogrin, Matija: Kocbek in Mounier, *Primerjalna književnost*, 20, 1997, št. 1, str. 1–20.
- Pelikan, Evgen: *Tajno delovanje primorske duhovščine pod fašizmom*, Ljubljana: Nova revija, 2002.
- Pirc, Jožko: *Aleš Ušeničnik in znamenja časov: katoliško gibanje na Slovenskem od konca 19. do srede 20. stoletja*, Ljubljana: Družina, 1986.
- Protner, Edvard: *Pedagogika in izobraževanje učiteljev (1919–1941)*, Educa: Ljubljana, 2000.
- Protner, Edvard: Stanko Gogala in pedagoške polemike med obema vojnama, *Sodobna pedagogika*, 51, 2000, št. 5, str. 38–55.
- Protner, Edvard: *Herbartistična pedagogika na Slovenskem (1869–1914)*, Maribor: Slavistično društvo, 2001.
- Prunk, Janko: *Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1977.
- Rebula, Alojz: *Jacques Maritain: človek in mislec*, Ljubljana: Naše tromostovje, 1981.
- Rebula, Alojz: *Jacques Maritain: prinašalec smisla*, Ljubljana: Družina, 2004.
- Šmidhofer, Ana: *Vpliv francoskega personalizma na slovensko katoliško pedagogiko med obema vojnama*, magistrsko delo, Maribor: Filozofska fakulteta, 2011.
- Šmidhofer, Ana: Pojmovanje vzgoje v slovenski duhoslovni pedagogiki po prvi svetovni vojni, *Revija za elementarno izobraževanje*, 11, 2018, št. 1, str. 91–107.
- Šolar, Jakob: Vprašanja o vzgoji v Zavodu. V: Škofje – Jeglič, fasc. 34, Nadškofijski arhiv v Ljubljani, 1929.
- Šolar, Jakob: Slovenski kulturni problem, *Bohinjski teden: zbornik predavanj akademskega kulturnosocialnega tedna SKAD Zarje v letu 1939*, Ljubljana: Zarja, 1940.
- Štrubelj, Lojze: *Še vedno živo drevo. Zavod sv. Stanislava skozi desetletja*, Ljubljana: Družina, 1996.
- Toporišič, Jože: *Šolar, Jakob, prelat (1896–1968)*, dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi661118/> (pridobljeno 12. 6. 2018).
- Vodopivec, Peter: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*, Ljubljana: Modrijan, 2006.
- Vresnik, Primož: *Spre gledano slovensko bogoslovje – ponuditi roko drugače mislečemu: civilnopravni angažma slovenskega bogoslovja med drugo svetovno vojno in po njej*. Ljubljana: Društvo za preučevanje zgodovine, literature in antropologije, 1998.
- Žajdela, Ivo: Intervju z dr. Stanetom Gabrovcem, *Družina*, 2007, št. 23, str. 2.

Povzetek

V razpravi pokažemo, da zasledimo v slovenski pedagoški misli medvojnega obdobja tudi sledi francoskega personalizma. Francoski personalizem se v slovenski pedagogiki in kulturi nasploh pojavi kot posledica kulturne preusmeritve po prvi svetovni vojni. Ob nemškem in avstrijskem vplivu, ki je na področju kulture in izobrazbe prevladoval na Slovenskem do prve svetovne vojne, se pojavi francoski vpliv in z njim francoski personalizem. Za začetnika personalistične orientacije pri nas velja križarsko gibanje oz. križarstvo. Krogu križarjev so pripadali avtorji, ki jih obravnava osrednji del razprave: Jakob Šolar, Stanko Cajnkar in Stanko Gogala. Čeprav se Šolar in Cajnkar s pedagogiko nista ukvarjala sistematično in se v tem povsem razlikujeta od Gogala, sta imela jasno oblikovan pogled na nekatera pedagoška vprašanja. Sledi francoskega personalizma v njihovih razmišljanjih smo primerjali z nekaterimi pedagoškimi idejami Jacquesa Maritaina, ki je spoznanja francoskega personalizma vpeljal na področje vzgoje. Analiza besedil obravnavanih avtorjev pokaže, da lahko pri vseh treh slovenskih avtorjih zasledimo ideje francoskega personalizma in Jacquesa Maritaina.

UDK 37:331.109.32:050(497.4)"1918/1941"

1.02 Pregledni znanstveni članek

Prejeto: 15. 5. 2019

Tatjana Hojan*

Slovenski pedagoški časopisi o stavkah med letoma 1918 in 1941

The reporting in the Slovenian pedagogical press about the strikes between 1918 and 1941

Izvleček

Prispevek opisuje, kaj so naši takratni pedagoški časopisi Učiteljski tovariš, Slovenski učitelj, Učiteljski list in Popotnik med letoma 1918 in 1941 pisali o stavkah. Te so bile učiteljske, profesorske, dijaške, starševske in stavke drugih poklicev v naših krajih in v tujini.

Večkrat so s stavkami samo zagrozili, včasih pa jih tudi izvedli. Oblasti so večinoma upoštevale zahteve stavkajočih in jih izpolnile. Prispevek je kronološko nadaljevanje iz prejšnje številke.¹

Abstract

The article describes what the pedagogical newspapers Učiteljski tovariš, Slovenski učitelj, Učiteljski list and Popotnik wrote between 1918 and 1941 about strikes involving teachers at various levels, students, parents and other professions in Slovenia and abroad. Frequently, strikes were only threatened, but sometimes also carried out. Most often, the authorities listened to the strikers' demands and fulfilled them. The article is a chronological continuation of the one published in the previous issue.

Ključne besede: stavke, »štrajki«, učiteljstvo, dijaštvo, starši

Key words: strikes, teachers, students, parents

Učiteljske in profesorske stavke na Slovenskem

Učitelji na Kranjskem so načrtovali 5. septembra 1918 v Ljubljani shod, za katerega so pripravili resolucije, v katerih so zahtevali stoodstotno vojno draginjsko doklado in regulacijo učiteljskih plač. Shod je bil prepovedan, ker pa je bila prepoved v časopisju objavljena prepozno, so se učitelji vseeno zbrali. Udeležencev

* Tatjana Hojan, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

1 Tatjana Hojan, Slovenski pedagoški časopisi o stavkah do leta 1918, *Šolska kronika*, 27, 2018, št. 3, str. 61–80.

na shodu je bilo okrog tisoč in se kljub opozorilom policistov niso hoteli raziti. Sklenili so, da hočejo imeti svoje zahteve uresničene do 15. septembra, drugače bodo stavkali. Razšli so se v sprevedu po ljubljanskih ulicah in prepevali domoljubne pesmi. V poročilu o shodu je zapisano, da tako »veličastne, tako resne, tako dostojne manifestacije učiteljstva Ljubljana še ni videla«.²

V naslednji številki Učiteljskega tovariša so zapisali, da je shod, čeprav prepovedan, dosegel vsaj delen uspeh. Vlada se je ustrašila stavke in hotela preprečiti »ta evropski kulturni škandal« in sklenila, »da dobi učiteljstvo 1. oktobra z mesečno plačo vred izplačano draginjsko doklado v izmeri 90%«. Učiteljstvo pa je predlagalo deželnemu odboru, naj po 1. oktobru izplača še deset odstotkov, in upalo, da bo prošnja uslišana.³

Učiteljski list, glasilo Zveze jugoslovenskih učiteljskih društev v Trstu, je objavil več prispevkov o stavkah. Že v prvi številki glasila so pisali o stavki tržaških učiteljev. Italijanski učitelji, ki so bili člani Unione magistrale triestina, so začeli stavkati 3. februarja 1919. Zahtevali so povišanje plač za dvesto lir in enkratni prispevek v višini enomesečne plače (13. mesec). Oblast je njihove zahteve sprejela le delno. Slovenski učitelji iz tržaške okolice niso mogli sodelovati pri tej stavki, ker o njej niso bili pravočasno obveščeni. Komisija za določanje podpore je sklenila, da prejme vsak učitelj za enkrat 52 odstotkov svoje decembrske mesečne plače.⁴

Poročilo o tej stavki je objavil tudi Učiteljski tovariš⁵ pa tudi, da se je 13. aprila 1920 končala, ker je bila vlada prisiljena postaviti v proračun za leto 1920 znesek 13 milijonov lir.⁶

O uspehih te stavke so pisali v juliju istega leta. Zmaga, ki jo je društvo U. M. T. razglašalo, se je precej razkadila, zato je bilo treba znova v borbo. Oblast je namreč odlašala z ustanovitvijo učiteljskega razsodišča, ki bi imelo pravico sodelovati pri uradnih učiteljskih imenovanjih. Delitev učiteljskih moči se je maščevala učiteljem samim, zato je morala nastopiti socialistična skupina, ki ima za seboj vse člane Delavske zbornice. Zato pozivajo učiteljstvo, naj vstopi v to organizacijo. Uspeli so v tem, da je bilo ustanovljeno učiteljsko razsodišče v zadevi uradnih imenovanj.⁷

V Učiteljskem tovarišu je bilo objavljeno zelo podrobno poročilo o občnem zboru sežanskega učiteljskega društva. Ta je bil 30. januarja 1919 in na njem so sklenili, da pošljejo brzojavko »governatoratu« v Trst. V njej so zahtevali, da se jim v osmih dneh izplačajo draginjske doklade za leto 1918 obenem s plačo za tri mesece, sicer bodo začeli 7. februarja stavkati. Komisar jim je obljubil delno izpolnitev zahtev, a oni so vztrajali pri prvotni zahtevi, zato jim je to obljubil do

2 Shod kranjskega učiteljstva—prepovedan! *Učiteljski tovariš*, 58, 1918 (6. 9.), št. 19, str. 1–2.

3 Kranjskega učiteljstva boj za kruh. *Učiteljski tovariš*, 58, 1918 (20. 9.), št. 20, str. 1.

4 Štrajk učiteljstva v Trstu. *Učiteljski list*, 1, 1920, št. 1, str. 4.

5 Štrajk učiteljstva v Trstu. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (11. 3.), št. 10, str. 4.

6 Štrajk v Trstu. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (22. 4.), št. 16, str. 4.

7 Čudna zmaga. *Učiteljski list*, 1, 1920, št. 10, str. 4–5.

16. februarja. Tako so opustili izvedbo stavke, vendar jim ni uspelo obvestiti vseh članov društva, zato so nekateri začeli 7. februarja stavkati. Hoteli so jim razpustiti društvo, vendar so dobili plače in draginjske doklade. Poročilo se je končalo: »Ugnali nas niso. Borili se bomo do skrajnosti!«⁸

Učiteljski tovariš je v zadnji številki leta 1919 pisal o stavkah v Istri. Učiteljstvo je pričelo stavkati, ker jim vlada ni izpolnila obljube o povišanju službenih prejemkov. Prosветno ministrstvo v Rimu je zavrnilo vse njihove zahteve. Na učiteljski skupščini v Pazinu so sklenili, da začno 2. decembra stavkati. Stavko je vodil Odbor za varovanje učiteljskih interesov za Istro v Pulju pod vodstvom Slovenskega učiteljskega društva za Istro.⁹

Februarja 1920 je v Učiteljskem tovarišu poročilo, da je konec učiteljske stavke v Istri, ker je sporazum, ki so ga sklenili na seji 11. januarja, dosežen. Pouk naj se takoj prične.¹⁰

Obljubljeno je bilo, da bo s 1. februarjem izvršena regulacija plač in bodo nakazani prejemki. Vendar jih do tedaj niso dobili, draginja pa je naraščala.¹¹

Učiteljski tovariš je aprila 1920 poročal o številnih stavkah učiteljstva na zasedenem ozemlju. Plače niso dobili v vseh okrajih, zato so v Pulju stavkali dva dni, v Gorici pa en dan.¹²

Stavko so pripravljali tudi učitelji v Furlaniji. O tem so razpravljali na zborovanju furlanskega učiteljskega sindikata v Gradiški 3. oktobra 1920. Zahteve za izboljšanje svojega položaja so dostavili odgovornim oblastem, a niso prejeli odgovora. Podprli sta jih tudi Delavska zbornica in socialistična stranka. Sklenili so se povezati tudi z nacionalistično stranko U. M. I. v skupnem boju za učiteljske pravice.¹³

Zveza srednješolskega učiteljstva Julijske Benečije je pred novim letom 1920 objavila sklepe, ki so jih sprejeli na zborovanju učiteljev srednjih šol 14. decembra 1919 v Trstu. Suplenti že od septembra niso dobili plač; zahtevali so minimalno plačo šeststo lir. Pozvali so generalni civilni komisariat, da to uredi, sicer bodo začeli 7. januarja stavkati. Tudi slovenski profesorji idrijskih srednjih šol so jih sklenili podpreti.¹⁴

Ti so ponovno stavkali naslednje leto. Na zborovanju 8. decembra 1920 so sprejeli resolucijo, ki je postavila vladi ultimatum za odgovor na ekonomske zahteve, ki so jih ji predložili 11. novembra. Zahtevali so povišanje plače na šeststo lir mesečno za vse učiteljstvo brez razlike, kajti »ekonomske razmere srednješolskih učiteljev so resnično tragične«. Vladni odgovor je bil žaljiv za profesorje, zato so začeli 11. de-

8 Sežansko učiteljsko društvo. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (28. 2.), št. 9, str. 2.

9 Stavka istrskih učiteljev. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (31. 12.), št. 44, str. 5.

10 Konec učiteljskega štrajka v Istri. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (4. 2.), št. 5, str. 4.

11 Ureditev učiteljskih plač v Istri. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (3. 6.), št. 22, str. 4.

12 Nove plače in večni štrajki. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (29. 4.), št. 17, str. 4.

13 Štrajk učiteljstva v Furlaniji? *Učiteljski list*, 1, 1920, št. 16, str. 4.

14 Josip Pahor: Zveza srednješolskega učiteljstva Julijske Benečije. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (28. 1.), št. 4, str. 5. Podpis: —.

cembra vsi državni profesorji stavkati. Pridružili so se jim tudi deželni profesorji in učitelji na drugih zavodih, kjer so bili enako plačani. Tudi kasnejših predlogov vlade niso sprejeli in 24. decembra sklenili pretrgati vsako zvezo z vlado.¹⁵

O tej stavki je pisal tudi Učiteljski tovariš in poudaril, da so se stavki pridružili tudi srednješolski profesorji v Idriji in Tolminu.¹⁶

Učiteljski tovariš v zadnji številki 1920. leta je spet pisal, da so že tri tedne zaprte vse srednje šole v Julijski Benečiji, tako v Kopru, Gorici, Gradiški, Pulju, Rovinju in na Lošinju, razen mestne srednje šole v Trstu in italijanske deželne gimnazije v Pazinu.¹⁷

Decembra 1920 je vlada je znova poslala profesorjem svoje predloge, ki so jih začasno sprejeli, in pouk se je spet pričel 3. januarja 1921.¹⁸

Stavkali so tudi učitelji na meščanskih šolah v Trstu. Ker magistrat ni ugodil njihovim zahtevam, so začeli stavkati 11. decembra 1920. Hoteli so biti v isti skupini kot uradniki z visokošolsko izobrazbo, ker ima izpit za meščanske šole enako vrednost kot izpit na univerzi. Šolska oblast se je nato sporazumela z učitelji in izvolila komisijo, ki bo zadevo proučila in nato določila vrednost meščanskih izpitov.¹⁹

S stavko so zagrozili tudi italijanski učitelji na Goriškem in v Istri. Društvo Unione Magistrale Nazionale je marca 1921 poslalo deželni vladi spomenico, s katero zahteva izenačenje učiteljskih plač z uradniškimi in predujem na to povišanje. Vlada do konca aprila ni odgovorila, zato so ji postavili nov rok: 8. maj, sicer bodo začeli stavkati. Vlada je takoj v zvezi s komisariatom v Trstu in deželno oblastjo v Gorici zaupala učiteljsko vprašanje posebnemu odboru, ki ga je moral rešiti do 15. maja.²⁰

O stavkah so govorili na jesenskem zborovanju učiteljskega društva za Trst in okolico, ki je bilo 9. oktobra 1921 v Katinari. Učitelj Jože Pahor je opisal potek zadnje generalne stavke v Julijski Benečiji in poudaril, da njihovo društvo v tem primeru ni zavzelo nobenega stališča. O tem bi morali razpravljati in predlagati, da naj bi odbor društva odločal, kako ukrepati v podobnih dogodkih. Po debati so člani društva sprejeli predlog, da v primeru generalne stavke odloča Zveza slovenskih učiteljskih društev, v primeru stavke mestnih uslužbencev pa odbor društva.²¹

V začetku leta 1921 je v Učiteljskem tovariš notica o dr. Stanku Majcnu, ki je bil takrat referent v višjem šolskem svetu. Ravnateljstva šol so predlagala imenovanje profesorjev v višje »činovne« razrede, a jih ni upošteval. Ob tem notica spomni, da je dr. Majcen sin tistega profesorja Gabrijela Majcna, ki je sprožil leta

15 Stavka srednješolskih učiteljev Jul. Benečije. *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 1, str. 3.

16 Josip Pahor: Laške dobrote. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (16. 12.), št. 48, str. 3. Podpis: —r.

17 Josip Pahor: Učiteljska stavka v zasedenem ozemlju. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (30. 12.), št. 50, str. 3. Podpis: —r.

18 Stavka srednješolskih profesorjev končana. *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 1, str. 4.

19 Štrajk meščanskih učiteljev. *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 1, str. 4.

20 Štrajk goriškega italijanskega učiteljstva? *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 10, str. 4.

21 Jesensko zborovanje učiteljskega društva za Trst in okolico. *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 21, str. 6.

1908 stavko dijakov na mariborskem učiteljskišču in zaključí: »Ali hoče jurist dr. Majcen izzvati sličen incident v profesorskih krogih?«²²

Leta 1938 je v Učiteljskem tovarišu izšla zgodba o učitelju, ki je sklenil varčevati, in sicer tako, da je odpovedal vse časopise. Vaščani so ga začeli spraševati o političnih dogodkih, on pa jim ni vedel odgovoriti. Ko so ga začeli spraševati o tem še otroci, je obupal in si spet kupil časopise.²³

Učiteljske in profesorske stavke v tujini

V začetku leta 1920 je Učiteljski tovariš poročal, da stavkajo učitelji v avstrijskem delu Koroške. S slabo plačo ne morejo shajati in z žalostjo gledajo čez mejo, kjer so plače le nekoliko boljše.²⁴

Učiteljski tovariš je aprila 1919 omenil, da je izbruhnila učiteljska stavka v Italiji. Zahtevajo izboljšanje gmotnega stanja in protestirajo proti pristranski podpori državnih učiteljev.²⁵

Junija je izšel obsežen prispevek o splošni stavki učiteljstva v Italiji. Učiteljske organizacije so zahtevale enotno ureditev plač in njihovo izboljšanje. Stavka se je razširila po vsej Italiji.²⁶

Naslednji mesec so bile zahteve učiteljstva sprejete, izvedena je bila enotna regulacija učiteljskih plač in s tem končana stavka.²⁷

V Italiji so učitelji izvedli enodnevno stavko 11. junija 1921. Zanje so se zavzeli tudi nekateri poslanci, vlada pa je obljubila izdelavo posebnega načrta, ki bo rešil učiteljsko vprašanje.²⁸

V začetku leta 1922 je v Učiteljskem listu novica, da se češki učitelji pripravljajo na stavko, ker s plačami komaj shajajo, zdaj pa so jim jih še znižali.²⁹

V italijanskem mestu Lecce so učitelji osnovnih šol protestirali proti šesturnemu pouku tako, da so učence zadnje pol ure pouka zaprli na hodnik. Novica se konča v hrvaščini s: »Čudan štrajk!«³⁰

V Učiteljskem tovarišu je bila jeseni 1919 kratka notica, da stavkajo učitelji v Vojvodini, dokler parlament ne bo izpolnil njihovih zahtev.³¹

Že v naslednji številki pa je bilo na prvi strani objavljeno poročilo o tej stavki. Stavkali so učitelji Bačke, Banata in Baranje. Poročilo je bilo napisano v hrvaščini, povzeto iz Narodne prosvete. Opisan je bil položaj učiteljstva, slabši od državnih

22 Dr. Majcen. *Učiteljski tovariš*, 61, 1921 (13. 1.), št. 2, str. 3.

23 Blaž Marelá: Jože Komar štrajka. *Učiteljski tovariš*, 79, 1938/39 (17. 11.), št. 16, str. 2.

24 Učitelji štrajkajo v avstrijskem delu Koroške. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (4. 2.), št. 5, str. 2.

25 Stavka učiteljev v Italiji. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (16. 4.), št. 16, str. 4.

26 Splošna stavka ljudskošolskega učiteljstva v Italiji. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (18. 6.), št. 25, str. 3.

27 Generalna stavka vsega učiteljstva v Italiji. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (2. 7.), št. 27, str. 5.

28 Učiteljsko gibanje v Italiji. *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 14, str. 4.

29 Češko učiteljstvo pred štrajkom. *Učiteljski list*, 3, 1922, št. 2, str. 16.

30 Protest. *Učiteljski list*, 6, 1925, str. 80.

31 Štrajk vojvodinskih učiteljev. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (24. 9.), št. 39, str. 4.

uslužbencev. Ti so dobili v mesecih april, maj in junij izredne dodatke, učitelji pa nič. Na koncu članka je dodatek, da slovenski učitelji podpirajo vojvodinsko učiteljstvo, kajti: »Njihova borba bo naša borba!«³²

Na stavko so se v začetku leta 1920 pripravljali učitelji v Bosni. Poslali so deputacijo v Beograd z zahtevo, da pospeši regulacijo plač. Če ne bodo izpolnili njihovih zahtev, so sklenili stavkati.³³

V naslednji številki je Učiteljski tovariš poročal, da so učitelji dobili zagotovilo, da bodo zahtevano plačo dobili v nekaj dneh. Zato niso stavkali.³⁴

Na stavko so se pripravljali profesorji srednjih in strokovnih šol v Srbiji. 15. aprila 1923 so imeli konferenco v Beogradu, kjer so Narodni skupščini poslali resolucijo z zahtevami. Draginjske doklade, ki jih prejemajo, pridejo tako pozno, da niso več v sorazmerju z draginjo. Sekcija beograjskega profsorskega društva je poslala vsem pododborom poziv, naj odgovore, če žele stavkati in podati ostavko na državno službo, če vlada ne bo izpolnila njihovih zahtev. Za stavko se je izreklo 771 profesorjev, proti pa 87.³⁵

Podrobnejše poročilo o tej stavki je bilo objavljeno istega leta. 19. maja so dobili člani Udruženja profesorjev v Beogradu od prosvetnega ministrstva odgovor, da bodo njihove zahteve rešene skupaj z uradniškimi. Profesorji so nato sklenili, da se bo stavka začela 21. maja, ter podali ostavko na državno službo. Stavkalo je nad osemsto profesorjev, pridružili so se jim tudi visokošolski profesorji. V Beogradu so bile zaprte vse gimnazije, razen velike gimnazije.³⁶

V Črni gori je »učiteljsko sindikalno veče« pozvalo učitelje, naj 7. junija ustavijo delo zaradi dnevnic. Minister prosvete je na to odgovoril, da so jim povišali dnevnice za 25 odstotkov, če pa bodo opustili delo, se bodo njihova delovna mesta obravnavala kot izpraznjena.³⁷ Konec junija 1920 so poročali, da je stavka učiteljev v Črni gori končana. Učitelji so hoteli enake plače, kot jih imajo učitelji v Srbiji. Na njihovo zahtevo so jim odgovorili, da morajo počakati, dokler ne bo uveljavljen zakon, ki bo uredil vprašanje vseh plač v Jugoslaviji.³⁸

Leta 1926 je izšel v Učiteljskem tovarišu članek o materialni borbi učiteljstva pri nas in v tujini. Naš učitelj meni, da mora mnogo delati in malo zahtevati, angleški učitelji pa so čisto drugačni. V Lawestopftu so začeli pouk šele po enajst-mesečni stavki, v kateri so zmagali. Bilo je sicer nekaj stavkokazov, vendar kakih 1500 otrok ni prišlo v šole, ki so jih ti vodili. Delavci so organizirali svoje učilnice, v katerih so se otroci učili enajst mesecev. Učiteljstvo je »odneslo lovoriko iz tega častnega stanovskega boja«.³⁹

32 Učiteljski štrajk v Vojvodini. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (1. 10.), št. 40, str. 1.

33 Bosansko učiteljstvo v štrajku? *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (18. 2.), št. 7, str. 6.

34 Štrajk v Bosni. *Učiteljski tovariš*, 20, 1920 (25. 2.), št. 8, str. 5.

35 Profesorji za štrajk. *Učiteljski tovariš*, 63, 1923 (17. 5.), št. 20, str. 4.

36 Pred resnimi koraki. *Učiteljski tovariš*, 63, 1923 (24. 5.), št. 21, str. 1.

37 Štrajk učiteljstva v Črni gori. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (24. 6.), št. 25, str. 4.

38 Stavka učiteljstva v Črni gori končana. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (26. 6.), št. 26, str. 4.

39 Molislav Rudež: Materialna borba učiteljstva pri nas in drugje. *Učiteljski tovariš*, 66, 1926 (3. 6.), št. 22, str. 1-2.

Leta 1935 so imeli francoski učitelji večkrat opraviti s policijo, ker je prosvetni minister upošteval razne anonimne ovadbe. Učitelji so protestirali in se zavzeli za to, da je šola nevtralna in učitelj svoboden. Zagrozili so s stavko, če bosta vojska in policija kontrolirali njihovo delo.⁴⁰

V začetku leta 1941 je v Učiteljskem tovarišu notica o stavki učiteljev v Mehiki. Stavkali so štiri tedne, nato pa organizirali »gladovni pohod« iz Toluca v glavno mehiško mesto, da tako protestirajo proti guvernerju. Stavka je izbruhnila, ker je bila njihova zahteva po višjih plačah zavrnjena, v njej je sodelovalo dvanajst tisoč učiteljev.⁴¹

Splošno o učiteljskih stavkah

Na koncu leta 1919 je bil v Učiteljskem tovarišu objavljen članek o učiteljskih stavkah. V začetku je zapisano: »Predsodki, da učiteljstvo ne sme posegati po skrajnem sredstvu stavke in pretirani idealizem, ki je vladal v tem oziru do šolstva, je pričel padati. Vojska je prinesla tudi v učiteljski stan novo orijentacijo in samozavest. Giblje se učiteljstvo vseh narodov in simptomi in zahteve so skoro povsod enake.« Za tem omenja stavko italijanskega učiteljstva v Trstu, ki se ji je pridružilo tudi slovensko učiteljstvo, sledi spomin na stavko vojvodinskih učiteljev, stavko nemško-štajerskega učiteljstva ter znova stavko italijanskega in hrvaškega učiteljstva v Istri. Tudi pri nas je bila razglašena stavka srednješolskih profesorjev, združena s stavko državnega uradništva, ki se ji je pridružilo še ljubljansko učiteljstvo s triurno stavko. Nazadnje pa omenja, da so pričeli stavkati tudi profesorji v Gorici, ker že od septembra niso dobili plač.⁴²

Tudi leta 1920 je Josip Bernot, ravnatelj osnovne šole v Žalcu, napisal daljši članek o učiteljskih stavkah. V njem piše, da je tipičen pojav povojnega časa v vseh državah stavka na stavko. Podrobno je razložil pojem stavke s posameznimi poglavji: položaj podjetnika med stavko, država kot podjetnik, službena prisega, državna avtoriteta. Nazadnje se je posvetil učiteljski stavki, ki po njegovem udari samo mladino, ne pa krivca zanjo. Učitelj zato ne sme stavkati, lahko samo demonstrira. Učitelj ni brez orožja »ima pa drugo krasno orožje, to je prosveta«. Učitelj lahko deluje v šoli in zunaj nje, širi obzorje in pokaže resnično vrednost dela in spoštovanje do njega. Naj bo v zvezi s proletariatom in ga podpira v njegovih organizacijah in boju zoper krivice. Če se ga učiteljem posreči organizirati, potem se bo prenehalo izkoriščanje vseh delavnih ljudi.⁴³

Drago Hude je leta 1920 predlagal, da učitelji ustanovijo svojo profesionalno organizacijo učiteljski sindikat. V Avstriji so bili slovenski učitelji osamljeni, v

40 V Franciji. *Učiteljski tovariš*, 76, 1935/36 (1. 8.), št. 3, str. 4.

41 Pohod mehiških učiteljev v glavno mesto. *Učiteljski tovariš*, 81, 1940/41 (23. 1.), št. 20, str. 4.

42 Učiteljski štrajki se pojavljajo. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (31. 12.), št. 44, str. 2.

43 Josip Bernot: Učiteljstvo in stavka. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (11. 2.), št. 6, str. 1–2.

Jugoslaviji pa jih prosvetni minister Marinković ni upošteval, ampak jih je podcenjeval. Njihovi nasprotniki so trdili, da niso upoštevani, ker ne morejo stavkati. Če bi, bi bila država vesela, ker bi jih ne plačevala, kmetje veseli, ker ne bi bilo treba pošiljati otrok v šolo, stavka bi bila tako vsem v veselje.⁴⁴

Leta 1921 je bilo objavljeno pojasnilo, da je Poverjeništvo UJU v Ljubljani član Osrednje zveze javnih nameščencev in da jih je vedno podpiralo tudi pri protestni stavki. Zdaj pa je učiteljska zveza v Ljubljani postala del enotne državne organizacije učiteljstva Udruženja v Beogradu in se je tudi odločilo zanjo, a bo še naprej solidarno tudi z državnim uradništvom.⁴⁵

Po končani prvi svetovni vojni je leta 1926 v Učiteljskem tovarišu izšel članek o stavkah učiteljstva. V Angliji so po vojni učitelji že štirikrat stavkali, podprli so jih tudi starši. Leta 1921 je stavkalo vse učiteljstvo v Italiji in uspelo z zahtevami. Na Portugalskem in Romuniji so se učitelji udeležili stavke državnih uradnikov. V Lodzu na Poljskem so stavkali učitelji osnovnih in srednjih šol. Na Saškem v Leipzigu so stavkali 15. februarja 1919. Avgusta 1925 je sindikat francoskega učiteljstva priredil enodnevno stavko, enournu stavko pa so leta 1922 izvedli v Bruslju v Belgiji.⁴⁶

Dijaške stavke na Slovenskem

Učiteljski tovariš leta 1919 omenja stavko dijakov v Ljubljani leta 1914. En dan niso prišli v šolo, ker šolska oblast ni dovolila Gosposvetske šolske slavnosti. Profesor Adolf Robida je takrat napisal, da je bil to prvi poskus Srbov za osvoboditev Slovenije. Notica se konča: »Kakor nas uči zgodovina in Robida, je izgubil zaradi štrajka Karel – krono!«⁴⁷

Učiteljski list je leta 1924 dvakrat poročal o stavki na učiteljišču v Tolminu. Dijaki so stavkali proti profesorju Alojzu Paulinu, zato so tri izključili. Ena dijakinja pa je odgovornost za stavko prevzela, kar so v dopisu napisali, da je to dekle višje kot drugi sodniki »predrznih štrajkavcev«.⁴⁸

Na ta dopis je poslalo Učiteljskemu listu predsedništvo tolminskega učiteljišča razlago tega dogodka. Stavkali so zaradi izredno stroge klasifikacije profesorja Pavlina. Nekateri dijaki so dobili oceno, čeprav niso bili vprašani. Nekateri profesorji so bili proti stavki, drugi pa so jo podpirali. Izključeni so bili trije dijaki. Komentar uredništva lista je bil, da bi se dalo vse urediti s pravočasnimi pogovori,

44 Drago Hude: Združenje sindikatov. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920, (25. 2.), št. 8, str. 1–2.

45 Ivan Dimnik: Osrednja zveza javnih nameščencev in učiteljstvo. *Učiteljski tovariš*, 61, 1921 (4. 8.), št. 32. str. 1. Podpis: —k.

46 O stavkah učiteljstva po vojni. *Učiteljski tovariš*, 66, 1926 (3. 6.), št. 22, str. 2.

47 Kdaj je bila srbska glavna izkušnja za osvoboditev Slovencev? *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (11. 6.), št. 24, str. 4.

48 Stavka na učiteljišču! *Učiteljski list*, 5, 1924, str. 56.

tako pa je ta »vzgojna zadeva žalost in ima svojo veličino dejstvo, da je ena izmed gojenk tudi danes še pripravljena vzeti nase krivdo treh žrtev«.49

Ob 30. obletnici prve mature na koprskem učiteljišču leta 1936 je izšel članek v Učiteljskem tovarišu. Spomnili so se, da so bili dijaki narodnostno zavedni in so zaradi žaljenja italijanskega učitelja razglasili stavko, ki so jo podprli tudi nekateri profesorji.⁵⁰

Tri leta kasneje je izšel članek ob 30. obletnici prve mature v slovenščini. Tudi v njem se je avtor spomnil na stavko učiteljišnikov v Kopru. Zahtevali so slovensko učiteljišče in odpravo nemščine kot učnega jezika. Uspeli so in tako so koprski maturanti 1909 opravljali maturo v slovenščini.⁵¹

Dijaške stavke v tujini

24. marca 1919 so začeli stavkati dijaki na realni gimnaziji v Bjelovarju. Razlog je bil »nazadnjaško ravnanje profesorjev in ravnateljev, ki so napravili iz šole — temnico«.52

3. maja 1919 so stavkali dijaki zagrebške gimnazije, ker so upokojili enega najboljših profesorjev dr. Rudolfa Horvata. Upokojili so ga, ker je ugovarjal takratnem ministru Pribičeviću.⁵³

Leta 1937 so stavkali dijaki učiteljišča v Petrinji in se zaprli v šolsko poslopje. Razen treh dijakov so bili vsi kaznovani. Nekateri izključeni za dve do pet let, eden izključen iz vseh šol, dva pa za vedno iz petrinjskega učiteljišča. Učiteljišče so jeseni zaprli.⁵⁴

Ob koncu leta 1920 je napisala učiteljica Marija Godec obširen članek o socialističnem gibanju med srbskim učiteljstvom. Napisala ga je po obisku v Beogradu, kjer jo je presenetilo, koliko učiteljev je med socialisti. Dobila je tudi knjižico Draga Mihajlovića Za orijentacijo učiteljstva, kjer je obširen prispevek o stavki učiteljišnikov v Skopju. Po tej stavki so stavkali tudi profesorji in zahtevali izključitev krivcev za stavko. Tisk je odobral le zahteve učiteljev, kar so učitelji komunisti izrabili in bodrili dijake, naj v svojem prihodnjem poklicu delujejo v socialističnem smislu.⁵⁵

Ob koncu leta 1936 je Učiteljski tovariš objavil kratko vest, da so dijaki na sarajevski srednji tehnični šoli zasedli šolsko poslopje in »se zabarikadirali« v njem.⁵⁶

49 Stavka na tolminskem učiteljišču. *Učiteljski list*, 5, 1924, str. 79.

50 Bivše učiteljišče v Kopru. *Učiteljski tovariš*, 77, 1936/37 (1. 10.), št. 10, str. 2–3.

51 Josip Ribičić: Bežna misel ob tridesetletnici. *Učiteljski tovariš*, 80, 1939/40 (7. 9.), št. 5, str. 3.

52 Štrajk na realni gimnaziji v Belovarju. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (9. 4.), št. 15, str. 6.

53 Politiška stavka na zagrebški gimnaziji. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (14. 5.), št. 20, str. 4.

54 Dijaki učiteljišča v Petrinji. *Učiteljski tovariš*, 77, 1936/37 (22. 4.), št. 36, str. 3.

55 Marija Godec: Socijalistični pokret med srbskim učiteljstvom. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (16. 12.), št. 48, str. 1–2.

56 Na sarajevski srednji tehnični šoli je izbruhnil štrajk. *Učiteljski tovariš*, 77, 1936/37 (10. 12.), št. 20, str. 3.

Učiteljski tovariš je objavil pismo iz Amerike o tamkajšnjem šolstvu. Na šolah so glavni učenci, in če je učiteljica prestroga, otroci stavkajo. V New Yorku imajo tako stavko večkrat, starši pa jih podpirajo.⁵⁷

Stavke staršev in otrok

V dopisu o zborovanju Učiteljskega društva kranjskega okraja leta 1920 je učitelj Josip Lapajne napisal, da se je v okraju razširilo več šol. To je vzbudilo nejevoljo sovražnikov šol in bi kmalu privedlo do fizičnih napadov na učitelje. Tako je omenil, da sta okrajni glavar in nadzornik preprečila tudi »šolski štrajk« v Cerkljah. Menil je, da bi se morali učitelji bolj povezovati in ščititi vsakega svojega člana.⁵⁸

Šolska stavka se je zgodila leta 1925 v Šentvidu nad Ljubljano. Premestili so dve učiteljici, zato je bilo 11. februarja protestno zborovanje, na katerem so starši sklenili, da ne bodo pošiljali otrok v šolo, dokler se učiteljici ne vrneta. Stavka je bila potem 12. in 13. februarja. Starše so k stavki hujskali tudi župan in občinski odborniki. Veliki župan ljubljanske oblasti je zato razpustil občinski odbor in denarno kaznoval starše, ki niso pustili otrok v šolo.⁵⁹

Ob koncu šolskega leta 1935/36 so Nemci v Koprivniku na Kočevskem izvedli »šolski štrajk« in niso pustili otrok v šolo. S tem so preprečili vidovdansko proslavo.⁶⁰

Po vojni so v Istri začeli ustanavljati italijanske šole, zato so hrvaški otroci stavkali in jih je pouk obiskovalo do 15. V Medulinu so matere karabinjerjem izjavile, da ne bodo nikdar pošiljale otrok v njihove šole.⁶¹

V začetku šolskega leta 1919/20 je na Dunaju zborovalo društvo »Komenskega« in hotelo vpisati otroke v češke šole. Dunajska občina je sklenila, da kljub mirovni pogodbi ne bo nič storila za češke šole, saj češke otroke sprejemajo v svoje šole. Člani društva so napovedali še en shod za pravice češke manjšine; če ne bi uspeli, pa so napovedali stavko na način, da ne bodo pošiljali otrok v šolo.⁶²

Čehoslovaški otroci so na Dunaju stavkali šest mesecev, v začetku šolskega leta 1919/20 pa se je stavka ugodno končala. Tem šolarjem so bila na razpolago šolska poslopja v 7 okrajih.⁶³

57 Iz amerikanskega pisma. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (19. 8.), št. 31, str. 4.

58 Josip Lapajne: Učiteljsko društvo kranjskega okraja. *Učiteljski tovariš*, 61, 1921 (23. 6.), št. 26, str. 3.

59 Energični ukrepi državne uprave proti štrajku šolskih otrok. *Učiteljski tovariš*, 65, 1925 (19. 2.), št. 7, str. 1–2.

60 V Koprivniku pri Kočevju. *Učiteljski tovariš*, 76, 1936/37 (3. 9.), št. 7, str. 4.

61 Laške šole. *Učiteljski tovariš*, 20, 1920 (4. 3.), št. 9, str. 4.

62 Nemci ne dajo šol v kljub mirovni pogodbi. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (24. 9.), št. 39, str. 4.

63 Stavka čehoslovaških otrok na Dunaju. *Učiteljski list*, 1, 1920, št. 13, str. 4.

O istem je poročal tudi Učiteljski tovariš.⁶⁴

V Strašnicah, predmestju Prage, je odbor zastopnikov staršev sklenil, da ne bodo pošiljali otrok v šolo, dokler ne bodo tlakovali ceste. Zdaj morajo otroci hoditi v šolo po blatu.⁶⁵

V Češkoslovaški pa so Čehi zapirali nemške šole, zato so Nemci napovedali 8. in 9. oktobra 1920 splošno stavko, ki naj jo starši dosledno izvedejo.⁶⁶ To stavko so nato tudi izvedli.⁶⁷

V Mehiki je leta 1935 katoliško usmerjeno Narodno združenje staršev pričelo šolsko stavko proti socialističnemu šolskemu sistemu. Zato so sklenili otrokom poiskati učitelje, ki bi poučevali skupaj po deset otrok. Od teh jih bo sedem plačevalo za učiteljski honorar, trije pa bodo sprejeti brezplačno. Načelnik združenja je poslal okrožnico s pojasnilom, da pomeni ta akcija odpor proti enostranskemu brezbožnemu šolskemu sistemu. Tako so hoteli zavarovati vzgojo otrok in »brezmejno zlo, ki bo posledica takega sistema«.⁶⁸

V švicarski vasi v kantonu Tessinu v Genfu se je učiteljica zamerila vaščanom, ti pa so na pristojno šolsko oblast poslali vlogo, naj jim dajo drugo učiteljico. Šolska oblast je njeno delo pregledala in ni našla ničesar spornega. Vaščani so zato nehali pošiljati otroke v šolo. Učiteljica pa je vztrajala v šoli, v svojih učnih urah, čeprav v praznem razredu. Tudi ko so ji odnesli šolske klopi, je prišla in tam stala določene šolske ure. Zato so jo kmalu tudi vaščani začeli ceniti in umaknili vlogo za drugo učiteljico.⁶⁹

Slovenski učitelj se je spomnil na »molitveni štrajk«, ki so ga izvedli leta 1917 otroci v Poznanju, ker niso hoteli moliti v nemščini.⁷⁰

Splošne in druge stavke

V začetku leta 1919 je Učiteljski tovariš objavil Tržaško pismo, v katerem učitelj in pesnik Janko Samec opisuje prvotno navdušenje ljudi nad koncem vojne in svobodo, ki so jo kmalu zasenčile visoke cene. V pismu omenja, da mestni uslužbenci zahtevajo izplačila v lirah, ker pa niso uspeli ne na magistratu ne pri guvernerju, bo deputacija odšla v Rim. Če tudi tam ne bo ugodnega odgovora, bo spet splošna stavka, kot je že bila septembra leta 1918.⁷¹

Slovenski učitelj v svojem sporočilu bralcem dvakrat omenja tiskarsko stavko. V prvi polovici leta 1919 je list izhajal redno mesečno, ob koncu leta pa je

64 Stavka čehoslovaških otrok na Dunaju končana. *Učiteljski tovariš*, 20, 1920 (3. 6.), št. 22, str. 3.

65 Šolski štrajk zaradi slabih cest. *Slovenski učitelj*, 32, 1931, str. 62.

66 Nemško šolsko vprašanje v Češkoslovaški republiki. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (7. 10.), št. 38, str. 3.

67 Šolski štrajk na Češkem. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (14. 10.), št. 39, str. 3.

68 Anton Čadež: »Domače šole«. *Slovenski učitelj*, 36, 1935, str. 72. Podpis: A. Č.

69 Ema Deisinger: Neupogljiva učiteljica. *Slovenski učitelj*, 37, 1936, str. 175–176. Podpis: E. D.

70 Bogomil Medvešček: Teorija in praksa. *Učiteljski list*, 5, 1924, str. 186.

71 Janko Samec: Tržaško pismo. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (11. 1.), št. 3, str. 3. Podpis: —c.

prišlo do tiskarske stavke, ki je trajala skoraj dva meseca. Zato so list končali s številko 9 in povišali naročnino.⁷²

To tiskarsko stavko omenja tudi Učiteljski tovariš. Dopisnikom so sporočili, da ne morejo objaviti vseh dopisov. Izpustiti so morali društvena poročila in vse dopise, ki niso bili postavljeni pred tiskarsko stavko.⁷³

Naslednjega leta ob 60-letnici izhajanja Učiteljskega tovariša so v jubilejni številki omenili novembrsko tiskarsko stavko, zaradi katere so morali zvišati naročnino za list.⁷⁴

Omenjali so jo tudi na občnem zboru Slomškove zveze 27. decembra 1922. Uprava je morala zaradi nje izdajanje lista omejiti.⁷⁵

Tudi leta 1935 so iz Učiteljske tiskarne sporočili, da čitanke za osnovne šole še niso natiskane zaradi stavke grafičnega delavstva.⁷⁶

Železničarsko stavko je v svojem članku omenil dr. Karel Ozvald. Napisal je, da se je leta 1920 snovala železničarska stavka in neki železničar je takrat dejal: »Ako nastopimo mi, bo svet strmel, kajti od nas zavisi – vse!« Resnica pa bi bila, če bi namesto »vse« rekel »veliko«.⁷⁷

Učiteljski list v Trstu je omenil tudi pošgarsko stavko, zaradi katere so morali dostaviti revijo z zamudo.⁷⁸

V Zagrebu leta 1919 ni vozila električna železnica, ker so stavkali več mesecev.⁷⁹

Poleti 1923 so se slovenski učitelji odpravljali na izlet v Dalmacijo, Bosno in Srbijo. Organizator jih je opomnil, da se morda ne bodo mogli voziti po morju, ker bodo mornarji stavkali.⁸⁰

Viri in literatura

Viri

Popotnik 1918–1941

Slovenski učitelj 1918–1944

Učiteljski list 1920–1926

Učiteljski tovariš 1918–1941

72 Članom in prijateljem Slomškove zveze. *Slovenski učitelj*, 21, 1920, str. 20.

73 Cenjene dopisnike ...*Učiteljski tovariš*, 59, 1919 (17. 12.), št. 43, str. 6.

74 Iz naše organizacije. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (7. 1.), št. 1, str. 11.

75 Občni zbor Slomškove zveze. *Slovenski učitelj*, 24, 1923, str. 29.

76 Učiteljska tiskarna, *Učiteljski tovariš*, 76, 1935/36 (29. 8.), št. 5, str. 4.

77 Karel Ozvald: O vzgoji in vzgojevalcih. *Popotnik*, 52, 1921, str. 5.

78 Šolske vesti. *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 1, str. 4.

79 Rudolf Dostal: Spomini na Beograd. *Učiteljski tovariš*, 60, 1920 (7. 1.), št. 1, str. 21.

80 Slavko Mrovlj: Počitniški izlet. *Učiteljski tovariš*, 63, 1923 (26. 7.), št. 30, str. 4.

Povzetek

Naši pedagoški časopisi Učiteljski tovariš, Slovenski učitelj, Učiteljski list in Popotnik so poročila o stavkah objavljali največkrat v rubrikah Iz Jugoslavije in Splošne vesti. Največkrat so pisali o stavkah učiteljev in profesorjev. Ti so stavkali zaradi premajhnih plač, draginjskih doklad in ker so hoteli enake plače kot državni uslužbenci. S stavkami so večkrat samo zagrozili. Ko so oblasti izpolnile njihove zahteve, pa jih niso izvedli. Največkrat so bili uspešni.

Zanimiv je podatek iz francoskih šol, kjer so učitelji stavkali, ker sta policija in vojska kontrolirali njihovo delo. Zahtevali so, naj bo šola nevtralna, učitelj pa svoboden. Učiteljstvo je v stavkah večkrat podprlo tudi delavstvo.

Dijaki so stavkali zaradi profesorjev. Nekateri so bili prestrogi in jih žalili, ponekod so odpustili njihovega najljubšega profesorja. Stavkali so tudi zaradi narodnostnih vprašanj. Dijaške stavke so se ponavadi končale z izključitvami iz šole: ali za več let ali za vedno.

Starši niso hoteli pošiljati otrok v šolo iz različnih razlogov. Nekateri zato, ker niso dobili šol v svojem jeziku, večkrat pa zato, ker so premestili učiteljice in se niso sprijaznili z novimi. Enkrat so stavkali tudi zato, ker niso tlakovali ceste v šolo in so otroci morali hoditi po blatu.

Starši so bili zaradi stavk večkrat denarno kaznovani.

Stavke so bile zelo različno dolge, nekatere so trajale nekaj ur, en dan, en teden, mesec, na Angleškem celo enajst mesecev.

Pedagoški listi so omenjali tudi stavke tiskarjev, poštarjev, železničarjev in mornarjev.

Aleksandra Pirkmajer Slokan*

Latinščina v slovenski javni osnovni šoli - Primerjava prvega desetletja popolne devetletke (2008–2018) s predhodnim desetletjem in šolsko leto 2018/2019

*Latin in the Slovenian state primary school – A comparison
of the first decade of the full nine-year primary school (2008-
2018) with the previous decade, and the school year 2018/2019*

Izvleček

Prispevek predstavlja dopolnilo k članku *Pregled pouka latinščine v slovenski javni osnovni šoli (1958–2016)*,¹ objavljenem v tej reviji v dveh delih leta 2016 in 2017, ki v dodatku povzema tudi šolsko leto 2016/2017. Namen tega zapisa je trojen: prvič, s šolskim letom 2017/2018 zaokrožiti šest desetletij osnovnošolskega pouka latinščine (1958–2018), drugič, s primerjavo zadnjih dveh desetletij (1998–2008 in 2008–2018), zaznamovanih z zamrtjem osemletnega in uvedbo devetletnega programa, osvetliti kolaps, ki so ga povzročili novi normativi, in tretjič, s šolskim letom 2018/2019 zazreti se v prihodnost. Prav zadnje je poglavitni cilj mojega pisanja, tega in celotnega Pregleda: z dokumentiranjem tako rekoč vsega, kar je o pouku latinščine v slovenski javni osnovni šoli še mogoče zbrati in vedeti, spodbuditi evalvacijo, katere izsledki lahko edini pokažejo zanesljivo pot naprej.

Abstract

The article is a follow-up to the article *An overview of Latin lessons in the Slovenian state primary school (1958-2016)*, published in this journal in two parts in 2016 and 2017, which also offered an overview of the school year 2016/2017. The aim of the article is three-fold: firstly, to round off, with the school year 2017/2018, the six decades of primary school lessons in Latin (1958-2018); secondly, through a comparison of the last two decades (1998-2008 and 2008-2018), marked by the abolition of eight-year primary school and the introduction of a nine-year programme, to throw light on the collapse brought about by the new norms; and thirdly, to look into the future with the school year 2018/2019. The latter is the chief goal of this article and the whole overview: through documenting more or less everything that can be collected and known about Latin lessons in state primary school in Slovenia to encourage an evaluation that can point to a reliable way forward.

* Aleksandra Pirkmajer Slokan, prof., od leta 1988 do upokojitve leta 2014 učiteljica latinščine in angleščine na OŠ Prežihovega Voranca, Ljubljana, e-pošta: apirkmajerslokan@gmail.com.

1 Aleksandra Pirkmajer Slokan, *Pregled pouka latinščine v slovenski javni osnovni šoli (1958–2016)*, *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, letnik 25/XLIX, številka 1–2, SŠM 2016, str. 105–180 (1. del) in letnik 26/L, številka 1–2, SŠM 2017, str. 137–204 (2. del) (v nadaljevanju: *Pregled* oziroma ob navedbi strani *Pregled* 2016 in *Pregled* 2017). Zaradi preglednosti ima ta prispevek samostojno numeracijo opomb, čeprav bi bila zaradi tematske enovitosti s člankom *Pregled* smotrna tekoča (op. 1 = op. 994).

Ključne besede: javna devetletna osnovna šola, zgodnji humanistični program, štiriletni latinski program, splošnoizobraževalni izbirni predmeti z antičnimi vsebinami

Key words: state nine-year primary school, early humanities programme, four-year Latin programme, general education elective subjects with antique content

Uvod ali *in medias res*

»Osnovnošolski pouk latinščine« oziroma »osnovnošolska latinščina« je razen za poznavalce nenavadna besedna zveza, nekakšna *contradictio in adiecto*, če upoštevamo po eni strani zakonitosti osnovnega šolstva in po drugi dejstvo, da je latinščina v skupnem evropskem spominu in marsikje še vedno tudi v praksi zasidrana kot gimnazijski predmet, katerega začetek zamejuje pomembna prelomnica na posameznikovi izobrazbeni poti. Ta ločnica, ki največkrat sovpada s prehodom z razredne na predmetno stopnjo pouka, se je v slovenski javni šoli zaradi podaljšanja obveznega enotnega osnovnega šolanja brez možnosti resnične izbirnosti, skratka zaradi uravnilovke, dodobra zabrisala že z ukinitvijo nižje gimnazije in uvedbo osemletnega programa, dokončno pa s triadnim sistemom devetletnega (kratko osemletke, devetletke). Za laika nenavaden je tudi izraz »izbirna latinščina« (ta strokovno opredeljuje status predmeta), saj njen pouk drugačen kot neobvezen, fakultativen ali izbiren niti ne more biti, ob čemer prinaša izbira humanističnega programa učencem v različnih šolskih sistemih različno mero pravic in dolžnosti, našim predvsem prve. V tem pretežno stroki namenjenem prispevku se omejujem na slovensko šolo in ostajam pri standardnem poimenovanju, sicer pa je najustreznejše govoriti o »pouku latinščine za učence med enajstim in petnajstim letom«, kar v delu Evrope označuje nižjeglumnazijski pouk, lahko tudi z nekoliko poznejšim začetkom, v Sloveniji na primer pa osnovnošolskega, odločitev zanj pa je povsod svobodna.

Ob pretresanju možnosti za izboljšanje naše javne devetletke ne moremo mimo ugotovitve, da je položaj osnovnošolskega klasično-humanističnega vzgojno-izobraževalnega programa (kratko zgodnjega humanističnega programa) urgenten. Na trdne temelje je treba postaviti že leta stihijsko porajajoče se predmete s pretežnim delom kulturno-civilizacijskih vsebin na temo antike z nekaj osnovami latinščine ali skorajda brez njih (kratko »antične« splošnoizobraževalne predmete) in oživiti njegov tradicionalni, središčni del: štiriletni pouk latinščine za učence od enajstega do petnajstega leta² z enovitim, »transtriadnim« učnim načrtom od vključno šestega do devetega razreda (kratko štiriletni

2 Oziroma od 10. do 14. leta v primeru predčasnega začetka šolanja: v Sloveniji do leta 1958 nižjeglumnazijsko obdobje (1.–4. razred gimnazije), nato predmetna stopnja osemletke (5.–8. razred) in v devetletki zadnji razred 2. triade in 3. triada (6.–9. razred).

latinski program). Reševanje tega družbeno dragocenega, v devetletki zaradi neustreznih normativov resno ogroženega programa bi morala šolska oblast uvrstiti med svoje prednostne naloge in ga ne prelagati na ramena posameznih šolnikov in zasebnega šolstva. Priprave na devetletko, ki so potekale v letih 1991–1999 v okviru s strani ministrstva financiranih projektov, za latinščino v za čuda bolj osemletki kot devetletki podobnih razmerah,³ so pokazale, da lahko štiriletni osnovnošolski latinski program in z njim nadaljevalni gimnazijski prosperirata že ob sorazmerno majhnem političnem angažmaju. Žal so pozitivni učinki projekta v povsem spremenjenih razmerah devetletke neverjetno hitro razvodeneli.

Tudi za osnovnošolski humanistični program velja *tempora mutantur*: vse od svojega rojstva leta 1958 se je metodološko in vsebinsko posodabljal s smelimi koraki.⁴ To med drugim kaže na njegovo vitalnost in hkrati predanost vseh neposredno vključenih, učiteljev in učencev pa tudi staršev in šolskih vodstev. Proces posodabljanja je namreč potekal pretežno samoiniciativno in na etični pogon, z izjemo omenjenega projekta in sedanjega Jeziki štejejo⁵ brez večje podpore ključnega odločevalca – politike oziroma neredko celo z njo v nasprotju. In prav politika je na poti razvoja zakrivila nekaj usodnih, milo rečeno, zdrsov – iz neznanja, malomarnosti ali namerno, najverjetneje vsakega po malem.⁶

Pod težo razmer (in delno tudi s časom v korak) se je program že od osemdesetih let prejšnjega stoletja dalje v svojem vse večjem delu nezadržno razvijal v smeri »antičnih« splošnoizobraževalnih predmetov z vse manjšim deležem jezikovnih vsebin.⁷ In prav je tako, *usus tyrannus*, če to razumemo kot njegovo aktualizacijo in širitev, ne zamiranje, in seveda pod pogojem, da ob tem ne umanjka skrb pristojnih, stroke in politike, za njegov najzahtevnejši in hkrati najdragocenejši, središčni del: štiriletni latinski program (pouk latinskega jezika z dodatkom kulturno-civilizacijskih vsebin, ne obratno).⁸ Ta predstavlja zaključeno celoto in je hkrati temelj za eventualno nadaljnje učenje v klasični

3 Za projekt Pouk latinščine v osnovni šoli gl. *Pregled* 2016, str. 162–167; za več gl. arhiv Zavoda RS za šolstvo. Projekt je razen načela regionalnosti upošteval izsledke večdesetletne domače prakse in dal latinščini za čas svojega trajanja novega poleta.

4 Gl. *Pregled*, op. 749. Za učbeniško literaturo, obšolske dejavnosti, ocenjevanje idr. gl. *Pregled* 2016, str. 138–140, 159–162, 168–171, in *Pregled* 2017, str. 144–145, 170–171, 173–174, 181–183, 191–192. Za obseg usvojenih učnih vsebin po učbenikih *Lingua Latina* v letih 2008–2014 gl. *ibid.*, op. 809, *Latinščina za vsakogar* v letih 1999–2008 gl. *Pregled* 2017, str. 181–182, in pred tem *Fundamenta Latina* gl. *Pregled* 2016, str. 170–171.

5 Za evropsko sofinanciran konzorcijski projekt Jeziki štejejo (2017–2022) gl. *Pregled* 2017, str. 201 (Šolsko leto 2016/2017); za več gl. spletno stran Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport ter strokovne podlage in etapna poročila doc. dr. Davida Movrina in doc. dr. Janje Žmavc.

6 Za starostno stopnjo 11–15 let je vsaka nova oblast že od nekdaj želela vzpostaviti svoj lasten, enovit šolski sistem in ob velikih reformah, npr. leta 1924, 1958 in ob uvedbi devetletke, je bil vedno na udaru tudi pouk klasičnih jezikov.

7 Gl. *Pregled* 2016, str. 120–121 (Dve smeri).

8 Optimalno razmerje med jezikovnimi in kulturno-civilizacijskimi vsebinami je, izraženo v odstotkih, v 6. razredu 50 : 50 in v 3. triadi 70 : 30 v prid prvih (za 3. triado gl. *Učni načrt za izbirni predmet Latinščina*, za 6. razred gl. dalje op. 19); prim. op. 4.

gimnaziji, z njim stoji in pade ne le zgodnji humanistični program, ampak tudi njegova vertikala.⁹

Za historiat na tem mestu ni prostora, podrobno in zaokroženo ga podaja članek *Pregled pouka latinščine v slovenski javni osnovni šoli (1958–2016)*¹⁰ in delno tudi druga strokovna literatura. V uvodu naj omenim le za humanistični program najusodnejši, za zaprtimi vrati sprejet oblastni ukrep, v skladu z zakonodajo devetletke¹¹ realiziran najpozneje s šolskim letom 2008/2009: odvzem sedemdesetih sistematiziranih ur latinščine šestemu razredu devetletke, do tedaj petemu osemletke, in s tem preoblikovanje predmeta Latinščina iz štiriletnega fakultativnega v osemletki (5.–8. razred, 274 ur) v triletnega izbirnega v devetletki (7.–9. razred, 204 ure), skratka formalno ukinitve štiriletnega latinskega programa.

Z uvedbo devetletke je zanj nastopila nova realnost: javna šola se je v odsotnosti resnične skrbi za latinščino in v imenu uravnilovke (triadnega sistema in enačenja mrtvega, klasičnega jezika z živimi tujimi jeziki) njegovemu reševanju mimo vseh prizadevanj stroke¹² vnaprej odrekla. Prepustila ga je zasebni iniciativi: Osnovni šoli Alojzija Šuštarja,¹³ ki je s šolskim letom 2011/2012 začela v skladu s svojimi možnostmi in potrebami udeležati lastno vizijo, osnovano na strokovnih priporočilih in večdesetletni slovenski praksi. V javni šoli so, nasprotno, ob odsotnosti takšnega pristopa s šolskim letom 2008/2009,¹⁴ ki naj bi predmetu Latinščina po zatrevanju šolskih oblasti zaradi končno, resnici na ljubo na silo (z vsiljenim triadnim sistemom in po analogiji z modernimi jeziki) urejenega statusa prineslo stabilnost, nastopile kaotične razmere. Izbirni predmet Latinščina I–III je doživel presenetljivo nizko realizacijo;¹⁵ namesto zanj so se šole rajši odločale za pouk v obliki nesistematiziranih interesnih dejavnosti, kar je pomenilo dodatno degradacijo predmeta in glede zaposlovanja še večjo prekarnost (gl. Graf 1). Stare »latinske« šole, naj je bil njihov staž dolg ali kratek,¹⁶ so ob prehodu v devetletko z izjemo OŠ Prežihovega Voranca vse po vrsti latinščino v celoti opustile, večina že pred letom 2010, v devetletki se je nato izrisal povsem nov, sorazmerno skromen in za zdaj še nestabilen »latinski« zemljevid.¹⁷

9 Gimnazija vse od uvedbe devetletke ni mogla realizirati nadaljevalnega programa; v času osemletke ga je do leta 1982 kontinuirano, pozneje občasno (gl. *Pregled*, op. 20, 86).

10 Gl. op. 1.

11 Nova zakonodaja je stopila v veljavo marca 1996, sledile so dopolnitve in postopno uveljavljanje določil. Za časovnico uvajanja devetletke gl. *ibid.*, op. 231, 500.

12 Zanj se je ob podpori posameznikov (gl. *ibid.*, op. 512, 523, 833–834) med vzgojno-izobraževalnimi ustanovami aktivno zavzemala le OŠ P. Voranca; za njeno vizijo gl. *Pregled* 2017, str. 194–195 in op. 758.

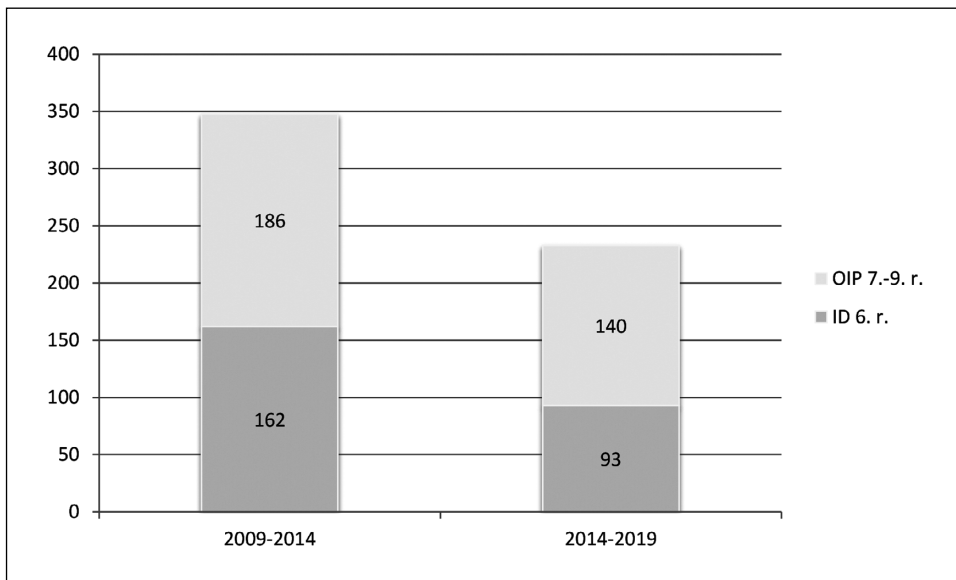
13 Za OŠ A. Šuštarja gl. *ibid.*, str. 190–191.

14 V prehodnem obdobju 2003–2008 se je štiriletni program izvajal kot kombinacija fakultativnega pouka v 5. razredu osemletke in izbirnega predmeta 3. triade devetletke, v letih pred tem (1958–2003) pa kot štiriletni fakultativni pouk od 5. do 8. razreda osemletke.

15 Npr. v šol. l. 2008/09 sta se zanj odločili le dve šoli, 2009/10 tri, 2015/16 tri, 2016/17 dve, 2017/18 tri in 2018/19 štiri (od tega v zadnjih dveh letih najmanj ena le zaradi projekta Jeziki štejejo); ves čas so se manjšale tudi skupine, letošnje štejejo od dva do enajst učencev.

16 Vsebinsko in organizacijsko različne oblike pouka.

17 Kot zadnja od starih šol je latinščino opustila leta 2013 OŠ V. Vodnika (po 22 letih); za novi zemljevid gl. *Pregled* 2017, str. 163–164, 196–198.

Graf 1. OŠ Prežihovega Voranca 2009–2019: razmerje med številom učencev pri latinski interesni dejavnosti 6. razreda (ena nesistematizirana ura tedensko) in obveznem izbirnem predmetu 3. triade (dve sistematizirani uri tedensko) v zadnjih dveh petletnih obdobjih (gl. op. 20). Upadanje števila se po strmoglavljenju leta 2008 (gl. Graf 5) nadaljuje tudi znotraj devetletke in vsiljuje se vprašanje: *Quousque tandem?*

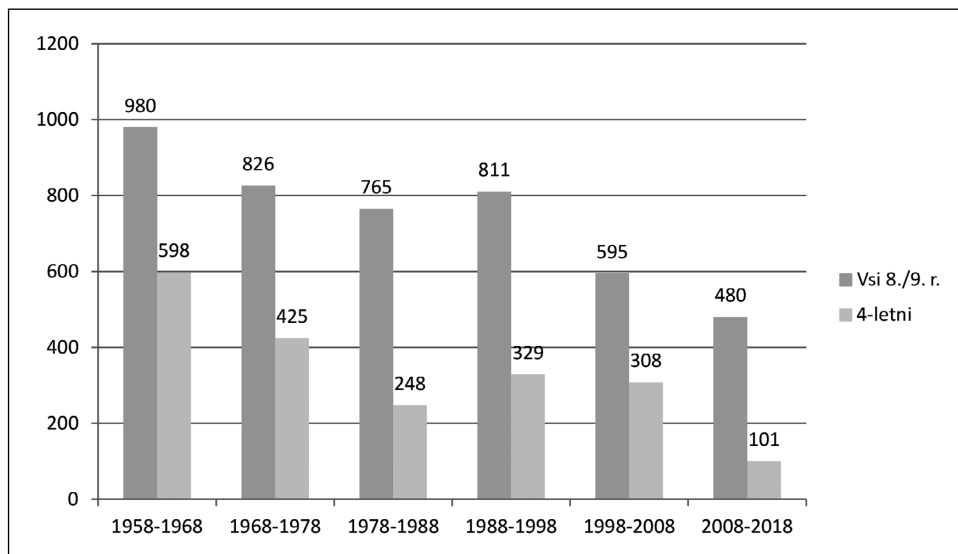
S šolskim letom 2009/2010 se je mimo zakona samooblikoval drugačen, zaradi novih razmer dodobra okleščen,¹⁸ a na peščici šol vendarle vsebinsko enovit¹⁹ štirileten latinski program v kombinaciji²⁰ interesne dejavnosti šestega razreda in obveznega²¹ izbirnega predmeta tretje triade. Čeprav uradno nepriznanemu

¹⁸ Za nesistematizirano interesno dejavnost 6. razreda s fleksibilnim urnim fondom in brez predpisanega učnega načrta gl. *ibid.*, op. 595, 619 in str. 162–163.

¹⁹ Zaradi ohranitve enovitosti štiriletnega programa sem leta 2012 za Latinsko interesno dejavnost 6. razreda (kot je OŠ P. Voranca leta 2009 poimenovala novi "predmet") izdelala interni nadomestek za manjkajoči učni načrt v obliki urne učne priprave (po učbeniku *Lingua Latina*) in ga v e-obliki ponudila v uporabo vsem zainteresiranim, enako tudi posodobljeno verzijo leta 2014 (oba tipkopisa hrani arhiv ŠSM).

²⁰ Štiriletni program v kombinaciji interesne dejavnosti 6. razreda in izbirnega predmeta 3. triade je OŠ P. Voranca uvedla leta 2009 (za leto 2008 gl. dalje op. 57, za obdobje 2003–2008 gl. op. 14, za učni načrt gl. op. 8, 19); v letih 2008–2011 je kombinacijo delno izvajala tudi OŠ Trnovo. Leta 2010 in v letih 2013–2015 je v Sloveniji štiriletni program realizirala le OŠ P. Voranca (za leto 2012 gl. dalje op. 57); leta 2016 se ji je pridružila OŠ Zalog, ki ga izvaja v celoti kot interesno dejavnost (gl. dalje op. 72).

²¹ Obvezni izbirni predmet je v devetletki kategorija izbirnega predmeta in ne pomeni, da je latinščina obvezna, učenec jo lahko po zaključenem 7. ali 8. razredu opusti (gl. *Pregled*, op. 439).

Graf 2. OŠ Prežihovega Voranca 1958–2018: razmerje med številom vseh učencev zadnjega razreda, vključno z »nelatinci« (gl. op. 25), in učencev z zaključenim štiriletnim latinskim programom skozi šest desetletij. Devetletka je štiriletni program najpozneje leta 2008 formalno ukinila, a v praksi se je že leta 2009 samoblikoval nadomestek v kombinaciji interesne dejavnosti 6. razreda in izbirnega predmeta 3. triade (gl. op. 20).

in neevidentiranemu,²² mu je v praksi, sicer po številu izredno šibkemu,²³ uspelo obstati do danes (gl. Graf 6–7). Spremembe v obsegu njegove realizacije skozi čas najjasneje prikažejo številke z naše še do nedavnega najmočnejše »latinske« šole, OŠ Prežihovega Voranca:²⁴ v petih desetletjih osemletke (1958–2008), od tega zadnjih pet let v sobivanju z devetletko,²⁵ je na tej šoli štiriletni program zaključilo 1908 učencev (po desetletjih: 598, 425, 248, 329, 308 učencev), v prvem desetletju popolne devetletke (2008–2018) pa le 101 učenec, od tega 58 učencev v prvih petih letih (zaradi nihanja šolske populacije so od teh številkgovornejši odstotki, gl. Graf 2–3). Seveda se je na tej in vseh preostalih šolah veliko učencev učilo latinščino tudi manj kot štiri leta.²⁶

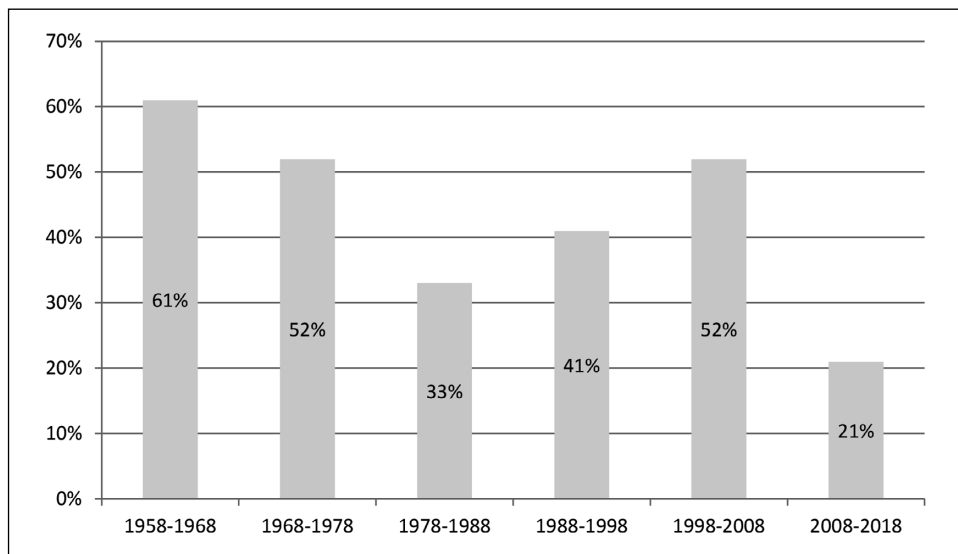
²² Kljub prošnji OŠ P. Voranca iz leta 2000 se uradno priznava le predmet Latinščina I–III, ne tudi Latinščina I–IV.

²³ Npr. junija 2018 ga je zaključilo v javni šoli deset učencev (OŠ P. Voranca 5, OŠ Zalog 5) in v zasebni enajst.

²⁴ Druga najmočnejša »latinska« šola je bila dolga leta OŠ Mirana Jarca, Ljubljana (gl. *Pregled* 2016, str. 151–152); po letu 2015 je primat prevzela zasebna OŠ A. Šuštarja.

²⁵ Zadnji razred osnovne šole je bil do leta 2005 osmi, nato deveti.

²⁶ Za primerjavo: osebno sem na OŠ P. Voranca v letih 1988–2014 pripeljala skozi prvo leto učenja 1230 enajstletnikov, od tega 691 učencev tudi skozi celoten program, in sicer 685 skozi štiriletnega in šest skozi triletnega (gl. dalje op. 57).

Graf 3. OŠ Prežihovega Voranca 1958–2018: v odstotkih izražen delež učencev z zaključenim štiriletnim latinskim programom glede na vse učence zadnjega razreda, vključno z »nelatinci« (gl. op. 25), skozi šest desetletij. Kolaps štiriletnega programa bi bilo mogoče z upoštevanjem izsledkov večdesetletne domače prakse vsaj omiliti, če že ne preprečiti. Devetletka je z enim zamahom podrla vse, kar je bilo z velikim trudom zgrajenega po letu 1975 (gl. Pregled 2016, str. 130–135).

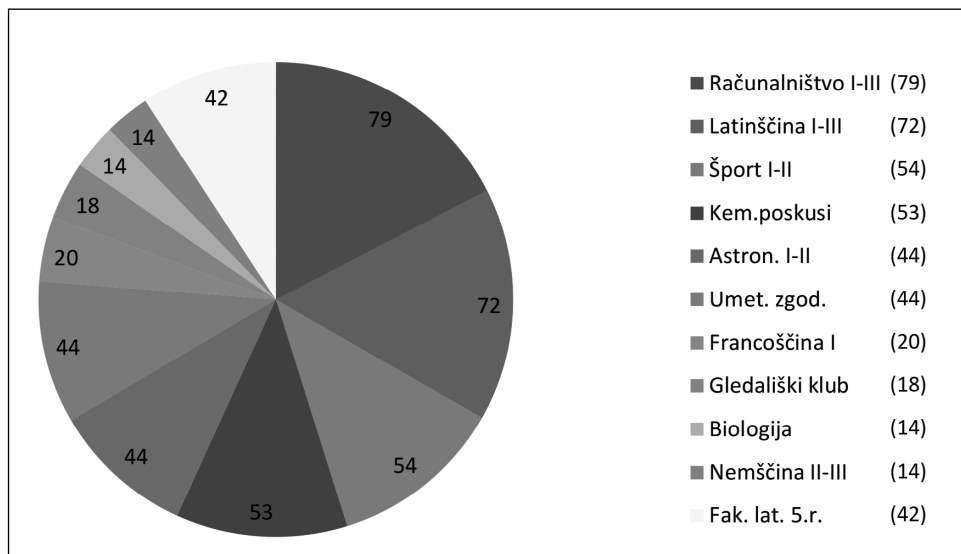
V skladu z zakonodajo devetletke (1996) je šlo uradno skrajšanje latinskega programa z roko v roki še z drugimi, za klasični jezik neustreznimi ukrepi: odpravi latinskih območnih centrov²⁷ in ukinitvi latinskih vzporednic,²⁸ kar je ne nazadnje botrovalo izjemnemu poslabšanju urnika,²⁹ so sledili izpustitev latinščine iz dveh naborov tujih jezikov, obveznega drugega tretje triade (2008) in izbirnega druge triade (2012), ter, da bi bila mera polna, povsem nepotrebni lapsusi posameznih šol, OŠ Prežihovega Voranca je na primer uvedla izločilno konkurenco med latinščino in nemščino³⁰ ter v šestem razredu prepolovila urni fond latinske interesne dejavnosti, bistvene za ohranitev štiriletnega programa

27 Ti so ugasnili najpozneje do leta 1999, v Mariboru neprimerno prej kot v Ljubljani (gl. Pregled 2016, str. 162–167); za Iniciativni odbor za vzpostavitev osnovnošolskih regijskih centrov za pouk latinščine, ustanovljen leta 2009, gl. Pregled 2017, str. 186–187.

28 Poslednje so zapustile osnovno šolo leta 2002. OŠ P. Voranca jih je v letih 1958–1974 in 1987–1998 oblikovala 50, večinoma zunanje, preostale šole pa precej manj in notranje; za tradicionalne latinske paralelke gl. Pregled 2016, str. 110–134, za »nove« gl. ibid., str. 141–159.

29 Za urnik gl. Pregled 2017, str. 168–170.

30 Na OŠ P. Voranca se oba poučujeta kot obvezna izbirna jezika (gl. op. 21), zaradi česar se izključujeta (gl. ibid., op. 742–747, 751; gl. tudi dalje op. 59).

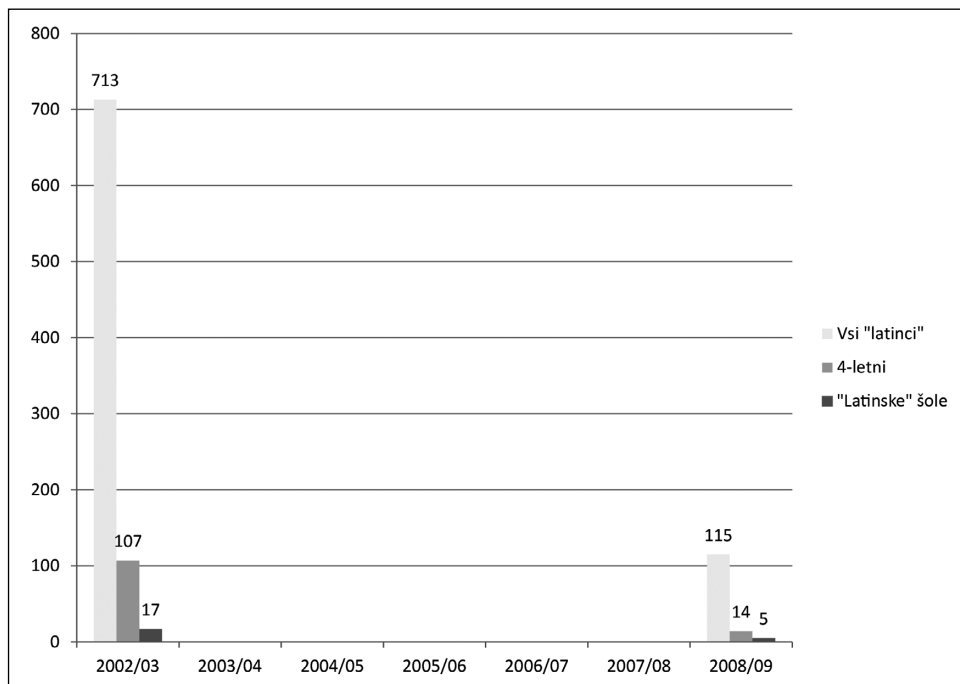
Graf 4. OŠ Prežihovega Voranca v šol. letu 2007/2008: število učencev, vpisanih k posameznim izbirnim predmetom 3. triade devetletke in k fakultativni latinščini v 5. razredu osemletke (gl. Pregled 2017, str. 178–179); to je bilo zadnje šolsko leto pred dokončnim prehodom v devetletni program.

(2009).³¹ Tako je ta zdrsnil v sedanje žalostno stanje (za primerjavo: v Sloveniji ga je še leta 2003 zaključilo 107 učencev, po letu 2008 pa se je letno povprečje dobesedno zdesetkalo), ob katerem bi nepoznavalec utegnil pomisliti na samoukinitve zaradi pomanjkanja interesa, kar bi bilo daleč od resnice.

V potrditev nekaj števil z OŠ Prežihovega Voranca v tem tisočletju: k latinščini se je v petem razredu osemletke vsako leto vpisalo od 80 do 90 odstotkov učencev – in prav to prvo leto učenja je devetletka leta 2008 uradno ukinila – in tudi v višjih treh razredih je bila latinščina med »najpopularnejšimi« izbirnimi predmeti. V šolskem letu 2007/08 na primer, ki je bilo zadnje pred dokončno uvedbo devetletke, je po številu učencev zasedla drugo mesto (izbirni predmet Latinščina I–III je vpisalo 72 učencev), le malo za računalništvom (79 učencev) in daleč pred vsemi drugimi predmeti, če pa bi prišteli tudi petošolce (k fakultativni latinščini, ki se je to leto izvajala zadnjič, se jih je vpisalo 42), je bila še »tik pred dvanajsto« med neobveznimi predmeti na odličnem prvem mestu (gl. Graf 4)! Že v naslednjem šolskem letu 2008/2009, prvem popolne devetletke, je sledilo tako na šolski³² kot vseslovenski ravni strmoglavljenje latinskega programa (gl. Graf 5). Minister Gregor pa nič, če uporabim besede našega literata.

³¹ Gl. *ibid.*, op. 619.

³² Na OŠ P. Voranca v precejšnji meri zaradi interno uvedene izločilne konkurence med latinščino in nemščino (gl. op. 30), ki je prišla v času gospodarske recesije še prav posebej do izraza.

Graf 5. Šol. leto 2002/2003 in šol. leto 2008/2009, javna šola: število vseh slovenskih učencev latinščine (gl. op. 16), učencev z zaključenim štiriletnim programom (gl. op. 14 in 20) in "latinskih" šol v zadnjem letu popolne osemletke (2002/2003) in prvem popolne devetletke (2008/2009). Pri tem ne gre prezreti hitrosti, s kakršno so se visoke številke 713, 107, 17 spremenile v nizke 115, 14, 5: vmes je preteklo le pet let postopnega uvajanja devetletke.

Trenutni projekt Jeziki štejejo³³ vliva nekaj upanja, predvsem optimizem za širitev zgodnjega humanističnega programa, a vprašanje štiriletnega pouka latinščine ostaja odprto. Ocenjujem, morda napačno, da so v zadnjih nekaj letih boju za njegovo uradno priznanje in revitalizacijo, skratka za plavanje proti toku, začele zaradi večdesetletne neodzivnosti šolskih oblasti pojemat moči in se je razvoj dogodkov obrnil v bolj konformistično smer, sprijaznjenje z dejanskim stanjem, torej z uravnilovko, pogojeno s triadnim sistemom, ki pa za dragocene, redke programe največkrat ni pravi humus.

³³ Gl. op. 5.

Šestdeseto šolsko leto 2017/2018 ali zadnje leto prvega desetletja popolne devetletke

Eden od namenov tega prispevka je s šolskim letom 2017/2018 kronološko nadgraditi v članku *Pregled* opisanih devetinpetdeset let osnovnošolskega pouka latinščine (1958–2017) ter tako zaokrožiti njegovih prvih šest desetletij (1958–2018). Ob tem ne moremo mimo primerjave med zadnjima dvema: šestim desetletjem oziroma prvim popolne devetletke (2008–2018) in predhodnim petim (1998–2008), katerega prvo polovico je še skoraj v celoti zaznamovala osemletka, drugo pa delno, v sobivanju z devetletko (gl. Graf 6).³⁴ V šolskem letu 2017/2018 se je latinščina poučevala na šestih šolah, petih javnih (štirih v Ljubljani in eni zunaj nje) ter zasebni, učilo pa se jo je po dosegljivih podatkih³⁵ skupno 209 učencev, od tega v javni šoli sto (četrti leto deset) in v zasebni 109³⁶ učencev (četrti leto enajst); poučevalo je pet profesorjev oziroma absolventov latinščine ali klasične filologije, štirje v javni in eden v zasebni šoli. To šolsko leto je zaznamoval začetek projekta Jeziki štejejo,³⁷ v katerega so se z latinščino vključile vse navedene šole, razen OŠ Zalog in OŠ Franceta Bevka.

V javni šoli je bilo stanje naslednje: od šestega do devetega razreda se je latinščino učilo 43 učencev kot obvezni izbirni predmet in 57 kot interesno dejavnost,³⁸ štiriletni³⁹ program jih je zaključilo deset (po pet na OŠ Prežihovega Voranca in OŠ Zalog). In še pregled po šolah: izbirni predmet so izvajale tri, OŠ Prežihovega Voranca (24 učencev, tri starostno homogene skupine – drugo, tretje in četrti leto učenja: Latinščina I 6, II 13, III 5; učiteljica Tea Kranjc),⁴⁰ OŠ Ivana Groharja, Škofja Loka (deset učencev, starostno heterogena skupina – prvo leto učenja: Latinščina I; učitelj Gašper Kvartič)⁴¹ in OŠ Milana Šuštaršiča (devet učencev, starostno heterogena skupina – prvo oziroma drugo leto učenja: Latinščina I; učitelj Gašper Kvartič).⁴² Latinsko interesno dejavnost⁴³ so izvajale prav tako tri: OŠ Prežihovega Voranca (19 učencev, starostno homogena skupina 6.

34 1998–2003: zadnje petletno obdobje popolne osemletke; 2003–2008: petletno obdobje sobivanja osemletke in devetletke; 2008–2013: prvo petletno obdobje popolne devetletke; 2013–2018: drugo petletno obdobje popolne devetletke.

35 Za pridobivanje podatkov gl. *Pregled* 2016, str. 107–108.

36 Zaradi primerljivosti zasebnega in javnega programa (urni fond, učni načrti, učbeniki) sem v 3. triadi štela za učence latinščine le tiste, ki so po zaključku predmeta Klasična kultura iz 6. razreda (gl. dalje op. 48–49) izbrali predmet Klasična kultura z latinščino.

37 Gl. op. 5.

38 Za nesistematizirano interesno dejavnost in obvezni izbirni predmet gl. op. 18, 21.

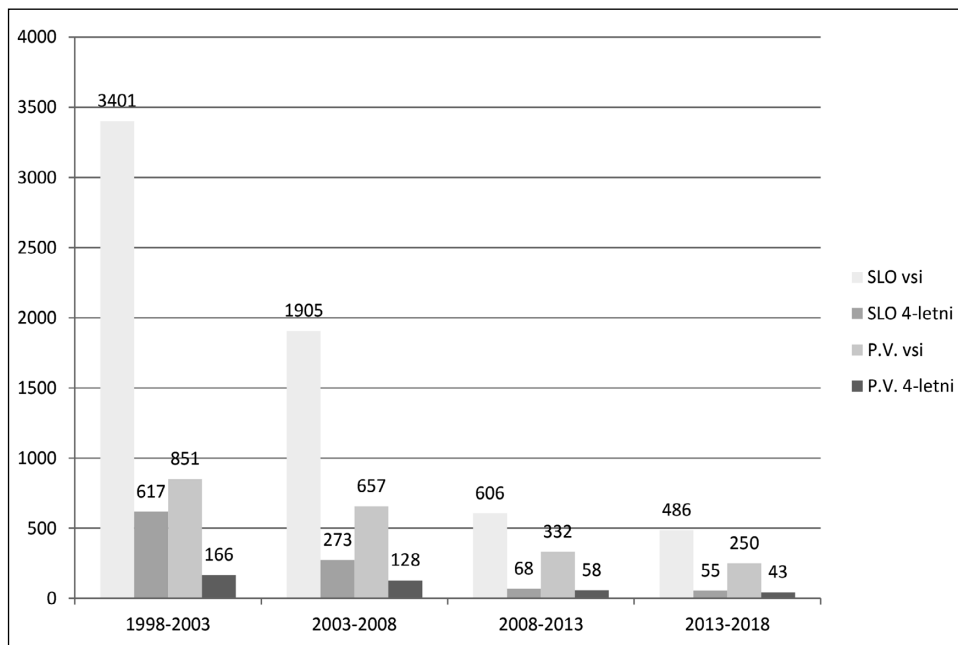
39 Gl. op. 20.

40 Prvo leto so se učenci učili latinščino v 6. razredu kot interesno dejavnost (ena ura tedensko).

41 7.–9. razred, dva učenca od desetih sta bila zunanja; šola je latinščino uvedla leta 2017 zaradi vključitve v projekt (gl. *Pregled*, op. 993).

42 7.–9. razred; prvo leto so imeli učenci možnost učenja latinščine v obliki interesne dejavnosti; šola je leta 2016 uvedla latinščino že četrtič, od tega jo je trikrat opustila po zelo kratkem času (gl. *ibid.*, op. 534, 991).

43 OŠ P. Voranca ena ura tedensko (gl. *ibid.*, op. 619), preostale šole dve uri.

Graf 6. Peto in šesto desetletje (1998–2018), javna šola: razmerje med številom vseh učencev latinščine (gl. op. 16) in učencev z zaključenim štiriletnim programom (gl. op. 14 in 20) v Sloveniji in na OŠ Prežihovega Voranca v štirih petletnih obdobjih (gl. op. 34). Ob uvedbi devetletke smo lahko latinisti, kljub pravočasnemu angažiranju za njegovo ohranitev (gl. op. 12), zadostnemu javnemu interesu, usposobljenih kadrih in posodobljeni metodiki, le nemočno gledali nezadržno krčenje programa; leta 2011 se je v njegovo reševanje vključila zasebna šola (gl. op. 48–49 in Pregled 2017, str. 190–191).

razreda – prvo leto učenja; učiteljica Tea Kranjc), OŠ Zalog (33 učencev, štiri starostno homogene skupine – prvo, drugo, tretje in četrto leto učenja: 6. razred 15, 7. razred 10, 8. razred 3, 9. razred 5; učiteljica Ana Ratajc)⁴⁴ in OŠ Franceta Bevka (pet učencev, starostno heterogena skupina – prvo in tretje leto učenja; učiteljica Jelka Perne).⁴⁵

Na zasebni OŠ Alojzija Šuštarja⁴⁶ se je latinščino učilo 109⁴⁷ učencev, od tega enajst četrto leto, in sicer 52 v šestem razredu pri obveznem predmetu Klasična

44 Skupini 8. in 9. razreda sta bili na 14 dni združeni, a sta delali vsaka po svojem programu. Štiriletni program je v razmerah devetletke poleg OŠ P. Voranca uspelo vzpostaviti za zdaj le OŠ Zalog (gl. op. 20; gl. tudi *Pregled*, op. 953, 957).

45 6.–7. razred. OŠ F. Bevka je bila med »latinskimi« šolami v prvem desetletju devetletke poleg OŠ P. Voranca edina stalnica; pouk latinščine izvaja od leta 2009 (gl. *ibid.*, op. 851, 937).

46 Gl. op. 24, 36 in dalje 48–49, 89; gl. tudi *Pregled 2017*, str. 190–191.

47 Oziroma 205, če bi prišteli tudi tiste, ki so v 3. triadi izbrali enourni predmet Klasična kultura (gl. op. 36 in dalje op. 48–49).

kultura⁴⁸ (dva homogena oddelka) in 57 v tretji triadi pri izbirnem predmetu Klasična kultura z latinščino⁴⁹ (tri starostno homogene skupine – drugo, tretje in četrto leto učenja: 7. razred 25, 8. razred 21, 9. razred 11). Nekaj latinskih osnov so usvojili tudi vsi preostali učenci tretje triade pri predmetu Klasična kultura (96 učencev, tri starostno homogene skupine: 7. razred 27, 8. razred 26, 9. razred 43). Vse skupine je poučevala Doroteja Novak.⁵⁰

***Kairós* ali eksperimentiranje z začetno starostjo?**

Pri desetih letih začnejo otroci »analizirati in razumevati slovnico jezika ter razliko med branjem in pisanjem, glasom in besedo, stavki in izraženimi idejami... Začnejo se učiti po pravilih, možgani rastejo in se razvijajo, vsak nevron govori s tristo drugimi... Takrat je dobro, da se učijo drugega jezika, ki je konsistenten, kot je na primer latinščina, ki se je zelo dobro učiti kot prvi tuji jezik. Učenje latinščine pri desetih⁵¹ letih te nauči vedenja o jezikih na podlagi materinščine. Če se naučimo logike, se je potem tretji jezik lahko naučiti... Učenje jezika z definiranimi pravili našim mladoletnikom razvija inteligenco in dobre navade učenja«,⁵² to in še veliko več je o pomenu pravočasnega učenja latinščine v nedavnem intervjuju za časopis *Delo* povedala prominentna znanstvenica, astrofizičarka prof. dr. Marija Strojnik Scholl, ki je tudi sama končala štiriletni program fakultativne latinščine na OŠ Prežihovega Voranca in nadaljevala v klasičnem oddelku II. gimnazije v Šubičevi ulici.

Zaradi eksperimentiranja z začetno starostjo, ki ga je v javno šolo vnesla devetletka, se pri predmetu Latinščina letos izmika pravi trenutek za začetek učenja že dvanajsti generaciji zapored, kar negativno vpliva na celotno horizontalo in tudi vertikalno. Šestemu razredu, kjer je povprečna starost učencev enajst oziroma v primeru predčasnega začetka šolanja deset let, v osemletki petemu in delu višje, predmetne stopnje, je devetletka določila težišče na nižji, razredni stopnji (za to starost so se standardi podobno znižali že ob prestrukturiranju nižjegovimnazijske v predmetno stopnjo osemletke leta 1958). S spremembo statusa predmeta iz štiriletnega fakultativnega v triletnega izbirnega se je že tako pre-

48 Predmet Klasična kultura (obvezni predmet, 6.–9. razred, ena ura tedensko) vsebuje tudi nekaj osnov latinskega jezika in je v 6. razredu vsebinsko podoben interesni dejavnosti 6. razreda v javni šoli (gl. tudi dalje op. 89).

49 Ob vstopu v 3. triado učenci izbirajo med predmetoma Klasična kultura (gl. op. 48) in Klasična kultura z latinščino (dve uri tedensko).

50 Nadomeščanje Tine Weilguny, prof.

51 Gl. op. 2.

52 *Delo* (rubrika Znanost) 27. 6. 2019 (Andreja Žibret Ifko, Klasična izobrazba z latinščino je postala sirota Jerica).

majhen urni fond še dodatno skrčil, in sicer z 274 na 204 ure,⁵³ uradni začetek učenja pa prestavil z najprimernejših enajst na prepoznih dvanajst let.

Nasprotno se je v šolskem letu 2018/2019 začetna starost ponekod spustila na prezgodnjih devet let, kar je precej nerodno, verjetno zaradi pritiska triadnega sistema in prisilnega enačenja z modernimi tujimi jeziki predlagala že *Bela knjiga 2011*: »Posamezna šola ima možnost, da ima oddelek, ki ponuja učenkam in učencem od 4. do 6. razreda med neobveznimi izbirnimi predmeti samo pouk latinščine, od 7. razreda dalje pa je latinščina v tem oddelku obvezni izbirni predmet. Učenec, ki izbere latinščino v 2. triletju, mora nadaljevati z učenjem latinščine tudi v 3. triletju.«⁵⁴ Od kod takšna formulacija, ki sicer izkazuje veliko naklonjenost osnovnošolskemu pouku latinščine, ne pa tudi njegovega poglavljenega poznavanja, ni jasno. Poudariti je treba, da se v svojih uradnih dopisih ne OŠ Prežihovega Voranca ne Iniciativni odbor za vzpostavitev osnovnošolskih regijskih centrov za pouk latinščine nista nikoli zavzemala ne za latinske vzporednice v celotni drugi triadi, ampak le od vključno šestega razreda devetletke dalje, ne za obvezno nadaljevanje učenja v tretji triadi.⁵⁵

Nasprotniki humanističnega izobraževanja so že večkrat pred tem skušali začetek učenja prestaviti z enajst na najmanj dvanajst let, zadnjič pred štirimi desetletji, a so na srečo vedno prevladali strokovni argumenti in se to ni zgodilo – vse do uvedbe devetletke, ko nas je šolska oblast postavila pred *fait accompli*.⁵⁶ Skrajšava, ki je naredila pouku latinščine ogromno škode, je bila pedagoško nedomišljen eksperiment; ne le da ni izhajala iz evalvacije večdesetletne prakse, ampak je bila z njo celo v direktnem nasprotju.⁵⁷ Poleg tega je bila povsem nepotreben ukrep najmanj iz dveh razlogov: prvič, naši enajstletniki niso nič manj vedoželjni od predhodnikov, nasprotno, vpis k latinščini je v letih pred ukinitvijo celo naraščal, in drugič, metodološko se je pouk latinščine tudi za to občutljivo starostno stopnjo (enajst let), ko se postavljajo temelji za vse nadaljnje učenje, tako ažurno posodabljal, da je bil za zgled marsikateremu predmetu.⁵⁸

Letošnja uvedba »latinščine« v četrti in peti razred devetletke, nekdanji tretji in četrti osemletke, je v smislu širitve humanističnega programa dobrodošla no-

53 Do leta 1978 je OŠ P. Voranca mimo zakona vztrajala pri treh tedenskih urah, po letu 1975 le še v višjih razredih; od leta 1988 smo manjkajočo tretjo uro nadomeščali z interesnimi dejavnostmi *Per vias antiquas* (gl. *Pregled*, op. 93, 194, in *Pregled 2017*, str. 144–145).

54 Gl. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v RS 2011*, str. 136, dostopno: http://www.belaknjiga2011.si/pdf/bela_knjiga_2011.pdf (pridobljeno: 25. 5. 2019).

55 Gl. op. 12 in arhiv SŠM; za Iniciativni odbor in *Belo knjigo 2011* gl. *Pregled 2017*, str. 186–187 in 189.

56 Gl. *Pregled 2016*, str. 140–141 (Tretje desetletje) in *Pregled 2017*, str. 158–160 (Začetek učenja pri dvanajstih letih?).

57 Prva generacija »pravih devetletkarjev« OŠ P. Voranca, vpisana v 1. razred leta 2003 in v 6. razred leta 2008, se edina v vsej zgodovini te šole ni mogla učiti latinščine štiri leta, ampak le tri; triletni program je leta 2012 zaključilo le šest učencev (gl. *ibid.*, op. 501–502, 617–621).

58 Gl. op. 4.

vost, ki pa nikakor ne more postati obvezen uvod v štiriletni latinski program z začetkom v šestem razredu. Žal se v javni šoli uporablja, najverjetneje tudi tokrat po analogiji z živimi tujimi jeziki,⁵⁹ za predmet pri tej starostni stopnji vsebinsko zavajajoče ime Latinščina (zasebna se je odločila za Krožek Jeziki štejejo), saj gre na začetku druge triade pri klasičnem jeziku, drugače kot pri modernih, predvsem za usvajanje kulturno-civilizacijskih vsebin.⁶⁰ Z neustreznim poimenovanjem se učencem posreduje nekorektna informacija o naravi in poteku pouka latinščine, kar ima lahko za njen poznejši štiriletni program namesto motivacijskih celo negativne posledice.⁶¹ V domačih logih za omenjeno novost nimamo ustreznih izkušenj, čeprav so posamezne šole že v preteklosti v latinske tečaje občasno, praviloma ob premajhnem vpisu v višjih razredih⁶² pritegnile tudi učence razredne stopnje, a nikoli mlajših od deset let in vedno le v starostno heterogene skupine. Izmed tako oblikovanih skupin ni do sedaj še nobeni uspelo zaključiti štiriletnega programa, večina je končala začetni in občasno prvi nadaljevalni tečaj.⁶³

Za to zgodnjo starostno stopnjo sem v šolskem letu 2006/2007 tudi sama izdelala osnutek programa, namenjen učencem OŠ Prežihovega Voranca, in ga pod pritiskom triadnega sistema, v nasprotju z osebnim prepričanjem, naslovila Zgodnje učenje latinščine: pouk latinščine v drugi triadi (4.–6. razred).⁶⁴ Vsebinsko ustrezneje sem ga za četrty razred podnaslovila Evropa v mitu, za petega *Veni, vidi, vici* in za šestega Latinščina.⁶⁵ Osnutek sem pripravila tridelno, s posebnim, dvojnem namenom: prvič, da bi se preprečil odvzem sedemdesetih sistematiziranih ur latinščine, ki je grozil šestemu razredu za leto 2008 (in se tudi realiziral), ter drugič, da bi se v tedaj nastajajoči nabor druge triade uvrstila tudi nova »antična« splošnoizobraževalna izbirna predmeta (kar pa se leta 2012 žal ni zgodilo).⁶⁶

59 Devetletka latinščino vse prepogosto enači z živimi tujimi jeziki, čeprav so med njimi bistvene razlike tako v načinu učenja kot vsebini in kakovosti pridobljenega znanja (med cilji latinščine na primer ni neposredne govorne komunikacije, njen najvišji cilj je razumevanje izvirnih besedil), ter jo sili z njimi v izločilno konkurenco, namesto da bi zainteresirane učence spodbujala, naj se učijo obojega.

60 Na začetku 2. triade so glede na starost otrok lahko jezikovne vsebine zastopane le okoli pet odstotkov.

61 Nepoznavanje predmeta in napačna pričakovanja so najpogostejši vzrok za slabo pretehtan vpis k latinščini v 6. razredu in posledično visok osip; gl. *Pregled* 2016, str. 149–151 (Vpisni kriteriji), in *Pregled* 2017, str. 171 (Osip).

62 Za OŠ Vič in OŠ V. Vodnika gl. *Pregled* 2016, str. 155; za preostale šole in reševanje kriznih situacij z vključevanjem razredne stopnje gl. *Pregled*, *passim* (gl. tudi op. 646).

63 Heterogena struktura zahteva od učitelja ne le veliko napora za nivojski pouk in ohranjanje motivacije, ampak tudi *ad hoc* zniževanje standardov, kar je dolgoročno dvorezen meč.

64 Hrani arhiv SŠM; gl. tudi *Pregled* 2017, str. 157–158 in op. 513.

65 Skupaj 140 ur: 4. in 5. razred po 35 ur, 6. razred 70 ur.

66 Gl. *ibid.*, str. 160–162 (Nedorečen status).

»Antični« splošnoizobraževalni predmeti ali širitev humanističnega programa

Ob posvečanju žgoči problematiki štiriletnega latinskega programa ne smemo pozabiti na drugačne, za zgodnji humanistični program po svoje prav tako pomembne predmete s pretežnim poudarkom na antičnih kulturno-civilizacijskih vsebinah, z nekaj oziroma zelo malo latinščine. Ti so se v praksi že dodobra uveljavili, a so v javni šoli – drugače kot v zasebni, ki od leta 2011 izvaja predmet Klasična kultura – še vedno brez uradno potrjenih učnih načrtov in največkrat celo brez ustreznih imen. Od predmeta Latinščina so se začeli vsebinsko, ne pa tudi formalno postopoma ločevati že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja in mednje spada tudi s šolskim letom 2018/2019 na začetek druge triade uvedeni predmet.

Če upoštevamo široko izbirnost devetletke,⁶⁷ je izjemna škoda, ki jo je treba čim prej popraviti, da se poleg Latinščina I–III v nabor druge in tretje triade niso uvrstili tudi izbirni predmeti, kot so na primer Evropa v mitu, Rimska civilizacija, Klasična kultura, Epigrafika, Stara grščina in po zgledu šolskih novinarskih, turističnih, zgodovinskih, dramskih, likovnih, glasbenih in drugih krožkov tudi sklop *Per vias antiquas*.⁶⁸ Nekatere bi lahko v skladu s prakso devetletke izvajali celo v strnjeni obliki, kot tabore ali ekskurzije.⁶⁹ Dodatne izbirne predmete, ki bi obogatili zgodnji humanistični program in marsikateremu latinistu namesto prekarnosti omogočili redno zaposlitev, je OŠ Prežihovega Voranca vključila že v svoj prvi predlog programa Osnovna šola s poudarkom napoučevanju latinščine iz šolskega leta 1999/2000 in nato tudi v njegove dopolnitve v letih 2007–2014.⁷⁰ Še več, »antične« splošnoizobraževalne predmete, sicer formalno nepriznane, smo na tej šoli z velikim uspehom vse od leta 1988 že tudi dejansko izvajali.⁷¹

67 Med pripravami na devetletko marsikaj še ni bilo docela razjasnjeno in snovalci programov, tudi zgodnjega humanističnega, smo bili glede marsičesa pomanjkljivo informirani.

68 Možni izbirni predmeti: Dramski klub *Per vias antiquas*, Novinarski krožek *Per vias antiquas*, Zgodovinski krožek *Per vias antiquas*, Turistični krožek *Per vias antiquas* in drugi.

69 Za statusni razkorak med sistematiziranimi izbirnimi predmeti in nesistematiziranimi interesnimi dejavnostmi *Per vias antiquas* na OŠ P. Voranca kljub njihovi vsebinsko in izvedbeno povsem primerljivi zasnovi gl. *ibid.*, str. 173–174.

70 Za prvotni predlog programa iz leta 2000 gl. *ibid.*, str. 147–148, in *Keria* IV/1 (2002), str. 83–89; posodobljena predloga iz leta 2011 in 2014 hrani arhiv SŠM.

71 V ilustracijo: na OŠ P. Voranca sem v letih 1988–2014 kot mentorica avtorsko zasnovala večletna projekta Epigrafika in Iulia Emona ter 23 tri- do osemdnevni raziskovalni taborov *Lingua Latina laeta* s tridelno strukturo; izdali smo 12 letnikov glasila *Rustica Latina*, izdelali 12 raziskovalnih nalog, pripravili vrsto dramsko-recitacijskih nastopov in razstav, organizirali ekskurzije idr., vse pod skupnim imenom *Per vias antiquas* (gl. *Pregled* 2016, str. 159–162, in *Pregled* 2017, str. 144–145, 173–174, 191–192; gradivo hrani arhiv SŠM). Posamezne sekcije so delovale tudi po letu 2014 in se nadgrajujejo v okviru projekta Jeziki štejejo (gl. poročila mentoric in arhiv OŠ P. Voranca).

Enainšestdeseto šolsko leto 2018/2019 ali prvo leto drugega desetletja popolne devetletke

Na tem mestu predstavljam le nekaj najosnovnejših podatkov, sicer je to šolsko leto podrobno opisano v moji tokrat po vrsti že dvaintrideseti neuradni letni statistiki,⁷² ki sem jo zaradi dvojnega jubileja, šestdesetletnice OŠ Prežihovega Voranca in pouka latinščine pod njeno streho,⁷³ v primerjavi s skupimi predhodnimi precej razširila ter februarja 2019 v e-obliki poslala vsem zainteresiranim, kot vsako leto pospremljeno s prošnjo za popravke in dopolnitve. Za naslednje šolsko leto upam, da se bo med mlajšo generacijo le našel kdo, ki bi ob triintrideseti predaji z veseljem sprejel mojo štafetno palico statistike, pomembne za informiranje kolegov in neformalno medšolsko povezovanje.⁷⁴

Šolsko leto 2018/2019 ni bilo v ničemer prelomno, devetletka se je med tem že ustalila in nič več ne prinaša velikih presenečenj (gl. Graf 7), utekel se je že tudi projekt Jeziki štejejo, v katerega okviru je treba posebej omeniti le letošnjo uvedbo »latinščine« na začetek druge triade (gl. »Antični« splošnoizobraževalni predmeti in širitev humanističnega programa). To leto se je v Sloveniji od šestega do devetega razreda učilo latinščino 199 učencev, 95 v javni in 104 v zasebni šoli,⁷⁵ štiriletni program jih je zaključilo 34, od tega trinajst v javni (deset učencev na OŠ Prežihovega Voranca in trije učenci na OŠ Zalog) in 21 v zasebni šoli. Javno šolo, ne pa tudi zasebne, sta tudi tokrat zaznamovali drobitev programa in prekarnost:⁷⁶ pouk je izvajalo sedem šol, od tega šest javnih (pet v Ljubljani in ena zunaj nje) ter zasebna; poučevalo je prav tako sedem profesorjev oziroma absolventov latinščine ali klasične filologije, od tega v javni šoli šest.⁷⁷ V zasebni šoli so bile vse ure latinščine sistematizirane, medtem ko je v javni le 38 odstotkov učen-

72 Aleksandra Pirkmajer Slokan, *Pouk latinščine v osnovni šoli v šolskem letu 2018/2019: neuradna statistika* (tipkopis z dne 28. 2. 2019 hrani arhiv SŠM); statistika vsebuje tudi kratek historiat posameznih šol.

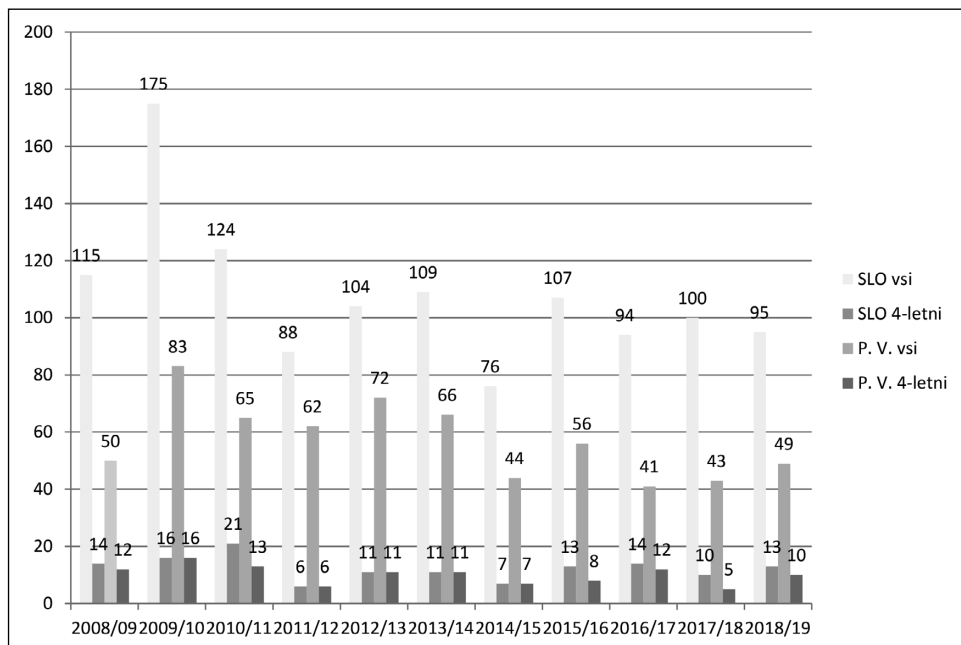
73 V šol. l. 2018/19 je osnovnošolski pouk latinščine praznoval svojo 61. obletnico; v šol. l. 1958/59 je v zgradbi na Prežihovi ulici 8 delovala 2. osnovna šola (za zgodovino OŠ P. Voranca gl. *Pregled* 2016, str. 113–115).

74 Gl. *Pregled* 2016, str. 107–108 (Pridobivanje podatkov). Od leta 2003, ko je bila ukinjena samostojna Študijska skupina za latinščino v osnovni šoli (gl. *Pregled* 2017, str. 179), oziroma od leta 2007, ko je zamrlo osnovnošolsko državno tekmovanje Certamen Latinum (gl. *ibid.*, str. 180–181), do začetka projekta Jeziki štejejo leta 2017 so bile neuradne letne statistike edini vseslovenski povezovalni člen.

75 Brez 4. in 5. razreda v šol. l. 2018/19; če bi prišteli tudi prva dva razreda 2. triade, bi imela v šol. l. 2018/19 OŠ P. Voranca 63 učencev in OŠ A. Šuštarja 202, saj bi morali na tej šoli v tem primeru v 3. triadi prišteti tudi učence predmeta Klasična kultura (gl. op. 36, 48–49). Tako bi bilo to leto v Sloveniji 311 »latincev«, kar bi bila povsem nerealna, pretirana slika, ki bi izničila primerljivost s preteklimi obdobji.

76 Za pretekle kadrovske zagate gl. *Pregled* 2016, str. 167–168, in *Pregled* 2017, str. 166–167; za drobitev programa in sezname učiteljev gl. *ibid.*, op. 248, 398, 664, 815 idr.

77 Dve učiteljici le interesno dejavnost, trije le izbirni predmet in ena učiteljica kombinacijo obojega, število tedenskih ur latinščine je bilo v vseh primerih zelo majhno.

Graf 7. Prvih enajst let popolne devetletke (2008–2019), javna šola: število vseh učencev latinščine (gl. op. 16) in učencev z zaključenim štiriletnim programom (gl. op. 20) v Sloveniji in na OŠ Prežihovega Voranca. V devetletki se je letno povprečje ustalilo pri dobrih sto učencih latinščine, od katerih je bila več kot polovica na OŠ P. Voranca. Povečanje v šolskem letu 2009/2010 je bilo posledica uvedbe latinske interesne dejavnosti 6. razreda na tej šoli; v šolskem letu 2011/2012 je 9. razred zaključila prva generacija »devetletkarjev« (gl. op. 57).

cev vpisalo latinščino kot izbirni predmet (sistematizirane ure), kar 62 odstotkov pa kot interesno dejavnost (nesistematizirane ure). Tako je javna šola to leto, podobno kot prejšnja, iz fonda izbirnih predmetov latinščini tedensko namenila le po dvanajst ur,⁷⁸ kar bi v razmerah brez projekta, ki s svojimi finančnimi sredstvi omogoča določene kadrovske prilagoditve, zadoščalo komaj za polovično zaposlitev enega učitelja.

In še pregled po šolah, najprej javnih. Latinščino se je učilo 95 učencev od šestega do devetega razreda na šestih šolah,⁷⁹ od tega četrto leto skupno trinajst

⁷⁸ Ena šola (OŠ P. Voranca) šest ur in tri šole po dve uri; dve šoli sta izvajali le interesno dejavnost. Že v preteklosti se je pouk latinščine financiral iz različnih virov, ponekod so ga v določenih obdobjih plačevali celo starši (gl. *Pregled* 2016, str. 144 in op. 245, 257, 383).

⁷⁹ Gl. op. 75. Med »latinske« šole nisem vštela OŠ Draga Bajca, Vipava, ki se je po dostopnih podatkih s skupino jezikov vključila v projekt Jeziki štejejo, a v šol. l. 2018/19 izvedla le ok. 15 ur uvida v latinščino (pol ure latinščine tedensko, starostno heterogena skupina: sedem učencev 7.–8. razreda; poučevala je Polonca Zupančič, prof.).

na dveh šolah. Latinščina je bila obvezen izbirni predmet za 36 učencev tretje triade na štirih šolah: OŠ Prežihovega Voranca (27 učencev, tri starostno homogene skupine – drugo, tretje in četrto leto učenja: Latinščina I 11, II 6, III 10; učiteljica Tea Kranjc),⁸⁰ OŠ Ivana Groharja, Škofja Loka (trije učenci, starostno homogena skupina – drugo leto učenja: Latinščina II; učitelj Matej Prevc),⁸¹ OŠ Milana Šuštaršiča (dva učenca, starostno homogena skupina – drugo oziroma tretje leto učenja: Latinščina II; učitelj Gašper Kvartič)⁸² in OŠ Franceta Bevka (štirje učenci, starostno homogena skupina – prvo, drugo oziroma tretje leto učenja: Latinščina I; učiteljica Jelka Perne).⁸³ Kot interesno dejavnost se jo je od šestega do devetega razreda učilo 59 učencev prav tako na štirih šolah: OŠ Prežihovega Voranca (22 učencev, dve starostno homogeni skupini 6. razreda – prvo leto učenja; učiteljica Julija Hoda),⁸⁴ OŠ Zalog (24 učencev, štiri starostno homogene skupine – prvo, drugo, tretje in četrto leto učenja: 6. razred 8, 7. razred 10, 8. razred 3, 9. razred 3; učiteljica Ana Ratajc),⁸⁵ OŠ Franceta Bevka (šest učencev, starostno heterogena skupina – prvo in drugo leto učenja; učiteljica Jelka Perne)⁸⁶ in OŠ Trnovo (sedem učencev, starostno homogena skupina 6. razreda – prvo leto učenja; učiteljica Ana Ratajc).⁸⁷

Na zasebni OŠ Alojzija Šuštarja so se od šestega do devetega razreda učili latinščino 104 učenci,⁸⁸ od tega 21 četrto leto, poučevala je Tina Weilguny. Vseh 51 učencev šestega razreda (dva homogena oddelka) je nekaj latinskih osnov usvojilo pri obveznem predmetu Klasična kultura (ena ura tedensko), 53 učencev tretje triade pa se jo je učilo pri izbirnem predmetu Klasična kultura z latinščino (dve uri tedensko, tri starostno homogene skupine – drugo, tretje in četrto leto učenja: 7. razred 17, 8. razred 15, 9. razred 21). V tretji triadi so nekaj latinskih osnov spoznali pri predmetu Klasična kultura tudi vsi preostali učenci (skupno 95, tri starostno homogene skupine: 7. razred 34, 8. razred 36, 9. razred 25).

Vse šole, razen OŠ Zalog, OŠ Franceta Bevka in OŠ Trnovo, torej tri javne in zasebna so bile z latinščino tudi v šolskem letu 2018/2019 vključene v projekt Jeziki štejejo. V njegovem okviru sta dve uvedli »latinščino« tudi na začetek druge triade (interesna dejavnost, ena ura tedensko): OŠ Prežihovega Voranca (14 učen-

80 Gl. op. 40.

81 Vsi 8. razred, eden od treh učencev je bil zunanji (gl. tudi op. 41).

82 Oba 8. razred; prvo leto sta imela možnost učenja latinščine v obliki interesne dejavnosti (gl. tudi op. 42).

83 Vsi 8. (sic) razred; prvo oziroma drugo leto učenja latinščine je bilo mogoče v obliki interesne dejavnosti (gl. tudi op. 45).

84 OŠ P. Voranca je latinski interesni dejavnosti 6. razreda namenila le po eno uro tedensko na skupino, preostale šole po dve uri (gl. op. 18); za število učencev latinščine na OŠ P. Voranca gl. tudi op. 75.

85 Skupini 8. in 9. razreda sta imeli kombiniran urnik, a vsaka svoj program (gl. tudi op. 44).

86 5.–7. razred (gl. tudi op. 83).

87 Za OŠ Trnovo gl. tudi op. 20, 72 in *Pregled*, passim.

88 Oziroma 199, če bi šteli tudi tiste, ki so v 3. triadi izbrali predmet Klasična kultura (gl. op. 36, 48–49 in 75).

S poti na 20. latinski tabor OŠ Prežihovega Voranca (Goričko, 14.–17. septembra 2011): vodja prvih 23 taborov (1991–2013, skupno 117 dni, 714 mladih raziskovalcev, sedem lokacij) je bila avtorica članka (druga z leve), od leta 2014 jih vodi profesorica latinščine Tea Kranjc (prva z desne).

cev, starostno homogena skupina – 4. razred; učiteljica Julija Hoda) in OŠ Alojzija Šuštarja⁸⁹ pod imenom Krožek Jeziki štejejo (trije učenci, starostno heterogena skupina⁹⁰ – 4. in 5. razred; učiteljica Tina Weilguny).

Javna promocija ali *ignoti nulla cupido*

Naj na tem mestu ponovim besede iz prispevka Kaj pa latinščina za učence od 11. do 15. leta?, ki mu je letošnje pomlad v pismih bralcev Sobotne priloge časopisa *Delo* uspelo spodbuditi kratko polemiko⁹¹ in z njo usmeriti na to področje vsaj malo prepotrebne javne pozornosti: »Ob naposled le odprti debati o vsebinski prenovi javne osnovne šole ugotavljam, kako malo se v javnosti ve in še

89 OŠ A. Šuštarja nameni za spoznavanje klasične kulture nekaj ur letno tudi vsem oddelkom od 1. do 5. razreda, del v obliki praktičnih delavnic Antični dnevi.

90 Dva učenca 4. in ena učenka 5. razreda.

91 *Delo*, Sobotna priloga (rubrika Prejeli smo) 6. 4. 2019 (Aleksandra Pirkmajer Slokan, Kaj pa latinščina za učence od 11. do 15. leta?) in replike (rubrika PP 29) 13. 4. (dr. Marjeta Šašel Kos), 20. 4. (dr. Katarina Šmid) in 4. 5. (Aleksandra Pirkmajer Slokan).

manj razpravlja o pouku latinščine za učence v starosti od enajst do petnajst let (kar je bila v Sloveniji do leta 1958, in je marsikje v svetu še danes, vse pozornosti deležna nižja gimnazija), in to kljub bogati tradiciji humanističnega izobraževanja na Slovenskem, ki bi nas morala navdajati s ponosom (njeni začetki segajo v leto 1563). Marginalizacija problematike na glavo obrnjene »latinske« piramide (v Sloveniji je število učencev, ki usvojijo latinske osnove v za to najprimernejši starosti od enajst do petnajst let, v primerjavi s srednjo šolo in univerzo zanemarljivo majhno) bi nas morala skrbeti. Latinščina je ne nazadnje jezikovni medij temeljev naše skupne evropske kulturne dediščine in do njenega znanja ne vodi nobena bližnjica, do tja ne vozijo hitra dvigala... *Per aspera ad astra.*» Časopis *Delo* je do konca junija 2019 vključno s tem objavil osem s to tematiko povezanih prispevkov, kar kaže na njeno aktualnost.⁹²

Interno smo si osnovnošolski učitelji latinščine vsa leta po svojih najboljših močeh prizadevali, da bi z njeno naravo ter pomenom in potekom pouka seznanjali tako učence in starše kot šolska vodstva in kolege v zbornicah,⁹³ nekateri pa občasno tudi kolege latiniste, delujoče na drugih nivojih,⁹⁴ in najvišje vrhove, šolsko oblast.⁹⁵ Iz leta v leto pomembnejša je postajala tudi širša javna, medijska promocija te v naši družbi vse bolj terre incognite – tu pa kot da je zavladovala apatičnost. Morda se motim, a če odmislimo promocijske dejavnosti Slovenskega šolskega muzeja v letih 2015–2018, od velike časopisne polemike iz leta 1975⁹⁶ do letošnje pomladi javni molk z izjemo enkrat, morda dvakrat v časopisu *Delo*⁹⁷ in nekajkrat na radiu⁹⁸ skorajda ni bil prekinjen oziroma je bila tematika v medijih načeta le mimogrede, posredno, ob izidu učbenikov, šolskih jubilejih, podelitvi nagrad, javnih predstavitev *Per vias antiquas* in podobnih priložnostih.

Najširšemu in najbolj raznolikemu krogu občinstva je to področje približal Slovenski šolski muzej⁹⁹ z razstavo *Lingua Latina: razstava o latinščini v javni*

92 Poleg navedenih v op. 91 tudi: *Delo*, Sobotna priloga (rubrika Prejeli smo) 26. 4. 2019 (dr. Eva DarianBaumsteiger, Evropa, večna lepota) in replika (rubrika PP 29) 25. 5. (Aleksandra Pirkmajer Slokan); *Delo*, priloga Ona (rubrika Pisma bralcev) 14. 5. 2019 (dr. Bogdanka Pirc Marjanovič, Latinščina danes); *Delo* (rubrika Znanost) 27. 6. 2019 (Andreja Žibret Ifko, Klasična izobrazba z latinščino je postala sirota Jerica).

93 Za promocijo latinščine na OŠ P. Voranca v prehodnem obdobju in prvih letih devetletke gl. *Pregled*, op. 754.

94 Osebo sem o osnovnošolski problematiki pisala med drugim tudi v reviji *Keria* III/1 (2001), str. 69–83, *Keria* IV/1 (2002), str. 83–89, in *Keria* X/2 (2008), str. 165–180; gl. tudi članke doc. dr. Mateja Hriberška in doc. dr. Janje Žmavc.

95 Za dopise šolskemu ministrstvu gl. *Pregled* 2017, str. 147–148, 157–158, 187–189, 192–196; za podpisnike gl. *ibid.*, op. 871 (gradivo hrani arhiv SŠM).

96 Za časopisno polemiko leta 1975 gl. *Pregled* 2016, str. 132–133.

97 Za prispevek v časopisu *Delo* leta 2009 gl. *Pregled*, op. 833.

98 Zadnjič, kolikor mi je znano, na Radio Slovenija 3 (Ars) 1. 9. 2015 (za več gl. *Pregled*, *passim*).

99 Zanj direktor mag. Stane Okoliš; osnovnošolsko arhivsko zbirko ureja kustos Anton Arko, prof.

Del učencev izbirnega predmeta Latinščina I in II (drugo in tretje leto učenja latinščine) OŠ Prežihovega Voranca s svojo učiteljico, avtorico članka, v Slovenskem šolskem muzeju med pripravami na Učno uro v antični Emoni na Poletno muzejsko noč v soboto, 21. junija 2014.

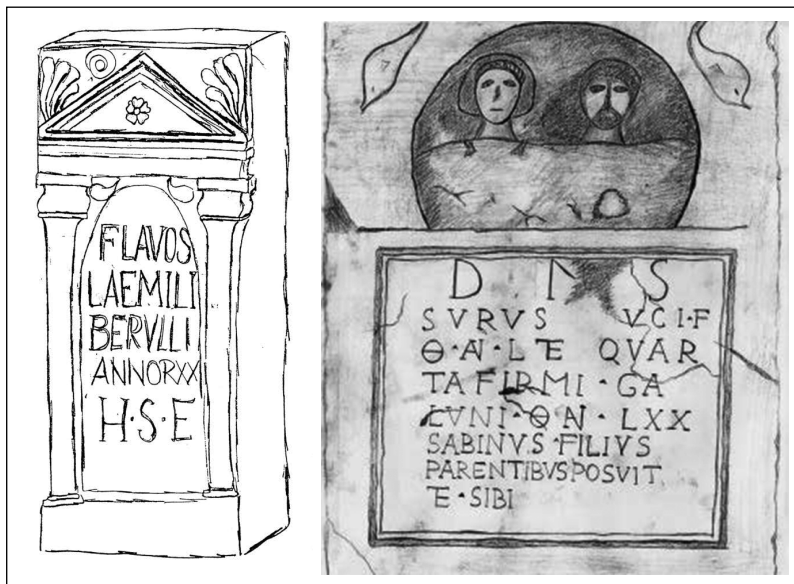
osnovni šoli 1958–2015,¹⁰⁰ ki je bila pospremljena z istoimenskim razstavnim katalogom¹⁰¹ in na ogled, čeprav prvotno načrtovana za krajši čas, od maja 2015 do junija 2018. Vsa tri leta so po njej potekala strokovna vodenja z možnostjo udeležbe na delavnicah, prilagojena za različne starostne stopnje, od najmlajših do najstarejših. Razstavo je muzej pospremil še z drugimi promocijskimi dejavnostmi na temo osnovnošolske latinščine: za javnost odprti uvodni slovesnosti (28. maja 2015) so v naslednjih dveh letih sledile še tematska številka revije *Šolska kronika*,¹⁰² javna okrogla miza (14. decembra 2016) in objava drugega dela članka *Pregled* v jubilejni petdeseti številki *Šolske kronike*.¹⁰³ Slovenski šolski muzej je v našem prostoru oral ledino: razstava *Lingua Latina*, tematska *Šolska kronika* in članek *Pregled* predstavljajo prvo in do sedaj v Sloveniji edino izključno osnovnošolski latinščini posvečeno razstavo, publikacijo oziroma zaokroženo raziskavo.

¹⁰⁰ Anton Arko in Aleksandra Pirkmajer Slokan, *Lingua Latina: razstava o latinščini v javni osnovni šoli 1958–2015*, SŠM, maj 2015–junij 2018.

¹⁰¹ Aleksandra Pirkmajer Slokan in Anton Arko, *Lingua Latina: razstava o latinščini v javni osnovni šoli 1958–2015* (razstavní katalog), SŠM 2015, 34 str.

¹⁰² *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, letnik 25/XLIX, številka 1–2, SŠM 2016, 296 str., je razen prvih dveh člankov (literarnega uvoda) v celoti posvečena osnovnošolski latinščini.

¹⁰³ Gl. op. 1.

Iz pestrega nabora epigrafskih izdelkov OŠ Prežihovega Voranca: preris nagrobnikov sužnja Flavosa ter zakoncev Kvarte in Surusa.

Projekt Epigrafika je avtorica članka ob strokovni podpori dr. Marjete Šašel Kos zasnovala leta 1992 in ga vodila do leta 2014, ko je vodenje prevzela Tea Kranjc, prof.

Razstavno gradivo je muzej leta 2018, ob šestdesetem jubileju osnovnošolske latinščine, podaril OŠ Prežihovega Voranca, ki ga je februarja 2019 interno razstavila v svojih prostorih. Ob tem je treba vsekakor omeniti še drugo, v javnosti sicer manj opazno, a za stroko dragoceno dejanje Slovenskega šolskega muzeja, ustanovitev osnovnošolskega latinskega arhiva, ki omogoča nadaljnje raziskovanje tega področja.¹⁰⁴

Zaključek ali *ceterum censeo*

Članek prinaša poleg statističnih podatkov tudi nekaj mojega osebnega mnenja, osnovanega na dolgoletnem spremljanju dogajanja s perspektive

¹⁰⁴ Arhiv, osnovan v šol. l. 2014/15 med pripravami na razstavo *Lingua Latina*, sprejema vsebinsko in oblikovno najrazličnejše gradivo, povezano z osnovnošolsko latinščino. Ustanovno zbirko sestavlja v največjem delu moj zasebni arhiv (avtorski izvodi učbenikov z vnesenimi popravki, mentorski izvodi raziskovalnih nalog, taborskih delovnih listov in šolskih publikacij, zbirke časopisnega, fotografskega in e-gradiva idr.); gradivo so prispevali tudi drugi učitelji in nekatere šole, največ OŠ P. Voranca.

učenke, učiteljice in matere učencev,¹⁰⁵ s katerim se kdo od kolegov latinistov morda mestoma tudi ne bo strinjal. Izmed vseh narodov z bogato tradicijo humanističnega izobraževanja smo Slovenci v svoji javni šoli, upam si trditi, z njo najradikalneje pretrgali, in sicer za starostno stopnjo od enajstega do petnajstega leta¹⁰⁶ v treh težkih korakih: ukinitvi nižje klasične gimnazije (1958) sta sledili prepoved oblikovanja tradicionalnih latinskih vzporednic (1975) in formalna odprava štiriletnega latinskega programa (2008). Proces, katerega zametki segajo v dvajseta leta prejšnjega stoletja, se je torej začel udejanjati z veliko šolsko reformo v drugi, novi Jugoslaviji in se dokončal z devetletko v samostojni Slovenji.¹⁰⁷

Ob tem je treba omeniti še drug žgoč problem našega javnega šolstva: odsotnost evalvacije in ignoriranje izsledkov predhodnih projektov. Osnovnošolski pouk latinščine je bil do sedaj vključen v dva s strani ministrstva (so)financirana projekta, zaključne evalvacije prvega, ki je bil del priprav na devetletko (1991–1999),¹⁰⁸ učitelji nismo prejeli, drugi, evropsko sofinancirani Jeziki štejejo (2017–2022)¹⁰⁹ pa je v času nastajanja tega članka šele v svoji prvi polovici. Med tem v Sloveniji kontinuirano že vse od leta 1958, torej dobrih šestdeset let, poteka proces (boj za preživetje osnovnošolske latinščine), ki kot celota ni bil s strani šolskih oblasti nikoli deležen ne uradnega priznanja ne evalvacije, čeprav ga lahko neformalno štejemo za naš najobsežnejši, vseslovenski in edini izključno latinski projekt.¹¹⁰

In kako naprej? V javni devetletki vidim prihodnost zgodnjega humanističnega programa v dveh smereh. Prva, osrednja je vrnitev k centralizaciji štiriletnega latinskega programa z možnostjo nadaljnega učenja v klasični gimnaziji, torej revitalizacija osnovnošolske mreže območnih centrov z zunanjimi latinskimi vzporednicami¹¹¹ in izdelava enovitega, »transtriadnega« učnega načrta od vključno šestega do devetega razreda.¹¹² Druga je obogatitev druge in tretje triade (ta za zdaj vsebuje le izbirni predmet Latinščina I–III) z nizom manj zahtevnih »antičnih« splošnoizobraževalnih izbirnih predmetov z nekaj osnovami latinščine ali skorajda brez njih. Kar se števila učencev tiče, je druga zvrst nepri-

105 Latinščino sem se učila najprej štiri leta fakultativno v zunanji latinski vzporednici OŠ P. Voranca in nato v nadaljevalnem klasičnem oddelku II. gimnazije v Šubičevi ulici, enako sin in hči, le da sta nadaljevala na Gimnaziji Poljane; »latinske« pedagoške izkušnje sem si nabirala do leta 1987 z inštrukcijami in vodenjem različnih tečajev (za prvi učbenik za samouke gl. *Pregled*, op. 417), nato sem se zaposlila v šoli (gl. op. 26 in *Pregled*, op. 248, 314, 391, 398).

106 Gl. op. 2.

107 Za šolsko reformo leta 1924 gl. *Pregled* 2016, str. 109.

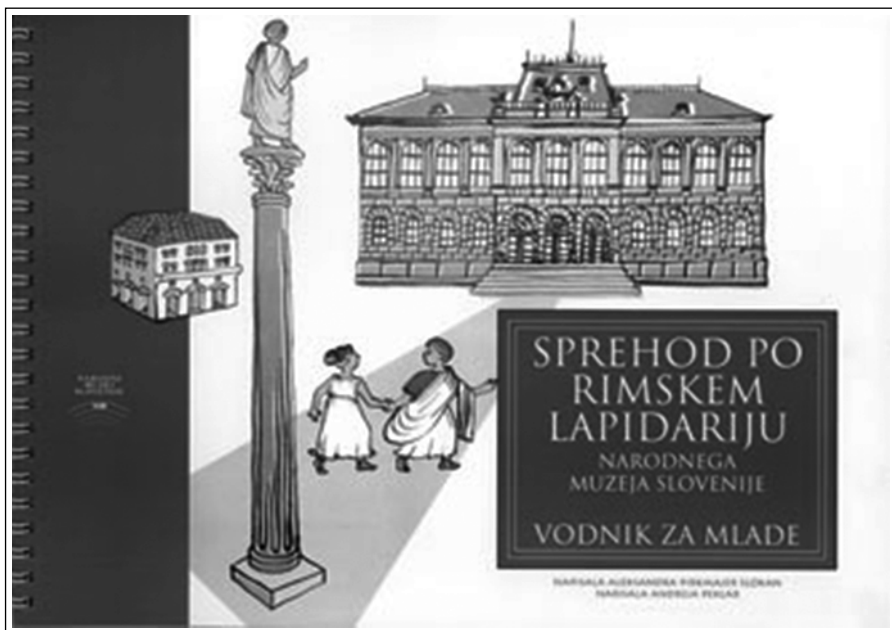
108 Gl. op. 3.

109 Gl. op. 5.

110 Zanj gl. članek *Pregled* (op. 1), tematsko številko *Šolske kronike* (op. 102) in drugo z osnovnošolsko latinščino povezano strokovno literaturo ter gradivo, shranjeno v arhivu SŠM (op. 104) in na posameznih »latinskih« šolah.

111 Oblikovanje notranjih latinskih vzporednic se dolgoročno ni nikjer izkazalo za smotno (gl. op. 28).

112 Gl. op. 4, 8, 19.

*Med izdelki Projekta Epigrafika si prav posebno mesto zasluži pet nagrajenih raziskovalnih nalog, izdelanih v letih 1995–2007, in tiskani vodnik za mlade *Sprehod po rimskem lapidariju* Narodnega muzeja Slovenije iz leta 2004.*

merno obetavnejša, prva je bila od nekdanj izvedbeno zahtevnejša, glede števila pa skromnejša – *omne praeclarum rarum*, celo v letih, ko je bil spomin na nižjo klasično gimnazijo še kako živ, sta bili v Sloveniji v povprečju letno odprti le po dve zunanji latinski vzporednici.

In kako se lotiti naloge? Z dvojnim začetnim korakom: izdelati je treba evalvacijo zdaj že dodobra dokumentirane več kot šestdesetletne slovenske prakse ter načrtati jasno ločnico med osrednjim predmetom Latinščina (latinski jezik z dodatkom kulturno-civilizacijskih vsebin) in »antičnimi« splošnoizobraževalnimi predmeti (kulturno-civilizacijske vsebine z dodatkom jezikovnih). Predmet Latinščina je treba z vrnitvijo šestega razreda preoblikovati nazaj v štiriletnega, »antične« splošnoizobraževalne predmete pa poimenovati v skladju z vsebino in zanje potrditi ustrezne učne načrte.

Šolska oblast odgovornosti za izvedbo te naloge, predvsem njenega težavnejšega dela, reševanja štiriletnega latinskega programa, nikakor ne sme kot doslej prelagati na ramena posameznih šolnikov in zasebnega šolstva. Prevzeti jo mora nase ter na osnovi izsledkov dovolj bogate domače prakse ob podpori stroke izdelati nacionalni program, ne več iskati bližnjic z od daleč uvoženimi, v našem okolju nepreizkušeni in pogosto nedelujočimi modeli. Štiriletni osnovnošolski pouk latinščine je sicer redek program, a nikakršna eksotika, je dragocen

sestavni del temeljev naše kulturne dediščine, ki si zasluži vso potrebno skrb ne le zasebne, ampak tudi javne šole. Le kako bomo ohranjali kulturo, ki nam je bila zaupana, ter dosegli družbeni in gospodarski preboj, če ne s čim širšim znanjem, tudi humanističnim?

Errata corrige!

V prvem in drugem delu članka *Pregled* so potrebni naslednji vsebinski popravki oziroma dopolnila:¹¹³

Pregled 2016,

- str. 109, v. 3 od sp.: območnih centrov,
- str. 120, op. 93, v. 2: V tradicionalnih latinskih paralelkah,
- str. 142, op. 231, v. 1–2: Po uveljavitvi nove zakonodaje,
- str. 144, op. 248, k OŠ Mirana Jarca dodati: Tatjana Polajner 1982/83,
- str. 151, Šole z latinščino, v. 4: V šolskih letih 1988/89 do 1990/91,
- str. 156, op. 314, v. 3: (pozneje Gimnazija Šentvid),
- str. 159, op. 342, v. 2: dodatni pouk (izjemoma interesne dejavnosti),
- str. 163, op. 372, v. 1: od uvedbe devetletke dalje brez posega v 2. triado,
- str. 167, op. 398, v. 7 in 9: Darja Šterbenc, Aljoša Zoran.

Pregled 2017,

- str. 150, op. 537, v. 4: 2007 je latinščino opustila (gl. op. 131),
- str. 155, op. 583, v. 3: 1949 učencev,
- str. 163, v. 5 od sp.: in leta 2007 OŠ Riharda Jakopiča (po štirih letih) in OŠ Šentvid,
- str. 177, op. 754, v. 2: posterji, promocijo na šolski spletni strani, predavanji,
- str. 183, op. 809, v. 3: lekcija; 2.–4. leto,
- str. 184, v. 5: območnih latinskih centrov,
- str. 186, op. 837: (prof. dr. Matjaž Babič),
- str. 189, v. 13–15: strokovnih podlag, žal z nekaj nesmotrnimi odstopanji (odprtje latinskih paralelk v četrtem namesto šestem razredu ter obvezno namesto izbirno nadaljevanje učenja v tretji triadi) in latinščino,
- str. 191, op. 880: Del ur od 1. do 5. razreda v okviru praktičnih delavnic Antični dnevi.
- str. 192, op. 900: 522–524,
- str. 197, v. 3: letih 2009–2011,
- str. 197, v. 4: OŠ Miklavž na Dravskem polju (v letih 2015–2017),
- str. 197, op. 940, v. 2: (gl. op. 936 in dalje str. 201),
- str. 200, op. 973, v. 2: (gl. op. 832–833),
- str. 200, op. 978, v. 1: 1992 učencev,
- str. 200, op. 978, v. 3: 22 odstotkov (84 od 385).

¹¹³ Razstava, spremljajoči katalog in objava obeh delov članka *Pregled* so pripomogli k dopolnitvi podatkov, predvsem številčnih, kar sem v vsakem naslednjem članku sproti upoštevala.

Viri in literatura¹¹⁴

- Bela knjiga v vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (ur. Janez Krek in Mira Metljak), Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2011, http://www.bela-knjiga2011.si/pdf/bela_knjiga_2011.pdf.
- Časopisni viri (*Delo* 6. 4. 2019, 13. 4. 2019, 20. 4. 2019, 26. 4. 2019, 4. 5. 2019, 14. 5. 2019, 25. 5. 2019, 27. 6. 2019).
- Gorup, Marjan in Pirkmajer Slokan, Aleksandra: Osnovna šola s poudarkom na poučevanju latinščine, *Keria IV/1* (2002), str. 83–89.
- Hriberšek, Matej: *Analiza metodičnega pristopa v slovenskih osnovnošolskih in srednješolskih učbenikih in priročnikih za klasične jezike od 1850 do 2000*, doktorska disertacija, Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za klasično filologijo, 2002.
- Hriberšek, Matej: *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*, Ljubljana: Založba ZRC, 2005.
- Okoliš, Stane: *Zgodovina šolstva na Slovenskem*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2009.
- Pirkmajer Slokan, Aleksandra in Arko, Anton: *Lingua Latina: razstava o latinščini v javni osnovni šoli 1958–2015* (razstavni katalog), Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2015.
- Pirkmajer Slokan, Aleksandra: Pregled pouka latinščine v slovenski javni osnovni šoli (1958–2016): 1. del, *Šolska kronika* 25/XLIX, 1–2 (2016), str. 105–180.
- Pirkmajer Slokan, Aleksandra: Pregled pouka latinščine v slovenski javni osnovni šoli (1958–2016): 2. del, *Šolska kronika* 26/L, 1–2 (2017), str. 137–204.
- Slovenski šolski muzej, arhivska zbirka: Pouk latinščine v osnovni šoli 1988–2019. *Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, letnik 25/XLIX, številka 1–2, SŠM 2016, 296 str.
- Učni načrt za izbirni predmet Latinščina* (pripravila Predmetna kurikularna komisija za latinščino in grščino, Primož Simoniti et al.), Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2004.

Povzetek

Pouk latinščine so ob uvedbi devetletke zaradi neustreznih normativov, ne pa pomanjkanja javnega interesa, opustile razen ene vse stare »latinske« šole, število učencev je strmoglavilo (gl. Graf 5) in zamrl je gimnazijski nadaljevalni program. Presenetljivo, šolska oblast se ob tem ni zganila niti ukrepala, na srečo je vsaj zasebna šola. V javni šoli le še redkim učiteljem tu in tam uspe za silo poprati formalno neobstoječi štiriletni program, nedolgo tega zakon in temelj za

¹¹⁴ Gl. tudi Viri in literaturav članku *Pregled*.

eventualno nadaljnje učenje v klasični gimnaziji. Večino razmere silijo v ad hoc prilagajanje standardov in od predmeta Latinščina se že nekaj časa vsebinsko, ne pa tudi formalno ločujejo splošnoizobraževalni predmeti z antičnimi vsebinami, z osnovami latinščine ali skorajda brez njih. Za zgodnje humanistično izobraževanje sta pomembni obe zvrsti pouka, vsaka po svoje, a središčni del brez dvoma ostaja štiriletni latinski program. Ta se je znašel v stanju, ko urgentno potrebuje zanesljivo, na osnovi izsledkov večdesetletne domače prakse izdelano zdravilo in ustrezen nacionalni program.

UDK 37.091.4(439.55Srebrenik)(091)=111

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prejeto: 24. 8. 2018

Adnan Tufekčić*

Historical-Pedagogical Overview of the Development of the School System and Education in the Srebrenik Area of North-East Bosnia

Zgodovinsko-pedagoški pregled razvoja šolskega sistema in Izobraževanja na območju Srebrenika v severno-vzhodni Bosni

Abstract

The article represents the results which have been obtained through repeated and expanded earlier research on the development of school system in Srebrenik Municipality in North-East Bosnia (from 2001), and which was conducted in the last three years. In this research, the basic historical-pedagogical methodology has been employed, along with that of microhistory. Accordingly, an analysis of the historical and pedagogical documentation related to the focal issues of the research, and the method of qualitative field research with intensive in-depth interviews, have been used. In this manner, beside the data related to historical facts, some data from life history, related to the subject of research and persons who have been participants in these processes, were collected. Thereby, the main determinants of the development of the school system and education in the Srebrenik area in North-East Bosnia have been shown through various historical periods (the Ottoman, Austro-Hungarian, Kingdom of Yugoslavia and the former Yugoslavia).

Izvleček

Članek predstavlja rezultate raziskav o razvoju šolskega sistema v občini Srebrenik v severno-vzhodni Bosni iz leta 2001. Rezultati so bili pridobljeni v zadnjih treh letih s ponovitvijo in razširitvijo že obstoječih raziskav, pri čemer se je uporabila osnovna zgodovinsko-pedagoška metodologija z dodatkom metode mikrozgodovine. Delo je vključevalo tudi analizo zgodovinske in pedagoške dokumentacije ter kvalitativno terensko raziskavo s poglobljenimi intervjuji. Poleg podatkov o zgodovinskih dejstvih je bilo na ta način zbranih tudi nekaj podatkov o življenju oseb, ki so bile predmet raziskave. S tem so prikazane glavne smernice razvoja šolskega sistema in izobrazbe na območju Srebrenika v severno-vzhodni Bosni skozi različna zgodovinska obdobja (Osmansko cesarstvo, Avstro-Ogrska, Kraljevina Jugoslavija in Jugoslavija po drugi svetovni vojni).

* Adnan Tufekčić, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Tuzla, e-pošta: adnan.tufekcic@gmail.com

Key Words: historical-pedagogical overview, school system, education, Srebrenik, Bosnia

Ključne Besede: zgodovinsko-pedagoški pregled, šolski sistem, izobrazba, Srebrenik, Bosna

Introduction

The name Srebrnik¹ was first mentioned in the Charter of Bosnian Ban Stephen II of Kotroman in 1333. During his reign in Srebrenik, Stephen wrote the Charter to Dubrovnik². The conquering of the medieval town of Srebrenik by the Ottomans (1512) has been recorded not just in historical works but also in folk tradition³. In literature, Srebrenik is mentioned most frequently within the context of the Middle Ages and with descriptions of the Old Town of Srebrenik (Gradina).⁴ Today, Srebrenik is a town and municipality situated in the North East of Bosnia and Herzegovina, in the western part of sub-Majejica region. With

- 1 Throughout history we always come across *Srebrnik*. *Srebrenik* has been the official name of the town and municipality only since the 1950s, and that is why we use the original name of Srebrenik in this text.
- 2 More on this in: Tursunović, Vahid, *Srebrenik kroz historiju (Srebrenik Throughout History)*, Bosnia Ars, Tuzla, 1997.
- 3 There is a clash of views among historians regarding the year of fall of Srebrenik under the Ottoman reign, in references to the years 1512 and 1520. More on this can be read in: Handžić, Adem, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku (Tuzla and Its Surrounding Areas in 16th Century)*, Svjetlost, Sarajevo, 1975, pp. 41- 48. Two different folk traditions on the Ottoman conquering of Srebrenik are presented in V. Tursunović, Vahid, *Srebrenik kroz historiju (Srebrenik Throughout History)*, 1997, Bosnia Ars, Tuzla, pp. 41 - 43.
- 4 The descriptions of the Old Town of Srebrenik (Gradina) can be found in: Truhelka, Ćiro, *Naši gradovi – Svi opisi najljepših sredovječnih gradova Bosne i Hercegovine (Our towns-All the Descriptions of the Most Beautiful Medieval Towns of Bosnia and Herzegovina)*, Naklada J. Studnička at al., Sarajevo, 1904., pp. 69-74; Kreševljaković, Hamdija, *Stari bosanski gradovi (Old Bosnian Towns)*, in: *Naše starine – Godišnjak Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Narodne republike Bosne i Hercegovine (Our antiques-the yearbook of the Institute for Protection of Cultural Monuments and National Rarities of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina)*, No. I, Sarajevo, 1953, pp. 3 - 40; Tafro, Derviš, *Iz istorije zaštite spomenika kulture u Bosni i Hercegovini do oslobođenja 1945 (From the History of Protection of Cultural Monuments in Bosnia and Herzegovina to Liberation in 1945)*, in: *Naše starine – Godišnjak Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Narodne republike Bosne i Hercegovine (Our antiques-the yearbook of the Institute for Protection of Cultural Monuments and National Rarities of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina)*, No. III, Sarajevo, 1956, pp. 5-12; Basler, Đuro *Stari grad Srebrnik i problematika njegove restauracije (The old of Srebrenik and its restoration issues)*, in: *Naše starine – Godišnjak Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Narodne republike Bosne i Hercegovine (Our antiques-the yearbook of the Institute for Protection of Cultural Monuments and National Rarities of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina)*, No. IV, the National Museum Sarajevo, 1957, pp. 119-130.

the Dayton Peace Agreement and the new administrative organization of Bosnia and Herzegovina and the establishment of the Federation of Bosnia and Herzegovina, Srebrenik remained within Tuzla-Podrinje Canton, and after that within Tuzla Canton.. The Municipality of Srebrenik consists of seven areas, and these are: Podorašje, Tinja, Duboki Potok, Srebrenik, Špionica, Rapatnica and Sladna.

The development of education and the school system in Srebrenik can be observed through several stages that also represent certain historical periods (the Ottoman Empire, Austro-Hungarian regime, the Kingdom of Yugoslavia, and Socialist Yugoslavia). Most of the important facts about the development of the school system in Srebrenik are also true for the development of education in the wider area (Bosnia and Herzegovina and the former Yugoslavia). However, there are some specific episodes, and we will pay special attention to these in this paper.

This paper will show the results of the repeated and expanded earlier research on the development of education in Srebrenik in North East Bosnia (from 2001) conducted in the period from 2013 to 2016.⁵ The research follows the development of education and the school system from the Ottoman period until 1990 in the area which is the present Municipality of Srebrenik. It aims to analyse the issue according to certain territorial areas of the municipality in a way that recognizes the fact that today this is a unique municipal area here.

A fundamental historical-pedagogical methodology was used in the research.⁶ The analysis of pedagogical and historical documentation related to the subject of the research was used as a methodological approach. In addition to this historical method, qualitative field research with intensive in-depth interviews was also used. This was necessary due to the aim of collecting some information on the life history of the respondents – individuals related to the topic of the research, apart from the information on historical facts. This method was used within a specific methodological approach called “microhistory”. Microhistory is considered a part of exploratory practice where various knowledge related to history is collected, using different prompts that lead to individual memories, stories and fates. Through the use of individual interviews, light is shed on social processes and events through which different elements of social life, that is, the life of specific ethnic and cultural communities, appeared and disappeared.⁷

5 The results of earlier research from 2001 are presented in detail in the book: Tufekčić, Adnan, *Školstvo na području Srebrenika (School System in Srebrenik Area)*, Preporod, Srebrenik, 2003. The most important results will be presented in this paper as well.

6 Mužić, Vladimir, *Metodologija pedagoških istraživanja (Methodology of Pedagogical Research)*, Svjetlost, Sarajevo, 1973.

7 See more in: Levi, Giovanni, *On Microhistory*, in: Burke, Peter (ed.) *New Perspectives on Historical Writing*, Second edition, The Pennsylvania State University Press, University Park, Pennsylvania, 2001, pp. 97 – 119.

The position of the school system in the Srebrenik area leading up to the period of Austro-Hungarian rule

After the Ottoman arrival in the Srebrenik area, denominational schools started to open. Out of all the schools, Muslim primary schools called *maktab* (which means a school in the general sense and originates from the Arabic word *katab*, meaning *to write*) were most numerous. After conquering the medieval town of Srebrenik, the first settlements start to appear beneath the fortress (Ćojluk, Dželikani and others). The first mosque was built in Ćojluk, together with a maktab. The mosque in Ćojluk is one of the oldest in the wider area of Tuzla. An oral tradition speaks about its age, and during the mosque renovations in the late 1960s an inscription was found proving it to be built in 1567, thus confirming this tradition. Maktab existed mostly as parts of foundations (*waqfs*), that is to say based on financial and real estate donations given by wealthy people for the benefit of the community. Within the existing settlements of Srebrenik⁸ sybian maktab (children's schools or schools for children) operated the most often, and these were also sustained by the wealthy, especially through foundations (*waqfs*).⁹ The children were being taught in four sybian maktab in Srebrenik. Latin and the Cyrillic alphabets were not being in these, but a reformed and customized Arabic alphabet called Arebica was used instead, together with the Arabic, Turkish and Persian languages. Later on, the first textbooks in the area's native language were written in Arebica, a Bosnian variant of the Perso-Arabic script. Arebica remained the alphabet taught in maktab, and was used for writing textbooks for such schools until the beginning of the second half of the twentieth century.

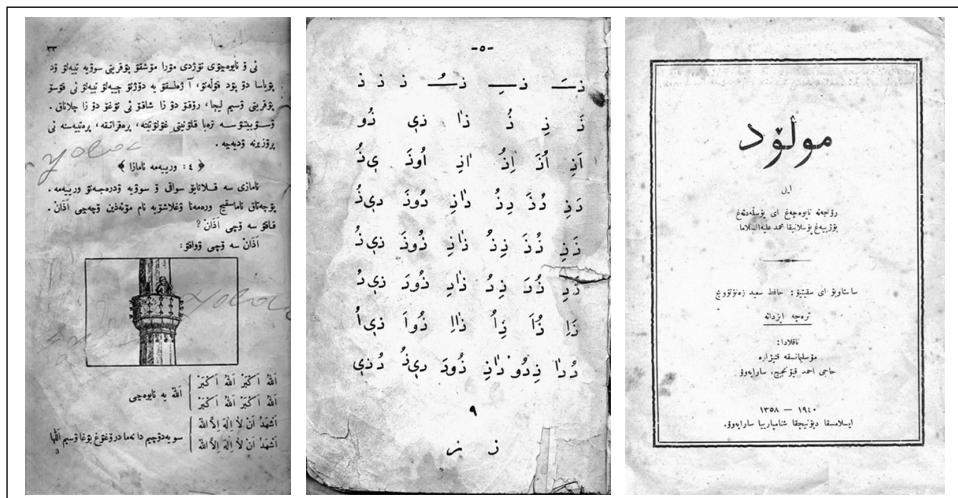
Maktab remained unchanged in organizational as well as pedagogical and didactical form during the whole time of Ottoman reign.¹⁰

In other respects, the sources on school system in Srebrenik area in this period are almost non-existent and little data can be found in literature. Some, however, is found in the work of Hajrudin Ćurić, *Školstvo u sjevernoistočnoj Bosni posljednjih decenija turske vladavine* (*School System in North-East Bosnia in the*

8 Srebrenik nahiye, with its headquarters within the fortified town of the same name in the north west of Tuzla, included seven settlements in 1533: the borough of Srebrenik town, Begov Konak, Mahala of the Srebrenik borough, Srnica, Špionica, Babunovići, Sladna and Ježinac, as well as four populated hamlets, later to become villages...There were a total of 362 houses and 105 unmarried man ("mudžered") in those settlements that year (source: Handžić, Adem, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku* (*Tuzla and Its Surrounding Areas in 16th Century*), Svjetlost, Sarajevo, 1975, p. 131).

9 Ćurić, Hajrudin, *Školstvo u sjevernoistočnoj Bosni posljednjih decenija turske vladavine* (*School System in North-East Bosnia in the Last Decades of Turkish Rule*), in: Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne (Articles and materials for the cultural history of East Bosnia), the National Museum, Tuzla, 1958, p. 149.

10 Ćurić, Hajrudin, *Muslimansko školstvo u BiH do 1918*. (*Muslim School System in Bosnia and Herzegovina until 1918*), Veselin Masleša, Sarajevo, 1983.

*Pages of a maktab textbook with its content written in Arabica
(The document was collected by the author during his field research)*

Last Decades of Turkish Rule), and it is related to the village of Špionica (a settlement in the area of present-day Srebrenik municipality), and this document was produced in relation to one of four primary schools that were built in Gradačac *nahiye* (an administrative unit of the Ottoman Empire). The Serbian municipality in Gradačac requested the building of these schools in 1872, and on this occasion “the proposal on transforming schools for Serbs of Eastern Orthodox Christianity within the Gradačac *nahiye* of Bosnian vilayet” was made. The proposal was submitted to Asim-Pasha, a Bosnian *vali* (governor). According to a proponent, these four primary schools should be built in Gradačac, Modriča, Crkvina and Obudovac, and at the Sultan’s expense. This school in Gradačac would take students from the following villages: Krečnice, Gornji and Donji Skuglić, Gornja and Donja Slatina, Avramovina, Samarevac, Briježnica, Porebrice, Špionica, Tolisa and three little hamlets within Gradačac borough. This plan was, however, never realized.¹¹ Upon the arrival of the Austro-Hungarian Empire there were some attempts to improve teaching in *sybian maktab*s. The related reforms suggested that these should be transformed into some kind of Muslim denominational schools where secular subjects would also be taught, including the use of Latin and Cyrillic alphabets.¹² The opening of the reformed maktab, called *maktab-*

11 Ćurić, Hajrudin, *Školstvo u sjevernoistočnoj Bosni posljednjih decenija turske vladavine (School System in North-East Bosnia in the last Decades of Turkish Rule)*, in: Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne (Articles and materials for the cultural history of East Bosnia), the National Museum, Tuzla, 1958, p. 165.

12 Ćurić, Hajrudin, *Muslimansko školstvo u BiH do 1918. (Muslim School system in Bosnia and Herzegovina until 1918)*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1983.

ibtidai, started in 1892/93. It was planned to build two maktabi-ibtidais in the Srebrenik area. There were no schools of higher rank (*madrasa*) in the Srebrenik area during the period of Ottoman rule, and thus maktabas were the only organized form of schooling up to the Austro-Hungarian Empire.

The development of the school system in Srebrenik during Austro-Hungarian rule

During Austro-Hungarian rule in the area of area, the first school was built after special instructions had been issued for building such institutions (1884). It was built in the area between Jasenica, Zahirovići, Potpeć and Straža, in the backyard of an old Orthodox church, and was opened in 1902/03.¹³ The school and the church were located on land owned by Milak Milaković, and is situated on the high plains which dominate the area. When the land registry was established in 1889 the lot where the above-mentioned church was registered was then written in the land register books under the name of Šemsi-bey Tuzlić, a son of the deceased Hajji Osman-bey from Donja Tuzla. After him, this land was inherited by Bakir-bey Tuzlić, a son of the deceased Hajji Mehmed-bey from Donja Tuzla in 1894 (three dunams and 140 m²). The church was registered in land register books (ZK entry number 79 K.O. G. Jasenica) in 1899. The land for building the church (146 m² of the mentioned land lot) was donated by Bakir-bey Tuzlić. According to the contract of donation made in Tuzla on the 9th of March 1911, the right to land ownership was registered (K.Č. 447/03) in favour of the Serbian—Orthodox church and school municipality in Jasenica Gornja (Z.K. entry number 112, K.O. G. Jasenica).

The location where the school was built met all the related requirements, such as being built not more than 4 km away from the settlements where the children who would study there lived (in this case the school was located at almost the same distance from the closest settlements: Zahirovići, Potpeć, Straža and Jasenica). In addition, there was enough space for a school yard in this location, since the school had the obligation to provide land for practical work in agriculture. The conditions for the construction of school water supply were also met, it was accessible to children from the surrounding settlements, and there was one classroom and one apartment for teachers. There is however inadequate information on the school's operations in the incomplete written resources and documents that remain from the Austro-Hungarian period. Very little can thus be known about the first pupils and teachers of this school from the documentation that is preserved in the school in Podorašje.

13 Papić, Mitar, *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme austro-ugarske okupacije (The School System in Bosnia and Herzegovina during the Austro-Hungarian Rule)*, Veselin Masleša, Sarajevo, p. 47.

There were few other school buildings in Srebrenik at that time, nor was there any teaching under Austro-Hungarian programmes anywhere else in the area. However, a form of maktab literacy schooling was still present in many places. Out of all maktab of this period, the Great Maktab in Seona, which opened in 1912, stands out in particular. The head *muallim* (teacher) at that time was Ibrahim effendi Topčagić, who was followed by Džemal eff. Fazlić. The first and second grade students were taught literacy in the maktab until 1932, after which only religious knowledge was taught. There was also home-economics class within this maktab, where girls and women learned to sew and cook. Home-economics classes lasted for three years and were led by Hatidža (whose surname is unknown) from Gornja Tuzla, who was very popular in the area. During the Second World War a partisan hospital for 38th division was also based in this maktab.¹⁴

The development of the school system in the Kingdom of Yugoslavia period

The progressive work of cultural and educational societies contributed greatly to the opening new schools in Bosnia and Herzegovina under the Kingdom of Yugoslavia, especially the cultural societies known as *La Benevolencija*, *Prosvjeta*, *Napredak*, *Gajret* and *Narodna uzdanica*.¹⁵ *Gajret* even had several scholarship holders in Srebrenik. Safer Ahmić, also called Meškić from Gornji Srebrenik, was the first to receive a scholarship from *Gajret*. He received his schooling in the general-program secondary school of Tuzla. Muhamed Kešetović was also mentioned as receiving a scholarship. There are also some recorded cases when people helped the work of these societies. For example, it is recorded in the *Gajret Newspaper*, number 11, published on the 1st of June 1930, that several people from Srebrenik donated money to the *Gajret* society, with Mustafa Suljkanović, Osman Jašarević, Mula Halil Kavgić, Osman and Kada Mulaahmetović, Ajka and Huso Hodžić, Ševalija Husein and others mentioned.

The only school that was still open in the Srebrenik area in the first years of the Kingdom was the above-mentioned school in Jasenica, which continued to function even after the First World War. When the new government was established the school was renamed *Državna narodna osnovna škola u Jasenici* (State Public Elementary School in Jasenica), and it was a part of Tuzla district.

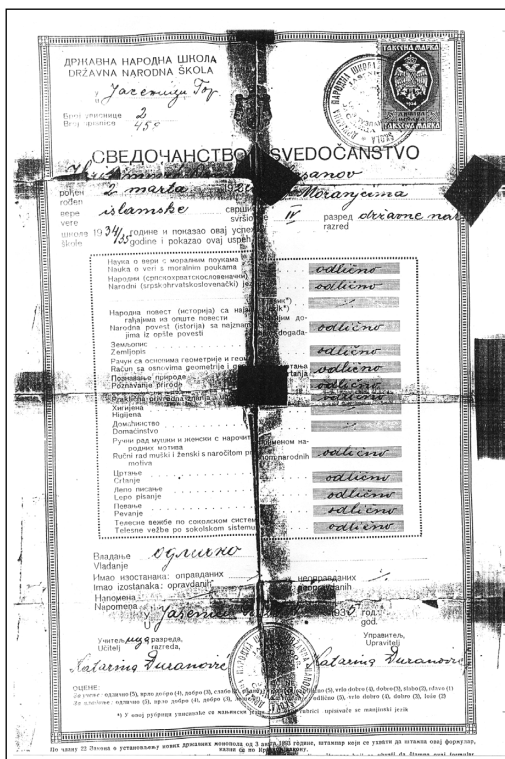
14 Hodžić, Hazim, Nurkanović, Mustafa, Osmanović, Ishak, *Seonjački alimi i škole (Ulema and Schools of Seona)*, Srebrenik municipality, Seona, 1999, pp. 32 – 34.

15 See more in: Bevanda, Mladen *Pedagoška misao u Bosni i Hercegovini 1918-1941 (Pedagogical Thought in Bosnia and Herzegovina 1918-1941)*, the chapter on the contribution of cultural and educational societies to the development of upbringing and education, the Faculty of Philosophy, Sarajevo, 2001, pp. 221 – 262.

The school used the curricula from 1925/26, 1926/27 and 1934/35. We can learn from the information recorded in the yearbook of primary school in Podorašje, as well as the statements of Mijo Grbić from Straža, who was a student in this school during the Kingdom of Yugoslavia period, that Ivan Odić was the first teacher of this school in the new period. Jozefina Matejan and Radisav Ljubičić were then teachers in after Odić left. The teachers lived in the school apartment next to the school building. A new teacher, Katarina Đuranović, started to work in the school in Jasenica in 1930. From her arrival to the outbreak of the Second World War she was both a teacher and headmistress at the same time. Apart from the names already mentioned in the yearbook (Ivan Odić, Jozefina Matejan, Radisav Ljubičić and Katarina Đuranović), we do not know of any other names of the teachers from this school, all the way up to the end of the Kingdom of Yugoslavia period.

This was a four-year school, and the students of all three nationalities from Zahirovići, Straža, Jasenica and Potpeć went to it. Since this was the only school during the first years of the Kingdom of Yugoslavia, several students from places far away from Jasenica, that are now a part of Srebrenik municipality, also went to this institution. One of the still living students of this school is Osman Ibrišimović from Donji Moranjci.¹⁶ He finished the fourth grade of the State Public Elementary School in Jasenica, and has the original certificate issued on the 28th of June 1935. A copy of the certificate is presented in this paper.

The name and place of the school is written in the upper left corner of the document. The number of the register (2/458) is written below the name of the

A certificate on completing the fourth grade of the State Public Elementary School in Jasenica Gornja from 1934/35 issued to Osman Ibrišimović (The document was collected by the author during his field research)

¹⁶ Donji Moranjci are relatively far from Jasenica. Therefore, Osman Ibrišimović had to live at his aunt's in Jasenica during academic year.

school. The coat of arms of the Kingdom of Yugoslavia is in the middle of the upper part of the certificate. In the upper right corner there is a revenue stamp for five dinars, and the stamp of the school containing the following text, "Public Elementary School Jasenica-Tuzla district", with the coat of arms in the middle. The basic information on the student (name and surname, place of birth, religion, completed grade and school year) are written on the certificate. There is the place and date where when the certificate was issued written in the bottom part. All the inscriptions in this certificate are written in both Latin and Cyrillic alphabets. The grades in subjects were the following: excellent (5), very good (4), good (3), poor (2), bad (1), and the grades on behaviour were as follows: excellent (5), very good (4), good (3) and bad (2). On the certificate there is also a space for information in minority languages. The certificate was printed in the printing-office of the Kingdom of Yugoslavia in Belgrade. The price of one copy was one dinar.

In the words of Osman Ibrišimović, the following students also completed the fourth grade with him in 1934/35: Suljić Ahmet, Džinić Orhan, Junuzović Muhamed and Suljić Mehmed – all from Kuge, Mičić Tadija, Mičić Momčilo, Mičić Đorđe, Cvjetković Rista, Cvjetković Milka, Tomić Nikola and Subašić Abdurahman – all from Potpeć, then Vid Čebić, Šibonjić Zorka from Krušik, Hodžić Osmo, Hodžić Pašan, Gajić Milka, Petrović Sava and Smiljić Ilija from Jasenica. There were 130 to 140 students (from the first to the fourth grades) in the school each year.¹⁷ The salary of the last teacher from this period, Katarina Đuranović, amounted to 1,400 dinars.¹⁸ Instructors in catechism are also mentioned: effendi Suljić for the Islamic catechism, Father Paul for the Catholic catechism and Priest Risto for the Orthodox catechism. The students of Islamic and Catholic catechism had classes on Thursday, while the students of Orthodox catechism had classes on Wednesday. Both Latin and Cyrillic alphabets were used in the school all the time.

The students spent almost all day in the school and they brought food from home. What is very interesting for this school is that it had various tools for land cultivation and doing handicrafts. Information on the well-developed practical work of students in agriculture as well as handicrafts (male and female) can be found in several records and yearbooks. The students took care of the tools by themselves. The last generation enrolled in the first grade of this school before the Second World War was the 1934 generation. Bogoljub Gajić from Jasenica was one of the students enrolled in the first grade in 1940, and he remembers that, soon after the beginning of the school year, just one month after, the school was

¹⁷ The rest of the students' names could not be found in the remaining documentation.

¹⁸ This salary is very interesting. The people engaged in trade say that at the time for 1,400 dinars you could buy a couple of cows or a good horse. Besides that the husband of teacher Đuranović was a registrar at that time and his salary was half this amount. This high salary can be explained by a fact that the teacher managed all four grades on her own, and that she was a headmistress at the same time.

closed down. Teaching at the school in Jasenica then continued after the Second World War, up until 1949, when the school was demolished and a new elementary school in the centre of Jasenica was built using the same building material.

The other schools from the Kingdom of Yugoslavia period in the Srebrenik area were opened in 1929 in Donji Srebrenik, Seona and Špionica.

The **State Public School in Srebrenik** was founded within adapted barracks built by the Austro-Hungarian government.¹⁹ It is recorded in the land register that this building was built on building lot 393/III, state-owned land, and it is described as one storey stone house with the number 170, covered with roofing tile, with a stone hut next to it. The building was specially built for the Austro-Hungarian gendarmerie, and there was a bathroom with a stone tiled drain built in such a way that it could be functional even today. The stone hut served as a eating place for gendarmerie that lived in this building. After the adaptation of the barracks there were two classrooms, two apartments for the teachers and a school kitchen. The school covered the areas of Donji Srebrenik, Gornji Srebrenik, Čojluk, Čehaje and Mustafići. The first generation started attending the school in 1929, with many students who were in late childhood or even early adulthood. According to Nail Jašarević, a first generation student, the aim was to educate older students in an accelerated manner. This enabled the older students to finish two grades in one year and the oldest students to finish even four grades in one year. The younger students finished grades at the usual speed manner.²⁰ Related to this, we find one interesting piece of information that one of the students from the first generation, Abdulah Softić from Kazumovići, was married when he started school. The working conditions in the school were very good for that time. An all-day stay in the school was organized provided that the students brought their own food.

The name of the first and only teacher, Mehmed Ibrahimović, is given in reports related to the opening of this school. He worked and stayed in the school until 1944, when he was taken to Brčko and shot by the Germans due to his collaboration with NOP (National Liberation Movement), that is to say the Partisans. Before he was arrested he was hiding in the house of Hasan Džanić. Osman eff. Jašarević, an instructor in catechism, worked together in the school with Mehmed Ibrahimović up to his death in 1940. He was replaced by an instructor in catechism called hafiz Husein eff. Hasanefendić from Brčko. The school in Donji Srebrenik did not just have an educational purpose, but it was also a centre of cultural events. Apart from working with regular students, Ibrahimović also worked with adults who would come to school after the regular students finished classes. In this way, several locals learned to read and write. The school was situ-

19 The building was built in 1887 and it served as the police barracks. It is situated in Donji Srebrenik.

20 The information on all students has not been saved, and the details we have are based on memories of the living witnesses.

ated in a good position next to the main road running from Tuzla to Gradačac back then (490 m above sea-level).²¹ The residents of this area still remember that a certain doctor Bravo from Gradačac recommended that his pulmonary patients spend time in the school area due to its favourable altitude, fresh air and plentiful greenery. Students planted conifers next to the school building.²²

Izudin Suljkanović from Čojluk is one of the students from the last generation. He was a student at until 1942, when the school was closed down. That year, soldiers led by Omer Gluhić, Musto Pjević and Osman Jašarević came to the school (Jašarević and Pjević were once non-commissioned Austro-Hungarian officers). The army soon left the school building, and the school was re-opened during the war. Suljkanović remembers cleaning straw together with other students in the classroom where soldiers slept, so that they could prepare the classroom for the resumed classes. The first female students to finish school before the Second World War were Ifeta Mustafić, Sedika Mujedinović and Arifa Suljkanović.²³

The **State Public School in Seona** was also founded in 1929. It was located on a plot called Dedino Brdo, in Smreka, between Seona, Dedići, Šahmeri, Behram and Čifluk, so that there was an equal distance between the school and all the settlements it served. The building was built of stone and there was one classroom 60 m² in size, one small office, a wide and long hallway and a lumber room on the ground floor, with a three-bedroom apartment for teachers on the first floor. Older people from Seona say that some Italians were the chief workers in building this school.²⁴ There was a large and attractive water-well in the schoolyard. There were four rows of tables and chairs for students from the first to the fourth grades in the big classroom. Teaching lasted the whole day. Marko Sindelić was the first teacher in this school. He stayed in Seona for only a year. He was replaced by Alija Kamber, who previously worked in Smoluća (a place in neighbouring Lukavac municipality). Sindelić thus went to Smoluća and Kamber to Seona in 1930. The reason for this change cannot be found in the preserved documents. Locals even say that Marko Sindelić was engaged in breeding cattle. He could not breed pigs together with other animals since Seona, the place where he started working as a teacher, was populated by Muslims. This is why he made an agreement with Alija Kamber to transfer to Smoluća and why Kamber came to Seona.

The teacher Safet Pašić, who first worked in Modriča, made a significant contribution to the school in Seona. During his whole stay in Seona (almost until

²¹ The road was constructed in 1882.

²² There are still four white pine trees planted by Austro-Hungarian police officers next to the school building.

²³ These names are used here primarily because these were female students and there were not so many of them back then. The second reason is that there are no other names since great deal of the documentation on students was lost, as mentioned before.

²⁴ Hodžić, Hazim, Nurkanović, Mustafa, Osmanović, Ishak, *Seonjački alimi i škole (Ulema and Schools of Seona)*, Srebrenik municipality, Seona, 1999., pp. 35 – 36.

the end of the Second World War, when he moved to Tuzla) Pašić, together with his wife Fadila and two sisters Fadila and Safija, worked on health education for the general population. His wife also worked with young women on household improvements (storing food for winter, making handicrafts). Pašić, together with Ibrahim Omerčić, who was an agricultural expert, also set up an orchard that was very modern for its time. Fata Džinić, Rizo Hadžimustafić, Emina Brekalo, Ilija Kokalj, along with the teachers Mira, Marija and Grozda (the surnames are unknown and not stated anywhere) and Adem Korać worked in the school after Pašić (for short periods of time).²⁵

It can be seen from the yearbook which is kept in the elementary school in Duboki Potok that some very interesting things are connected with Seona and the school there. To be precise, it was a custom to organize a party (*teferić*) for students and their parents in the schoolyard at the end of each school year. Halva would be baked in huge kettles and an ox roast would be made. This was a huge folk celebration. The school also had a bathroom constructed by Slaviša Vajner Čiča, and it was functional until 1950.

The **Public Elementary School in Špionica** was the only school in Špionica during the Kingdom of Yugoslavia period. It was built in 1929. This school has no saved archives nor is it known that any records or yearbooks ever existed. There is a little information available based on the memories of Milovan Bojić from Špionica. He remembers most vividly that his father donated land for building the school next to the Tuzla-Gradačac road, near the River Tinja. Even today, there is a school building in this place that used as an apartment for teacher. The idea for building a school in Špionica existed even before 1929. The school was supposed to be built in Šokačko Polje. Due to some resistance from one part of local population the school was built later on the above mentioned land donated by Bojić. The school was built thanks to the locals' donations and with the help of the state. There were two classrooms in this school, and this was a four-year school with two classes. Jovo Špadijer was the first teacher in this school. The school was closed down in the Second World War, but it was re-opened and it continued its work as a six-year and later on as an eight-year school. The teaching was conducted using the 1929 and 1934 curricula.

Just before the beginning of the Second World War, two buildings were started to be built in Srebrenik, and these were supposed to be *maktab-ibtidai*. The building of the *maktab-ibtidai* in Donji Srebrenik was finished in 1939. The building was constructed thanks to the funds of the Central waqf in Sarajevo and minor financial donations from locals. Thus was a two-storey building with an apartment for *muallim* (teacher) and a big classroom for three classes. The Central waqf in Sarajevo decided on the architects. Back then, Srebrenik did not have its own expert *muallim*, and that is why two *muallims* from Sarajevo were

25 Hodžić, Hazim, Nurkanović, Mustafa, Osmanović, Ishak, *Seonjački alimi i škole (Ulema and Schools of Seona)*, Srebrenik municipality, Seona, 1999, pp. 37 – 38.

sent to work in the maktab-ibtidai. They were educated in the *Dar-ul-muallimin* (Islamic teachers' college) in Sarajevo. However, due to the war the teaching in this maktab-ibtidai did not start. One more maktab-ibtidai started to be built in Gornji Srebrenik at the same time, and it was finished all the way up to the roof until work was interrupted at the beginning of the war. There was an agreement between Ulema representatives and the government of the Kingdom of Yugoslavia that Muslim children could not start any elementary school run by the Kingdom without having completed three years of education within a maktab-ibtidai, so both maktab-ibtidai that were planned for Srebrenik were built due to this agreement. Also, the education in sybian maktab-ibtidai was outdated. There were six of these maktab-ibtidai in Srebrenik (in Čojluk, Junuzovići, Gornji Srebrenik, Dželikani and Šerifovići) and these were to be closed down, although this did not happen, as already noted.

The development of the school system in Srebrenik municipality after the Second World War

Elementary School System

During the period of Socialist Yugoslavia, secondary and pre-school education, as well as the education of adults, start to develop in Srebrenik. This is why in this section we are going to present not just elementary school education, but also the development of pre-school and secondary education and that of adults.

During the Second World War, Partisan authorities organized many different courses for the illiterate population in the liberated parts of today's Srebrenik municipality. Omer Nalić from Gornja Tuzla, who was an education commissioner, organized these courses in Srebrenik in 1945. His contribution to the introduction of literacy in Srebrenik area is considered the greatest. Mujesira Daić also worked on advancing literacy during the war. In addition, she taught women embroidery, how to sew, prepare food and manage the household. Such courses continued even after the war, and these were attended by a significant number of illiterate people. Several courses were organized in Srebrenik within a period of three years, and Omer Nalić, who worked on introducing literacy to all people regardless of their age and gender, was in charge of the organization of these. The teacher Hatidža (whose surname is unknown) from Gornja Tuzla was also in charge of some activities connected to the courses. She regularly visited all the areas of Srebrenik municipality and organized literacy courses, as well as home-economics classes for girls and women.

In this period the courses were voluntary, but then there was a period when these became compulsory. Arifa Suljkanović from Čojluk organized these courses in her own house at the time, since having adequate space for teaching was the biggest issue. She was paid in groceries for her work, and all course lecturers were given new shoes and yellow suits. Mostly women from Srebrenik settle-

Broj upisnice 75

UVJERENJE

Bešić Ibrahim, rođen-a 1920 god.
u Brnjčanima srez Brnjica
lazio-la je abetski tečaj brnjčanima
srez Brnjica
održavan od 12. VII. 1948 do 14. VII. 1949 god.
i položio-la ispit sa Odličan (5) uspjehom.

Na osnovu Uputstva za sprovođenje člana 1. Zakona o tečajevima za nepismene u NR BiH broj 2547/48 od 22. januara 1948. godine (Službeni list NR BiH br. 4 od 28. I. 1948.) ovo Uvjerjenje može se koristiti za polaganje privatnog ispita trećeg i četvrtog razreda osnovne škole.

u Brnjčanima 14. VII. 1949 g.

Povjerenik
Sreskog narodnog odbora:
Gojko Jarić

Ispitna komisija:
1. Ivan Adžić
2. Bešić Ibrahim
3. Solun Agon

M. P.

Certificate on completion of a literacy course issued to Bešić Ibrahim from Brnjčani in 1949 (The document was collected by the author during his field research)

ments attended these literacy courses, since a large number of men were engaged in construction of the Brčko-Banovići railway, although there was an organized literacy course for them there as well. There is no information that has been preserved on anyone from the Srebrenik area attending courses for the instructors of literacy. Instead, those who were literate were immediately engaged in introducing literacy to others. The courses were organized all the way to the end of agricultural cooperatives, and they were abolished at the beginning of the 1950s. An agricultural course for farming and forestry was organized in the Cooperative Centre in Srebrenik in 1953. Several locals attended the course, which was taught by Sulejman Smajlović, the first agricultural engineer in Srebrenik.

All the schools that were opened during the Kingdom of Yugoslavia period in the Srebrenik area continued their work even after the Second World War, but under changed conditions. The development of the school system in the area of Srebrenik municipality after the war is presented in this paper by looking more closely at individual areas.

Rapatnica

The first elementary school in today's Rapatnica was built in a place called Brda in 1945/46. There were two classrooms and two apartments for teachers on the first floor. It served the area of Babunovići, Brda, Rapatnica and Donji Moranjci, and also Brnjičani and Falešići from 1948. The school was open until 1957/58. Jovo Lazarević was the first teacher of this school. Later on, the teachers Begajet and Ljubinka Kešetović also came to this school, and they were the first qualified personnel who lived in the Srebrenik area that completed both their schooling and all the necessary educational trainings.

In 1947, a school with two classrooms and two apartments was built in Falešići. The school was adequate for Falešići and Brnjičani, and it was operational until 1989 as a four-year school. A four-year elementary school in Čekanići was built in 1955, and it was open until 1989. The name of the school is never mentioned in the school yearbook written by Božo Novaković and Radonja T. Maslovarić. According to Ibrahim Djedović, a former student, and the teachers of this school, after 1959 the school was called "Sejfo Karamehmedović". Later on, the school was named "Džemal Mandžić" and then "Hazim Vikalo", up to 1963 when it became a branch of "Bajazit Kešetović" elementary school in Rapatnica. The schools in Čekanići and Falešići were closed down when a new school building was built between these two settlements in 1989, and this school was also a branch of "Bajazit Kešetović" elementary school.

The school in Gornji Moranjci was built from 1956 to 1958. It was a four-year school and there were two classrooms and two apartments. This school was identical to those in Falešići and Čekanići, and in 1975 it started work as a branch of "Bajazit Kešetović" elementary school. In 1957, a six-year elementary school was founded in an adapted cooperative centre in the settlement of Luka-Rapatnica, and this school represented a transition from a four- to eight-year school. The school was moved to newly-built barracks in Srebrenik-Centre in 1963. Since the area of Rapatnica is huge in territory and densely populated, another eight-year elementary school was opened here in 1975, after the six-year elementary school

was moved to Srebrenik. The school was opened in rooms in the cooperative centre and it was named *Osnovna škola "Bajazit Kešetović" u Rapatnici* (Elementary school "Bajazit Kešetović" in Rapatnica). In 1983 the school was moved from this centre to a newly-built modern building that was part of a project called "Hiljadu škola u BiH" (a thousand schools in Bosnia and Herzegovina). In 1990, there was one central and two branch school buildings in Falešići and Gornji Moranjci.

Srebrenik

The teaching in the Public Elementary School in Donji Srebrenik was stopped in 1942. Immediately after the war finished in 1945, the school was re-opened and the teaching continued. Zaim Imamović was the teacher at that time. The teaching was conducted using the curriculum from the 27th of December 1945, and the students were from the following places: Čehaje, Mustafići, Gornji Srebrenik, Donji Srebrenik and Čojluk.

In 1948/49 a four-year school in Čehaje was founded so that the students from this place did not have to travel to Donji Srebrenik any longer. The school in Donji Srebrenik became a six-year school in 1951, and it covered the area of Čehaje again so that the students from Čehaje could continue their education in fifth and sixth grades after finishing the fourth grade. At that time, the students from this area would continue their education (seventh and eighth grades) in Gradačac and Tuzla. In 1963, an eight-year school was opened in the centre of Srebrenik in newly-built barracks (as we already mentioned before). This is where the students from the neighbouring places could continue with their further education after finishing their studies in the closest four- or six-year schools. The teaching in these barracks started on the 17th of November 1963. There were six bigger classrooms and two extra classrooms at this location. The school was named after the above mentioned teacher from Srebrenik: *Osnovna škola "Mehmed Ibrahimović"* ("Mehmed Ibrahimović" elementary school). After the new building was built as part of the project "a thousand schools in Bosnia and Herzegovina", the school was moved from the barracks and it continued the work in better conditions, having 12 classrooms, laboratories, school kitchen and library. The branch schools in Babunovići, Čehaje, and Gornji Srebrenik were all parts of this school until 1988.

Urban development led to a growing population in the centre of Srebrenik. This meant that there was an increased need for education, and also the need for new school spaces. Therefore, one more modern and better equipped elementary school was built in the upper part of Srebrenik town, on the right of Tuzla-Županja main road. The school was opened in 1988 and was named *Osnovna škola "Ivo Lola Ribar"* ("Ivo Lola Ribar" elementary school).²⁶ At the same time, the school had two branch schools in Čehaje and Gornji Srebrenik that previously belonged to "Mehmed Ibrahimović" school.

26 This school was not built from the funds of "Hiljadu škola u BiH" (a thousand schools in Bosnia and Herzegovina) but from municipal contributions.

Duboki Potok

After the Second World War, in the area of today's Duboki Potok, there was the school in Seona that we already mentioned before, and this continued its work within the same building until 1950. In 1950, the school was moved to the centre of Seona and situated in a former maktab, building since the old school building from 1929 was in very bad condition. That year, the children from Donji Moranjci did not go to this school because this is when they started their education in Rapatnica. After some time, the old school building was demolished, causing many former students to feel sad since they had got used to the building. A letter in which an anonymous former student expresses grief and criticizes the demolishing the school building arrived to Seona together with a poem that he wrote about the school²⁷:

Škola i njen vapaj (The school and its cry for help)

Dođi đaće stari, pogledaj me danas,
 Zamnom više niko ne mari.
 Torba ti ne treba, ostavi knjige,
 Ovdje više neće da te more đacke brige.
 Knjiga i pribor ti ne treba,
 Učionice moje su puste i tupe
 Davno su izbačene moje i tvoje klupe
 Ne čuje se više đacka cika i graja
 Postalo je pusto dvorište i naša meraja
 Polupani prozori i vrata
 Na sve strane prokišnjava sa gornjeg kata
 Promaha mi dušu trga i cijepa
 Na krovu nejmam polovinu crijepa
 Hej!
 Ti, tamo-u fotelji što sjediš
 Voziš se u mercedesu i pežou
 Pogledaj makar malo ovu školu svoju
 Ovdje si ti prva slova naučio
 Odavde si ti na položaj i više škole skočio
 Đače, makar me obiđi malo
 Ne bi li mi malo utjehe dalo
 Dođi da vidiš moje muke
 Šta samnom rade vrijeme i bezdušne ruke
 Ti dvonogi glodari raznesoše moje i tvoje stvari
 Dođi đaće stari
 Zamnom više niko ne mari

²⁷ This letter was found in the archive of "Duboki Potok" elementary school by the author.

(Oh you former student of mine, come and look at me now, nobody cares for me any longer. You don't need your school bag, leave your schoolbooks as well, there are no more student worries here. You don't need the books nor materials, my classrooms are empty and dull now. Our tables and chairs were removed a long time ago. No noise can be heard any longer. Our schoolyard is empty now and doors and windows have been crushed. The ceiling is leaking and the winds rip out my soul. Oh, there are only half of the roof tiles on my roof.

Hey you, sitting in an armchair, driving a Mercedes and Peugeot, look at your school for a bit. You learned your first letters here and jumped to higher schools and positions from here. At least visit me for a bit and comfort me shortly. Come and see my misery, come see what the time and heartless hands have done to me. Those two-legged rodents took away our things. Oh you former student of mine, nobody cares for me now).

Apart from the school in Seona, in the area of Duboki Potok there was also a six-year school in Ljenobud. The school in central Duboki Potok was founded in 1960 after the Seona and Ljenobud schools were closed down and the school kept its six-year system. In 1967 it became an eight-year school named *Osnovna škola "Mustafa Mirica"* ("Mustafa Mirica" elementary school) in Duboki Potok, and it was situated in the barracks. The teaching was conducted here until the new school was built as part of the "a thousand schools in Bosnia and Herzegovina" project, and there were 12 classrooms, laboratories and a gym in the building. Up to the end of the 1980s, the school was an eight-year central school with branch schools in Dedići, Ljenobud, Kuge and Cage.

Tinja

Immediately after the end of the war, a four-year school was founded in Tinja in 1948. which became a six-year school in 1951 and an eight-year school named *Osnovna škola "Veljko Lukić Kurjak"* ("Veljko Lukić Kurjak" elementary school) in 1960. The elementary school in Tinja was started a little earlier than those in other areas, which was the result of the efforts of one part of the Tinja population to form a Municipality of Tinja, with the eight-year school being a key reason for having a separate municipality. This, however, did not occur. At the beginning, the teaching was conducted in the old school building and later on in the cooperative centre until the new building was constructed as a result of the "a thousand schools in Bosnia and Herzegovina" project. In 1990, this was a central school with a branch school in Gornji Potpeć.

Špionica

The old school built in the Bojić field was closed down during the Second World War. After the end of the war it was opened as a six-year school. Parts of Špionica near the Tuzla-Županja road, the old Tuzla-Gradačac road and Brčko-Banovići railway were then populated rapidly, and resulted in the need for an eight-year school, which is why one was built in the existing schoolyard in 1963. These were actually barracks with six classrooms for higher grades of students

(from fifth to eighth), and students from four-year branch schools in Špionica Srednja and Špionica Gornja also came here. The school was named *Osnovna škola "Ivan Marković Irac"* ("Ivan Marković Irac" elementary school) in Špionica. The first generation of eighth graders finished school in 1967/68. Ten years later, a new school building with eight classrooms, laboratories, a sports hall and school kitchen was built. In 1990, the school had its branch schools in Gornji Hrgovi and Špionica Gornja.

The branch school from Špionica Srednja was closed down in 1981. The Špionica Gornja branch school has always been the tidiest school with the most beautiful garden in the Srebrenik area and wider, and it regularly received awards for this. Students from Gornji Hrgovi and Vrela were the students of this school.

Podorašje

The previously mentioned school in Jasenica was demolished in 1949 and a new school with two classrooms was built in the centre of Jasenica out of the old building material. At the same time, four-year schools were opened in Zahirovići, Straža and Lisovići. In 1962/63, these schools were made into one eight-year school named *Osnovna škola "Pero Bosić"* ("Pero Bosić" elementary school) in Podorašje, which has been the centre of this area since 1958. The school was first opened within an adapted cooperative centre and it stayed there until 1970. A short time later a new school building with eight classrooms was built, so the working conditions were somewhat normalized. The teaching was conducted here until 1975/76, when a new school building was constructed as a result of the "a thousand schools in Bosnia and Herzegovina" project. Several years later, a sports hall was also built. In 1990, "Pero Bosić" school had four branch schools in Zahirovići, Straža, Lisovići and Jasenica.

Sladna

The first school in the area of Sladna was built in 1939 on the spot where the house of Hazim Osmić is now located. In the school there was one classroom, a staff room, a hallway and an apartment for teachers on the first floor, as well as a spacious basement. The first schoolteacher was Stanislav Grozni, and the school was opened even after the Second World War and remained so until 1979, when it was demolished. Before this, an eight-year school was founded in Sladna area in 1966, and it was named *Osnovna škola "Hazim Vikalo"* ("Hazim Vikalo" elementary school), and it was situated in the cooperative centre. In 1969/70, new barracks were built and the school was moved there. Later on, a community office and a medical clinic were opened in these barracks too. There were four classrooms, a library, a staff room and two offices in the barracks. Drakovac Zahir was the first graduate teacher of biology and chemistry in the school. Vejzović Mejrema was the first woman to finish 8th grade in Sladna. In 1979/80 a new building was constructed using funds from the "a thousand schools in Bosnia and Herzegovina" project, and there were eight classrooms, laboratories, a sports hall, a boiler-room and other facilities. In 1990 "Hazim Vikalo" elementary school in

Sladna had one branch school in Ibrići.

As it can be seen in this review of the developed of the school system in Srebrenik area after the Second World War, many four-year schools were built in all the bigger settlements in the period from 1945 to 1955. After building co-operative centres (during the 1950s), six-year schools were founded in Srebrenik area and these represented a transition from four-year to eight-year schools, even though some four-year schools still continued their work using new curricula. It can be concluded from the records on the teachers employed at that time that professional teaching practices followed the standards of the Yugoslav Republic. It should be stated here as well that there were not many expert teaching staff in Srebrenik at that time. Many teachers thus came to Srebrenik from Serbia and Montenegro in the first decade after the war. A significant number of teachers come to Srebrenik schools from the teachers' college in Bijeljina in the mid-1960s, which helped raise standards. However, there were still problems with regard to professional teaching staff in subjects from the fifth to the eighth grades, since this was a period when six-year and several new eight-year schools were opened in Srebrenik. In 1961/62 the centralization of schools occurred in the Srebrenik area. In this way, four-year and six-year schools become branch schools that operated within central eight-year schools. After this, unique students' registers were kept, as well as registers of all those employed at the schools. This represented a step forward in both school network and elementary education organization in the Srebrenik area, and one that was continued until 1990. During the 1970s, there were eight-year schools in all the areas of Srebrenik municipality, along with several branch schools. The issue of professional teaching staff was easily solved back then, since a new generation of teachers from the teacher-training college in Tuzla come to Srebrenik schools. In 1972, a labour organization called *Udružena osnovna škola "Bratstvo-jedinstvo"* (Associated elementary school "Bratstvo-jedinstvo") was formed, and all the elementary schools from Srebrenik municipality were part of this as *"Jedinice udruženog rada (JUR)"* ("Units of Associated Labour"). These started issuing a school newspaper called *Zvončići pod Gradinom* (Small bells under Gradina). *Zvončići* was preceded by *Naša radost* (Our Joy), the first school paper in this area originated in "Mehmed Ibrahimović" elementary school and it was published for five years. In 1976 *Naša radost* was renamed *Vihor mladosti* (A breeze of youth), with Sabrija Kešetović as the editor, and in 1978 it was renamed *Zvončići pod Gradinom*. Ešref Berbić was the first editor of *Zvončići*. There were 26 editions of *Zvončići pod Gradinom*, and this was one of the best school papers in Yugoslavia. Around 10 editions of *Zvončići* were published during the 1980s. The newspaper was published until the beginning of the war in Bosnia when the elementary school was closed down. At the end of the 1980s, both elementary schools and elementary education in the Srebrenik area were well developed with regard to an extensive school network, children being included in the education process, the quality of teaching and the results achieved. In 1988 there were eight central and 17 branch schools in the Srebrenik area. From the mid-1970s to the end of the 1980s there was a need

to form so-called special classes for children facing minor mental difficulties in several Srebrenik schools ("Mehmed Ibrahimović" elementary school, "Hazim Vikalo" elementary school, and "Ivan Marković Irac" elementary school). In the mid-1980s the local authorities decided that only one school, namely "Mehmed Ibrahimović" elementary school, should be engaged in such a process due to staff rationalization and the financial resources that were available for this purpose. Since some students from with minor mental difficulties lived far away from "Mehmed Ibrahimović" elementary school, it was decided that an "SIZ" (Self-governing Community of Interest) in Srebrenik municipality should provide funds to organize the permanent accommodation of such children in Srebrenik during their education.

Pre-school education

Pre-school education in Srebrenik area started to develop in the 1980s, when the Institution for Pre-school Education was founded, and this was a nursery for children from three to seven years old. The institution was named "Melća Mustafić", and it was founded on the 9th of September 1975, following the Srebrenik municipality assembly decision number 260/75. The fund for direct child protection provided the resources for building the nursery. The construction costs amounted to 1,565,833 dinars, and the cost of equipment to 383,187.05 dinars. The building was built by the construction company "Zlatibor" Titovo Užice - OOUR "Gradnja" Tuzla. The opening ceremony was on the 9th of September 1975 which was actually Liberation Day in Srebrenik. At the beginning of the work, the Institution provided a place for children from the local community of Srebrenik-Centre and there were six employees here. Ramiz Joldić was the first elected director. Kešetović Munevera and Pecirep Zvonimira were the first nursery-school teachers, together with a nurse Imamović Džana who was also a nursery-school teacher. A cook, cleaning lady and boiler attendant were also employed by the nursery. Two groups of children were formed in the first school year, and these were a younger group and mixed group, with 30 children in total. This was the period of the initial cooperation with elementary schools, and children from the nursery could visit schools together with their teachers and attend many celebrations and other events. The "Melća Mustafić" pre-school institution had a significant role in the development of pre-school education in the period from 1975 to 1990.

Secondary school

Secondary school education appeared only in the 1970s, as opposed to elementary school education that has a longer tradition in the area of Srebrenik

municipality²⁸. Secondary school education in Srebrenik begins in 1975. That year, the *Ekonomski, tehnički i ugostiteljski školski centar* (ETUŠC) (Economic, technical and catering school centre) from Brčko opened four branch classes in Srebrenik. Since over 500 students were set to finish elementary school in the area of Srebrenik municipality at that time, the idea came to open some elementary school centres. A school centre for vocational education was founded as an institution for secondary vocational education in the area following the Srebrenik municipality assembly decision number 01-218/17 on the 18th of August 1977. The centre was named after Džemal Bijedić who died just before its opening (*Školski centar za usmjereno obrazovanje "Džemal Bijedić"* - School Centre for Vocational Education "Džemal Bijedić"). Arif Muharemović was the first director of the centre, which welcomed its first students in 1977/78, with teaching starting on the 6th of September. This is when certain acts were established in accordance with the regulations of that time. A minimum of resources were provided so that the teaching could begin. In the first year, the following departments operated within the centre: a school of economics, administrative school, catering school, textile and wood processing school. Each year the number of students increased as well as the number of courses and professions to choose from. In 1990 there was the biggest number of students and classes so far (1,125 students and 33 classes), causing a huge organizational problem since there were just 16 classrooms in the centre. It can be said that, from its founding in 1977 and all the way to 1990, "Džemal Bijedić" school centre was a significant institution for the development of education in Srebrenik area. A large number of students following different professions and occupations benefited from the work of this educational institution. During that period, students from all neighbouring municipalities (Gračanica, Gradačac, Tuzla) were educated here, not just those from the Srebrenik area. This is why the centre had the function of educating people employed in economic and public life in both Srebrenik and the wider region.

The education of adults

Apart from the literacy courses after the Second world War that we have already discussed, it can be said that the institutional and systematic education of adults was conducted through the activities of the *Narodni univerzitet* (National University) in Srebrenik. This was founded in 1961 following the Decision of the Public Committee of the Municipal Assembly number 4295/61, as an institution of special social interest. The tasks of this institution were defined as follows:

²⁸ So far, only one monograph on Srebrenik secondary school has been published: Hodžić, Hazim, *Srebreničko srednje obrazovanje 1975 – 2000* (*The Secondary Education of Srebrenik 1975-2000*), Grin, Srebrenik, 2000.

1. Introducing literacy and elementary education to young people and adults,
2. The professional education of working people and population in the area of Srebrenik municipality,
3. The health and hygiene education of the population,
4. Social and political education,
5. Additional professional education of working people in their workplaces,
6. The development and organization of cultural events in order to meet the cultural needs of the population in the municipality.

The elementary school for adult education within the university started work on two occasions. In the beginning, the elementary education of adults started in 1967/68 and 1968/69. Three classes were formed according to different levels (the first level was the curriculum of the first to fourth grades; the second level from the fifth to seventh grades; and the third level was considered to be fifth and sixth semesters). A permanent school for the elementary education of adults within the National University was founded in 1973 following the Decision of the Commercial Court in Tuzla number 2300-01, VS-19/74. All the students were older than 18. In 1977, the elementary school for the education of adults within the National University was closed down and all the educational activities were continued within "Mehmed Ibrahimović" elementary school, where the final exams were organized. In 1974, as a result of the cooperation with "Đuro Đaković" Workers University from Sarajevo, a course for typists and stenographers was organized. The students on this course were workers from Srebrenik companies, and there were two classes. Apart from this course, the university was engaged in training workers for certain qualifications. To serve the needs of the Energoinvest company from Odžak, 37 skilled workers and 21 highly skilled workers in metal- and electrical-related professions were trained. Within the same year, the university trained 240 workers from the RO Majevisa company from Srebrenik: 30 fruit growers, 30 cattle breeders, 30 electro-welders and 150 carpenters. Ever since it was founded the National University in Srebrenik worked on training students for the building industry, and bricklayers and carpenters especially, in order to serve the needs of the Obnova company from Ljubljana. The course lasted for four months each year, and 560 trained construction workers, who were immediately employed in the above-mentioned company from Ljubljana, were the results of this. In 1973 a driving school for drivers in categories A, B, C and E was opened in the National University. From that year on, the driving school never stopped working, thus helping 5,246 residents of Srebrenik municipality to obtain their driving licence by 1990. At the same time, lectures in first aid and promoting a better traffic culture were also organized. Later on, training for technical secretaries as well as safety at work and fire prevention were organized in the National University. After this, courses for the retraining of workers were

organized. In 1977, lectures for 25 students of the classroom teaching academy were organized several times in association with the College of Education in Tuzla, and instructive teaching classes for students of the administrative school soon followed. The teaching was conducted in close collaboration with the school centre in Brčko. Following the approval of the executive board of Srebrenik Municipality Assembly, a department of 50 candidates for the instructive teaching of students from a higher commercial school was opened as a result of collaboration with one such school from Sarajevo. In 1981 the university organized foreign language courses for the first time, and in 1981 and 1982 several German and English language courses were held. After a short break, these courses continued to be organized in the following period. Instructive teaching for caterers was organized in 1989. After that a training for a certain number of drivers was organized in order for them to become qualified instructors for the above-mentioned driving school. Training a large number of drivers, metal technicians and electricians at the fifth level of qualification, as well as educating candidates in agricultural machinery operation, represented a significant activity at the National University at the end of the 1980s. The results of this institution can be seen in the significant number of literate and educated adults that attended its classes, including also a significant number of younger adults, as well as in trained production personnel working in many companies, not just in Srebrenik but also in many areas of the former Yugoslavia.

The development of the librarian sector

When we speak about the development of the school system in some area, then we also have to consider the development of other significant cultural institutions that are directly connected with the school system, and that affect the general education and cultural life of that area. This is why in this paper we also present the development of the librarian sector in Srebrenik. The roots of this can be traced back to 1953 when first forms of librarian work appear in the Cooperative Centre of Gornji Srebrenik. Young people from Gornji Srebrenik managed to collect hundreds of books that were then placed in one room of the centre. The books were of different genres (war memoirs, professional agricultural literature and a significant number of Russian classics). Ten years after the first library was founded in the Cooperative Centre of Gornji Srebrenik, a new library was formed in Srebrenik town. This happened in 1963, when the teacher Ahmet Salihćehajić, known as Hadžaga, organized a small reading room that he equipped with several thousand books. The reading room was organized in such a way that the books could only be read inside the room. This first Srebrenik reading room, where you could also drink coffee and watch shows on one of the town's first television sets, had a significant influence on future cultural life in Srebrenik. At that time, the reading room cooperated with publishing houses from Zagreb that donated some

books to the room, and sold others using loans and other favourable purchase conditions. The books in the reading room were of various genres: scientific literature, professional literature, and other volumes with interesting contents. The most important date in the development of the librarian sector in Srebrenik is the 10th of October 1972, when the National Library was founded following a decision of Srebrenik Municipal Assembly. Soon after, on the 14th of November 1972, the opening ceremony was held. Ćamil Sijarić, a writer and an academician, opened the library and many guests from cultural and public spheres were present at the event. Ćamil Sijarić said the following at the ceremony:

Drage Srebreničanke i dragi Srebreničani! Dozvolite mi da vam danas otvorim u vašem gradu aps, zatvor. Ovdje su zatvoreni i Tolstoj i Balzak i Andrić. Na vama je dužnost da svakodnevno izbavljate iz apsa i Tolstoja i Balzaka i Andrića. Proglašavam biblioteku otvorenom.

'Dear women and men of Srebrenik! Allow me to open this prison today in your town. Tolstoy, Balzac and Andrić are imprisoned here. It is your duty to rescue them from prison on a daily basis. I pronounce this library open.'

The first name of the library was *Narodna biblioteka "Klub prijatelja Energoinvesta" u Srebreniku* (National Library "Friends of Energoinvest Club" in Srebrenik). Ćamil Sijarić, Mitar Papić, Husein Lelić (who was the president of Srebrenik municipality back then), Bajazit Jašarević, Ramiz Karić, Nazif Jašarević, Omer Tufekčić and Irina Balić from Srebrenik, as well as Emin Buljubašić from Rapatnica, Nedim Ibrahimović from Sladna and Mašić Ševalija from Brda, were among those who contributed the most to the opening of this library. From 1972 to 1990, the library in Srebrenik made a huge contribution to the development of the cultural, educational and scientific life of Srebrenik. Throughout its development phases, the library never stopped cooperating with the various educational institutions of Srebrenik municipality.

Concluding remarks

The school system in Srebrenik developed within the context of all the events in this area in Bosnia and Herzegovina and the wider South Slavic region. The elementary school system in an organized form started to develop at the beginning of Ottoman rule. It can be said that first maktabas in the Srebrenik area start to develop only after the rise in population after the medieval town fell under Turkish rule (1512). There is very little information or material resources on the Srebrenik school system during the Turkish period. However, we did learn that there were four sybian maktabas in the Srebrenik area. There were no other schools, that is to say madrasas, in the area during this time, and this was the situation when the Austro-Hungarians came. A school in Jasenica was then founded in 1902/1903 after special instructions on building schools in the Sre-

brenik area were issued. The school in Jasenica was the only school that existed in the area during the Austro-Hungarian period, and maktab teaching was still present. The Great Maktab in Seona that was opened in 1912 was the most significant educational institution in this period. New schools were opened during the period of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and the Kingdom of Yugoslavia. The only school that was open since the very beginning of the new regime was the State Public School in Jasenica, which continued its work under the new conditions. This was still a four-year school. Other public elementary schools (in Srebrenik, Seona and Špionica) were founded in 1929. Before the end of the Kingdom of Yugoslavia, two maktab-ibtidai were built in Srebrenik, and these were to be attended by Muslim children before their public elementary school education. The expansion and development of the elementary school system in Srebrenik happened in the period from 1945 to 1990. In this time there were several stages of development that took place based on social and legal changes in the new state. These changes had a progressive tendency, which saw the move from an undeveloped four-year system to a six-year system and finally to a fully developed eight-year school system. Each stage saw new conceptual and organizational solutions. Immediately after the Second World War there were 14 four-year schools in Srebrenik, and in 1960 there were 19 of these. From the beginning of 1950 to the end of 1960s, seven six-year schools were formed and these represented a transitional solution. The 1960s and 70s were characterized by the opening of seven eight-year schools in all the areas of Srebrenik municipality (the first one was founded in Tinja in 1960/61). The last eight-year school built in this period was opened in 1988. The period after the Second World War was characterized by the rise of pre-school education in Srebrenik. The first pre-school institution was opened in 1975. This is when the school network in the Srebrenik area was almost completely developed, and the pre-school and elementary school system became united. When the "Džemal Bijedić" School Centre for Vocational Education was opened in 1977, the process of forming a school system in Srebrenik was completed. The education of adults after the Second World War was conducted through literacy courses, which a significant number of adults attended. The institutionalized and intensive education of adults started when the National University was opened in Srebrenik in 1961. The role and importance of this university can be seen through the work of the elementary school for adults, which was attended by many students. In addition, through its many courses and training programmes the university contributed to the development of economic life in Srebrenik and many other regions of Yugoslavia. Together with the school system, the librarian sector also developed. It all started with the founding of the first reading room in Gornji Srebrenik in 1953, and another in Srebrenik in 1963, which led to the opening of the National Library in 1972. The National University and the library cooperated with the schools in Srebrenik, and together they represented a unique foundation for the development of education and culture in this area.

References

- Basler, Đuro *Stari grad Srebrenik i problematika njegove restauracije* (*The Old Town of Srebrenik and its Restoration Issues*), in: Naše starine – Godišnjak Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Narodne republike Bosne i Hercegovine (Our Antiques – The yearbook of the Institute for Protection of Cultural Monuments and National Rarities of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina), no. IV, the National Museum of Sarajevo, 1957.
- Čurić, Hajrudin, *Školstvo u sjevernoistočnoj Bosni posljednjih decenija turske vladavine* (*School system in North-East Bosnia in the Last Decades of Turkish Rule*), in: Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne (Articles and materials for the cultural history of East Bosnia), the National Museum, Tuzla, 1958;
- Čurić, Hajrudin, *Muslimansko školstvo u BiH do 1918. (Muslim School System in Bosnia and Herzegovina until 1918)*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1983.
- Gajret: *The Journal of Gajret*: A cultural and educational society, no. 11, the 1st of June, Gajret, Sarajevo 1930.
- Handžić, Adem, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku* (*Tuzla and its Surrounding Areas in 16th Century*), Svjetlost, Sarajevo, 1975.
- Hodžić, Hazim, Nurkanović, Mustafa, Osmanović, Ishak, *Seonjački alimi i škole* (*Ulema and Schools of Seona*), Srebrenik municipality, Seona, 1999.
- Hodžić, Hazim, *Srebreničko srednje obrazovanje 1975 – 2000* (*The Secondary Education of Srebrenik 1975-2000*), Grin, Srebrenik, 2000;
- Kreševljaković, Hamdija, *Stari bosanski gradovi* (*The old Bosnian Towns*), in: Naše starine – Godišnjak Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Narodne republike Bosne i Hercegovine (Our Antiques-the yearbook of the Institute for Protection of Cultural Monuments and National Rarities of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina), no. I, Sarajevo, 1953.
- Levi, Giovanni, *On Microhistory*, in: Burke, Peter (ed.) *New Perspectives on Historical Writing*, Second edition, The Pennsylvania State University Press, University Park, Pennsylvania, 2001.
- Mužić, Vladimir, *Metodologija pedagoških istraživanja* (*The Methodology of Pedagogical Research*), Svjetlost, Sarajevo, 1973.
- Papić, Mitar, *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme austro-ugarske okupacije (1878 – 1918)* (*The school system in Bosnia and Herzegovina during the Austro-Hungarian occupation (1878 – 1918)*), Veselin Masleša, Sarajevo, 1972.
- Tafro, Derviš, *Iz istorije zaštite spomenika kulture u Bosni i Hercegovini do oslobođenja 1945* (*From the History of Protection of Cultural Monuments in Bosnia and Herzegovina to Liberation in 1945*), in: Naše starine – Godišnjak Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Narodne republike Bosne i Hercegovine (Our Antiques-the yearbook of the Institute for Protection of Cultural Monuments and National Rarities of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina), no. III, Sarajevo, 1956.

- Truhelka, Ćiro, *Naši gradovi – Svi opisi najljepših sredovječnih gradova Bosne i Hercegovine (Our Towns-All the Descriptions of the Most Beautiful Medieval Towns of Bosnia and Herzegovina)*, Naklada J. Studnička and others, Sarajevo, 1904.
- Tufekčić, Adnan, *Školstvo na području Srebrenika (School System in Srebrenik Area)*, Preporod, Srebrenik, 2003.
- Tursunović, Vahid, *Srebrenik kroz historiju (Srebrenik Throughout History)*, Bosnia Ars, Tuzla, 1997.
- Zbirka isprava (A collection of documents) G857/11, G1049/11, Arhiv Tuzlanskog kantona (Tuzla Canton Archives).

UDK 37.091.2:376.93/94:373.3

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prejeto: 2. 7. 2019

Staša Ivanec*

Temeljni dokumenti, ki so v pomoč učiteljem zgodovine pri delu z učenci z učnimi težavami v osnovni šoli

Basic documents aimed at helping history teachers in their work with pupils with learning disabilities in primary school

Izvleček

Prispevek kronološko prikazuje dokumente, ki so v pomoč učiteljem zgodovine pri delu z učenci z učnimi težavami: zakonodaja in programski dokumenti, učni načrt za zgodovino, učbeniki in priročniki (metodični priročniki za pouk zgodovine; priročniki z usmeritvami za delo z učenci z učnimi težavami ne glede na predmetno področje; zborniki prispevkov s primeri dobre poučevalne prakse). Empirični del prispevka se nanaša na izbrani izsek iz dvodelne pedagoške raziskave, pri kateri je bila uporabljena deskriptivna in kvazialno-neeksperimentalna metoda in pri kateri so sodelovali učitelji zgodovine: spletna anketa iz obdobja junija do sredine julija 2014, polstrukturirani intervjuji iz obdobja januar-februar 2015. Anketni rezultati kažejo, da učitelji zgodovine poznajo in upoštevajo temeljne nacionalne dokumente, ki nudijo podlago za delo z učenci z učnimi težavami. Intervjuji pa pojasnjujejo, da učitelji zgodovine pri svojem delu upoštevajo učni načrt za zgodovino, le-ta jim pomeni okvir delovanja, toda v ospredju njihovih prizadevanj in odločanj so učenci z učnimi težavami. Tudi navedeni dejstvi nakazujeta na uveljavitev sodobne integracijske šolske politike v slovenskih osnovnih šolah.

Abstract

The article chronologically presents the documents aimed at helping history teachers in their work with pupils with learning disabilities: legislation and programmatic documents, the history curriculum, textbooks and manuals (methodical manuals for teaching history; manuals with guidelines for working with pupils with learning difficulties, regardless of the subject; collections of papers with examples of good teaching practices). The empirical part of the article refers to a chosen section of a two-part pedagogical study, in which descriptive and causal non-experimental methods were used and which involved history teachers: an online survey from the period between June and mid-July 2014, and semi-structured interviews carried out between January and February 2015. The survey results show that history teachers are familiar with and take into account the basic national documents that offer a foundation for working with pupils with learning difficulties. The interviews show that history teachers adhere to the curriculum for history, which constitutes the framework of their activities, but at the forefront of their endeavours and decisions are pupils with learning difficulties. These two facts also point to the establishment of a modern integrational school policy in Slovenian primary schools.

* dr. Staša Ivanec, Osnovna šola dr. Franceta Prešerna Ribnica,
e-pošta: stasa.ivanec@guest.arnes.si

Ključne besede: pouk zgodovine, učenci z učnimi težavami, zakonodaja in dokumenti, učni načrt, učbeniki in priročniki

Key words: history lessons, pupils with learning difficulties, legislation and documents, curriculum, textbooks and manuals

Uvod

Sedanji šolski sistem v Republiki Sloveniji temelji na sodobni integracijsko-inkluzivni pedagoški paradigmi,¹ ki daje posebno pozornost specifičnim skupinam učencev v oddelku in individualnim razlikam med vsemi učenci z namenom kakovostnega poučevanja, pomoči in aktivnega vključevanja vseh učencev v delo in življenje oddelka. Tovrstna prizadevanja se nanašajo tudi na delo z učenci z učnimi težavami.²

Za doseg integracijsko-inkluzivne paradigme so na republiški ravni nastali dokumenti, ki naj bi jih pedagoški delavci osnovnih šol poznali in uporabljali pri poučevanju učencev z učnimi težavami. Da bi te dokumente podrobneje osvetlili in izpostavili njihovo pragmatično vrednost pri pedagoškem delu, jih predstavljamo v pričujočem prispevku. Splošno veljavni dokumenti so: šolska zakonodaja in temeljni strokovni dokumenti (koncepti, navodila, smernice), ki jih potrjuje Strokovni svet RS za splošno izobraževanje. Ker se v prispevku posebej osredotočamo na pouk zgodovine, pa ob navedenih dokumentih predstavljamo še učni načrt za zgodovino ter učbenike in raznovrstne priročnike, ki jih lahko uporabljajo tudi učitelji zgodovine. Sledi prikaz izsledka iz empirične pedagoške raziskave, izvedene za namene doktorske disertacije. Empirični izsek se nanaša izključno na raziskovalno vprašanje, koliko so temeljni zakonodajni in programski dokumenti (temeljni strokovni dokumenti, učni načrt za zgodovino, učbeniki in priročniki za učitelje zgodovine) v pomoč učiteljem zgodovine pri delu z učenci z učnimi težavami.³

1 Pojma integracija in inkluzija se v literaturi navadno pojavljata kot pomenski par, včasih tudi kot sopomenki, saj ni enotne definicije o obeh pojmi (procesih). Oba pojma (procesa) pomenita vključevanje otrok s posebnimi potrebami v običajne razmere vzgojno-izobraževalnega dela, pri čemer se najpogosteje navaja naslednja pomenska razlika: integracija je razumljena kot organizacijski ukrep, inkluzija pa »pedagoški, socialni in psihološki proces« oz. »popolnejši, kakovosten drugačen proces«, s katerim se vzpostavlja do vseh sprejemajoča kultura in se zagotavlja podpora vsakomur (Metod Resman, Dileme uresničevanja šolske integracije in inkluzije, *Sodobna pedagogika*, 52 (118), 2001, št. 5, str. 72–90).

2 Lidija Magajna in sod., *Koncept dela Učne težave v osnovni šoli*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2008.

3 Staša Ivanec, *Vloga in usposobljenost učiteljev za prepoznavanje in odpravljanje učnih težav pri pouku zgodovine v osnovni šoli*, Doktorska disertacija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2015.

Učenci z učnimi težavami v sodobni osnovnošolski zakonodaji

Šolska reforma, ki je na področju osnovnega šolstva uvedla devetletno osnovnošolsko izobraževanje (poprej osemletno) in sprejela integracijsko šolsko politiko,⁴ je bila uzakonjena leta 1996. V prispevku se zato najprej osredotočamo na zakonodajni okvir.

V Zakonu o osnovni šoli (ZOs) iz leta 1996 so bili učenci z učnimi težavami v 11. členu poimenovani kot del širše populacije otrok s posebnimi potrebami, v katero so spadali še *»otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govornimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci in otroci z motnjami vedenja in osebnosti, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje izobraževalnih programov z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene izobraževalne programe oziroma posebni program vzgoje in izobraževanja«*, pa tudi *»posebej nadarjeni učenci«*.⁵

V pomoč učencem z učnimi težavami je bilo z 12. členom zakona določeno prilagajanje metod in oblik vzgojno-izobraževalnega dela, pomoč pri dopolnilnem pouku ter vključitev v druge oblike individualne in skupinske pomoči. Podobno je veljalo za posebej nadarjene učence, za katere se je namesto 'dopolnilnega pouka' predvidel 'dodatni pouk'. Za druge učence s posebnimi potrebami so bile že v 11. členu (3. in 4. odstavek) predvidene različne usmeritve, in sicer: usmeritev v izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo (v nadaljevanju DSP), ki se izvaja v okviru rednega programa osnovne šole, usmeritev v prilagojeni izobraževalni program ali usmeritev v posebni program vzgoje in izobraževanja. Za navedenimi usmeritvami se skrivajo različne sistemske rešitve. Z usmeritvijo v določeni vzgojno-izobraževalni program pa otroci s posebnimi potrebami prejmejo tudi pravico do individualiziranih programov vzgoje in izobraževanja.⁶

Leta 2000 je bil sprejet Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP). Z njim je bila opredeljena pot usmeritve otrok s posebnimi vzgojno-izobraževalni potrebami v ustrezne programe vzgoje in izobraževanja ter načini in oblike izvajanja vzgoje in izobraževanja. Zakon za otroka s posebnimi potrebami šolske starosti navaja kot možne vrste programov vzgoje in izobraževanja: izobraževalni program s prilagojenim izvajanjem in DSP, prilagojeni izobraževalni program,⁷ posebni program vzgoje in izobraževanja ter vzgojni program (slednji se izvaja kot program s prilagojenim izvajanjem in DSP, pri čemer mora biti strokovna pomoč vsebinsko ustrezno oblikovana; v skrajnih primerih se izvede

4 Socialna integracija je bila na področju predšolske vzgoje prvič zakonsko opredeljena že leta 1980 (Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok, *Uradni list SRS*, št. 5/1980, 30. člen).

5 Zakon o osnovni šoli (ZOs), *Uradni list RS*, št. 12/1996, 11. člen, 2. odstavek.

6 Prav tam, 11. in 12. člen.

7 Prilagojeni izobraževalni programi se delijo na prilagojene programe z enakovrednim izobrazbenim standardom in prilagojene programe z nižjim izobrazbenim standardom, kar je v ZUOPP nakazano v 12. členu. V Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami iz leta 2011 (ZUOPP-1) pa je navedena delitev eksplicitno predstavljena v 5. členu (vrste programov).

oddaja otroka v zavod za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami). Izvajalci programov so šole ter zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, pod določenimi pogoji se organizirana vzgoja in izobraževanje lahko izvajata tudi na otrokovem domu ali v zasebnem zavodu.⁸ Toda za našo razpravo je najpomembnejši 2. člen ZUOPP, ki pri opredelitvi otrok s posebnimi potrebami v primerjavi z ZOsn ni navedel niti posebej nadarjenih učencev niti učencev z učnimi težavami. Namesto slednjih je ZUOPP v populacijo otrok s posebnimi potrebami uvrstil 'otroke s primanjkljaji na posameznih področjih učenja'.⁹ Pod tem pojmom pa so razumljeni učenci z zmernimi, težjimi in najtežjimi specifičnimi učnimi težavami oz. 's specifičnimi učnimi težavami višje stopnje', ki so usmerjeni v program osnovnošolskega izobraževanja s prilagojenim izvajanjem in DSP.¹⁰

Prva uradna podzakonska definicija primanjkljajev na posameznih področjih učenja je bila predstavljena leta 2003 s Pravilnikom o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami. Iz njega razberemo, da je učenec »lahko prepoznan kot otrok s primanjkljaji na posameznih področjih učenja le v primeru, ko so se izrazite učne težave pokazale že v dosedanjem šolanju in jih ni bilo mogoče odpraviti kljub prilagoditvam metod in oblik dela oziroma z vključevanjem v dopolnilni pouk in v druge oblike individualne in skupinske pomoči ...«.¹¹ Leta 2006 je bil navedeni kriterij še dodatno razčlenjen.¹²

Osnovnošolska zakonodaja se sproti posodablja.¹³ Tako je Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (ZOsn-H) iz leta 2011 določil nove člene (11., 12. in 12.a člen) in v njih ločeno opredelil izobraževanje nadarjenih učencev, učencev s posebnimi potrebami in izobraževanje učencev z učnimi težavami. Pri opredelitvi otrok s posebnimi potrebami se je ZOsn-H skliceval na ZUOPP, zato v njem niso več navedene skupine posebnih potreb, temveč le možne usmeritve v programe vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami.¹⁴ Za učence z učnimi težavami pa od tedaj velja, da so to »učenci, ki brez prilagoditev metod in oblik dela pri pouku težko dosegajo standarde znanja. Šole tem

8 Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP), *Uradni list RS*, št. 54/2000, 1., 5., 14., 16.–19. člen.

9 Prav tam, 2. člen.

10 Magajna in sod. 2008, str. 12–14.

11 Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami, *Uradni list RS*, št. 54/2003, VII. kriterij.

12 Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami, *Uradni list RS*, št. 25/2006, 3. člen.

13 Ivanec 2015, str. 55–92.

14 Zakon o spremembi in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (ZOsn-H), *Uradni list RS*, št. 87/2011, 3.–5. člen.

*učencem prilagodijo metode in oblike dela pri pouku ter jim omogočijo vključitev v dopolnilni pouk in druge oblike individualne in skupinske pomoči».*¹⁵

Leta 2011 je bil posodobljen tudi Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1).¹⁶ Slednji je vstopil v veljavo 1. septembra 2013.¹⁷ ZUOPP-1 je redefiniral skupino posebnih potreb, h kateri so bile dodane avtistične motnje, uveljavil je posodobljeno terminologijo, toda ohranil izraz 'otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja'. ZOUPP-1 je postavil nov vidik tudi pri definiranju DSP. Ta se lahko izvaja kot pomoč za premagovanje primanjkljajev, ovir oziroma motenj, kot učna pomoč in po novem tudi kot svetovalna storitev.¹⁸ Prek slednje naj bi se z vidika vključevanja in podpore učencu s posebnimi potrebami zagotavljala pomoč tudi njegovi socialni okolici, tj. družini, vrstnikom in strokovnim delavcem.¹⁹

Leta 2015 so bili v samostojnem dokumentu objavljeni posodobljeni kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami.²⁰

Leta 2017 je bil predstavljen nov predlog sprememb Zakona o osnovni šoli. Med drugim je bilo predlagano, da se obstoječa zakonska opredelitev pomoči učencem z učnimi težavami dopolni s terminologijo '*ter pomoč svetovalne službe*'. S tem je bila nakazana zakonodajalčeva namera po popolni uskladitvi zakonodajne in strokovne terminologije, predstavljene v Konceptu dela Učne težave v osnovni šoli.²¹

Predstavljeni zakoni in podzakonski akti so torej postavili okvir sodobnemu integracijsko-inkluzivnemu delovanju v osnovni šoli v Republiki Sloveniji. Integracija pa se uveljavlja tudi z drugimi podzakonski predpisi, ki se nanašajo na delo in življenje osnovne šole,²² s temeljnim Zakonom o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI),²³ ter s temeljnimi strokovnimi dokumenti, ki jih predstavljamo v nadaljevanju.

15 Prav tam, 5. člen.

16 Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1), *Uradni list RS*, št. 58/2011.

17 Zakon o spremembi Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1A), *Uradni list RS*, št. 90/2012.

18 ZUOPP-1 2011, 2. in 8. člen.

19 Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami, *Uradni list RS*, št. 88/2013, 6. člen.

20 Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2015. <https://www.zrss.si/pdf/Kriteriji-motenj-otrok-s-posebnimi-potrebami.pdf> (pridobljeno 20. 8. 2018).

21 Predlog predpisa, Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (ZOsn-J), 2017, 4. člen. http://www.zdruzenjeobcin.si/fileadmin/datoteke/2017/PREDLOGI_ZAKONOV_IN_DRUGIH_AKTOV/MIZS_ZOSNJ_18.5.2017.pdf in <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=8301> (pridobljeno 1. 8. 2018).

22 Npr. Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli, *Uradni list RS*, št. 52/2013.

23 Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) (neuradno prečiščeno besedilo). <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445> (pridobljeno 5. 10. 2019).

Temeljni strokovni dokumenti

Kot osrednja strokovna dokumenta pri delu z učenci z učnimi težavami navajamo Koncept dela Učne težave v osnovni šoli (v nadaljevanju Koncept dela)²⁴ in Navodila za prilagojeno izvajanje programa osnovne šole z dodatno strokovno pomočjo: Primanjkljaji na posameznih področjih učenja (v nadaljevanju Navodila).²⁵ Oba dokumenta sta bila objavljena leta 2008 v knjižni obliki.

Koncept dela je prinesel tako teoretično kot tudi praktično vrednost za kakovostno pedagoško delo z učenci z učnimi težavami. S teoretičnega vidika je pomemben, ker pojasnjuje temeljne koncepte za delo z učenci z učnimi težavami. Pri tem izpostavljamo koncept 'vključujoče šole' in koncept 'izvirni delovni projekt pomoči'. Prvi koncept stremi k sprejemanju in upoštevanju vsakega učenca kot individuuma, k vzpostavitvi spodbudnega učnega okolja ter soustvarjanju vzgojno-izobraževalnega procesa s strani učencev. Na opisani način želijo zagovorniki 'vključujoče šole' preprečiti šolsko neuspešnost mladih ter mladim omogočiti, da uspešno zaključijo svojo izobraževalno pot in se vključijo v svet dela in socialno življenje. Drugi koncept poudarja kakovost sodelovanja vseh udeležencev v konkretnem procesu pomoči, pri čemer je razrednik nosilec projekta, učenec z učnimi težavami pa osrednja oseba projekta pomoči. Učitelj in učenec z učnimi težavami sta v procesu pomoči dejavna sodelavca oz. soustvarjalca pomoči. Dogovori med njima in drugimi udeleženci projekta pomoči ter konkretna organizacija oz. oblike pomoči se zapišejo v individualni delovni načrt pomoči.²⁶

Praktično vrednost Koncepta dela lahko prepoznamo v pojasnitvi vzrokov za učne težave, opredelitvi učnih težav na splošne in specifične, razlikovanju nižje in višje stopnje težavnosti specifičnih učnih težav, predvsem pa v pojasnitvi osmih podskupin učnih težav.²⁷ Zanje so navedena tudi priporočila za poučevanje in pomoč oz. primeri dobre poučevalne prakse. Organizirana pomoč posameznemu učencu z učnimi težavami se sicer izvaja prek petstopenjskega kontinuuma pomoči: pomoč se prične na ravni učitelj–učenec znotraj matičnega oddelka (1.

²⁴ Magajna in sod. 2008.

²⁵ Stane Košir in sod., *Navodila za prilagojeno izvajanje programa osnovne šole z dodatno strokovno pomočjo: Primanjkljaji na posameznih področjih učenja*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2008.

²⁶ Magajna in sod. 2008, str. 5–7, 72–86.

²⁷ Koncept dela navaja naslednje podskupine učnih težav (UT): 1. lažje in zmerne specifične UT ter jezikovne težave (specifične bralne-napisovalne težave, specifične UT pri matematiki, dispraksija, specifični primanjkljaji na področju jezika), 2. UT zaradi motnje pozornosti in hiperaktivnosti (sem se uvrščajo tudi motnje pozornosti brez hiperaktivnosti), 3. UT pri učencih, ki počasneje usvajajo znanje oz. UT zaradi splošno upočasnjene razvoja, 4. UT zaradi slabše razvitih samoregulacijskih spretnosti pri samostojnem učenju, 5. UT zaradi pomanjkljive učne motivacije, 6. čustveno pogojene UT (zaradi anksioznosti, zaradi depresivnosti), 7. UT zaradi drugojezičnosti oz. večjezičnosti in socialno-kulturne drugačnosti, 8. UT zaradi eksistenčne socialno-ekonomske oviranosti in ogroženosti.

korak), postopoma se vanjo vključijo šolski svetovalni delavci (2. korak), izvajalci individualne in skupinske pomoči (3. korak) in zunanji strokovnjaki (4. korak). Sklepni korak kontinuuma pomoči predstavlja usmerjanje otroka v izobraževalni programa s prilagojenim izvajanjem in DSP (5. korak). V 1. in 2. koraku se zapiše individualni delovni projekt pomoči. Odločba o usmeritvi in individualizirani program iz 5. koraka kontinuuma pa ta projekt presežeta in omogočita učencu več prilagoditev in pomoči. Skrb za delo z učenci z učnimi težavami se sicer izvaja na vseh ravneh posamezne šole.²⁸

Navodila iz leta 2008 temeljijo na prehodnem dokumentu iz leta 2003, ki je vseboval pedagoške-didaktične predloge za kakovostnejše vzgojno-izobraževalno delo za vse podskupine posebnih potreb.²⁹ Toda mlajši dokument se osredotoča zgolj na poučevanje in pomoč učencev s primanjkljaji na posameznih področjih učenja. Z njim so predstavljena načela integrativne vzgoje in izobraževanja, vloga vsakega akterja pomoči posebej in podrobnejša definicija primanjkljajev. Dokument prinaša tudi koristne nasvete oz. konkretna navodila za poučevanje in pomoč učencem z vidika prostorske in časovne organizacije ter izvedbene ravni pouka in pomoči.³⁰

Napotke za delo z učenci z učnimi težavami najdemo tudi v dokumentih, kot so: *Koncept Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli* (1999),³¹ *Programske smernice za delo oddelčnega učiteljskega zbora in oddelčne skupnosti v osnovnih in srednjih šolah ter v dijaških domovih* (2005),³² *Programske smernice Svetovalna služba v osnovni šoli* (2008),³³ *Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole* (2012),³⁴ *Vključevanje otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem* (2017),³⁵ *Navodila za izvedbo nacionalnega*

28 Prav tam, str. 7–71. 90–91; glej tudi ZUOPP in ZUOPP-1.

29 *Navodila za izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za devetletno osnovno šolo*, Ljubljana: ZRSŠ, 2003. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/programi/Navodila_9-letna_OS.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).

30 Košir in sod. 2008.

31 Drago Žagar in sod., *Koncept Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli*, 1999. <https://www.zrss.si/zrss/wp-content/uploads/koncept-dela-z-nadarjenimi-ucenci.pdf> (pridobljeno 20. 8. 2018).

32 Jana Kalin in sod., *Programske smernice za delo oddelčnega učiteljskega zbora in oddelčne skupnosti v osnovnih in srednjih šolah ter v dijaških domovih*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2005. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_drugo/Programske_smernice_za_delo_ouz_in_os.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).

33 Gabi Čačinovič Vogrinčič in sod., *Programske smernice Svetovalna služba v osnovni šoli*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2008.

34 *Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2012. http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2015/programi/media/pdf/smernice/cistopis_Smernice_vkljucevanje_otrok_priseljencev.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).

35 *Vključevanje otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem*, Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2017, str. 2. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/Priseljenci/Vkljucevanje_otrok_priseljencev_v_VIZ_marec_2017.doc (pridobljeno 20. 8. 2018).

preverjanja znanja v osnovni šoli 2019/2020 (2019)³⁶ ter drugo.

Zakonodaja, obrazci, strokovne obrazložitve in priporočila za učinkovito pedagoško delo so predstavljeni tudi v priročniku *Delo z otroki s posebnimi potrebami, učnimi težavami in posebej nadarjenimi učenci*. Naročniki priročnika so sprotno obveščeni o vseh vsebinskih dopolnitvah.³⁷

Med temeljnimi strokovno-znanstvenimi deli navajamo še *Belo knjigo o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* iz leta 2011. Avtorji Bele knjige so na podlagi empiričnih spoznanj predlagali povečanje števila ur individualne in skupinske pomoči v osnovnih šolah: za oddelek učencev naj bi se tedensko namenilo pol ure pomoči učencem z učnimi težavami, pol ure pa nadarjenim učencem.³⁸ Veljavnost navedeni Beli knjigi poteče leta 2021, v pripravi pa je že nova Bela knjiga.³⁹

Učni načrt za zgodovino

Prvi sodoben učni načrt za zgodovino za devetletno osnovno šolo je bil sprejet leta 1998. Ta je bil leta 2000 objavljen tudi v knjižni obliki,⁴⁰ leta 2003 je izšel njegov drugi ponatis.⁴¹ Učni načrt je bil ciljno-vsebinsko zasnovan, pri čemer je vseboval tudi nekatere procesnorazvojne sestavine učnih načrtov. Pri izboru učnih vsebin so avtorji upoštevali predhodni učni načrt iz leta 1994, za katerega so bile sicer že značilne posodobljene učne vsebine.⁴² Prvi sodoben učni načrt je bil nato dopolnjen še »z operativnimi učnimi cilji, ki na eni strani izražajo usmeritve pouka zgodovine, na drugi strani pa določeno standardizacijo, in katalogom znanja«.⁴³ Navedeni katalog vsebuje seznam temeljnih in minimalnih standar-

36 Navodila za izvedbo nacionalnega preverjanja znanja v osnovni šoli 2019/20, Ljubljana: Državni izpitni center, Zavod RS za šolstvo, 2019. <https://www.ric.si/mma/Navodila%20za%20izvedbo%20NPZ%202019%202020/2019101621545372/> (pridobljeno 5. 11. 2019).

37 *Delo z otroki s posebnimi potrebami, učnimi težavami in posebej nadarjenimi učenci, Praktično gradivo s strokovnimi napotki in konkretnimi primeri dejavnosti*, Maribor: Forum Media, 2014–2019. <https://www.zfm.si/vzgoja-in-izobrazevanje/delo-z-otroki-s-posebnimi-potrebami-ucnimi-tezavami-in-posebej-nadarjenimi-ucenci.html> (pridobljeno 1. 6. 2019).

38 Janez Krek (ur.), Mira Metljak (ur.), *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2011, str. 6, 136–137. http://pefprints.pef.uni-lj.si/1195/1/bela_knjiga_2011.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).

39 MIZŠ, Minister dr. Pikalo gost izobraževalnega seminarja SVIZ za zaupnike, 11. 2. 2019. http://www.mizs.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/10639/ (pridobljeno 15. 6. 2019).

40 Božo Repe in sod., *Učni načrt, Program osnovnošolskega izobraževanja, Zgodovina (1. natis)*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, 2000.

41 Božo Repe in sod., *Učni načrt, Program osnovnošolskega izobraževanja, Zgodovina (2. natis)*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, 2003.

42 V obdobju 1991–1994 je bila za Slovenijo značilna intenzivna prenova osnovnošolskega pouka zgodovine v smislu posodobitve učnih vsebin in ciljev (Repe in sod. 2003, str. 6), kar se odraža tudi v objavi naslednjih dveh dokumentov: Katalog znanja iz zgodovine v osnovni šoli iz leta 1992 ter Učni načrt za zgodovino v osnovni šoli iz leta 1994 (Danijela Trškan, *Krajevna zgodovina v učnih načrtih in učbenikih za zgodovino 1945–2005*, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2008, str. 59–60).

43 Repe in sod. 2003, str. 6.

dov znanja po razredih ter seznam temeljnih standardov znanja ob zaključku poučevanja predmeta.⁴⁴

Avtorji prvega sodobnega učnega načrta so v uvodni opredelitvi predmeta poudarili vzgojno-izobraževalno funkcijo pouka zgodovine. Pri tem so pojasnili, da pouk zgodovine pripomore ne samo k oblikovanju zgodovinskega mišljenja, temveč tudi k učenčevemu osebnostnem razvoju, k razvijanju občutka pripadnosti skupnosti ter razumevanju in spoštovanju različnosti. Ne nazadnje, pouk zgodovine pripomore k oblikovanju »učenčevih pozitivnih navad, izražanja in bralne kulture, kar je pomembno za življenje in za učenje«. ⁴⁵ K navedenemu so stremeli tudi splošni cilji predmeta.⁴⁶ V poglavju Specialnodidaktična priporočila pa sta se svetovali metodološka pestrost in upoštevanje individualnih razlik med učenci oz. individualizacija pouka zgodovine.⁴⁷

Od leta 2006 dalje se je nadaljevalo vsebinsko in metodično posodabljanje osnovnošolskih in tudi srednješolskih učnih načrtov.⁴⁸ Strokovni svet RS za splošno izobraževanje je leta 2008 določil tudi posodobljen osnovnošolski učni načrt za zgodovino, 17. februarja 2011 pa se je seznanil z njegovimi vsebinskimi in redakcijskimi popravki.⁴⁹ Redakcije so bili deležni tudi učni načrti za druge osnovnošolske predmete.⁵⁰

S šolskim letom 2011/12 se je v osnovnem šolstvu začelo sistematično uvajanje posodobljenih učnih načrtov. Ti so se sprva izvajali le v določenih razredih, v primeru učnega načrta za zgodovino v 6. in 7. razredu osnovne šole.⁵¹ Projekt po-

44 Prav tam, str. 37–48.

45 Prav tam, str. 5.

46 Prav tam, str. 7–8.

47 Prav tam, str. 34.

48 Danijela Trškan, Pregled glavnih vsebinskih sprememb pri predmetu zgodovina v osnovnih in srednjih šolah od leta 1991 naprej, s poudarkom po letu 2006, *Zgodovinski časopis*, 65, 2011a, št. 3–4, str. 482–499.

49 Vojko Kunaver in sod., *Učni načrt, Program osnovna šola, Zgodovina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2011, str. 2. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf (pridobljeno 27. 7. 2013).

50 Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, *Sklepi 114. seje Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje*, 12. 6. 2008, 2008.

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/strokovni_sveti/vladni/pdf/splosno_sklep_114.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).

Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, *Sklepi 139. seje Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje*, 27. 1. 2011, 2011.

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/strokovni_sveti/vladni/pdf/splosno_sklep_139.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).

Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, *Sklepi 140. seje Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje*, 17. 2. 2011, 2011.

http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/strokovni_sveti/vladni/pdf/splosno_sklep_140.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).

Damijan Štefanc, Od standardov znanja do pričakovanih rezultatov – in nazaj?, *Sodobna pedagogika*, 63, 2012, št. 2, str. 16–51.

51 Petra Mlakar, *Posodobljeni učni načrti za osnovno šolo*, Dnevnik, 24. 5. 2011. <https://www.dnevnik.si/1042446874> (pridobljeno, 13. 8. 2018).

sodabljanja osnovnošolskih učnih načrtov je bil uradno zaključen 1. julija 2013.⁵² Šolskim letom 2013/14 so posodobljeni učni načrti stopili v polno veljavo.

Vsebinske in strukturne spremembe posodabljanja učnih načrtov se odražajo tudi v končni verziji posodobljenega učnega načrta za zgodovino. Izmed novosti posebej navajamo razdelitev operativnih ciljev in vsebin na obvezne in izbirne. Zanje so navedeni tudi 'standardi znanja' in 'minimalni standardi znanja'. Izraz 'standard znanja' je nadomestil poprejšnje 'temeljne standarde znanja'.⁵³

Posodobljeni učni načrt za zgodovino je učnociljno in procesnorazvojno zasnovan. V uvodni opredelitvi predmeta je pojasnjeno, da pouk zgodovine prispeva k razumevanju življenja v okviru določenih zgodovinskih mejnikov, hkrati pa pripomore k spoznavanju in razumevanju sebe kot posameznika in kot člana skupnosti.⁵⁴ K sprejemanju lastne odgovornosti, upoštevanju drugačnosti in enakopravnosti nagovarjajo tudi naslednji splošni učni cilji:

- »razvijati pozitiven odnos do ljudi s posebnimi potrebami«;
- »razvijati dojemljivost za vrednote, pomembne za življenje v sodobni demokratični družbi: strpnost v medsebojnih stikih in odnosih, spoštovanje drugačnosti in različnosti, medsebojno sodelovanje, spoštovanje človekovih pravic in demokratičnega državljanstva;
- pripravljati se na samostojno in odgovorno ravnanje v življenju kot posamezniki in kot člani lokalne skupnosti in družbe«.⁵⁵

V poglavju Didaktična priporočila, podpoglavje Uresničevanje ciljev predmeta, se poudarja upoštevanje učenčevega predznanja, pomen razvijanja različnih vrst znanja in kompetenc, izgrajevanja vseživljenjskega znanja, didaktična raznolikost ter samostojna in dejavna vloga učenca. Pri izboru izbirnih učnih tem naj bi bili upoštevani interesi učencev. Učiteljeva vloga je posredovanje znanja, mentorstvo, svetovanje in usmerjanje učencev, učenci pa naj bi imeli možnost aktivnega sodelovanja in možnost izvirnih predstavitev rezultatov svojih prizadevanj. Z upoštevanjem navedenega se snuje individualizacija pouka zgodovine. V podpoglavju Individualizacija in diferenciacija pa učni načrt za zgodovino poudarja izvajanje notranje diferenciacije v vseh didaktičnih etapah, tudi pri preverjanju in ocenjevanju znanja. Pri tem posebno pozornost posveča specifičnim skupinam učencev in posameznikom ter navede temeljne strokov-

52 Igor Lipovšek, *Zaključna konferenca o posodabljanju učnih načrtov in pouka*, SIO, 2. 7. 2013. http://www.sio.si/no_cache/sio/novice/novica/article/2419/ (pridobljeno 2. 8. 2013).

53 Kunaver in sod. 2011.

Standarde znanja lahko razumemo »kot stopnjo doseganja učnih ciljev«, minimalne standarde znanja kot »minimalno zahtevnostno raven znanja«. Minimalni standardi znanja so v učnem načrtu zapisani z odebelenim tiskom (Vilma Brodnik, *Posodobljeni učni načrt za zgodovino, Posodobitve pouka v osnovnošolski praksi: Zgodovina* (ur. Vilma Brodnik), Ljubljana 2013, str. 13. <https://www.zrss.si/digitalnknjiznica/Posodobitve%20pouka%20v%20osnovno%C5%A1olski%20praksi%20ZGODOVINA/files/assets/basic-html/index.html#page15> (pridobljeno 1. 8. 2018).

54 Kunaver in sod. 2011, str. 4.

55 Prav tam, str. 6.

ne dokumente⁵⁶ za njihovo kakovostno poučevanje.⁵⁷ Posodobljeni učni načrt za zgodovino iz leta 2011 je še vedno veljaven.⁵⁸

Učbeniki in priročniki za učitelje

Sestavine učnega načrta se odražajo v zasnovah učbenikov za zgodovino.⁵⁹ Navedeno dokazuje že sama struktura sodobnih učbenikov. Kajti v učbenikih, izdanih po letu 2011, je že na prvi pogled razvidno, katere učbeniške vsebine so po učnem načrtu opredeljene kot obvezne in katere kot izbirne. To lahko razberemo iz kazal in iz oznak v naslovih poglavij ali podpoglavij, ponekod tudi iz barvne strukture učbeniških poglavij.⁶⁰

⁵⁶ V posodobljenem učnem načrtu za zgodovino so navedeni: Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci, Koncept dela Učne težave v osnovni šoli, Navodila za prilagojeno izvajanje programa osnovne šole za DSP: Primanjkljaji na posameznih področjih učenja in Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah (Kunaver in sod. 2011, str. 41). Slednji dokument so leta 2012 nadomestile Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole.

⁵⁷ Prav tam, str. 40–41.

⁵⁸ V šolskem letu 2019/20 za večino obveznih predmetov še vedno veljajo posodobljeni učni načrti iz leta 2011. Izjeme so: novi učni načrt za tuji jezik v 2. in 3. razredu iz leta 2013, ponovno posodobljena učna načrta za angleščino in nemščino iz 2016 ter učni načrt za slovenščino, posodobljen leta 2018, ki je v veljavo vstopil 1. 9. 2019 (MIZŠ, Učni načrti – Posodobljeni učni načrti obveznih predmetov v osnovni šoli. http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/osnovno_solstvo/ucni_nacrti/ (pridobljeno 5. 10. 2019); Pevec Semec, Katica (ur.) in sod., *Učni načrt, Program osnovna šola, Tuji jeziki v 2. in 3. razredu*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, 2013. http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_TJ_2_in_3_razred_OS.pdf (pridobljeno 5. 10. 2019); Eržen, Vineta in sod., Lesničar, Barbara (ur.), *Učni načrt, Program osnovna šola, Angleščina*, Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, 2016. http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_anglescina.pdf (pridobljeno 5. 10. 2019); Kač, Liljana (ur.), Volčanšek, Susanne, Ramšak, Suzana, *Učni načrt, Program osnovna šola, Nemščina*, Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, 2016. http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_nemscina.pdf (pridobljeno 5. 10. 2019); Poznanovič Jezeršek, Mojca in sod., *Učni načrt, Program osnovna šola, Slovenščina*, Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, 2018. http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina.pdf (pridobljeno 5. 10. 2019).

⁵⁹ Danijela Trškan, Didaktično-metodična struktura sodobnih učnih načrtov za srednješolsko zgodovino v Sloveniji, Franciji, Veliki Britaniji in mednarodnih šolah, *Zgodovinski časopis*, 55, 2001, št. 2, str. 257–258.

⁶⁰ Npr. Aleš Gabrič, Marjan Rode, Tadeja Galonja, Ervin Dolenc, *Koraki v času 9, Učbenik za zgodovino v 9. razredu osnovne šole*, Ljubljana: DZS, 2013; Olga Janša Zorn, Matija Zorn, Darja Mihelič, *Koraki v času 7, Učbenik za zgodovino v 7. razredu osnovne šole*, Ljubljana: DZS, 2015; Andrej Krumpak, *Stari in srednji vek, Zgodovina za 7. razred osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan, 2015; Andrej Krumpak, *Novi vek, Zgodovina za 8. razred osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan, 2016; Jelka Miranda Razpotnik, Damjan Snoj, *Raziskujem preteklost 7, Učbenik za zgodovino v 7. razredu osnovne šole*, Ljubljana: Rokus Klett, 2015; Helena Verdev, *Raziskujem preteklost 6, Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole*, Ljubljana: Rokus Klett, 2016.

Zaradi obstoja različnih založb se lahko osnovne šole samostojno odločajo, katere učbenike bodo uporabljale. Primernost učbenikov sicer predhodno potrdi Strokovni svet RS za splošno izobraževanje.⁶¹ Založbe ob učbeniku izdajo tudi metodične priročnike za kakovostnejšo uporabo izbranega učbenika in/ali delovnega zvezka. Število tovrstnih priročnikov se v 21. stoletju povečuje. Ob tem je treba navesti še splošne priročnike za pouk zgodovine, vsebinsko-tematske priročnike in metodične pripomočke, ki nastajajo pod peresi fakultetnih profesorjev in drugih strokovnjakov s področja didaktike zgodovine in tudi učiteljev zgodovine.⁶² Čeprav se priročniki za pouk zgodovine ne nanašajo izključno na delo z učenci z učnimi težavami, temveč na kakovostno pedagoško delo z vsemi učenci oddelka, se iz njih pridobijo usmeritve za pedagoško delo z učenci z učnimi težavami.

V drugem sklopu predstavljamo priročnike in zbornike prispevkov, ki jih objavljajo strokovnjaki različnih strok z vidika poučevanja otrok z učnimi težavami, pa tudi nadarjenih otrok in otrok s posebnimi vzgojno-izobraževalnimi potrebami, ne glede na predmetno področje, ter prispevke in samostojne zbornike prispevkov, ki vsebujejo primere uspešnih poučevalnih praks iz osnovnošolskega vsakdana za poučevanje otrok z učnimi težavami.⁶³ Primere dobrih poučevalnih praks pri pouku zgodovine in tudi pri drugih predmetnih področjih lahko najdemo tudi v diplomskih, magistrskih in doktorskih delih.⁶⁴

61 Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, *Sklepi 192. seje Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje*, 24. 5. 2018, 2018, sklep 2.

http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_razvoj_in_kakovost_izobrazevanja/sektor_za_razvoj_izobrazevanja/strokovni_sveti/strokovni_svet_rs_za_splosno_izobrazevanje/ (pridobljeno 20. 8. 2018).

62 Danijela Trškan, Pregled priročnikov za učitelje zgodovine v osnovnih in srednjih šolah od leta 1955 do leta 2010, *Trojarjev zbornik* (ur. Danijela Trškan), Ljubljana 2011b, str. 499–512.

Glej tudi: Vilma Brodnik (ur.), *Posodobitve pouka v osnovnošolski praksi, Zgodovina*, Ljubljana: ZRSŠ, 2013. <https://www.zrss.si/digitalnaknjiznica/Posodobitve%20opouka%20v%20osnovno%C5%A1olski%20praksi%20ZGODOVINA/files/assets/basic-html/index.html#page1> (pridobljeno 1. 8. 2018); Drago Potočnik, Sodobne učne metode pri pouku zgodovine, *Annales*, 27, 2017, št. 4, str. 837–850; Danijela Trškan, *Didaktika zgodovine 1996–2016 (Prispevki k zgodovini v šoli)*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2016.

63 Npr. Drago Žagar, *Drugačni učenci*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012; Cirila Peklaj, *Učenci z učnimi težavami v šoli in kaj lahko stori učitelj*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012; Zoran Pavlovič (ur.), *60 let podpore pri vzgoji, učenju in odrasčanju, Zbornik strokovnega simpozija ob 60-letnici Svetovalnega centra*, Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše Ljubljana, 2015. http://www.scoms-lj.si/_pubfiles/Zbornik-SC-za_net.pdf (pridobljeno 15. 6. 2019); Milena Košak Babuder in sod. (ur.), *Specifične učne težave – sopoavljanje težav in možnosti za uresničevanje pozitivnih izidov : zbornik prispevkov / 5. mednarodna konferenca o specifičnih učnih težavah*, Ljubljana, 28.–29. 9. 2018, Ljubljana: Društvo Bravo – društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami, 2018. <https://drive.google.com/file/d/1HOH-zmELfcPxR-CL2bjqPbWsvDeqijuP/view> (pridobljeno 15. 6. 2019); Sandra Križnar (ur.), *Pomoč učencem z učnimi težavami v osnovni šoli, Primeri uspešnih praks v osnovni šoli*, Ljubljana: Supra, zavod za izobraževanje, 2018.

64 Cobiss+, Rezultati iskanja. <https://plus.si.cobiss.net/opac7/bib/search?q=pouk+zgodovine%C4%8Dne+te%C5%BEave&db=fflj&mat=allmaterials> (pridobljeno 15. 6. 2019).

Koliko so predstavljeni temeljni zakonodajni in programski dokumenti v pomoč učiteljem zgodovine pri delu z učenci z učnimi težavami?

V teoretičnem delu predstavljeni dokumenti so večinoma dosegljivi na slovenskih spletnih straneh in so tako dosegljivi celotni pedagoški stroki in javnosti. V empirični raziskavi, izvedeni na nacionalni ravni za namene doktorske disertacije,⁶⁵ smo se med drugim osredotočili na raziskovalno vprašanje: Koliko so temeljni zakonodajni in programski dokumenti v pomoč učiteljem zgodovine pri delu z učenci z učnimi težavami? Pri tem so pod pojmom programski dokumenti mišljeni temeljni strokovni dokumenti, ki jih potrjuje Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, učni načrt za zgodovino ter učbeniki za zgodovino in priročniki za učitelje zgodovine.

V raziskavi sta bili uporabljeni deskriptivna in kavzalna-neeksperimentalna metoda empiričnega pedagoškega raziskovanja.⁶⁶ Pri tem je treba izpostaviti, da smo metodologijo kvantitativne raziskave⁶⁷ dopolnili s kvalitativnimi raziskovalnimi postopki.⁶⁸ Empirična raziskava je bila izvedena v dveh delih. Od 1. 6. do 15. 7. 2014 sta vzporedno potekali spletni anketi za učitelje zgodovine in druge strokovne delavce (šolski svetovalni delavci, učitelji individualne in skupinske pomoči ter učitelji za DSP). Raziskovalni vzorec učiteljev zgodovine predstavlja 73 anketiranih oseb, vzorec drugih strokovnih delavcev pa 153 anketirancev. V drugi fazi so v obdobju januar–februar 2015 potekali polstrukturirani intervjuji. Pri teh je sodelovalo sedem učiteljev zgodovine, sedem drugih strokovnih delavcev in starši petih učencev s primanjkljaji na posameznih področjih učenja. Vzorci so bili neslučajnostno izbrani: spletni anketi in namensko-priložnostni izbor intervjuvancev.

Iz navedene empirične raziskave povzemamo zgolj odgovore učiteljev zgodovine na peto vsebinsko anketno vprašanje in odgovore sedmih učiteljev zgodovine na tretje vprašanje iz polstrukturiranih intervjujev. Anketno vprašanje se je glasilo: »Koliko so vam pri delu z učenci z učnimi težavami v pomoč navedeni dokumenti?« Kot odgovor so učitelji zgodovine izbirali med ocenami 1 – nič, 2 – malo, 3 – srednje, 4 – precej, 5 – zelo. Ob tem so imeli tudi možnost izbire 0 – dokumenta ne poznam. Na vprašanje je odgovorilo 66 oz. 67 anketirancev.⁶⁹

65 Ivanec 2015.

66 Sagadin, Janez, *Razprave iz pedagoške metodologije*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 1991.

67 Majda Cencič, *Kako poteka pedagoško raziskovanje, Primer kvantitativne empirične neeksperimentalne raziskave*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009; Boris Kožuh, *Statistične metode v pedagoškem raziskovanju*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2009.

68 Blaž Mesec, *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*, Ljubljana: Visoka šola za socialno delo, 1998, str. 10; Janez Vogrinc, *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2008.

69 Manjši numerus, kot je v vzorcu, pripisujemo obsežnosti ankete.

Skladno z odgovori je v tabeli 1 razvidna razvrstitev dokumentov, glede na aritmetično sredino.

Povprečje nad 3,0 je bilo ugotovljeno pri šestih dokumentih, kar potrjuje, da anketirani učitelji zgodovine praviloma uporabljajo temeljne zakonodajne in programske dokumente ter so jim ti v podporo. Kot najbolj koristne dokumente pri delu z učenci z učnimi težavami pri pouku zgodovine je večina učiteljev zgodovine ocenila učbenike in priročnike za učitelje zgodovine ($x = 3,35$). Na drugem mestu sledijo Navodila za prilagojeno izvajanje programa osnovne šole z DSP ($x = 3,30$), ki so namenjena za pomoč pri poučevanju učencev s primanjkljaji na posameznih področjih učenja (to so učenci z DSP). Na tretjem mestu je učni načrt za zgodovino ($x = 3,18$) in na četrtem Koncept dela Učne težave v osnovni šoli ($x = 3,08$).

Tabela 1: Odgovori učiteljev zgodovine, koliko so jim navedeni dokumenti v podporo pri delu z učenci z učnimi težavami (razvrščeno, glede na aritmetično sredino)

Dokumenti	n	min	maks	x	SD	M _o	M _e	rang
Učbeniki in priročniki za učitelje zgodovine	66	0	5	3,35	1,42	5	3,5	1
Navodila za prilagojeno izvajanje programa osnovne šole z DSP (Otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja)	67	0	5	3,30	1,27	3	3	2
Učni načrt za zgodovino	67	0	5	3,18	1,28	3	3	3
Koncept dela Učne težave v osnovni šoli	66	0	5	3,08	1,38	3	3	4
Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci: koncept	67	0	5	3,04	1,31	3	3	5
Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami	67	1	5	3,01	1,07	3	3	6
Zakon o osnovni šoli	67	1	5	2,67	1,17	2	3	7
Programske smernice za delo oddelčnega učiteljskega zbora in oddelčne skupnosti ...	66	0	5	2,64	1,42	2 in 3	3	8
Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole	67	0	5	2,10	1,37	2	2	9
Ustava Republike Slovenije	67	0	5	1,70	1,02	1	1	10

Iz tabele 2 je razvidno, v kolikšni meri so se anketirani učitelji zgodovine odločili za izbor ocene o (dokumenta ne poznam). Pri večini dokumentov je izbor te ocene pod 10 odstotki oz. celo pod 5 odstotki. Pri ZUOPP in Zakonu o osnovni šoli se pravzaprav ni nihče odločil za oceno o. Podatek je spodbuden, saj zopet dokazuje, da učitelji zgodovine praviloma poznajo izbrane temeljne zakonodajne in programske dokumente. Iz obeh tabel lahko še razberemo, da učitelji zgodovine nekoliko raje izbirajo med dokumenti s konkretnimi pedagoškimi usmeritvami za pedagoško delo s splošno populacijo ali specifično skupino učencev (učne težave, nadarjeni) kot splošne dokumente.

Učitelji zgodovine so imeli možnost navesti tudi druge dokumente, s katerimi si pomagajo pri delu z učenci z učnimi težavami. Pod rubriko '*drugo*' sta bili po enkrat označeni le oceni 3 (srednje) in 5 (zelo), toda imen dodatnih dokumentov anketiranci niso navedli, zato ne moremo o drugih dokumentih ničesar sklepati.

V raziskavi smo ugotavljali tudi statistično pomembne razlike v odgovorih učiteljev zgodovine, glede na različne dejavnike, ki pa jih tukaj posebej ne navedemo.

Tabela 2: Odgovori učiteljev zgodovine, koliko so jim navedeni dokumenti v podporo pri delu z učenci z učnimi težavami (strukturni odstotki)

		0	1	2	3	4	5	Skupaj
Učbeniki in priročniki ...	f	4	2	11	16	16	17	66
	f %	6,1	3,0	16,7	24,2	24,2	25,8	100,0
Navodila ... (PPPU)	f	2	3	12	19	18	13	67
	f %	3,0	4,5	17,9	28,4	26,9	19,4	100,0*
Učni načrt	f	1	5	15	19	14	13	67
	f %	1,5	7,5	22,4	28,4	20,9	19,4	100,0*
Koncept dela Učne težave v OŠ	f	5	3	11	20	17	10	66
	f %	7,6	4,5	16,7	30,3	25,8	15,2	100,0*
Koncept ...delo z nadarjenimi učenci	f	2	7	12	21	15	10	67
	f %	3,0	10,4	17,9	31,3	22,4	14,9	100,0*
ZUOPP	f	0	3	20	25	11	8	67
	f %	0,0	4,5	29,9	37,3	16,4	11,9	100,0
ZOsni	f	0	11	22	17	12	5	67
	f %	0,0	16,4	32,8	25,4	17,9	7,5	100,0
Prog. smernice za delo odd. učit. zbora	f	6	8	16	16	14	6	66
	f %	9,1	12,1	24,2	24,2	21,2	9,1	100,0*
Smernice za vključevanje otr. priseljencev	f	10	12	20	14	8	3	67
	f %	14,9	17,9	29,9	20,9	11,9	4,5	100,0
Ustava RS	f	1	37	16	8	4	1	67
	f %	1,5	55,2	23,9	11,9	6,0	1,5	100,0

Legenda: 0 – dokumenta ne poznam, 1 – nič, 2 – malo, 3 – srednje, 4 – precej, 5 – zelo

* Zaradi zaokroževanja vsota vmesnih odstotkov ni 100,0.

Pri *intervjujih z učitelji zgodovine* smo učitelje zgodovine vprašali, kako si lahko pri delu z učenci z učnimi težavami pomagajo z veljavnimi učnimi načrti. Odgovore smo analizirali skladno s kvalitativno analizo. Pri tem sta se izoblikovali dve kategoriji: 'sestava učnega načrta za zgodovino' in 'vloga učitelja'.

Tabela 3: Definiranje kategorij

1. kategorija: sestava učnega načrta za zgodovino	minimalni standardi znanja (MSZ), cilji, standardi znanja, obvezne in izbirne teme, spretnosti in veščine, pomemben podporni dokument, orientacijski okvir
2. kategorija: vloga učitelja	individualizacija, prilagajanje standardov znanja učencu, upoštevanje učenčevega izražanja, upoštevanje raznolikosti učencev, poznavanje učnih stilov učenca, praktično delo, predstavitev MSZ staršem, predstavitev in upoštevanje kriterijev ocenjevanja znanja, različni načini ocenjevanja znanja

S pomočjo kodiranja in definiranja kategorij smo spoznali, da je učni načrt za zgodovino učiteljem zgodovine pomemben dokument pri delu z učenci z učnimi težavami. Vsi intervjuvani učitelji zgodovine so iz njega poudarili minimalne standarde znanja, ob tem pa predstavili tudi preostale segmente veljavnega učnega načrta (1. kategorija). Hkrati se je izkazala neprecenljiva vloga samega učitelja zgodovine, ki aktivno izbira in se odloča med sestavinami učnega načrta ter ga uresničuje na način, ki je primeren konkretnemu učencu z učnimi težavami (2. kategorija). Povzamemo lahko, da intervjuvanim učiteljem zgodovine učni načrt predstavlja »okvir delovanja«, toda osnova njihovih pedagoških prizadevanj in delovanja je vsak učenec posebej.

Sklep

V prispevku so predstavljeni dokumenti, s katerimi se je uveljavila sodobna integracijska šolska politika. Iz njih je možno razbrati tudi konkretne napotke za delo z učenci z učnimi težavami. Toda posodabljanje tovrstne literature, tako zakonodajne kot programske, dokazuje, da je vzgojno-izobraževalni sistem živ sistem, ki se nenehoma spreminja in razvija. Sprotno posodabljanje dokumentov še nakazuje, da se iskanje poti in načinov za kakovostno poučevanje vseh otrok, zlasti pa otrok z učnimi težavami, nikoli ne konča. Izsek iz empirične raziskave sicer nakazuje, da učitelji zgodovine predstavljene dokumente praviloma poznajo ter so jim v pomoč. S tem se nakazuje tudi sprejetje sodobne integracijske šolske politike v slovenskih osnovnih šolah. Čas pa bo pokazal, v kolikšni meri je sodobna integracijsko-inkluzivna miselnost tudi dolgoročno oprijemljiva. Morda današnja pedagoška paradigma, ki v ospredje vzgojno-izobraževalnega procesa postavlja posameznika in njegove posebnosti, že jutri postane 'zastarela' miselnost ali pa se le skrije za oblak novih pedagoških idej ter se nekoč kot svetla zvezda znova pojavi na pedagoškem obzorju.

Viri in literatura

- Brodnik, Vilma (ur.), *Posodobitve pouka v osnovnošolski praksi, Zgodovina*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2013. <https://www.zrss.si/digitalnaknjiznica/Posodobitve%20pouka%20ov%20osnovno%C5%A1olski%20praksi%20ZGODOVINA/files/assets/basic-html/index.html#page1> (pridobljeno 1. 8. 2018).
- Cencič, Majda, *Kako poteka pedagoško raziskovanje, Primer kvantitativne empirične neeksperimentalne raziskave*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2009.
- Cobiss+, Rezultati iskanja. <https://plus.si.cobiss.net/opac7/bib/search?q=pouk+zgodovine%2C+u%C4%8Dne+te%C5%BEave&db=fllj&mat=allmaterials> (pridobljeno 15. 6. 2019).
- Čačinovič Vogrinčič, Gabi in sod., *Programske smernice Svetovalna služba v osnovni šoli*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2008.
- Delo z otroki s posebnimi potrebami, učnimi težavami in posebej nadarjenimi učenci, Praktično gradivo s strokovnimi napotki in konkretnimi primeri dejavnosti*, Maribor: Forum Media, 2014–2019. <https://www.zfm.si/vzgoja-in-izobrazevanje/delo-z-otroki-s-posebnimi-potrebami-ucnimi-tezavami-in-posebej-nadarjenimi-ucenci.html> (pridobljeno 1. 6. 2019).
- Eržen, Vineta in sod., Lesničar, Barbara (ur.), *Učni načrt, Program osnovna šola, Angleščina*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, 2016. http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_anglescina.pdf (pridobljeno 5. 10. 2019).
- Gabrič, Aleš, Rode, Marjan, Galonja, Tadeja, Dolenc, Ervin, *Koraki v času 9, Učbenik za zgodovino v 9. razredu osnovne šole*, Ljubljana: DZS, 2013. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_drugo/Programske_smernice_za_delo_ouz_in_os.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).
- http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/strokovni_sveti/vladni/pdf/splosno_sklep_114.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).
- http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/strokovni_sveti/vladni/pdf/splosno_sklep_140.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).
- http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_razvoj_in_kakovost_izobrazevanja/sektor_za_razvoj_izobrazevanja/strokovni_sveti/strokovni_svet_rs_za_splosno_izobrazevanje/ (pridobljeno 20. 8. 2018).
- Ivanec, Staša, *Vloga in usposobljenost učiteljev za prepoznavanje in odpravljanje učnih težav pri pouku zgodovine v osnovni šoli, Doktorska disertacija*, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2015.
- Janša Zorn, Olga, Zorn, Matija, Mihelič, Darja, *Koraki v času 7, Učbenik za zgodovino v 7. razredu osnovne šole*, Ljubljana: DZS, 2015.
- Kač, Liljana (ur.), Volčanšek, Susanne, Ramšak, Suzana. *Učni načrt, Program osnovna šola, Nemščina*, Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in

- šport, Zavod RS za šolstvo, 2016. http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_nemscina.pdf (pridobljeno 5. 10. 2019).
- Kalin, Jana in sod., *Programske smernice za delo oddelčnega učiteljskega zbora in oddelčne skupnosti v osnovnih in srednjih šolah ter v dijaških domovih*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 2005. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_drugo/Programske_smernice_za_delo_ouz_in_os.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).
- Kastelic, Ana in sod., *Katalog znanja iz zgodovine v osnovni šoli*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport, 1992.
- Kastelic, Ana in sod., *Učni načrt za zgodovino v osnovni šoli*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport, 1994.
- Košak Babuder, Milena in sod. (ur.), *Specifične učne težave – sopojavljanje težav in možnosti za uresničevanje pozitivnih izidov : zbornik prispevkov / 5. mednarodna konferenca o specifičnih učnih težavah*, Ljubljana, 28.–29. 9. 2018, Ljubljana: Društvo Bravo – društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami, 2018. <https://drive.google.com/file/d/1HOH-zmELfcPxR-Cl2bjqPbWsvDeqijuP/view> (pridobljeno 15. 6. 2019).
- Košir, Stane in sod., *Navodila za prilagojeno izvajanje programa osnovne šole z dodatno strokovno pomočjo: Primanjkljaji na posameznih področjih učenja*, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2008.
- Kožuh, Boris, *Statistične metode v pedagoškem raziskovanju*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2009.
- Krek, Janez (ur.), Metljak, Mira (ur.), *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2011. http://pefprints.pef.uni-lj.si/1195/1/bela_knjiga_2011.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).
- Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2015. <https://www.zrss.si/pdf/Kriteriji-motenj-otrok-s-posebnimi-potrebami.pdf> (pridobljeno 20. 8. 2018).
- Križnar, Sandra (ur.), *Pomoč učencem z učnimi težavami v osnovni šoli, Primeri uspešnih praks v osnovni šoli*, Ljubljana: Supra, zavod za izobraževanje, 2018.
- Krumpak, Andrej, *Novi vek, Zgodovina za 8. razred osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan, 2016.
- Krumpak, Andrej, *Stari in srednji vek, Zgodovina za 7. razred osnovne šole*, Ljubljana: Modrijan, 2015.
- Kunaver, Vojko in sod., *Učni načrt, Program osnovna šola, Zgodovina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2011. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf (pridobljeno 27. 7. 2013).
- Lipovšek, Igor, *Zaključna konferenca o posodabljanju učnih načrtov in pouka*, SIO, 2. 7. 2013. http://www.sio.si/no_cache/sio/novice/novica/article/2419/ (pridobljeno 2. 8. 2013).
- Magajna, Lidija in sod., *Koncept dela Učne težave v osnovni šoli*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2008.

- Mesec, Blaž, *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*, Ljubljana: Visoka šola za socialno delo, 1998.
- MIZŠ, *Minister dr. Pikalo gost izobraževalnega seminarja SVIZ za zaupnike*, 11. 2. 2019. http://www.mizs.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/10639/ (pridobljeno 15. 6. 2019).
- MIZŠ, Učni načrti – Posodobljeni učni načrti obveznih predmetov v osnovni šoli. http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/osnovno_solstvo/ucni_nacrti/ (pridobljeno 5. 10. 2019).
- Mlakar, Petra, *Posodobljeni učni načrti za osnovno šolo*, Dnevnik, 24. 5. 2011, 2011. <https://www.dnevnik.si/1042446874> (pridobljeno, 13. 8. 2018).
- Navodila za izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za devetletno osnovno šolo*, Ljubljana: ZRSŠ, 2003. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/posebne_potrebe/programi/Navodila_9-letna_OS.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).
- Navodila za izvedbo nacionalnega preverjanja znanja v osnovni šoli 2018/19*, Ljubljana: Državni izpitni center, Zavod RS za šolstvo, 2018. <https://www.ric.si/mma/Navodila%20za%20izvedbo%20NPZ%202018%202019/2018110813254459/> (pridobljeno 1. 6. 2019).
- Novak, Marta in sod., *Smernice za izobraževanje otrok tujcev v vrtcih in šolah*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2009. http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2013/programi/media/pdf/smernice/Smernice_izobrazevanje_otrok_tujcev.pdf (pridobljeno 1. 6. 2019).
- Pavlovič, Zoran (ur.) *60 let podpore pri vzgoji, učenju in odraščanju*, Zbornik strokovnega simpozija ob 60-letnici Svetovalnega centra, Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše Ljubljana, 2015. http://www.scoms-lj.si/___pubfiles/Zbornik-SC-za_net.pdf (pridobljeno 15. 6. 2019).
- Pekljaj, Cirila, *Učenci z učnimi težavami v šoli in kaj lahko stori učitelj*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012;
- Pevec Semec, Katica (ur.) in sod., *Učni načrt, Program osnovna šola, Tuji jeziki v 2. in 3. razredu*, Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, 2013. http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_TJ_2_in_3._razred_OS.pdf (pridobljeno 5. 10. 2019).
- Potočnik, Drago, *Sodobne učne metode pri pouku zgodovine*, *Annales*, 27, 2017, št. 4, str. 837–850.
- Poznanovič Jezeršek, Mojca in sod., *Učni načrt, Program osnovna šola, Slovenščina*, Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, 2018. http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina.pdf (pridobljeno 5. 10. 2019).
- Pravilnik o dodatni strokovni in fizični pomoči za otroke s posebnimi potrebami, *Uradni list RS*, št. 88/2013.
- Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami, *Uradni list RS*, št. 54/2003.

- Pravilnik o preverjanju in ocenjevanju znanja ter napredovanju učencev v osnovni šoli, *Uradni list RS*, št. 52/2013.
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami ter o kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami, *Uradni list RS*, št. 25/2006.
- Predlog predpisa, Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (ZOSn-J)*, 2017, http://www.zdruzenjeobcin.si/fileadmin/datoteke/2017/PREDLOGI_ZAKONOV_IN_DRUGIH_AKTOV/MIZS_ZOSNJ_18.5.2017.pdf in <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=8301> (pridobljeno 1. 8. 2018).
- Razpotnik, Jelka Miranda, Snoj, Damjan, *Raziskujem preteklost 7, Učbenik za zgodovino v 7. razredu osnovne šole*, Ljubljana: Rokus Klett, 2015.
- Repe, Božo in sod., *Učni načrt, Program osnovnošolskega izobraževanja, Zgodovina (1. natis)*, Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, 2000.
- Repe, Božo in sod., *Učni načrt, Program osnovnošolskega izobraževanja, Zgodovina (2. natis)*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, 2003.
- Resman, Metod, Dileme uresničevanja šolske integracije in inkluzije, *Sodobna pedagogika*, 52 (118), 2001, št. 5, str. 72–90.
- Sagadin, Janez, *Razprave iz pedagoške metodologije*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 1991.
- Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole*, Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2012. http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2015/programi/media/pdf/smernice/cistopis_Smernice_vkljucevanje_otrok_priseljencev.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).
- Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, *Sklepi 114. seje Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje*, 12. 6. 2008, 2008. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/strokovni_sveti/vladni/pdf/splosno_sklep_114.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).
- Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, *Sklepi 139. seje Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje*, 27. 1. 2011, 2011. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/strokovni_sveti/vladni/pdf/splosno_sklep_139.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).
- Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, *Sklepi 140. seje Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje*, 17. 2. 2011, 2011. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/strokovni_sveti/vladni/pdf/splosno_sklep_140.pdf (pridobljeno 20. 8. 2018).
- Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, *Sklepi 192. seje Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje*, 24. 5. 2018, 2018. http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_zarazvoj_in_kakovost_izobrazevanja/sektor_zarazvoj_izobrazevanja/strokovni_sveti/strokovni_svet_rs_zasplosno_izobrazevanje/ (pridobljeno 20. 8. 2018).

- Štefanc, Damijan, Od standardov znanja do pričakovanih rezultatov – in nazaj?, *Sodobna pedagogika*, 63, 2012, št. 2, str. 16–51.
- Trškan, Danijela, Didaktično-metodična struktura sodobnih učnih načrtov za srednješolsko zgodovino v Sloveniji, Franciji, Veliki Britaniji in mednarodnih šolah, *Zgodovinski časopis*, 55, 2001, št. 2, str. 255–268.
- Trškan, Danijela, *Didaktika zgodovine 1996–2016 (Prispevki k zgodovini v šoli)*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2016.
- Trškan, Danijela, *Krajevna zgodovina v učnih načrtih in učbenikih za zgodovino 1945–2005*, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2008.
- Trškan, Danijela, Pregled glavnih vsebinskih sprememb pri predmetu zgodovina v osnovnih in srednjih šolah od leta 1991 naprej, s poudarkom po letu 2006, *Zgodovinski časopis*, 65, 2011a, št. 3–4, str. 482–499.
- Trškan, Danijela, Pregled priročnikov za učitelje zgodovine v osnovnih in srednjih šolah od leta 1955 do leta 2010, *Trojarjev zbornik* (ur. Trškan, Danijela), Ljubljana 2011b, str. 499–512.
- Verdev, Helena, *Raziskujem preteklost 6, Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole*, Ljubljana: Rokus Klett, 2016.
- Vključevanje otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem*, Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2017. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/Priseljenci/Vkljucivanje_otrok_priseljencev_v_VIZ_marec_2017.doc (pridobljeno 20. 8. 2018).
- Vogrinc, Janez, *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*, Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2008.
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) (neuradno prečiščeno besedilo). <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO445> (pridobljeno 5. 10. 2019).
- Zakon o osnovni šoli (ZOSn), *Uradni list RS*, št. 12/1996.
- Zakon o spremembi in dopolnitvah Zakona o osnovni šoli (ZOSn-H), *Uradni list RS*, št. 87/2011.
- Zakon o spremembi Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1A), *Uradni list RS*, št. 90/2012.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP), *Uradni list RS*, št. 54/2000.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1), *Uradni list RS*, št. 58/2011.
- Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok, *Uradni list SRS*, št. 5/1980.
- Žagar, Drago in sod., *Koncept Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli*, 1999. <https://www.zrss.si/zrss/wp-content/uploads/koncept-dela-z-nadarjenimi-ucenci.pdf> (pridobljeno 20. 8. 2018).
- Žagar, Drago, *Drugačni učenci*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012.

Povzetek

V pričujočem članku so tematsko in kronološko prikazani temeljni nacionalni dokumenti, s katerimi si lahko učitelji zgodovine pomagajo pri delu z učenci z učnimi težavami: osnovnošolska zakonodaja, temeljni strokovni dokumenti, ki jih potrdi Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, učni načrt za zgodovino ter učbeniki in priročniki (priročniki za pouk zgodovine, priročniki z usmeritvami za delo z učenci z učnimi težavami, ne glede na predmetno področje, in zborniki prispevkov s primeri dobre poučevalne prakse za poučevanje otrok z učnimi težavami). Z njimi se je uveljavila tudi sodobna pedagoška integracijsko-inkluzivna paradigma. Izsledek iz empirične raziskave, izvedene na nacionalni ravni, potrjuje, da učitelji zgodovine zgoraj navedene dokumente praviloma tudi poznajo in jih uporabljajo. To v prvi vrsti nakazujejo podatki, pridobljeni s pomočjo spletne ankete iz obdobja od junija do sredine julija 2014. Pri polstrukturiranih intervjujih s sedmimi učitelji zgodovine, izvedenih januarja in februarja 2015, pa so intervjuvanci pojasnili pomen učnega načrta za zgodovino kot podpornega dokumenta pri poučevanju učencev z učnimi težavami. Odgovori odkrivajo, da učni načrt učiteljem zgodovine predstavlja pomemben okvir pedagoškega delovanja. Toda pri svojem pedagoškem presojanju in delovanju učitelji zgodovine v prvi vrsti izhajajo iz lastnih pedagoških spoznanj, pedagoških prizadevanj in delovanja, saj je vsak učenec individuum.

Osnovne šole – 200

Ihan

Leta 1819 je bilo na območju ihanske fare v vaseh Ihan, Prelog in Goričica 93 šoloobveznih otrok. Pouk se je odvijal na različnih lokacijah, najdlje je bil v župnišču. Sprva je poučeval cerkovnik, kasneje župniki, med njimi Matevž Primožič, ki je leta 1868 oblastem poročal, da sta v Ihanu potrebna nova šola in stanovanje za učitelja. Deželna vlada je leta 1872 občini Ihan naročila, da mora pričeti gradnjo nove šole. 20. novembra istega leta je bilo poslopje dozidano, slovesno pa so ga odprli 2. novembra 1874. Prvi učitelj v novem poslopju je bil Anton Jereb, za njim pa Franc Trošt. Daljše obdobje sta na šoli poučevala Alojzij Kecelj in Vendelin Sadar. Oba sta bila aktivna tudi v slovenski učiteljski organizaciji. Alojzij Kecelj je bil blagajnik v Hranilnici in posojilnici učiteljskega konvikta, Vendelin Sadar pa član nadzornega odbora Učiteljske tiskarne in zborovski pevec.

Ihan - državna narodna šola (hrani SŠM, fototeka)

Do leta 1899 je bilo šola enorazredna, nato so jo razširili v dvorazrednico. Šolsko poslopje je postalo kmalu pretesno, zato so leta 1908 prizidali šoli še eno nadstropje. Med letoma 1903 in 1923 je poučeval na šoli Franc Jordan. Zelo si je prizadeval za napredek kmetijstva, prirejal kmetijske tečaje za odrasle, mladino pa poučeval o kmetijstvu in vrtnarstvu. V njegovem obdobju se je na šoli zvrstilo tudi nekaj učiteljic. Leta 1912 je tu poučevala kasnejša pisateljica in publicistka Angela Vode. V spominih je o tem zapisala: »Potem sem dobila drugo nameščenje za šest tednov. Prenočišče sem dobila v malo večji shrambi pri šolskem upravitelju.« Leta 1930 so šolo razširili v trirazrednico. Do leta 1945 sta daljše obdobje poučevala Štefanija Schubert in Ivan Horvat.

Leta 1941 je bila šola petrazredna, obiskovalo jo je 185 otrok. Med vojno so Nemci pripeljali v Ihan svoje učitelje, a so leta 1943 kraj zapustili, otroci pa so morali hoditi k pouku v Domžale. Junija 1944 so partizani šolsko poslopje požgali.

Po osvoboditvi leta 1945 se je pouk odvijal na raznih lokacijah in nazadnje v zasebni hiši. Otrok je bilo 172. Poučevale so učiteljice, ki so bile na šoli krajšo dobo. Leta 1963 je bila samostojna šola v Ihanu ukinjena in postala podružnična šola centralne Prve osnovne šole v Domžalah, že prej pa so dobili v Ihanu novo šolsko poslopje, ki so ga odprli 29. novembra 1961.

20. septembra 2017 so zgradili novo šolsko poslopje za devetletko in krajevno knjižnico.

Most na Soči

V Sv. Luciji, kot se je kraj imenoval do leta 1952, je bila leta 1819 ustanovljena šola za silo. Na njej so do leta 1872 poučevali duhovniki. Daljše obdobje so poučevali: Janez Nemec, Janez Klančič, Tomaž Rutar, Janez Leban, Anton Rutar, Janez Jug in Andrej Urbančič. Leta 1872 je šola postala redna, poučevali so poklicni učitelji. Prvi učitelj je bil Jakob Velikonja, ki je poučeval do leta 1881. Leta 1879 je šola postala dvorazrednica in to ostala do konca prve svetovne vojne. Novo šolsko poslopje je bilo odprto 31. januarja 1888, šolski vrt pa je bil urejen leta 1891. Do konca prve svetovne vojne so na šoli dalj časa poučevali: Ivan Gerželj, Ana Gerželj in Josip Rakovšček.

Med prvo svetovno vojno se je maja 1915 odprla soška fronta, ki je prekinila pouk v Sv. Luciji. Tudi šolsko poslopje je bilo poškodovano. Po vojni je z Rapalsko pogodbo leta 1920 Sv. Lucija prišla pod italijansko upravo. Do šolskega leta 1925/26 je bil pouk na šoli še slovenski, nato pa je bila uvedena italijanščina, kar je trajalo vse do kapitulacije Italije leta 1943.

Območje je prišlo pod nemško upravo, ki je dovolila pouk v slovenščini. Spomladi 1945 je bil pouk zaradi bombardiranja spet prekinjen. Po vojni so morali šolsko stavbo obnoviti. Po vojni je šolo najdlje vodil učitelj Ivan Murovec.

Popolna osemletka je postala šola v šolskem letu 1962/63 in imela tri zunanje oddelke: Podmelec, Slap ob Idriji in Idrija ob Bači, leta 1965 pa že 11. V naslednjih letih je bilo več teh oddelkov zaprtih, tako da je leta 1978 imela centralna

Most na Soči - osnovna šola (Hrani SŠM, fototeka)

šola Most na Soči le štiri zunanje oddelke: Šentviška Gora, Podmelec, Kanalski Lom ter Dolenja Trebuša.

V samostojni Sloveniji pa je šola postala leta 1997 javni vzgojno-izobraževalni zavod s podružnicami Podmelec, Šentviška Gora, Dolenja Trebuša in enoto vrtca na Mostu na Soči.

Šolska stavba je bila dokončno prenovljena v začetku šolskega leta 2000/2001.

Stoperce

Pouk se je pričel leta 1819, prvi učitelj je bil Jožef Kristan, ki je bil hkrati tudi cerkovnik in organist. Poučeval je v svojem stanovanju, dokler ni bilo leta 1822 zgrajeno šolsko poslopje.

Šolski okoliš je obsegal občine Stoperce, Grdina, Sveča, Čemožiše, Nadole, Sitež in Dežno.

Ker je število učencev naraščalo, je šola leta 1893 postala dvorazrednica in dobila novo šolsko poslopje, ki so ga leta 1915 še povečali. Leta 1923 je šola postala trirazredna, leta 1927 štirirazredna in 1938 petrazredna. Leta 1899 je prišla na šolo Eliza Kukovec, ki je leta 1927 postala upraviteljica. Objavljala je številne članke o metodiki pouka na osnovnih šolah v pedagoških časopisih Popotniku in Slovenskem učitelju. V letih 1912 in 1913 je izdala tudi knjigo Domoznanstveni pouk ljudski šoli. Delovala je tudi zunaj šole, poučevala ženske v gospodinjstvu in kmetijstvu, vodila pevski zbor in dramski krožek. Upokojili so jo leta 1937.

Stoperce - državna narodna šola (hrani SŠM, fototeka)

Med drugo svetovno vojno so šolo zasedli Nemci, pripeljali svoje učitelje in uvedli nemški pouk. Ta je potekal do 1. julija 1944, ko so Nemci zapustili kraj, partizani pa so šolsko poslopje požgali.

Po vojni se je na šolo vrnila Eliza Kukovec in zbirala sredstva za obnovo šolskega poslopja, ki je bila končana leta 1946. Poučevala je do leta 1952.

Leta 1977 je šola postala podružnica Osnovne šole Majšperk.

Šempeter v Savinjski dolini

V župnijski kroniki je podatek, da je leta 1818 župnik Matija Medic postavil poslopje za šolo. Gradili so jo od leta 1816, ko je župnija kupila parcelo mizarja Martina Zalokarja, denar zanjo pa sta prispevala poštar Augustin Hausenbichler in zemljiški posestnik Anton Wolf. Šolski okoliš je obsegal naslednje vasi in naselja: Sv. Peter, Dobrteša vas, Zgornje Roje, Spodnje Roje, Podlog, Zgornje Grušovlje, Spodnje Grušovlje in Zalog. Pouk v njej pa se je začel leta 1819. Prvi učitelj je bil Lukas Wraz, ki ga je kmalu nadomestil Ivan Flajs. Število učencev je naraščalo, zato so člani krajevnega šolskega odbora že kmalu začeli zahtevati, da se šolsko poslopje razširi, leta 1885 pa so se odločili za gradnjo nove šole. Dozidana je bila šele leta 1888 in je imela tri učilnice. Med prvo svetovno vojno je šolsko poslopje zasedlo vojaštvo, zato so jo morali po končani vojni temeljito obnoviti. Obnova je bila končana jeseni 1922. Do leta 1941 so šolo vodili: Jožef Klopčič, Anton Petriček, Robert Senica, Božo Mohorčič in Metod Požar.

Šempeter v Savinjski dolini - šolsko poslopje z vrtom (hrani SŠM, fototeka)

Na začetku druge svetovne vojne so šolo zasedli Nemci, izgnali učitelje in pripeljali svoje. Po njihovem odhodu je bil uničen ves šolski inventar s knjižnico in arhivom.

Leta 1945 je bila šola trirazredna, na šolski stavbi so izvedli najnujnejša popravila. Novo šolsko stavbo so zgradili šele leta 1974, leta 1984 pa so ji dodali še prizidek. V šolskem letu 1950/51 je postala šola štirirazrednica, na nižjo gimnazijo pa so učenci odhajali v Žalec. S šolsko reformo v šolskem letu 1958/59 je šola pridobila še peti razred, 1962 pa šestega. Leta 1978 je šola postala eden od TOZD-ov Vzgojno-izobraževalne organizacije Žalec. Po letu 1990 je postala samostojen zavod in centralna šola.

Šentilj pri Velenju

Šolo je leta 1819 ustanovil graščak Sebastijan Križan z Gradiča (grad Schwarzenstein) v zaselku Laze pri Arnačah. Prvo leto je poučeval njegov tajnik Vončina, naslednje leto pa učitelj Steničnik. Leta 1822 je pouk potekal v novem šolskem poslopju, poučeval je učitelj Hriberšek. Poslopje so prezidali leta 1878, ker pa je bilo še vedno premajhno, so leta 1900 postavili novo. Leta 1901 je tako šola postala dvorazrednica, leta 1927 tri- in 1938 štirirazrednica. Med drugo svetovno vojno je potekal pouk do leta 1944 v nemščini, z nemškimi učiteljicami. Od tega leta dalje je bilo šolsko poslopje prazno, le včasih so v njem prenočili vojaki. Stavba šole je ostala nepoškodovana, uničeni pa sta bili šolska in učiteljska knjižnica.

Šentilj pri Velenju - osnovna šola (hrani SŠM, fototeka)

Po vojni leta 1945 je bilo vpisanih 135 učencev.

Zdaj je šola podružnica Osnovne šole Gustava Šiliha Velenje. Šolski okoliš obsega zaselke: Ložnica, Laze, Silova, Kote, Podkraj in Arnače. Leta 1999 so šolsko stavbo obnovili in sodobno opremili.

Tatjana Hojan

Josip Gruden – 150

Rodil se je 14. februarja 1869 v Ljubljani. Po gimnazijski maturi je stopil v ljubljansko bogoslovje in ga leta 1893 končal. Kot kaplan je služboval v nekaterih gorenjskih krajih, nato pa študiral v Gradcu in dosegel leta 1897 doktorat iz bogoslovja. Bil je prefekt in ravnatelj Alojzijevišča v Ljubljani, med letoma 1904 in 1911 pa redni profesor zgodovine in cerkvenega prava na ljubljanskem bogoslovju. Nato je postal kanonik, arhidiakon ljubljanskega mesta in knezoškofijski komisar za verouk na srednjih šolah.

Bil je član številnih društev in predsednik Vincencijeve in Leonove družbe. Napisal je številne članke, razprave in knjige s področja

Josip Gruden

zgodovine, predvsem ga je zanimalo starejše obdobje. Pisal je v Dom in svet, Katoliški obzornik, Čas, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, Carniolo, Časopis za zgodovino in narodopisje, Zbornik Matice slovenske in Mohorjev koledar.

Najbolj znano njegovo delo je Zgodovina slovenskega naroda, ki je izhajala v šestih zvezkih med letoma 1910 in 1916.

Za zgodovino šolstva sta pomembni njegovi razpravi Šola pri sv. Nikolaju in ljubljansko nižje šolstvo po reformacijski dobi ter Vzgoja in izobrazba duhovščine na Slovenskem v srednjem veku.

Umrli je 1. novembra 1922 v Ljubljani.

Tatjana Hojan

Alfonz Levičnik – 150

Rojen je bil 28. julija 1869 v Planini pri Rakeku. Bogoslovje je študiral v Ljubljani in bil posvečen leta 1892, leta 1905 pa je promoviral v Gradcu za doktorja teologije. Služboval je krajši čas kot kaplan, škofijski tajnik, pomožni učitelj in suplent, učitelj verouka in nazadnje kot profesor verouka na I. državni gimnaziji v Ljubljani. Tu je služboval od leta 1904 do upokojitve leta 1926.

Napisal je nekaj učbenikov tako Zgodbe sv. pisma novega zakona za srednje šole leta 1924, Zgodbe sv. pisma starega zakona za srednje šole leta 1926, Zgodbe sv. pisma za srednje šole leta 1931 in njen dodatek Črtice iz zgodovine katoliške cerkve leta 1932 ter Lavretanske šmarnice za leto 1956.

Bil je soavtor knjige Liturgija ali sveti obredi pri vnanji službi božji: za gimnazialno, realno in sploh odraslo mladino, I. in II. del, leta 1896 in pri knjigah Josip Volca Zgodbe sv. pisma.

Napisal je več člankov v revijah Slovenski učitelj, Dom in svet in Čas. Slovenski učitelj je bil več let tudi glasilo Katehetskega društva in v njem je pisal o delu tega društva. V Domu in svetu je napisal več življenjepisov svetnikov in duhovnikov, prav tako tudi v publikaciji Družbe sv. Mohorja Življenje svetnikov leta 1928 in 1934.

Umrli je 6. marca 1966 v Kranju.

Tatjana Hojan

Josip Novak – 150

Rojen je bil 29. decembra 1869 v Ljubljani. Poučeval je na Dobrovi, v Brezovici in Idriji. Od leta 1911 do 1918 je bil okrajni šolski nadzornik za slovenske, od leta 1918 do upokojitve 1924 pa tudi za nemške šole kočevskega okraja. Po njegovih napotkih so se preuredile nemške šole v tem okraju v popolnoma slovenske ali pa v slovenske z nemškimi vzporednicami. Ustanovljenih pa je bilo tudi nekaj novih šol.

Pedagoške članke je objavljajl v reviji Učiteljski tovariš in Slovenski učitelj. Pri slednji je bil med letoma 1908 in 1912 tudi sourednik. Pisal je o metodiki po-

uka posameznih osnovnošolskih predmetov, o napotkih učiteljem in staršem pri vzgoji in objavil nekaj svojih nadzorniških poročil. Sestavil je Slovensko vadnico za nemške ljudske šole v treh zvezkih, ki je izšla med letoma 1921 in 1924.

Leta 1907 je v knjižni obliki izšla njegova Zgodovina brezoviške fare, leta 1930 pa monografija o Šmarni gori.

Pisal je tudi za otroke v revijah Angeljček, Vrtec, Mentor in Mladost. Zelo pomembno pa je njegovo delo, ki je ostalo v rokopisu: Biografije slovenskih učiteljev in učiteljic do leta 1869. Nekaj tega dela je objavil profesor Etbin Bojc v Novi poti in Glasniku slovenskega duhovniškega društva.

Umrli je v Vižmarjah 7. oktobra 1934.

Tatjana Hojan

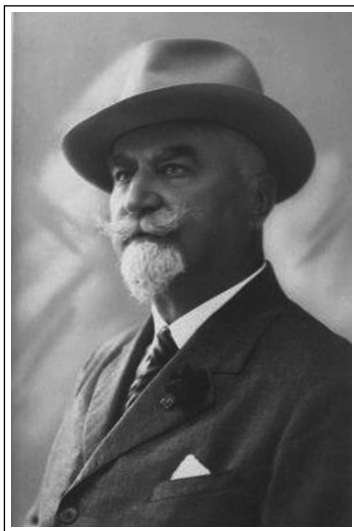
Josip Novak

Josip Pipenbacher – 150

Klasični filolog Josip Pipenbacher se je rodil 14. februarja 1869 pri Sveti Marjeti na Dravskem polju.

V osnovno šolo je hodil v Šentjanž, k Sveti Marjeti in v Maribor, kjer je obiskoval tudi prva dva razreda gimnazije. Maturiral je v Ljubljani in se nato podal na študij klasične filologije na Dunaj, kjer je leta 1895 promoviral in dve leti kasneje opravil državni strokovni izpit. Sprva se je zaposlil kot suplent na nižji gimnaziji v Ljubljani, nato kot gimnazijski učitelj in profesor v Novem mestu. Službovanje je nadaljeval na drugi državni gimnaziji v Ljubljani, kjer je leta 1921 postal ravnatelj in se po sedmih letih upokojil. Spisal je latinske slovnice in vadnice za gimnazije in realne gimnazije ter napisal metodično razpravo o pouku latinščine na prvi stopnji. Dejaven je bil tudi v občinskem svetu ter pri ljubljanskih Sokolih. Umrli je 11. aprila 1949 v Mariboru.

Anton Arko

Josip Pipenbacher

Naše revije ob Vodnikovi smrti - 100

Stota obletnica Vodnikove smrti je bila leta 1919, ko se je komaj končala prva svetovna vojna ter se pričelo življenje v novi državi.

Najbolje je obletnico Vodnikove smrti pri nas označil dr. Ivan Grafenauer: »Obhajali smo stoletnico Vodnikove smrti tiho in skromno; nade in skrbi, radost in bolečine porajajoče bodočnosti so potisnile skromni jubilej popolnoma na stran.« To je napisal na začetku svoje razprave v prvem letniku revije *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino*. V njej je pisal o Vodnikovi pesniški zapuščini in o dosedanjih izdajah njegovih pesmi. Njegov rokopis je hranila Slovenska Matica, ki pa zaradi izrednih vojnih razmer še ni mogla izdati znanstvene izdaje njegovih pesmi. Izšla naj bi naslednje leto in podala poslednje avtentično Vodnikovo besedilo. Razprava nato podrobno razkriva zgodovino rokopisnega zbornika Vodnikovih pesmi.¹

V literarni reviji *Dom in svet* je zgodovinar Josip Mal opozoril na napačen podatek, ki so ga objavili nekateri naši listi o hiši, v kateri je umrl Valentin Vodnik. Objavljeni sta dve fotografiji hiše, v kateri je umrl, po potresu pa so jo morali porušiti.²

V letniku 1919 je največ podatkov o Vodniku v rubriki *Književnost*. Jože Debevec je pisal o knjižici dr. Ivana Preglja Valentin Vodnik, prvi slovenski pesnik, svojemu narodu. Namenjena je bila predvsem predavateljem po izobraževalnih društvih ob stoti obletnici Vodnikove smrti. Poudarjala je dve ideji: da je Vodnik pomagal pri ustanovitvi Jugoslavije kot pesnik Ilirije oživljene in da je bil organizator narodnega šolstva, časnikarstva in poljudnih ved, torej je deloval na političnem in socialnem polju. Ob tem je Debeljak omenil, da pesmi Ilirija oživljena Mohorjeva družba ni uvrstila v svoje Brstje iz vrta slovenskega pesništva, kar je strahopetno.³

V 22. zvezku Knezove knjižnice je izšla razprava dr. Ivana Grafenauerja, ki je analiza Vodnikovega pesniškega razvoja. Ob stoti obletnici Vodnikovega rojstva je izšla knjiga Vodnikov spomenik, stota obletnica smrti pa naj bi nam dala popolno kritično izdajo njegovih pesmi. Ta Grafenauerjeva razprava naj bi bila priprava za tako knjigo, ki naj bi jo Matica izdala. Razprava je na podlagi zbranega gradiva opisala, kako se je Vodnik učil in izpopolnjeval, predvsem po navodilih Žige Zoisa.⁴

Viktor Steska je v poročilu o reviji *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* omenil razpravo dr. Ivana Grafenauerja o Vodnikovi zapuščini in

1 Ivan Grafenauer: O Vodnikovi pesniški zapuščini in o dosedanjih izdajah njegovih pesmi. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino*. I, 1918/19, str. 179–192.

2 Josip Mal: Ob stoletnici Vodnikove smrti. *Dom in svet*, 32, 1919, str. 16–17.

3 Jože Debevec: Dr. Ivan Pregelj, Valentin Vodnik. *Dom in svet*, 39, 1919, str. 43. Podpis: J. D.

4 Jože Debevec: Valentin Vodnik – pesnik. *Dom in svet*, 39, 1919, str. 165–166. Podpis: J. D.

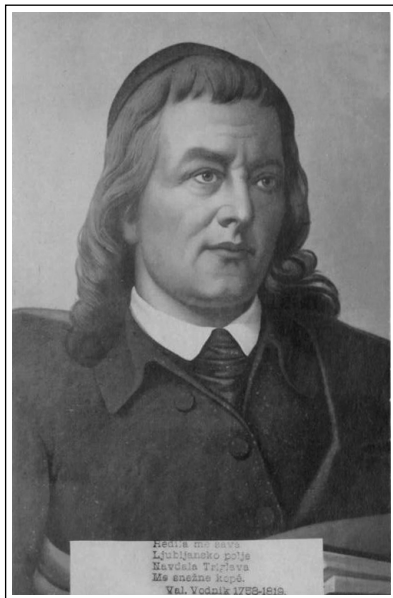
o dosedanjih izdajah njegovih pesmi. Te izdaje niso bile kritične, takšna pa bo izdaja Slovenske Matice.⁵

V Ljubljanskem Zvonu je o Vodniku pisal dr. Ivan Lah. Posebej se je v članku posvetil njegovemu delu v času Napoleonove Ilirije in preganjanju po njej. »Ilirija mu je bila polje naše narodne kulture, kjer je mogel razviti svoje bogate sile,« je zapisal. V tej dobi je Vodnik pisal pesmi, sestavljal šolske knjige, deloval kot učitelj, nadzornik, ravnatelj in urednik Novic. V članku je dr. Lah objavil odlomke iz njegovih rodoljubnih pesmi. Ko pa so oblast spet prevzeli Avstrijci, je bil izgnanec v lastni domovini ter umrl zapuščen pa tudi zapustiti ni imel nič drugega kot svoje delo. Ob koncu članka je zapisal, da je bil Vodnik pevec, učenjak, buditelj in prerok, vzgojitelj in preganjanec. »Prvi je razkril bogastvo našega jezika, izpolnil dolžnosti svoje velike dobe in pokazal tudi jasno politično bodočnost svojega rodu. In zato slavimo ta jubilej!«⁶

V istem letniku Ljubljanskega Zvona je tudi podatek, da je knjiga Ivana Grafenauerja Valentin Vodnik pesnik »edina publikacija, s katero se je letos Matica oddolžila našim znanstvenim potrebam.«⁷

Znanstvena revija Leonove družbe Čas je leta 1919 samo omenila zbirko Vodnikovih del, ki jo je priredil dr. Ivan Pregelj za proslave ob stoti obletnici Vodnikove smrti.⁸

Precej so pisali tega leta o Vodniku naši mladinski časopisi. Mentor, list za srednješolsko dijaštvo, ki je izhajal v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano, je objavil članek dr. Ivana Preglja. Vodnika je predstavil kot domačega pevca, prvega škrjančka naše male zemlje in njive. Primerjal ga je s Prešernom, ki je slovenski Byron in Puškin. Poudaril je, da še nikoli ni noben književnik napisal tako kratke biografije o sebi in tako značilno preproste in skromne kot Vodnik. Ta biografija je »sijajen dokument njegove izrazite osebnosti!«, je še dodal. Vodnika pa je imenoval tudi prvega slovenskega nacionalnega pesnika, čeprav je bil takrat

Valentin Vodnik

5 Viktor Steska: Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. I. letnik. *Dom in svet*, 39, 1919, str. 169–170.

6 Ivan Lah: Valentin Vodnik. *Ljubljanski Zvon*, 39, 1919, str. 49–50.

7 Knezova knjižnica XXII zvezek. *Ljubljanski Zvon*, 39, 1919, str. 564.

8 Književne beležke. *Čas*, 13, 1919, str. 166.

še glas vpijočega v puščavi. Na koncu članka je še naštel, kaj vse je bil poleg tega, da je bil pesnik.⁹

V Zori, glasilu slovenskega katoliškega dijaštva, je dva prispevka napisal Narte Velikonja. V prvem je potožil, da smo kot narod odvisni, gospodarsko šibki, še bolj pogubno za nas pa je, da živimo časopisno enodnevno življenje in se ne poglobimo v posamezne dogodke. Tako gredo veliki možje mimo nas, saj že drugi dan pozabimo nanje in drvimo za drugimi cilji. Tako marsikdo ne ve, kdo sta bila Vodnik ali pa Krek. Obletnice, kot je letošnja, so za nas le ugodna priložnost, da se z njima pohvalimo. Sklepa, da je ljudstvo pri nas politično naščuvano, ne pa zrelo za kulturno in politično udejstvovanje, zato bi morala tu poseči vmes inteligenca, v prvi vrsti dijaštvo.¹⁰

V drugem članku je opisal Vodnikovo pesniško pot od prvih pesmi za Pisanice pa do Ilirije oživiljene. V tej dobi je izdajal tudi pratiko, napisal šolske knjige, s katerimi je položil temelj naše narodne šole. Z Ilirijo oživiljeno je Slovencem pokazal pot v bodočnost, saj imamo zdaj Jugoslavijo, ki je vstala in živi.¹¹ Avtor s psevdonimom je v tem letniku Zore napisal tudi krajšo pesem Vodniku v spomin.¹²

Zelo lepo in poljudno je predstavil Vodnika v mladinski reviji Zvonček dr. Franjo Kogoj. Opisal je njegovo otroštvo, vstop v frančiškanski cerkveni red in odhod med posvetne duhovnike. Nekaj časa je bil katehet na Bledu, nato župnik na Gorjušah, kjer je spoznal Žigo Zoisa. V Ljubljani je nato na gimnaziji poučeval zgodovino, zemljepis in francoščino. Tu je izdajal Veliko pratiko in urejati časnik Ljubljanske novice. Podrobno opisuje tudi Vodnikovo delo v dobi Napoleonove Ilirije, pesem, posvečeno njej, in pisanje slovenskih učbenikov. Po koncu Ilirije je spet prevzela oblast Avstrija, Vodnika so upokojili in je bil lahko le pomožni učitelj. Njegov spomin so počastili France Prešeren, Anton Martin Slomšek in Čeh Jan Kolar. Ob koncu članka je zapisal, da zdaj »stoji Vodnik pred nami v vsej mogočnosti v Iliriji oživiljeni – v ujedinjenem kraljestvu Srbov, Hrvatov in Slovencev – kot popoln in navdušen Jugoslovan«.¹³

Tudi mladinski list Vrtec je počastil stoto obletnico Vodnikove smrti. Druga številka revije je imela na naslovnici Vodnikovo podobo, sledila je njegova pesem Moj spominek. Urednik Jožef Volc je zatem napisal, da so otroci januarja po šolah praznovali spomin nanj, učitelji pa so jim razložili, kdo je bil Vodnik. Revija Vrtec pa jim bo malo osvežila to, kar so slišali v šoli. Potem je povzel kratek Vodnikov življenjepis iz knjižice, ki jo je tega leta priredil dr. Ivan Pregelj.¹⁴

Ker je bil Valentin Vodnik šolnik in pisec pomembnih šolskih učbenikov,

9 Ivan Pregelj: Valentin Vodnik. (Ob stoletnici njegove smrti.) *Mentor*, 11, 1919, str. 29.

10 Narte Velikonja: Ob stoletnici Vodnikove smrti. *Zora*, 21, 1918/19, str. 26. Podpis: N. V.

11 Narte Velikonja: Valentin Vodnik. *Zora*, 21, 1918/19, str. 52–54. Podpis: Zenaj Nevart

12 J. Glinški: 1819–1919. *Zora*, 21, 1918/19, str. 54.

13 Franjo Kogoj: V spomin Valentinu Vodniku. Ob stoletnici njegove smrti. *Zvonček*, 20, 1919, str. 6–10.

14 Valentin Vodnik. *Vrtec*, 49, 1919, str. 51–52.

bi pričakovali tega leta kak daljši prispevek o njem v naših pedagoških revijah. Vendar je v njih omenjen le nekajkrat.

V prvi številki Učiteljskega tovariša je bil v rubriki Kronika zapis ob stoti obletnici smrti Valentina Vodnika. Poverjeništvo za uk in bogočastje je ukazalo, da se ta jubilej na 8. januar 1919 proslavi na vseh šolah »s primerno slavnostjo«, potem pa nadaljuje pouk, ker je v tem šolskem letu odpadlo »premnogo šolskih ur«.¹⁵

Ivan Šega je v Učiteljskem tovarišu ob poročilu o Zvončku napisal, da je v njem opisan tudi Valentin Vodnik, prvi pravi Jugoslovan.¹⁶

Med poročili o zborovanjih učiteljskih društev je stota obletnica Vodnikove smrti omenjena le enkrat. Učiteljsko društvo za mariborsko okolico je zborovalo v Mariboru 9. januarja. Na njem je predsednik društva Avgust Požegar v svojem govoru med drugim opozoril tudi na obletnico smrti prvega slovenskega pesnika Valentina Vodnika.¹⁷

V Slovenskem učitelju, glasilu Slomškove družbe, so tega leta zapisali le, da je 8. januarja ob stoletnici Vodnikove smrti obhajala »na slovesen način večina šolskih zavodov vsled odredbe poverjeništva za uk in bogočastje«.¹⁸

Obletnico je zaznamovalo nekaj razprav v literarnih revijah, poročil o člankih v posameznih revijah in pričakovanju nove izdaje Vodnikovih pesmi. Ta knjiga pa ni izšla. V prispevkih, ki so jih objavljali v mladinskih revijah, so poudarjali pomen Vodnikove pesmi Ilirije oživljene, ki naj bi bila aktualna tudi zdaj, ko se je porodila nova država Jugoslavija. Nekatere revije so se spomnile v zvezi z Vodnikom tudi Žige Zoisa, ki je prav tako umrl pred stotimi leti. Pedagoške revije pa so se v tem letu najbolj posvečale novi šolski reformi.

Tatjana Hojan

Slovenska univerza v Ljubljani – 100

Po večletnih prizadevanjih za ustanovitev slovenske univerze je bila ta ustanovljena z »Zakonom o vseučilišču kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani« 23. julija 1919. Imela je pet fakultet: teološko, pravoslovno, filozofsko, tehnično in medicinsko, ki je imela samo dva pripravljalna letnika. V prvem študijskem letu je bilo vpisanih 942 slušateljev, od njih 29 študentk in 914 študentov. S kraljevo odločbo je bilo 31. avgusta imenovanih 18 profesorjev, 3. decembra pa je bilo prvo predavanje. V obdobju do druge svetovne vojne je bilo zelo izrazito študentsko gibanje, ki se je zavzemalo za gradnjo univerzitetne knjižnice in izpopolnitev in razširitev univerze.

¹⁵ Stoletnica Vodnikove smrti. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919, št. 1, str. 3.

¹⁶ Ivan Šega: Listek. »Zvonček.« *Učiteljski tovariš*, 59, 1919, št. 14, str. 1.

¹⁷ Učiteljsko društvo za mariborsko okolico. *Učiteljski tovariš*, 59, 1919, št. 11, str. 3.

¹⁸ Kultura in književnost. *Slovenski učitelj*, 20, 1919, str. 46.

Prvi dom gimnazije, danes Osnovna šola II

Po drugi svetovni vojni je Ministrstvo za prosveto pri Narodni vladi Slovenije 23. maja 1945 izdalo odredbo o obnovi poškodovanih prostorov univerze. Postopno so ustanavljali nove fakultete. V študijskem letu 1945/46 je bilo redno vpisanih 2565 slušateljev in 114 izrednih. Gradile so se nove univerzitetne stavbe in študentski domovi.

Univerza sodeluje z drugimi univerzami in združenji, podeljuje znanstvene in častne nazive ter izdaja redne publikacije.

Univerzo v Ljubljani zdaj sestavlja 26 članic, od tega 23 fakultet in 3 umetniške akademije.

Tatjana Hojan

Sto let Gimnazije Murska Sobota – »šola za vse ljudi«

V letu 2019 obhajamo številne obletnice, ki slavijo prelomne dogodke tako v svetovnem kot v slovenskem merilu. Govorimo o letu 1919, torej o jubilejni stoti obletnici dogodkov, ki so predvsem povezani s koncem 1. svetovne vojne. Čas, ki je pomenil številne spremembe in novosti tudi v pokrajini, ki je bila skozi vso svojo zgodovino vezana na Ogrsko in se tako v političnem, gospodarskem, družbenem in kulturnem smislu razvijala ločeno od drugih slovenskih dežel. Govorimo o Prekmurju, ki ravno v tem letu, letu 2019, s številnimi aktivnostmi poudarja velik pomen združitve Prekmurja z matičnim narodom.

Prvi dom gimnazije, danes Osnovana šola II (hrani Gimnazija v Murski Soboti)

Le nekaj mesecev po razglasitvi priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS pa je v Mursko Soboto prišla še ena pomembna novica – 30. septembra 1919 je prispel odlok o ustanovitvi gimnazije v Murski Soboti. Vse od 19. stol. naprej, ko so bile narodne manjšine v času prebujanja nacionalne zavesti izpostavljene raznarodovalni politiki, v tem primeru madžarizaciji, se je tudi pri Prekmurcih, takratni maloštevilni inteligenci (duhovščini) že izražala težnja po uporabi proti ogrski nadvladi. In ravno v gimnaziji so takrat videli možnost izobraževanja otrok, ki jih je bilo treba vzgojiti ali prevzgojiti v slovenskem duhu. Soboška gimnazija je tako postala eden izmed najpomembnejših dejavnikov v sooblikovanju slovenske podobe Prekmurja.

Prvih 33 dijakov iz Murske Sobote in okoliških vasi je 15. oktobra 1919 sedlo v šolske klopi in začelo pouk v maternem jeziku. Do zdaj so redki Prekmurci odhajali na šolanje v kraje na Madžarskem (Monošter, Sopron, Kőszeg, Sombotel), z ustanovitvijo soboške gimnazije pa je ta prvič v zgodovini dala večjo možnost in priložnost izobraževanja prekmurskih kmečkih otrok na višji splošnoizobraževalni ravni.

Ob ustanovitvi so gimnazijo pestile številne težave. Prostorska stiska je bila bolj ali manj prisotna ves čas njenega delovanja, premalo je bilo sredstev za nakup učbenikov, knjig za šolsko knjižnico, nujnih učil in pripomočkov za pouk. Težave so imeli tudi dijaki, ki so končali madžarsko osnovno šolo in mnogi v slovenščini niso znali ne govoriti ne pisati. Zato je bil v prvih letih učni uspeh dijakov nekoliko slabši.

Število vpisanih dijakov je skozi leta nihalo in bilo pogosto odvisno od trenutnih gospodarskih razmer, pa tudi naravnih nesreč v pokrajini. Revna prekmurska pokrajina pa ni vplivala le na slab vpis dijakov, nezanimiva je bila tudi

za učitelje, ki so jih pošiljali službovat v soboško gimnazijo iz drugih slovenskih krajev pa tudi drugih mest znotraj Kraljevine SHS.

Gimnazija je najprej delovala kot dvostopenjska, in sicer nižja, ki je ustrezala poznejšim oddelkom od petega do osmega razreda osnovne šole, in višja, ki je ustrezala današnjemu srednješolskemu programu. V letu 1925 je zaradi premajhnega vpisa dijakov šolska komisija ukinila šesti in sedmi razred in tako je bila ukinjena tudi višja gimnazija v Murski Soboti. Splošni protesti, ki so zajeli Slovensko krajino, so privedli do tega, da so naslednje leto znova uvedli šesti razred gimnazije. Žal pa so te spremembe povzročile, da so se dijaki iz premožnejših družin vpisovali v gimnazije in učiteljišča v druge večje slovenske kraje, kjer naj bi dokončali začetno izobraževanje. Revnejši dijaki pa so ostali doma in se nehali izobraževati. Prvi soboški gimnazijci so tako maturirali leta 1927 ne v domači soboški gimnaziji, ampak v drugi državni realni gimnaziji v Ljubljani.

Naslednjih petnajst let so si Prekmurci znova prizadevali za ustanovitev popolne gimnazije. Ves ta čas so delovali t. i. samoupravni oddelki, ki so se soočali s številnimi, predvsem finančnimi težavami. V letu 1927 je tedanje ministrstvo za prosveto v Beogradu z odlokom uradno odobrilo samoupravne oddelke, kar je pomenilo, da lahko uporabljajo prostore, knjižnico in zbirke državne realne gimnazije, prav tako pa je pomenilo tudi priznavanje državne veljavnosti spričeval. V letu 1929 so tako maturirali prvi maturanti v svoji, soboški gimnaziji. Veliko zmagovito prizadevanj domačih prekmurskih akademikov pa je bil ukaz kralja Petra II. leta 1936 o postopni spremembi nepopolne v popolno realno gimnazijo v Murski Soboti z začetkom v šolskem letu 1937/1938. To je pomenilo, da so novo generacijo vpisovali v t. i. državni razred, prejšnje pa so nadaljevale v samoupravnih razredih.

Gimnazija je tako obstala le zaradi močne volje Prekmurcev. Pred 2. svetovno vojno se je število vpisanih dijakov povečalo, v posameznih oddelkih je bilo od 27 do skorajda neverjetnih 59 dijakov. V dopisu ministrstvu prosvete v Beogradu, poslanem 7. septembra 1940, je šola, v kateri je bilo takrat osem učilnic za šestnajst oddelkov in 723 dijakov, spet izpostavila prostorsko stisko. Učilnice so bile premajhne, kabinetov ni bilo, šola je bila brez sanitarnih prostorov, resen problem je predstavljalo pomanjkanje učiteljev, zato so določene predmete poučevali celo nestrokovnjaki. V takih razmerah, ko je poleg vseh težav naše ozemlje zajela še 2. svetovna vojna, je šolanje zaključila zadnja generacija samoupravnih oddelkov, Prekmurje pa je dobilo popolno državno gimnazijo.

Z 2. svetovno vojno so Prekmurci spet prišli pod madžarsko oblast, ki je jasno poudarjala politiko »Vende vrniti v 'domovino'«. V letu 1941 so takratnim štiridesetim maturantom pred maturo postavili pogoj, da morajo opraviti pripravljalni tečaj iz madžarske zgodovine in geografije. Učitelje in druge izobražence so izgnali iz Prekmurja, slovenske knjige pa sežgali. Uničili so večji del šolskega arhiva ter uvedli madžarski jezik v šole in urade. Sistematično raznarodovanje se je nadaljevalo z uvedbo dveurnih tedenskih tečajev madžarščine za dijake od prvega do tretjega razreda in s klerikalno-nacionalistično vzgojo dijakov od četrtega do osmega razreda. Vse to so bili vzroki za upad števila vpisanih v gimnazijo.

Nasilna madžarska medvojna politika je tudi pri mladih gimnazijcih spod-

Maturanti se poslavljajo, 1973 (hrani Gimnazija v Murski Soboti)

budila velik odpor. To potrjuje dejstvo, da je v boju za svobodo padlo osemdeset dijakov soboške gimnazije, trije med njimi so postali narodni heroji.

Po vojni je spet zaslediti povečan vpis v gimnazijo. To je tudi tokrat povzročilo prostorsko stisko, težave so bile z uničenim šolskim inventarjem, knjižnico, uničen je bil šolski arhiv, prav tako je spet primanjkovalo učiteljev. Učitelji in dijaki so nekatere težave poskušali odpraviti s sodelovanjem pri obnovi v vojni porušene domovine. S prostovoljnim delom so dosegli odprtje dograjene in prenovljene šolske stavbe v letu 1950, deset let pozneje pa še odprtje šolskega igrišča. V tem času je bil član šolskega odbora tudi dijak Milan Kučan, pozneje prvi predsednik Republike Slovenije.

Po novem zakonu iz leta 1958 so osnovne šole postale osemrazredne, gimnazija pa štirirazredna. Takrat je torej dobila današnjo podobo splošnoizobraževalne srednje šole. Spet se je pojavila prostorska stiska, ki so jo v šestdesetih letih rešili s selitvijo v novo zgradbo. Pri vseh finančnih težavah je v tem času gimnaziji pomagalo domače soboško podjetje Potrošnik, kar pomeni, da je bila gimnazija ves čas tudi skrb domačih ljudi.

V sedemdesetih letih 20. stol. je sledilo eno najmirnejših in najbolj premočrtnih desetletij v zgodovini gimnazije. Šola je bila s svojimi aktivnostmi prisotna v širšem prostoru Prekmurja, Slovenije, sosednje Avstrije in Madžarske.

Usodna so bila potem spet osemdeseta leta. Sledila je selitev v nove prostore, kar je bilo povezano z novim zakonom o usmerjenem izobraževanju. To je pomenilo tudi ukinitvev gimnazijskih programov po vsej Sloveniji za eno desetletje. Nastal je Srednješolski center tehniško-pedagoške usmeritve (SCTPU), ki se je jeseni 1980 vselil v povsem novi objekt, kjer je Gimnazija Murska Sobota še danes.

Izobraževanje je potekalo po treh usmeritvah: naravoslovno-matematični

Uprizoritev igre Pokojni Christopher Bean, avtor Lesly Hovard. Igralci so dijaki maturitetnega razreda, premiera je bila decembra 1965. Režiser prof. Vlado Sagadin (razrednik), 1965. (hrani Gimnazija v Murski Soboti)

in pedagoški, tekstilnokonfekcijski in strojni. Pedagoška usmeritev se je delila na družboslovno, naravoslovno in razredno.

Leta 1990 je bil znova uveden program splošne gimnazije, v katerega je bilo vpisanih pet oddelkov. Kljub temu je bila Gimnazija Murska Sobotna uradno ustanovljena šele avgusta 1991 in s tem tudi pravno razdružena od Srednje poklicne in tehniške šole Murska Sobotna. Vendar pa sta obe šoli še danes pod isto streho.

V naslednjih letih se je gimnazija trudila zadovoljiti širše interese čim več mladih iz Prekmurja, zato so uvedli novi program športnih oddelkov.

Šola je vse do danes vpeta v vedno nove izzive, ki jih prinašajo zahteve sodobnega časa. Začelo se je računalniško opismenjevanje vseh učiteljev, učilnice so povezane z internetom, kar omogoča pestro uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije in e-gradiva pri pouku. Vsaka učilnica ima nameščeno sodobno interaktivno tablo.

Z vključevanjem v različne projekte, natečaje, organizacijo strokovnih ekskurzij si gimnazija danes prizadeva dijakom odpreti vrata popotniške, žive učilnice po vsej Evropi. Tako se razvijajo v pogumne radovedneže, svetovljane in odprte ljudi.

V prvih letih delovanja gimnazije je bil učni uspeh dijakov zelo slab. Danes se šola ponaša s številni uspehi dijakov na različnih tekmovanjih in na koncu z uspešno končano maturo, mnogi se vpišejo v republiško zlato knjigo maturantov.

Gimnazija Murska Sobota danes

Današnji čas je čas brisanja mej med državami Evrope. Tisti, ki so od meje bolj oddaljeni, tega, kaj pomeni meja med državama, ne dojemajo na način kot ljudje, ki jim je meja dolgo časa pomenila pregrado, prek katere so lahko prehajali le ob izpolnjevanju določenih pogojev in po predpisanih postopkih. Človeka vselej zanima, kaj je pri sosedu drugače, bolje. Marsikdo rad večkrat primerja svoje in sosedovo. Na koncu pa spozna, da ni vse, kar je pri sosedu, vredno posnemanja; da ima sam marsikaj, kar presega sosedovo.

Mobilnost današnjega časa in njeno spodbujanje tako v Sloveniji kot tudi v celotni Evropi in svetu je po eni strani koristno zaradi navezovanja stikov, premagovanja nacionalne nestrpnosti, povezovanja na mnogih ravneh in na razne načine. Po drugi strani pa ukvarjanje z drugimi okolji in odsotnost razmišljanja o domačem okolju to domače okolje siromašita in slabita.

Gimnazija Murska Sobota je bila v času Jugoslavije obmejna srednja šola države, ki je imela samosvoj družbeno-politični in gospodarski sistem. Primerjalno smo v občasnih srečanjih s sosednjimi gimnazijami v Avstriji in na Madžarskem dokazovali, da znamo bolje, da dosegamo več in da smo sposobni zmagovati na raznih področjih. Za sposobne odraščajoče pomurske osnovnošolce je bila izbira Gimnazije Murska Sobota prava pot za doseganje akademske izobrazbe in mnogokrat za najbolj sposobne Prekmurce odskočna deska za njihovo uveljavljanje v drugih, razvitejših okoljih.

Gimnazija Murska Sobota je tako danes primerjalno postavljena v stik z bližnjimi gimnazijami, ki pa imajo drugačne normativne ureditve glede števila dijakov in so financirane po drugačnih principih.

Učiteljski zbor Gimnazije Murska Sobota sestavljajo danes profesorji, ki so uveljavljeni na svojih področjih in prepoznavni v slovenskem prostoru. Sodelujejo v raznih domačih in mednarodnih projektih, delovnih skupinah, so člani republiških predmetnih maturitetnih komisij. Skoraj vsi smo tudi zunanji ocenjevalci na maturi. Tako so nam znani izobraževalni trendi in smo do določene mere tudi usmerjevalci razvoja v slovenskem izobraževanju. O kvalitetnem delu z dijaki pričajo številni uspehi dijakov, osvojena zlata in srebrna priznanja ter uspehi na maturi. Tudi materialne razmere za delo v razredu so na naši šoli dokaj dobre in jih periodično še izboljšujemo. Izbira Gimnazije Murska Sobota za doseganje akademske izobrazbe je tudi v današnjem času dobra izbira.

Povezovanje znotraj Evrope, odprava mej in povezanost sodobnega sveta prinašajo poleg izzivov tudi probleme, ki jih bo treba v prihodnosti reševati. Eden od teh problemov je zagotovo odseljevanje v mestna okolja, kjer si je možno zagotoviti ustrezen življenjski standard. Prvi korak za reševanje tega problema je prav gotovo srednje šolanje v domačem okolju. V letih odraščanja mladostnik šele oblikuje svoj pogled na svet in išče svoje mesto v njem. Za domače okolje se lahko odloči le, če ga pozna in je bil vsaj nekaj časa njegov sestavni del. To pa je možno le tako, da obiskuješ srednjo šolo v domačem okolju.

Janez Sagadin – 90

Na prvi pogled se zdi enostavno predstaviti znanstveno in pedagoško delo profesorja dr. Janeza Sagadina, saj se je treba osredotočiti le na razvoj pedagoške metodologije, ki je nedvomno težišče njegovega znanstvenega interesa in dela. Postavil ji je temelje v slovenskem prostoru ter jo razvil v celotnem spektru tako na teoretski kot aplikativni ravni. A vendar Sagadinov znanstveni korpus sega daleč prek številnih metodoloških del, ki so danes temeljni univerzitetni učbeniki za pedagoško metodologijo in statistiko. Ta širina objav ga predstavlja kot enega od najvidnejših slovenskih znanstvenikov na področju pedagogike v drugi polovici prejšnjega stoletja. Poleg metodološke izvirnosti njegove pedagoške razprave prežemajo tudi razmisleki o vzgojno-izobraževalni šolski filozofiji, teoriji in politiki. Ta sinergija je zlasti značilna za njegovo obsežno delo, ki ga je opravil v osemdesetih letih s projektom evalvacije usmerjenega izobraževanja. Pa tudi sicer srečujemo med njegovimi objavami teme, ki vsebinsko segajo daleč onkraj empirične metodologije do vprašanj, ki zadevajo razumevanje pedagogike kot znanosti ter področje šolske ideologije, družbenih in vzgojnih vrednot. V svojih metodoloških izvajanjih pa tudi ni nikakršen metodološki formalist ali purist, kar se ne nazadnje kaže njegovih v razmislekih, da sta izbira in uporaba raziskovalnih metod, tehnik in postopkov smiselni šele na podlagi predhodne teoretske oziroma vsebinske analize pojava, ki ga želimo raziskovati. Mogoče ga celo bolj kot deskripcija same metodološke tehnologije, ki jo vselej izpeljuje s svojo značilno natančnostjo, zanimajo vsebinski razlogi za uporabo določenih raziskovalnih metod, postopkov in tehnik, pri čemer posveča poseben pomen vsebinski interpretaciji raziskovalnih kazalcev in dosežkov. Za metodološko filozofijo dr. Sagadina so tako značilni prav razmisleki in opozorila o nujnem prilagajanju raziskovalnih načrtov, metod in postopkov situacijam, kar še posebej velja za raziskovanje vzgoje in izobraževanja.

Svojo metodološko zgradbo je Sagadin gradil na tradiciji, ki jo je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja teoretsko začrtal dr. Vladimir Schmidt, da je za razvoj pedagogike kot znanosti nujno prepletati teoretsko razmišljanje s prakso, kar terja razvoj metodologije tako na ravni dedukcije kot indukcije. Sagadin je začel v slovenskem prostoru sistematično graditi metodologijo empiričnega razisko-

Janez Sagadin

vanja v drugi polovici sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Sam sicer označuje svojo metodologijo kot pedagoško, a bi jo zaradi teoretske širine in predvsem zaradi uporabnosti na različnih znanstvenih področjih upravičeno lahko označili tudi kot metodologijo družboslovnega raziskovanja. A vendar ima tudi adjektivna oznaka pedagoška metodologija svoj pomen, predvsem zaradi aplikacije v razlagi metodoloških postopkov s pomočjo primerov, ki so premišljeno izbrani s področja vzgoje in izobraževanja in nakazujejo posebnosti, ki jih mora upoštevati raziskovalec procesov v šolskem polju tako pri načrtovanju raziskovanja kot pri izvedbi in interpretaciji rezultatov. Posebej prihaja specifičnost pedagoškega do izraza pri metodologiji akcijskega raziskovanja, ki jo lahko štejemmo za pomemben dosežek Sagadinovega ustvarjanja: tudi pri razvoju tega segmenta je opravil pionirsko delo na Slovenskem.

V njegovih znanstvenih objavah se prepletajo izkušnje in čut učitelja, izkušnje raziskovalca in matematično znanje. To troje se je namreč strnilo v njegovi življenjski poti. Leta 1949 je končal učiteljske študije v Mariboru in kratek čas po tem poučeval na industrijski šoli v Zemunu, po končani vojaščini pa na osnovni šoli v Makolah. Leta 1953 je končal študij fizike in matematike na Višji pedagoški šoli v Ljubljani. Do leta 1958 je oba predmeta poučeval na nižji gimnaziji v Ormožu, po tem pa matematiko na osnovni šoli in na tedanji vajenski šoli v Domžalah. V tem času je izredno študiral pedagogiko in filozofijo. Oba študija je končal z odliko leta 1961 na Filozofski fakulteti v Ljubljani, leta 1964 pa je že pridobil tudi akademsko stopnjo doktorja znanosti s področja pedagogike. Učiteljevanje, matematika in pedagogika so znamenja, ki logično pokažejo na Sagadina kot na med mladimi doktorji najbolj primerne za razvoj metodologije.

Izbira metodologije kot ključnega strokovnega področja se na svojstven način izrazi že na začetku sedemdesetih let, ko v več objavljenih raziskovalnih poročilih srečamo Sagadina kot soavtorja različnih raziskovalnih poročil in besedil. To je čas njegovega tesnega sodelovanja s Pedagoškim inštitutom, kjer kot metodološki vodja ni bil le svetovalec za metodologijo, temveč avtor metodološkega dela raziskovanja. To so bile pomembne raziskovalne izkušnje, ki so se kasneje izražale tudi v njegovem snovanju metodologije kot znanstvene discipline, saj je z vodenjem raziskovalnih projektov v naših šolskih razmerah lahko ustvarjalno apliciral v naš prostor vrhunske dosežke svetovnega razvoja na področju metodologije raziskovanja vzgoje in izobraževanja.

Časi, ko se začne v slovenski akademski pedagogiki prebujati potreba po empiričnem raziskovanju in merjenju, niso bili prav nič naklonjeni razvijanju empirije. Metodologija, posebej empirična, je bila tedaj vse prej kot nekaj, kar bi si šolska politika želela. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja se je namreč od pedagogike prej pričakovalo, da zna povedati, kako naj bi se politična gesla lahko udejanjila v šoli, kot pa da bi metodološko zanesljivo in objektivno spoznavala šolsko prakso ter z razkrivanjem njenih slabosti kazala na posledice odločitev šolske politike.

Splošne metodološke teme

Kakšno je bilo to stanje, ilustrirata ključni Sagadinovi razprave iz osemdesetih let.¹⁹ Razpravi sta usmerjeni v kritično raziskovanje stanja pedagogike in razvoja pedagoške metodologije pri nas v prvem obdobju po drugi svetovni vojni ter nakazujeta predloge za razvoj pedagoške metodologije v Sloveniji in tedanji Jugoslaviji. Z razmišljanjem o predmetu pedagogike kot znanosti poseže tudi v temeljna vprašanja o vlogi pedagogike pri spoznavanju zakonitosti pedagoškega procesa. Vzgojo in izobraževanje razume kot izrazito interdisciplinarni proces, kar pomeni, da sta predmet raziskovanja različnih znanosti. Ob tem razvija tezo o pedagogiki kot aplikativni znanosti, ki se v teoretskih interpretacijah naslanja na druge znanosti, ob čemer pa hkrati utemeljuje tezo o pomenu pedagogike kot integralne znanosti v raziskovanju vzgoje in izobraževanja. Slednja teza je tudi danes aktualna, saj kaže na pomen integralnega pedagoškega raziskovanja vzgoje in izobraževanja ob tem, kot postaja to področje tudi predmet raziskovanja različnih znanstvenih disciplin. Sicer pa so z zgodovinskega vidika Sagadinova tedanja razmišljanja o predmetu in statusu pedagogike kot znanosti tudi v kritični oceni takratnih razmerji do pedagogike. Ta kritika posredno sledi iz niza argumentov, da bi morala pedagogika na teoretskem polju avtonomno razviti *ustvarjalno dedukcijo in empirično raziskovanje* za dokazovanje teoretskih spoznanj, ne pa posnemati sovjetsko pedagogiko.

Temeljna Sagadinova dela so monografije *Poglavja iz metodologije pedagoškega raziskovanja*, *Razprave iz pedagoške metodologije ter Statistične metode za pedagogoe*, ki so plod avtorjevih večletnih metodoloških raziskav. Kje so v teh delih najodličnejši dosežki? Vsebinsko bi lahko monografije razdelili v tri sklope: splošne teme, evalvacija, kriterijski testi znanja, ki jim bom tudi sam sledil v nadaljnjem opisu. Pri tem ne bomo podrobneje, predvsem pa ne v celoti predstavljali vsebine monografije, temveč bomo prikazali predvsem tiste avtorjeve izsledke, ki jih lahko ocenimo kot vrhunske dosežke in pomenijo v mednarodnem merilu izviren vsebinski prispevek k razvoju vzgoje in izobraževanja, znotraj tega pa še posebej k razvoju pedagoške metodologije.

Znotraj splošnih metodoloških tem Sagadin v svojih razpravah in mono-

19 *Slabosti ekskluzivne uporabe dedukcije in nekritičnega posnemanja sovjetske pedagogike v jugoslovanski poosvoboditveni pedagogiki*, v *Razprave iz pedagoške metodologije* Ljubljana 1991: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 267 str. ter *Mejnik prehoda povojne jugoslovanske pedagogike h konkretniji zamisli o raziskovanju in posploševanju pedagoških izkušenj (tudi o predmetu in statusu pedagogike kot znanosti*, *Sodob. pedagog.*, 1988, št. 3, str. 122–131.

grafijah²⁰ na izviren način klasificira, sistemizira in razčlenjuje vrste raziskovanja in tri osnovne metode empiričnega pedagoškega raziskovanja (deskriptivno, kavzalno-neeksperimentalno in kavzalno eksperimentalno), kasneje pa razvije še eksplorativno metodo.²¹ Vrste raziskovanja, raziskovalne metode, postopke in tehnike predstavlja s kritično analizo, pokaže njihovo uporabnost s tem, ko nakazuje, v kakšnih oblikah nastopajo posamezne metode, v kakšnih razmerah je primerna njihova raba ter opozori na njihove šibke točke. Le redko ostaja zgolj pri opisovanju, največkrat postopke različnih avtorjev po kritični analizi sam nadalje razvije in dopolnjuje z ustrežnejšimi izvirnimi rešitvami (npr. modifikacija znanega evalvacijskega modela Lewyja in sodelavcev; v nekaterih tujih modelih kriterijskih testov znanja – binomskem, Emrickovem – razvije ustrežnejše postopke za ocenjevanje testov). Osrednja tema v metodoloških raziskavah dr. Sagadina je izdelava konkretnih raziskovalnih načrtov (idejne zasnove in operativnih načrtov) z uporabo različnih metod, zaradi česar so monografije pomembne ne le za razvoj teorije, temveč tudi za raziskovalno prakso. Kritična analiza teorije, iskanje ustrežnejših, racionalnejših postopkov in rešitev ter razmislek o aplikacijah v snovanju ter izvedbi raziskovanja je temeljni kredo Sagadinovega znanstvenega dela. Tako je tudi v razpravi, ki je posvečena *veljavnosti kvantitativnih empiričnih raziskav na vzgojno-izobraževalnem področju* (Sodobna pedagogika 2009, št. 3, str. 114–132), v kateri opredeljuje kompleksne pogoje za zagotavljanje veljavnosti kvantitativnih empiričnih raziskav v vzgoji in izobraževanju. Pri tem opozarja na pomembnost zagotavljanja pogojev za veljavnost raziskave na različnih nivojih, kot so pogoji za veljavnost merjenja, to je postopkov zbiranja podatkov, ki so pogoj za veljavnost zbranih podatkov, nadalje pogoji za veljavnost postopkov analize podatkov, kar je pogoj za veljavnost rezultatov ter za veljavnost posplošitev, vzročnih razlag ali sklepov. Razprava nakazuje, kako tem pogojem zadostiti in zakaj prihaja v raziskovalnih praksah do tega, da posamezen pogoj ni izpolnjen. Ugotavlja tudi, da absolutne veljavnosti pač ni, saj se lahko popolni izpolnitvi pogojev in s tem tudi popolni veljavnosti raziskav le bolj ali manj približamo.

Naslednji pomemben sklop za vsebinsko poglobljeno raziskovanje v pedagoških vedah je Sagadinu empirično kvalitativno raziskovanje. Pri tem je na

-
- 20 *Deskriptivna in kavzalna metoda empiričnega pedagoškega raziskovanja* (29–37). *Kvalitativno empirično pedagoško raziskovanje*, Sodobna pedagogika, 1991, šte. 7–8, str. 344–355.
Pregledno o kvalitativnem empiričnem pedagoškem raziskovanju. Sodob. pedagog., 2001, letn. 52, št. 2, str. 10–25.
Poglavja iz metodologije pedagoškega raziskovanja, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana 1993 (gre za drugo predelano in dopolnjeno izdajo Poglavij, ki so izšla v založbi Pedagoškega inštituta pri Univerzi v Ljubljani 1977).
Razprave iz pedagoške metodologije, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1991.
Statistične metode za pedagogoe, Obzorja, Maribor, 2003 (dopolnjena in razširjena izdaja; začetek izhajanja že ob koncu 70. let).
- 21 *Tipi in vloga študij primerov v pedagoškem raziskovanju*. Sodob. pedagog., 2004, letn. 55, št. 4, str. 88–100.

Slovenskem opravil pionirsko delo, ki je ob kritični analizi relevantnih tujih virov trajalo kar dobro desetletje. Populariziral je kvalitativno empirično raziskovanje, in to brez čustvenega navduševanja, temveč, kot je zanj sploh značilno, z veliko mero uravnotežene razsodnosti, skozi katero se izraža nasprotovanje različnim metodološkim ekstremizmom. Tako med drugim zagovarja tezo, da ni nikakršne podlage za to, da bi vse kvalitativne raziskave silili v interpretativni model in da je neutemeljeno in brezplošno povzdigovati bodisi samo pomen kvalitativnih bodisi kvantitativnih raziskovalnih postopkov; pomembneje od vsega tega je prilagajanje raziskovalnih postopkov vsakokratnim raziskovalnim problemom in situacijam.

Na podoben način se v svojih razpravah opredeljuje tudi do preveličevanja pomena akcijskega raziskovanja, kar je bilo modno pred nekaj več kot tridesetimi leti. V *Razpravah iz pedagoške metodologije* kar dve poglavji posveča temu vprašanju. Prvo je namenjeno primerjavi akcijskega in tradicionalnega empiričnega pedagoškega raziskovanja, drugo pa metodologiji akcijskih pedagoških raziskav. Z njima avtor orje ledino v teoretski obdelavi pedagoškega akcijskega raziskovanja v slovenskem prostoru. Sistematično in celovito predstavi posebnosti akcijskega in tradicionalnega empiričnega pedagoškega raziskovanja, pri čemer akcijsko raziskovanje umešča v celoto empiričnega pedagoškega raziskovanja, obenem na izviren ter metodološko in epistemološko celovit način rešuje konflikt med tradicionalnim empirično-analitičnim raziskovanjem na eni ter akcijskim raziskovanjem na drugi strani. Spet se je izkazala ena od temeljnih Sagadinovih lastnosti, namreč kritičnost do čustvene evforije in populističnega naraščanja pomena akcijskega raziskovanja v vzgoji in izobraževanju v takratnem obdobju, od katerega se je celo pričakovalo, da naj bi kar nadomestilo klasične oblike empiričnega raziskovanja, češ da so za šolski prostor preveč statične. Sagadin je tudi tokrat razvil jasne racionalne argumente, ki kažejo na neplodnost paradigmatskega ekskluzivizma tako pri tradicionalnem kakor tudi pri akcijskem raziskovanju. Utemeljeno dokazuje, da je rešitev v iskanju povezav. To intenco je Sagadin pokazal na zelo plastičen način s tem, ko je na področje akcijskega raziskovanja apliciral nekaj modelov pedagoškega eksperimenta, ki jih je sam izoblikoval ter utemeljil ustreznost njihove uporabe tudi pri akcijskem raziskovanju. Pri tem doseže tudi vzratni učinek, saj prav s to aplikacijo oplaja »klasični« pedagoški eksperiment, ko nakazuje možnost uporabe nekaterih elementov akcijskega raziskovanja v njem.

Razvoj metodologije evalvacij

V osemdesetih letih je Sagadin razvijal metodologijo evalvacije šolskih reform. Ta poseben metodološki pristop ali boljše metodološko strategijo je razvijal na podlagi lastnih izkušenj v izvajanju evalvacijskih raziskav v prvi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja ter s študijem teorije evalvacijske metodologije v izobraževanju. V tem sklopu je iz njegovih objav razviden postopen razvoj, lahko bi rekli, evalvacijske metodologije, ki sega od predstavljanja »začetkov kurikularnih evalvacij« do analize tujih izkušenj, zlasti znanih in uspešnih evalvacijskih

modelov, kot so Stakeov, Stufflebeamov, Glassov in Lewyjev. Pa spet ni ostal le pri analizah. Izviren Sagadinov prispevek v analizi teh modelov je že njihova medsebojna kritična primerjava (v katero vključuje v tudi spoznanja L. J. Cronbacha in M. Scrivena), bistveno pa je, da je modele dopolnjeval in prilagajal našim razmeram, kar ga je pripeljalo do oblikovanja lastnega modela evalvacije učnih načrtov.

Ta model evalvacije je bil uporabljen v evalvacijskih raziskavah usmerjenega izobraževanja, ki jih je vodil Sagadin v obdobju 1981–1990. Leta 1981 je zasnoval obsežen sklop evalvacijskih raziskav reformnih procesov v srednjem izobraževanju. Vse do leta 1986, ko je bila evalvacija končana, pa je tudi vsebinsko in metodološko vodil izvedbo raziskovanj, ki so bila osredotočena na evalvacijo usmerjenega izobraževanja. V sklopu projekta so nastale številne raziskave pa tudi diplomske in magistrske naloge in disertacije, ki jih je mentoriral kot profesor na Oddelku za pedagogiko in andragogiko. Projektu je načrtoval dva cilja: analizirati empirične učinke uvajanja usmerjenega izobraževanja ter ovrednotiti rešitve na podlagi mednarodnih primerjav ureditve srednjega šolstva v nekaterih evropskih državah. Njegov ključni avtorski prispevek je bila sintezna študija, ki jo je pripravil na podlagi vseh teh raziskav. Sintezna študija je kritično osvetlila reformne procese, izluščila iz opravljenih raziskav najpomembnejše rezultate ter na njihovi podlagi pokazala optimalne rešitve za »reformo reforme«. Na tej podlagi so bile v začetku 90. let v kratkem času odpravljene najtežje napake usmerjenega izobraževanja (obnova splošne gimnazije, diferenciacija skupne vzgojno-izobrazbene osnove). Žal pa se niso uresničila mnoga svarila iz sintezne študije, da pri odpravi napak ne gre obnovljati starega stanja, kar se je v mnogočem zgodilo na področju poklicnega in strokovnega izobraževanja in se še danes kaže v tem, da to izobraževanje stagnira kot najšibkejši člen sistema.

To Sagadinovo raziskovalno delo presega področje pedagoške metodologije. Sintezna evalvacijska študija s predlogi in usmeritvami za prenovu srednjega izobraževanja je prispevek njegovega raziskovanja, pomemben za nacionalni razvoj. Mogoče je plod vsega tega tudi Žagarjeva nagrada, ki jo je prejel v letu 1987 sredi najbolj angažiranih let za evalvacijo šolske reforme in prenovu srednjega šolstva. Njemu samemu pa so bile evalvacijske raziskave tudi izziv, ki je omogočal preizkus teoretskih zamisli s področja evalvacijske raziskovalne metodologije in test za njegov evalvacijski model v neposredni raziskovalni akciji.

Kriterijski testi znanja

Tretje pomembno področje razvoja pedagoške metodologije, ki mu je posvetil posebno pozornost, so kriterijski testi znanja. Tudi tu je pri nas v veliki meri oral ledino, saj so njegove razprave o tem sklopu izhajale pred več kot tridesetimi leti. Najbolj celovito je tudi to področje obdelano v monografiji *Razprave iz pedagoške metodologije*.

Spet najprej na izviren in kritičen način analizira različne modele oblikovanja in uporabe kriterijskih testov znanja (binomski, Emrickov, Reuleckejev model). Posebej pa ga zanima ključno vprašanje: vrednotenje testov ter koeficienti za klasifikacijo testirancev, kot so koeficient ujemanja, proporc skladnosti in

koeficient kappa, ki se uporabljajo kot kazalci konsistentnosti klasifikacije testirancev.

Zlasti podrobno obravnava tisto vrsto kriterijskih testov znanja, ki jim lahko pripisujemo poseben pedagoški pomen. Gre za teste, s katerimi ne primerjamo dosežkov posameznika z dosežki drugih, temveč ugotavljamo, ali je konkreten testiranec (učenec/dijak/odrasli) dosegel določen izobraževalni cilj ali ne. Mogoče bi bila to lahko tudi ustrezna metoda za empirično ugotavljanje dodane vrednosti v znanju oziroma izobraževanju. Cilj torej je objektivno ugotoviti, kateri testiranci so izobraževalne cilje dosegli, kateri pa ne. Sagadin posebej opozori sestavljavce testov na dva problema kriterijskih testov znanja. Najprej na problem števila nalog ter na to, kako določiti prag, ki ga mora testiranec doseči s pravilnimi odgovori, da ga je mogoče uvrstiti med tiste, ki so dosegli izobraževalne cilje/standarde. Za reševanje tega problema predlaga in predstavi binomski, Emrickov in Reuleckejev model. Drugi problem pa je merjenje (določanje, ocenjevanje) konsistentnosti klasifikacije testirancev, kar pomeni ugotavljanje, kateri so izobraževalni cilj dosegli, kateri pa ne. Pri tem se posveča Frickejevemu koeficientu ujemanja ter proporcu skladnosti in koeficientu kappa.

V razpravah o kriterijskih testih znanja Sagadin sledi temeljnim načelom svojega znanstvenega dela: visoka stopnja teoretske in metodološke obdelave vprašanj, kritična navezava na aktualno vrhunsko svetovno znanje s tega področja ter razmislek o posebnosti rabe v slovenskem prostoru, glede na kulturo preverjanja in ocenjevanja znanja. Tudi pri tem dodaja svoj prispevek, ki naj zagotavlja večjo pravičnost v razvrščanju testirancev, saj poleg uporabe proporca skladnosti in koeficienta kappa za vrednotenje uspešnosti na testu predlaga in razdeli tudi ponavljalno (test retest) metodo ter metodo paralelnih oblik testa in precizira pogoje oz. situacije za uporabo posameznih modelov kriterijskih testov. Te razprave so neposredno koristne pri sestavljanju kriterijskih testov znanja tako za raziskovalne namene kot za praktično rabo učiteljev. Predvsem pa so razprave pokazale na kompleksnost testov znanja in nemara zavarovale slovensko šolstvo pred poenostavljeno testomanijo, ki je grozila v šolah v določenem obdobju.

*

Vsak znanstvenik ima svojo individualnost. Osebnostno bi individualne poteze znanstvenega dela dr. Sagadina izrazil z naslednjimi pojmi: temeljit in znanstveno strog iskalec izvirnega. V tem kratkem zapisu, glede na obsežen Sagadinov opus, seveda ni mogoče predstaviti njegovega znanstvenega dela v celoti. Iz celotnega opusa sem izbral le nekatera besedila, za katera sem menil, da dovolj celovito predstavljajo celoten gabarit njegovega znanstvenega opusa, da spomnijo na vrhunske dosežke ter poudarijo Sagadinovo stremljenje k znanstveni izvirnosti tudi pri aplikaciji tujih dosežkov. Izpustil sem mnoga vsebinska področja, ki niso neposredno navezana na razvoj pedagoške metodologije, jih pa bralec lahko spozna iz njegove bibliografije. Tako se sploh nisem dotikal njegovih dosežkov v raziskovanju povezovanja pouka v proizvodnim delom učencev v osnovni šoli (1966) niti vzgojne in izobrazbene vrednosti delovne/proizvodne prakse gimna-

zijcev (1973), kjer v tistih kritičnih časih jasno pokaže zmotnost v tedanji politiki dokaj široko zastopanega mišljenja, da ima proizvodno delo mladih vzgojno vrednost že samo na sebi. Prav tako ne omenjam vseh njegovih strokovnih funkcij, najbrž pa je prav, če povem, da je bil dve leti predsednik Zveze društev pedagoških delavcev Slovenije in kar 21 let član uredniškega odbora naše osrednje pedagoške revije *Sodobne pedagogike*.

Ob vse to sodi še pedagoško delo dr. Sagadina. Devet let na stopnji obveznega šolanja: dovolj, da spozna in začuti bistvo šolskega organizma, in skoraj trideset let na Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer je prehodil pot od asistenta do rednega profesorja za pedagoško metodologijo. Kot profesor in pogost mentor za metodologijo pri pripravi diplomskih, magistrskih ter doktorskih del je delal tri desetletja. Kot raziskovalec je ob koncu šestdesetih let tesno sodeloval s Pedagoškim inštitutom pri Univerzi v Ljubljani, v letu 1970 je bil tudi njegov direktor.

Predvsem s svojimi objavami je zapustil dela, ki jih v dogledni prihodnosti ne bo mogoče ponoviti, kaj šele preseči, in tako dodal v ta svet marsikaj, česar mu ne bi mogel dati nihče drug. S temi deli in kot tvorec ter nosilec katedre za pedagoško metodologijo je izpolnil svoj dolg do razvoja te znanstvene discipline in slovenskega šolstva. Želimo mu, da bi še dolgo ostal zdrav in čil z nami.

Zdenko Medveš

Iz muzejskega dela

UDK 060.016(497.5)»2018«

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 26. 9. 2019

Slovenski šolski muzej v letu 2018 The Slovenian School Museum in 2018

Izvleček

Po potrjenem letnem delovnem in finančnem načrtu, z ozirom na poslanstvo in glede na dolgoročne cilje, je bilo delovanje muzeja prvenstveno usmerjeno v izvajanje zastavljenih glavnih letnih ciljev, ki se stekajo v postavitvi stalne razstave kot najpomembnejšem projektu muzeja zadnjih več let. Postavitev stalne razstave je v vseh pogledih najzahtevnejša naloga, ki muzeju odpira nove perspektive razvoja. Navkljub intenzivnim gradbenim in drugim delom pri pripravi prostora za umešitev stalne razstave in omejenemu dostopu v muzeju v drugi polovici leta je bil pedagoško-andragoški program izpeljan v celoti, s tem pa je bila hkrati ohranjena visoka raven obiska. Posebne letne naloge so bile opravljene v sklopu projektov: Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike, Muzejska pedagogika in Razvojno raziskovalno delo – strokovne podlage razvoja šolstva pri Uradu za kakovost in razvoj v izobraževanju.

Abstract

After the approval of the annual work and financial plan, bearing in mind its mission and long-term goals, the museum's activities were primarily directed at the implementation of the main annual goals, which all converge in the setting up of the permanent exhibition as the museum's most important project over the last few years. The permanent exhibition is in every respect the most demanding task, which is opening up new development opportunities for the museum. In spite of the building and other work involved in preparing the space for the permanent exhibition and the limited access to the museum in the second half of the year, the pedagogical-andragogical programme was completely fulfilled and the high level of visitors maintained. Special annual tasks were carried out within projects: the Documentation Centre for the History of Schooling and Pedagogy, Museum Pedagogy and Developmental Research Work – the professional foundations for the development of schooling at the Education Development and Quality Office.

Ključne besede: muzej, šolstvo, letno poročilo, statistika, stare učne ure

Key words: museum, schooling, annual report, statistics, old school lessons

Uvod

Z letnim delovnim načrtom, ki ga je svet muzeja sprejel na seji 19. marca 2018, so bile potrjene glavne naloge muzeja za leto 2018, ki v prvi vrsti obsegajo projekt Postavitve nove stalne razstave in opravljanje javne službe, posebej pa tudi druge projekte, ki jih muzej izvaja, glede na svoje poslanstvo, na predhodne dogovore in na razpoložljiva sredstva.

Med posebnimi projekti je bolj vidno izdajanje strokovno-znanstvene revije Šolska kronika, promocijske brošure o pedagoško-andragoških programih muzeja in tradicionalnega koledarja muzeja. Izpeljava obsežnega pedagoško-andragoškega programa je vezana na promocijo muzejskih dejavnosti in zagotavljanje visoke ravni obiska, digitalizacija muzejskih predmetov in gradiva o šolski preteklosti pa na povečanje dostopnosti muzejskih vsebin za obiskovalce.

Zasedba delovnih mest, delo zunanjih sodelavcev ter pogodbeno sodelovanje s servisi za opravljanje potrebnih storitev za delovanje muzeja so glede na predhodno leto nespremenjeni. Spremenila se je sistemizacija delovnega mesta informator/organizator, ki je bilo preoblikovano v novo delovno mesto poslovni sekretar. Samostojna bibliotekarka Polona Koželj je bila od začetka leta do sredine septembra na podaljšanem porodniškem dopustu. Med njeno odsotnostjo jo je do 10. maja 2018 nadomeščal bibliotekar Miha Mali, ki je ob redni knjižnični dejavnosti v muzejski knjižnici po potrebi opravljal tudi druge muzejske naloge. Več sprememb je bilo, podobno kot prejšnja leta, med zunanjimi sodelavci na muzejski sprejemnici, med vodiči in med izvajalci starih učnih ur, ki v obliki študentskega dela in v drugih oblikah prekarnega dela sodelujejo pri pedagoško-andragoški dejavnosti muzeja. Brez zunanjih sodelavcev muzej namreč gotovo ne bi mogel izpeljati tako obsežnega pedagoško-andragoškega programa.

Za vse redno zaposlene, zunanje sodelavce in še posebej za nove muzejske vodiče in voditelje starih učnih ur je muzej 15. januarja 2018 v svojih prostorih pripravil tečaj in izpit iz varstva pri delu, ki ga je izvedlo podjetje VARNOST 4. Redna delovna srečanja vseh zaposlenih so potekala ob ponedeljkih v muzejski čitalnici. Obravnavane so bile tekoče zadeve delovanja muzeja in naloge iz letnega delovnega načrta. Posebej so bili sklicani sestanki zaposlenih v zvezi s pripravo vsebine stalne razstave, sestanki za koordinacijo kustosov z arhitekti in sestanki z oblikovalci. Po začetku gradbenih del pri pripravi prostora za umestitev stalne razstave je bil dostop v čitalnico od konca avgusta do konca leta onemogočen, koordinacija priprave razstave pa je zato potekala z osebnimi stiki in po sodobnih medijih. Od oktobra do konca leta so bili v muzeju ob ponedeljkih redni sestanki predstavnikov investitorja, izvajalca, arhitekturnega biroja, nadzora in Zavoda za varstvo kulturne dediščine (ZVKD) z ogledi opravljenih del na licu mesta.

Za gradbena, strojna in elektrotehniška dela pri pripravi prostora za umestitev stalne razstave je bil izveden javni razpis. Pred podpisom pogodbe z izbranim ponudnikom obnovitvenih del Specter Kranj d.o.o. je bil julija in avgusta iz spodnjega hodnika odstranjen starejši del stalne razstave, iz razstavne sobe in avle pa dve občasni razstavi. Obenem je potekala selitev muzejskih predmetov in gradiva iz kabineta kustosinje fototeke in iz depoja arhivske zbirke v knjižnično depo v matični stavbi in v muzejski depo v Zavodu RS za blagovne rezerve v Zalogu. V sobi št. 13 je bil izdelan dodaten kabinet za zaposlene.

Delo redno zaposlenih je potekalo v znamenju priprave nove stalne razstave in usklajevanja gradiv ter besedil z oblikovalko/ilustratorko razstave in z arhitekti pri umestitvi razstave v prostor. Začetek gradbenih del se je zaradi zahtevnih kulturnovarstvenih pogojev, ki jih je na spomeniku državnega pomena postavil ZVKD, nekoliko zavlekel, sam projekt pa zaradi dodatnih in nepredvidenih del podražil. Navkljub težavam in zlasti omejitvam ob gradnji je pedagoška dejavnost potekala brez prekinitve v sicer nekoliko skrajšanem obsegu. V celoti so bili izpeljani drugi projekti iz LDN. Med najbolj intenzivnimi gradbenimi deli so zaradi ovirane prehodnosti muzejskih prostorov in nedostopnosti gradiva v muzejski knjižnici kustosi del delovnih obveznosti opravili tudi od doma.

Izpolnjevanje glavnih letnih ciljev

Postavitev nove stalne razstave

Projekt Postavitev nove stalne razstave je sestavljen iz več različnih sklopov del in nalog, pri katerih je poleg avtorjev razstavne vsebine sodelovalo tudi več drugih subjektov. Projekt se v osnovi deli na obnovitvena gradbena dela (priprava prostora), muzejsko-oblikovna dela (postavitev razstavnih elementov) in na pripravo razstavne vsebine. V prva dva sklopa so bili vključeni zunanji izvajalci. Potekala sta vzporedno s pripravo vsebine, za katero so bili odgovorni zaposleni strokovni delavci muzeja (kustosi). Izvajanje prvih dveh sklopov je bilo povezano z delom zaposlenih v upravnem delu muzeja, od katerih sta tako direktor kot tudi strokovni sodelavec pripravljala razstavne vsebine za izbrana obdobja šolske preteklosti. Čeprav je bilo za gradbena, strojna in elektrotehniška dela treba dvakrat ponoviti javni razpis, so bila navedena dela do konca leta v celoti izvedena. Na drugi strani je bila do konca leta pripravljena polovica razstavnih vsebin in polovica muzejsko-oblikovalskih del. Za zaposlene strokovne delavce je bila temeljna naloga priprava vsebin (besedila, slikovne predloge, audio in video zapisi, muzejski predmeti in replike muzejskih predmetov), ki so med kustosi razdeljene po izbranih obdobjih šolske zgodovine. Delo kustosov pri pripravi vsebin se je začelo leta 2017 in se je po izbranih obdobjih v letu 2018 nadaljevalo. Na hitrost priprave razstavnih vsebin sta vplivala tako osebna zavzetost posameznega kustosa kot tudi njegovo dosedanje poznavanje šolske preteklosti iz obravnavanih obdobj. Priprava razstavnih vsebin je poleg proučevanja obravnavanih vsebin zajemala lektoriranje besedil, njihove prevode v angleški jezik in sodelovanje s strokovnjaki iz posameznih muzejskih področij. Na številnih sestankih so bila rešena temeljna vprašanja in postavljeni vsebinski postulati stalne razstave. Ker je delo skupinsko, je bilo potrebnih več dodatnih pogovorov in usklajevanj. Do konca leta so bila vsebinsko obdelana starejša obdobja šolske preteklosti, precej manj pa tudi mlajša obdobja. Oblikovne elemente vsebinsko usklajenih obdobj je pripravila oblikovalka in ilustratorica Irena Gubanc. Usklajevanja so bila potrebna med kustosi kot pripravljalci vsebine pod vodstvom mag. Marjetke Balkovec Debevec, arhitekti iz arhitekturnega biroja Svet Vmes, ki so pripravili načrt za gradbena, strojna, elektrotehniška, IKT in mizarska dela, in oblikovalko ter ilustratorico Ireno Gubanc.

Projekt Postavitve nove stalne razstave je bil 16. februarja 2018 na seji sveta muzeja predstavljen tudi članom sveta in predstavnikom MIZŠ. Poleg vodstva muzeja so pri predstavitvi sodelovali predstavniki arhitekturnega biroja Svet Vmes in oblikovalka/ilustratorica Irena Gubanc. Po izdelanem načrtu izvedbe projekta PZI so bila poleg obsežnih gradbenih, strojnih in elektrotehniških delih potrebna tudi restavratorska dela na stavbnem pohištvi. Pri izvedbi javnega razpisa Izvedba GOI del za potrebe postavitve stalne razstave sta poleg uprave muzeja sodelovala arhitekturni biro Svet Vmes in izvedenec za javne razpise, odvetnik Anže Godec. Objavljen je bil na e-portalu javnih naročil in dvakrat ni bil uspešen, ker ni bilo prijav. Glavni razlog so bili strogi kulturnovarstveni pogoji, ki jih je za predvideni poseg v muzejski stavbi s statusom spomenika državnega pomena postavil ZVKD, poleg tega pa tudi relativno nizka cena in razmere na gradbenem trgu. Po tretjem razpisu, ki je bil na e-portalu objavljen v juniju, je izbrani gradbenec dokončno predložil vso zahtevano dokumentacijo in dokazila. Po uskladitvi in potrditvi izkazov pri ZVKD in po izboru nadzornika del je bila 6. avgusta 2018 z izvajalcem Spekter d.o.o. Kranj podpisana pogodba o izvedbi GOI-del za potrebe postavitve stalne razstave. S pogodbo je izvajalec muzeju zagotavljal, da bodo vsa gradbena dela v projektu končana do konca leta. Stroški projekta so se zaradi ostrih kulturnovarstvenih pogojev ZVKD, dodatnih del, ki jih je ZVKD zahteval poleg prvotno načrtovanih, nepredvidenih dodatnih del, povišanja

posameznih stroškov in predvsem višje cene javnega razpisa povečali. Vodstvo muzeja je zato pripravilo novelacijo finančnega načrta in njegovo razširitev na leto 2019 in 2020. Predlog novega finančnega načrta z obrazložitvami v novem Načrtu razvojnih programov je bil julija predan finančni službi MIZŠ.

Prizadevanje vodstva muzeja je bilo vseskozi usmerjeno v postavitve stalne razstave v skladu s sodobnimi muzeološkimi in pedagoško-andragošskimi načeli. Ker je pri pripravi prostora in izdelavi razstave sodelovalo več specializiranih skupin za posamezna področja, je bila med njimi zelo pomembna koordinacija. Med obsežnimi jesenskimi gradbenimi, strojnimi in elektrotehničskimi deli so se nadaljevali sestanki in delovna srečanja pri izbiri in oblikovanju razstavnih vsebin. Novembra je potekalo usklajevanje in poenotenje šolskih shem za posamezna izbrana obdobja: protestantizma, jezuitskega šolstva, razsvetljenega absolutizma, obdobji 1869–1918 in 1945–1991. Decembra je bil drugi krog vsebinskih predstavitev za izbrana mlajša obdobja šolske zgodovine: Anton Arko (obdobje med vojnama in obdobje med okupacijo), Branko Šuštar (obdobje med letoma 1848 in 1918), Mateja Ribarič (obdobje med letoma 1945 in 1991) in Stane Okoliš (predmarčno šolstvo 1813–1848). Oktobra in novembra 2018 je bil izdelan seznam muzejskih predmetov za stalno razstavo za starejša obdobja šolske preteklosti, ki jih hranijo drugi muzeji. Za izdelavo replik je bil sklenjen dogovor z Narodnim muzejem Slovenije. Del izbranih besedil je bil predan v lektoriranje in v prevod v angleščino. Kustosi in bibliotekarka so za stalno razstavo celo leto zbirali iskane muzejske predmete in fotografsko, dokumentarno in drugo razstavno gradivo za obravnavana obdobja, proučevali zbrano literaturo in vire iz šolske zgodovine ter pripravljali razstavna besedila.

Ohranitev visoke ravni izvedbe starih učnih ur in obiska muzeja

Stare učne ure. Izvedba starih učnih ur je bila nad pričakovanji predvsem v prvi polovici leta. Navkljub obnovi muzeja in gradbenim delom, ki so močno ovirala delovanje muzeja in sploh dostop do muzejskih prostorov, pa je bil program starih učnih ur v drugi polovici leta izpeljan brez prekinitev v nekoliko skrajšanem obsegu. V primerjavi s predhodnim letom je bilo izvedenih 7 starih učnih ur več. Najbolj priljubljena učna ura ostaja Lepopis, ki je bila izvedena 186-krat. Najbolj opazno se je povečalo zanimanje za Staro šolo za najmlajše, ki je bila v muzejski pedagoški program vpeljana sredi leta 2017. Posledično je v tej starostni skupini upadel obisk Nedeljske šole. Lepo vedenje je ostalo enako kot leta 2017, precej pa se je povečalo število izvedenih učnih ur Fizike, Vodnikove šole in Učne ure v antični Emoni. V povprečju se je za 0,7 učenca povečala tudi udeležba pri posamezni učni uri. Vodstva po muzeju, priprave na učne ure in njene izvedbe sta poleg zunanjih sodelavcev opravljala tudi višji kustos Anton Arko v prvi polovici leta in samostojna bibliotekarka Polona Koželj v drugi polovici leta.

Obiskovalci. V prvi polovici leta je bilo število obiskovalcev nad pričakovanji. V vsem obdobju, odkar muzej vodi natančno statistiko, obisk v prvi polovici leta še nikdar ni bil tako visok. V primerjavi s predhodnim letom je bilo v istem obdobju kar 7,8 odstotka več obiskovalcev. Zaradi obnovitvenih gradbenih del, ki so potekala celo drugo polovico leta, se je v tem obdobju, glede na prejšnja leta, precej zmanjšal, kljub temu pa je bil še vedno tako visok, da je ostal na letni ravni zadnjih let. Kot prejšnja leta je muzej obiskalo največ osnovnošolcev, za katere je bil organiziran pedagoški program z ogledi razstav in udeležbo pri izbranih učnih urah. Iz različnih nagibov in ciljev je muzej v letu 2018 obiskalo 16.685 obiskovalcev različnih starostnih skupin. V primerjavi z letom 2017 je bilo število obiskovalcev manjše za 1,4 odstotka. Poleg obiskovalcev s plačanimi vstopnicami je precejšen delež obiskovalcev muzej obiskal tudi brez njih. To so bili v glavnem uporabniki knjižnice in udeleženci prireditve ob dnevih odprtih vrat. Muzej je visoko raven ohranil

Učna ura računstva v SŠM, 10. maja 2018 (hrani SŠM, fototeka, foto Urška Boljkovac)

tako pri izvedbah starih učnih ur kot tudi pri številu obiskovalcev. Dobri rezultati so bili doseženi tudi pri pedagoških programih zunaj matične stavbe. V muzejski zbirki v Hra-
stniku je bilo izvedenih 9 starih učnih ur Lepopisja za 4. razrede osnovnih šol iz Zasavja
(304 učenci), drugod po Sloveniji pa še 7 pedagoško-andragoških projektov, na katerih je
brez izdanih vstopnic sodelovalo 1408 udeležencev.

Izdajanje revije Šolska kronika in drugih muzejskih tiskov

Strokovno-znanstvena revija Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje. Revija je bila konec junija 2018 sprejeta v evropski referenčni indeks za huma-
nistiko in socialne znanosti ERIH PLUS. Za sprejem na ugleden referenčni indeks sta se
najbolj trudila poslovna sekretarka muzeja Ksenija Guzej in urednik revije Anton Arko.
Seja uredniškega odbora revije, na kateri je bil sprejet program revije za letnik 2018, je bila
12. aprila 2018. Prvi zvezek je bil natisnjen oktobra 2018 in je izšel kot dvojna številka revije
27/2018, št. 1–2, str. 1–248, drugi zvezek pa kot enojna številka 27/2018, št. 3, str. 1–248,
v začetku decembra 2018. Urednik obeh zvezkov je Anton Arko, višji kustos. V uredni-
škem odboru so pri izzidu obeh zvezkov z recenzijami prispevkov sodelovali tako notranji
(muzejski kustosi) kot zunanji člani uredniškega odbora (poznavalci šolske preteklosti).
Notranji člani so pomagali tudi pri opravljanju korektur. V oba zvezka je bilo vključenih
več člankov, ki so bili sestavljeni na temo zgodovine izobraževanja in leta 2016 predstavlje-
ni na Zborovanju Zveze zgodovinskih društev Slovenije na Ravnah na Koroškem.

Drugi pomembnejši muzejski tiski. **Pedagoški programi Slovenskega šolskega muzeja v šolskem letu 2018/2019.** Urednica brošure Ksenija Guzej. Natisnjena je bila
v začetku oktobra 2018 v nakladi 500 izvodov. Publikacija je glavna promocijska brošura
muzeja, ki na prikupen način predstavlja njegovo delovanje na področju pedagoško-an-

dragoške dejavnosti. V tiskani obliki je namenjena za promocijo muzeja na muzejskih dogodkih in prireditvah ter za voditelje skupin, ki obiskujejo muzej, v e-obliki pa je bila razposlana na e-naslove osnovnih in srednjih šol ter drugim vzgojno-izobraževalnim zavodom v Republiki Sloveniji. Pri pripravi besedila in uredniškem delu brošure so pomagali tudi drugi sodelavci pedagoško-andragoškega programa muzeja.

Koledar muzeja za leto 2019. Urednica Ksenija Guzej, koledarski del je pripravil Marjan Javoršek. Tradicionalni stenski koledar muzeja je izšel konec novembra v nakladi 1500 izvodov. Slikovni del v 12 slikah po posameznih mesecih leta predstavlja 12 vsebinsko raznolikih starih učnih ur, ki so v muzejskem pedagoškem programu Učne ure naših babic in dedkov. Tudi s koledarjem muzej na poseben način promovira svojo dejavnost. Koledar vsebuje številne podatke o koledarskem letu, ki se nanašajo tako na šolo in muzej kakor tudi na koledarski cikel gibanja planetov, vremenskih izrekov in drugih vsebin.

Razstavni projekti

a) Stalna razstava

Postavitev nove stalne razstave je večleten muzejski projekt, ki je v letu 2018 prešel v sklepno fazo. Po dolgotrajnih pripravah in usklajevanjih ter vzporedno z izvedbo gradbenih del so bila v letu 2018 pripravljena in usklajena starejša obdobja šolske preteklosti. V delo na stalni razstavi so bili vključeni vsi zaposleni. Do konca leta so se med arhitekti in oblikovalci razstave ter kustosi usklajevale tudi posamezne vsebine za mlajša obdobja šolske preteklosti.

b) Občasna razstava

1. Hiperpovezani muzeji: novi pristopi, novi obiskovalci je bila skupna promocijska razstava državnih muzejev, odprta na mednarodni muzejski dan: 18. maja 2018, na muzejski ploščadi na Metelkovi. Slovenski šolski muzej se je predstavil s starimi učnimi urami, po katerih je v javnosti najbolj prepoznaven. Slikovni izbor in besedilo je pripravila Ksenija Guzej, prof. lik. umetnosti. Razstavo si je bilo mogoče ogledati vsak dan med 18. majem in 19. novembrom 2018. V povprečju si jo je vsak dan ogledalo okrog 100 obiskovalcev.

c) Občasne razstave na gostovanju

1. Dostopno in plemenito – razstava ob 200-letnici ustanovitve prve javne glasbene šole

Razstava je bila drugo leto na gostovanjih po glasbenih šolah v Sloveniji. Postavljena je bila leta 2016 v sodelovanju z Zvezo slovenskih glasbenih šol, ki tudi koordinira gostovanja po posameznih krajih oz. glasbenih šolah. V prvi polovici januarja 2018 je razstava gostovala v Glasbeni šoli Vrhnika, februarja in marca v Galeriji Kambič – Belokranjski muzej Metlika, aprila v Glasbeni šoli Trbovlje v Zavodu za kulturo delavski dom Trbovlje in maja v Glasbeni šoli Kočevje v Pokrajinskem muzeju Kočevje. V drugi polovici leta je septembra gostovala še v Mestnem muzeju Idrija, oktobra v Knjižnici Zalog (Mestna knjižnica Ljubljana), novembra v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota in decembra v Viteški dvorani Križank v Ljubljani.

2. Učilnica v naravi: šolski vrt danes, včeraj, jutri

Razstava je bila 11. januarja 2018 vrnjena iz Muzeja Krško in je bila nato do jeseni deponirana v depoju v Zalogu. V Notranjskem muzeju v Postojni je bila odprta 27. septembra 2018. Organizacijo gostovanja v Postojni je vodila avtorica razstave kustosinja Mateja Ribarič. Pri postavitvi razstave v Postojni so sodelovali še oblikovalka razstave Si-

mona Čudovan, Marjan Javoršek in tehnična ekipa Notranjskega muzeja. V kulturnem programu na odprtju, ki se ga je udeležilo okrog 70 obiskovalcev, sta nastopila avtorica razstave, kustosinja Mateja Ribarič, ki je predstavila vsebino razstave, in direktor muzeja mag. Stane Okoliš s priložnostnim nagovorom. Notranjski muzej je razstavo Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri v ločenem prostoru dopolnil s razstavo Šolski vrtovi na Notranjskem. Kustosinja Mateja Ribarič je imela v okviru spremljevalnega pedagoškega programa še javno vodstvo po razstavi (25. 10. 2018) in dve delavnici: Pripoved rastlin – Zeliščni spomin (25. 10. 2018) in Mandala iz semen – zahvala Zemlji (6. 12. 2018). Razstava v Postojni je bila odprta do konca leta 2018.

3. Lingua latina – pouk latinščine v javni osnovni šoli 1958–2015

Razstava je bila 31. julija 2018 iz muzejske razstavne avle prestavljena v prostore Osnovne šole Prežihov Voranc v Ljubljani, ki nadaljuje tradicijo humanističnega izobraževanja in pouka latinščine v Ljubljani. Profesorica latinskega jezika Aleksandra Pirkmajer Slokan, ki se je na tej šoli upokojila, je leta 2015 sodelovala pri postavitvi razstave v prostorih Slovenskega šolskega muzeja. V osnovni šoli načrtujejo, da bodo razstavne eksponate postavili kot del stalne šolske razstave. Selitev razstave iz muzeja v osnovno šolo je sledila uspešni predstavitvi razstave v muzeju, izidu kataloga razstave, izidu tematske številke revije Šolska kronika in izpeljavi okrogle mize o pouku latinščine v slovenskih šolah.

4. Poti izobraževanja pri Slovanih

Razstava je bila v razstavni sobi Slovenskega šolskega muzeja postavljena do julija 2018, ko je bilo treba razstavni prostor zaradi predvidenih gradbenih del izprazniti. Razstavni panoji so bili prepeljeni v Pokrajinski arhiv Koper, kjer je bilo načrtovano prvo gostovanje. Avtor in glavni koordinator razstave dr. Branko Šuštar se je na povabilo bolgarske vlade v začetku junija 2018 udeležil srečanja Sveta Evrope v Varni, na katerem je 7. junija 2018 predstavil omenjeno razstavo, ki je tam gostovala med bolgarskim predsedovanjem Svetu EU kot reprodukcija razstavnih panojev, postavljenih v Slovenskem šolskem muzeju. Razstava je nastala konec leta 2016 kot rezultat razstavnega sodelovanja z muzeji, univerzami in drugimi organizacijami iz 13 slovansko govorečih držav. Pri pripravi razstave sta sodelovala tudi Zveza zgodovinskih društev Slovenije in Forum slovanskih kultur, ki sta nosila glavno finančno breme.

5. Umetnost, šport in dediščina

Gostujoča panojska razstava je plod sodelovanja med slovenskimi muzeji in drugimi organizacijami, ki hranijo pomembno gradivo s področja dediščine športa. Odprta je bila v tednu kulturne dediščine 2017 v Domu španskih borcev v Ljubljani, od takrat naprej pa je krožila po Sloveniji. Gostovala je na Fakulteti za šport v Ljubljani, na OŠ v Domžalah, v Pokrajinskem arhivu Celje in v Dolenjskem muzeju v Novem mestu. Slovenski šolski muzej je eden od organizatorjev projekta in se je na razstavi predstavil s dvema panojema o zgodovini telovadbe na Slovenskem. 4. oktobra 2018 je bila razstava odprta v Rokodelskem centru v Ribnici, kjer je sodelovala tudi kustosinja Mateja Ribarič, avtorica obeh razstavnih panojev.

d) Svetovanje šolam pri postavitvi razstav

1. Razstava OŠ Podčetrtek

Mag. Marjetka Balkovec Debevec je s strokovnimi nasveti pomagala pri postavitvi šolske razstave na OŠ Podčetrtek. Poleg obiska šole 12. junija 2018 je svetovalno delo potekalo po telefonu in e-pošti. Učence in učitelje te šole je 5. novembra 2018 sprejela tudi ob njihovem obisku v Slovenskem šolskem muzeju.

Skupni pedagoški, razstavni in drugi muzejski projekti s šolami in drugimi institucijami

a) Skupni projekti s šolami

1. Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne (Center IRIS – nekdanji Zavod za slepe in slabovidne). Po večletnem sodelovanju je Center pred polletjem po navodilih muzeja popisal in označil zbirko učil in drugih šolskih predmetov. Pod vodstvom samostojnega konservatorsko-restavratorskega tehnika Francija Kadivca je bila zbirka junija 2018 spravljena v muzejski depo v Zalogu. Muzej in Center sta podpisala pogodbo o hranjenju zbirke v depolu muzeja v Zalogu.

2. Gimnazija Jožeta Plečnik. Slovenski šolski muzej je gimnaziji za izpeljavo informativnega dne 7. februarja 2018 izposodil učiteljsko obleko. Šolski razred pri razredničarki Anamariji Štimatec se je nato 7. maja 2018 udeležil stare učne ure Vodnikova šola, pred učno uro pa je imel direktor muzeja mag. Stane Okoliš za dijake v muzejski čitalnici predavanje o ilirskem šolstvu.

3. 18. strokovni posvet Društva učiteljev podružničnih šol, POŠ Podblica, 20. aprila 2018. Slovenski šolski muzej tradicionalno sodeluje s podružničnimi šolami in spremlja njihovo delo. Zadnjega strokovnega posveta se je udeležil direktor muzeja mag. Stane Okoliš, ki je v uvodnem, slavnostnem delu udeležence nagovoril in jih v imenu muzeja pozdravil. Iz muzejske trgovine je bil udeležencem posredovan promocijski material in več izvodov muzejskega koledarja 2018. Srečanje je potekalo pod naslovom Naravni didaktični material.

4. Noč raziskovalcev, Ljubljana, Foersterjev park, 28. septembra 2018. Projekt predstavitev klasične filologije in z antiko povezanih ved je v obliki antičnega festivala pripravil Oddelek za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v sodelovanju z Društvom Vespesjan. Slovenski šolski muzej se je v projektu predstavil z Učno uro iz antične Emone, ki jo je izvedel »magister« Matej Prevc. Na Učni uri iz antične Emone je aktivno sodelovalo 14 udeležencev.

5. Srednja šola tehniških strok Šiška, Litostrojska cesta 54, Ljubljana. Sodelovanje s srednjo šolo, v kateri gostuje muzejska delavnica, je večplastno in že tradicionalno. Po eni strani gre za zagotavljanje pogojev za delovanje delavnice, po drugi pa tudi za določene strokovne posege samostojnega konservatorsko-restavratorskega tehnika Francija Kadivca, ki je v delavnici prisoten večji del delovnega časa. Njegove aktivnosti večajo zavedanje šole in zaposlenih pedagogov o pomenu in vlogi, ki jo ima na področju vzgoje ohranjanje kulturne dediščine šolstva, v konkretnem primeru strokovnega šolstva.

6. Odprtje razstave ob stoti obletnici smrti patra Stanislava Škrabca v Goriški knjižnici v Novi Gorici. Med organizacijami, ki so 11. septembra 2018 v spomin na znanega jezikoslovca pripravile razstavo in kulturni program ob njenem odprtju, je bil Slovenski šolski muzej edina institucija vsedržavnega pomena. Poleg priložnostnega nagovora direktorja mag. Staneta Okoliša v programu odprtja je muzej za razstavo izposodil predmete šolske dediščine za postavitve šolske učilnice iz obdobja Avstro-Ogrske. Pobudo za sodelovanje muzeja pri postavitvi razstave je dala OŠ Ivana Roba Šempeter pri Gorici, ki je poskrbela tudi za prevoz izposojenih predmetov. Stara učilnica, postavljena v sredini razstavnega prostora, je nevsiljivo pritegnila pozornost obiskovalcev knjižnice. Na odprtju in ogledu razstave je sodelovalo več goriških osnovnih šol.

b) Skupni projekti z drugimi inštitucijami

1. II. strokovno-znanstvena mednarodna konferenca Šola in muzeji, Ljubljana, od 23. do 24. marca 2018. Slovenski šolski muzej je bil eden od soorganizatorjev konference. Večja skupina udeležencev se je drugi dan udeležila programa konference v muzejskih prostorih, ki je obsegal predstavitev muzeja in njegove pedagoško-andragoške dejavnosti ter izvedbo učne ure Prirodopis: Domača mačka.

2. Tržnica znanj pred Knjižnico Medvode, 16. maja 2018. Muzej je v tednu vseživljenjskega učenja v sodelovanju s Knjižnico Medvode izvedel delavnico Lepopisja, ki se je udeležilo več naključnih obiskovalcev prireditve. Udeleženci so po navodilih »gospodične učiteljice« zapisovali posamezne črke in besedne povedi v skladu s pravili lepega pisanja iz učbenika in učnega načrta za Lepopisje v ljudskih šolah z začetka 20. stoletja. Na poseben način jim je bila predstavljena zamisel o nenehnem pretoku učenja, ki je namenjeno vsem ljudem.

3. Festival Igraj se z mano, Ljubljana, Kongresni trg, 23. maja 2018. Za udeležence mednarodnega kulturno-likovnega dogodka, ki s svojimi aktivnostmi spodbuja socialno integracijo oz. inkluzijo med otroki, mladostniki, odraslimi osebami s posebnimi potrebami in drugo populacijo, je muzej pripravil muzejsko delavnico Zeliščni spomin. Prireditev je potekala v organizaciji Centra Janeza Levca, ki je ustanova, namenjena vzgoji in izobraževanju ter usposabljanju otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, in Društva za kulturno inkluzijo. Delavnice se je udeležilo čez 40 mladostnikov.

4. Znanstival, Ljubljana, Stritarjeva ulica, 2.–3. junija 2018. Na množično obiskanem dvodnevem projektu Hiše eksperimentov v središču mesta, na katerem muzej sodeluje že od prvih začetkov, je animator starih učnih ur Matej Hrastar v vlogi »gospoda učenika« izvajal fizikalne poskuse z vabljivo nevidno pisavo. Muzej se je obiskovalcem predstavil tudi na stojnici s promocijskimi materiali. Dogodek je bil namenjen promociji znanosti in izobraževanja. Zanimanje za aktivnosti Slovenskega šolskega muzeja je času prireditve pokazalo več kot tisoč udeležencev.

5. Konzorcij v razvojnem projektu SKUM sestavlja 35 partnerjev, pismo o sodelovanju pa je podpisalo še več kulturnih ustanov, med njimi tudi Slovenski šolski muzej. Namen projekta je razvijati povezave med vzgojno-izobraževalnimi zavodi, umetniki in kulturnimi ustanovami in širiti inovativna in odprta učna okolja, ki učinkovito vplivajo na dvig sporazumevalnih zmožnosti otrok in mladostnikov. Muzej je k temu projektu prisopil na podlagi pozitivne izkušnje sodelovanja z Vrtcem Vodmat v projektu Naš vrt, ki je nastal ob razstavi o šolskem vrtu. Kustosinja Mateja Ribarič se je 2. decembra 2018 udeležila regijskega srečanja strokovnih delavcev, učiteljev, vzgojiteljev, umetnikov in kulturnih institucij za Prekmurje in Prlekijo v Ljutomeru. V dogovoru z OŠ Stročja vas bodo večje aktivnosti v sklopu projekta potekale v začetku leta 2019 v prostorih Splošne knjižnice Ljutomer in na OŠ Stročja vas.

6. Okrogla miza: Razvojne možnosti v Tomaju in prihodnost stavbe nekdanje zasebne dekliške šole v Tomaju, Tomaj, 16. junija 2018. Okrogle mize, ki so jo pripravili Kulturno društvo Tomaj, Krajevna skupnost Tomaj in Vaška skupnost Tomaj, se je na povabilo učiteljice Doris Orel udeležil direktor mag. Stane Okoliš, ki je na srečanju predstavil pomen zasebne dekliške in gospodinjске šole v Tomaju za zgodovino izobraževanja deklet na Slovenskem. Okrogla miza je nastala ob pobudi revitalizacije stavbe nekdanje zasebne dekliške šole pri cerkvi v Tomaju. Šolsko stavbo je leta 1898 postavil župnik Gollmayer,

pouk pa so do 1947 vodile šolske sestre iz Maribora. Absolventka Fakultete za arhitekturo, domačinka Maruša Rogelja je predstavila diplomsko nalogo, v kateri predlaga eno od možnih variant revitalizacije nekdaj pomembnega šolskega objekta na Primorskem.

8. Nacionalni strokovni posvet Skupaj do znanja: Kulturna dediščina kot učna snov, muzeji in galerije kot razširjene učilnice, Ljubljana, Cankarjev dom, 13. decembra 2018. Slovenski šolski muzej je bil soorganizator prireditve, ki je v letu evropske kulturne dediščine potekala pod pokroviteljstvom Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport in je bila namenjena učiteljem v slovenskih šolah. Na prireditvi sta izkušnje pedagoško-andragoške dejavnosti v Slovenskem šolskem muzeju predstavili kustosinja, mag. Marjetka Balkovec Debevec, in zunanja sodelavka, animatorka starih učnih ur Taja J. Gubenšek.

Realizacija drugi letnih ciljev

Urejanje in dopolnjevanje muzejskih zbirk

Evidentiranje muzejskih predmetov. Višji kustos Anton Arko je evidentiral 50 muzejskih predmetov za zbirko učbeniki dvojniki za šolski predmet angleški jezik. Evidentirani učbeniki izhajajo iz obdobja od začetka tridesetih do konca petdesetih let prejšnjega stoletja. Ponujajo dober nabor podatkov za proučevanje pouka angleškega jezika in pedagogike v obdobju pred drugo svetovno vojno in po njej. Muzejska svetnica mag. Marjetka Balkovec Debevec je v sistem Galis poleg prevzetih materialov iz MIZŠ evidentirala gradivo o šolski prehrani v projektu Jabolko v šoli, leseno maketo Slovenije, lončke za šolsko malico in raznovrstno podarjeno gradivo Veselka Guština. Višji kustos Marko Ljubič je evidentiral 69 predmetov šolske dediščine iz zbirk učil: za tehnični pouk, za naravoslovje, za kemijo, za učni jezik in za ročna dela, iz zbirke šolska oprema in iz zbirke šolske potrebščine. Evidentiral je učila in učne pripomočke v izbor za postavitev na stalno razstavo. Večji del evidentiranih predmetov je muzeju podaril Center za usposabljanje Janez Levec (učila za naravoslovje), v manjši meri pa Srednja šola tehniških strok Šiška (kateder), OŠ Talčji Vrh (šolska klop), POŠ Notranje Gorice (episkop), Gimnazija Poljane (pisarniška miza) in Srednja frizerska šola Ljubljana (učne slike). Med darovalci je tudi Marija Vehar (šivalni stroj Singer) in Jožko Rosina (učilo Elektro pionir). Z odkupom je muzej pridobil garderobno omaro (C. Minatti) in nalivnik Pelikan (M. Černeha). Muzejska svetovalka Mateja Ribarič je evidentirala 49 starih razglednic s šolsko tematiko za muzejsko zbirko razglednic in album fotografij maturantov s prve državne (realne) gimnazije v Ljubljani s konca šolskega leta 1952/53 za zbirko fotografij. Razglednice je večji del evidentirala pri zasebnih zbiralcih, od katerih jih muzej nato glede na finančne zmožnosti postopoma odkupi. Muzejski svetnik dr. Branko Šuštar je v sistemu Galis evidentiral 34 muzejskih predmetov v zbirki šolskih zvezkov, ki sta jih muzeju v zadnjih letih podarili Božena Dirjec in Valerija Sever. Evidentirani šolski zvezki so nastali pri pouku v osnovni in srednji šoli v obdobju prve Jugoslavije in v času po letu 1945.

Kustos/kustosinja	Načrt 2018	Realizacija 2018	Indeks n / r
Anton Arko, višji kustos	50	50	1,00
Mag. M. Balkovec Debevec, muzejska svetnica	25	30	1,20
Marko Ljubič, višji kustos	30	69	2,30
Mateja Ribarič, muzejska svetovalka	30	50	1,67
Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik	30	34	1,13
Skupaj	165	233	1,41

Inventariziranje in dokumentiranje muzejskih predmetov. Višji kustos Anton Arko je evidentirane muzejske predmete za zbirko učbeniki dvojniki za pouk angleščine v programu Galis tudi inventariziral in jih dokumentiral z drugimi podatki. Inventarizirani učbeniki izhajajo iz obdobja od začetka tridesetih do konca petdesetih let prejšnjega stoletja. Dvojniki so vzeti iz knjižničnega fonda. Namenjeni so za osnovno- in srednješolsko izobraževanje. Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec je v sistemu Galis inventarizirala 30 muzejskih predmetov iz tekstilne zbirke Šolska obleka in dodatki. Največ je vezenin, ki so jih izdelale učenke pri pouku ročnih del, zlasti v obdobju med obema vojama. Med njimi so tudi vaje, izdelki z različnimi vzorci, ki so jih prav tako izvezli pri pouku ročnih del. Inventariziranih je bilo pet tekstilnih predmetov z izvezeno abecedo in letnico izdelave 1893. Poleg šolske uniforme za medicinske sestre je kustosinja inventarizirala tudi šolske uniforme učencev iz Nepala z razstave Šola pod Everestom (2008). Prav tako sta bili inventarizirani dve novejši maturantski obleki in podarjeni ter odkupljeni so bili deli ženske učiteljske obleke in garderobe iz obdobja pred drugo svetovno vojno. Višji kustos Marko Ljubič je v sistemu Galis inventariziral 30 muzejskih predmetov iz zbirk: učila za tehnični pouk, šolske potrebščine, šolska oprema, učila za ročna dela, učila za kemijo in učila za naravoslovje. Učila za naravoslovje in kemijo so v glavnem iz Centra Janeza Levca, dve učila za naravoslovje (stenski plošči o pridobivanju stekla) pa sta v devetdesetih letih podarili OŠ Smlednik in OŠ Unec. Šolska oprema je povečini podarjena, pisala pa so bila odkupljena od zasebnih zbiralcev. Muzejska svetovalka Mateja Ribarič je inventarizirala 63 starih razglednic s šolsko tematiko v muzejski zbirki razglednic, eno fotografijo in med evidentiranimi predmeti že omenjeni album s 134 fotografijami, ki ga je razrednik France Planina svojim maturantom na stara leta vrnil, ti pa so ga nato podaril muzeju. Portret Viktorja Accetta iz leta 1911 je muzej odkupil od Antikvariata Glavan. Najstarejša razglednica je iz leta 1900, najmlajša pa iz 1966. Večina jih je iz obdobja pred in med obema svetovnima vojnama. Prevladujejo motivi šolskih stavb, nekaj je panoram krajev in skupinskih fotografij učencev in učiteljev. Dve razglednici sta podarjeni (uršulinke, OŠ Podzemelj), druge je muzej odkupil od zbiralcev: Miša Goriča (43), antikvariata Glavan (14), Milana Škrabca (2), Marka Korenčana (1) in Aleksandra Kumra (1). Muzejski svetnik dr. Branko Šuštar je inventariziral evidentirane muzejske predmete iz zbirke šolski zvezki, ki so bili muzeju podarjeni v zadnjih letih.

Kustos/kustosinja	Načrt 2018	Realizacija 2018	Indeks n / r
Anton Arko, višji kustos	50	50	1,00
Mag. M. Balkovec Debevec, muzejska svetnica	30	30	1,00
Marko Ljubič, višji kustos	30	30	1,00
Mateja Ribarič, muzejska svetovalka	60	65	1,08
Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik	30	34	1,13
Skupaj	200	209	1,04

Odkupi muzejskih predmetov. V skladu z zbiralno politiko so bili v letu 2018 izvedelni naslednji odkupi: ženski učiteljski komplet za zbirko šolska obleka, Irena Zore, 60 EUR; pero Pelikan 120 za zbirko šolskih pripomočkov, Marko Černeha, 90,00 EUR; šestilo, učbeniki, za zbirko učbenikov in šolskih pripomočkov, Marko Černeha, 120,00 EUR; 16 razglednic s šolsko tematiko za zbirko starih razglednic, Mišo Gorič, 689 EUR; razglednice, fotografije za zbirko razglednic in fotografij, Marko Černeha, 535 EUR.

Izposoja muzejskih predmetov. Muzej je predmete iz svojih muzejskih zbirk izposodil: 7. feb., Gimnaziji Jožeta Plečnika (Anamarija Štimac), 26. mar., ŠC Ljubljana (Nataša Mahnič), 30. jul., OŠ Prežihov Voranc (Sašo Brelih), 24. avg., OŠ Danile Kumar (Darja Roškar), 29. avg., OŠ Ivana Roba Šempeter pri Gorici (Primož Hvala Kamenšek), 27. sep., OŠ Alojzija Šuštarja (Gašper Kvartič) in 8. okt., OŠ Alojzija Šuštarja (Gašper Kvartič).

Urejanje in dopolnjevanje muzejskih oddelkov z gradivom o zgodovini šolstva, njegova obdelava ter posredovanje podatkov uporabnikom

Spletni knjižnični sistem Cobiss. Inventarizacijo na novo pridobljenega knjižnega gradiva muzejske knjižnice v spletni knjižnični sistem Cobiss je v prvi polovici leta 2018 opravljal bibliotekar Miha Mali, v drugi polovici leta, po prihodu s porodniškega dopusta, pa glede na gradbena dela in zelo omejene možnosti dela v muzejski knjižnici samostojna bibliotekarka Polona Koželj. Zunanja sodelavka, višja knjižničarka Darja Tavčar je po pogodbi v sklopu programa Dokumentacijskega centra za zgodovino šolstva in pedagogike nadaljevala vnašanje knjižničnega gradiva v Cobiss iz starega knjižnega fonda. Zaradi omenjenih gradbenih del ji je bilo delo v muzejski knjižnici praktično onemogočeno od konca avgusta do prve polovice decembra. V letu 2018 je v sistem Cobiss vpisala 1450 knjižnih enot iz starega knjižnega fonda, in sicer 1377 monografskih publikacij in 73 serijskih publikacij. Bibliotekar Miha Mali je inventariziral 120 monografskih in 72 serijskih publikacij, ki jih je muzej pridobil v prvi polovici leta z nakupi (46), zamenjavo (28) in darovi (118). Bibliotekarki Poloni Koželj je v letu 2018 uspelo v Cobiss vpisati in inventarizirati 90 knjižnih enot. Skupaj je bilo tako v letu 2018 v spletni sistem Cobiss vpisanih 1732 knjižnih enot. Vnos gradiva iz starega knjižničnega fonda je obsegal gradivo inventarnih števil od 24522 do 23163. Ker je bilo staro knjižno gradivo v knjižnici katalogizirano po kronološkem načelu prevzema, se trenutno v Cobissu obdeluje zelo staro in dragoceno knjižnično gradivo. Muzejska knjižnica hrani zelo redke ali sploh edine primerke knjižničnega gradiva v Sloveniji s pedagoško vsebino. V letu 2018 so bile v sistem Cobiss inventarizirane po ena publikacija iz 16. in 17. stoletja, pet iz 18. stoletja in 183 iz 19. stoletja, tiskane v večinioma v nemščini, latinščini in stari grščini.

Posredovane informacije zainteresirani javnosti. Posredovanje informacij iz zgodovine šolstva in pedagogike ter podatkov iz muzejskega dela in delovanja muzeja je sestavni del redne javne službe vseh zaposlenih strokovnih delavcev. V Dokumentacijskem centru za zgodovino šolstva in pedagogike, ki vodi dokumentacijo posameznih šol in oseb, povezanih z zgodovino šolstva, in v muzejski čitalnici, ki postaja središče za samostojno učenje o šolski preteklosti, se posredovanju podatkov zaradi velikega obsega in zahtevnosti namenja še posebna pozornost. Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec, ki vodi Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike, je zainteresirani javnosti, med uporabniki je poleg samostojnih raziskovalcev največ osnovnih šol, v letu 2018 posredovala podatke, ki so razvidni iz spodnje tabele:

Tabela: Posredovani podatki iz Dokumentacijskega centra ter podatki o muzeju 2018

Posredovani podatki	2018	2017	Index
– osnovne šole	219	68	3,22
– gimnazije	6	9	0,66
– srednje strokovne šole in učiteljišča	3	5	0,60
– obrtne in poklicne šole	2	3	0,66
– druge šole in vzgojno izobraževalni zavodi	2	1	2,00
– učitelji/profesorji, posamezni učenci	32	11	2,90
– druga vprašanja s področja šolske preteklosti	35	21	1,66
– glasbene šole	1	0	1,00
– vrtci	1	0	1,00
Podatki iz Dokumentacijskega centra	301	118	2,55
– drugi podatki o muzeju, razstavah, prireditvah	168	229	0,73
– podatki, posredovani medijem	9	4	2,25
Vsi posredovani podatki in obvestila kustosinje	478	351	1,36

Število in vsebina posredovanih podatkov kaže na velik obseg nalog pri posredovanju evidentiranega gradiva in opozarja na velik pomen Dokumentacijskega centra za zgodovino šolstva in pedagogike za delovanje muzeja v svojem okolju, ki na zunaj morda ni najbolj opazno. V letu 2018 je bil zanimiv primer iskanja podatkov o učiteljici Elki Kemperle, s katero si je v mladosti dopisoval zdravnik in pisatelj Danilo Lokar. V zahvalo za sodelovanje smo v muzej prejeli prepis pisma, ki kažejo zanimiv vpogled v osebno življenje učiteljice. Za posebej pomembno se je gradivo iz Dokumentacijskega centra pokazalo v sodelovanju pri projektu Okupacijske meje 1941–1945 Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec je za ta projekt v oktobru in novembru 2018 pregledala gradivo 183 osnovnih šol in od teh pripravila in posredovala podatke za 148 osnovnih šol. Posredovanih podatkov za osnovne šole je bilo v letu 2018 prav zato bistveno večje kot v letu pred tem.

Digitalizacija muzejskih predmetov/gradiva in njihova večja dostopnost

V skladu s projektom digitalizacije muzejskih predmetov in gradiva v programskem sklopu Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike je zunanji sodelavec Marjan Javoršek v sodelovanju z odgovornimi kustosi in pod njihovim nadzorom digitaliziral 420 starejših fotografij s šolskimi motivi iz razstavne zbirke fotografij in 49 dokumentov iz muzejske zbirke spričeval. Iz dokumentarnega gradiva, ki je o delovanju posameznih šol nekaj let pred drugo svetovno vojno in po njej nastalo na podlagi dveh izvedenih anket, je digitaliziral 622 digitalnih posnetkov dokumentacije map srednjih šol, večinoma gimnazij. Naknadno je digitaliziral dokumentacijo iz mape OŠ Podzemelj, ki je bila pri prvotni digitalizaciji map OŠ po pomoti izpuščena. Za zunanje uporabnike je digitaliziral tudi Dijaško knjižico s pravili obnašanja za šolsko leto 1938/39. Višji kustos Anton Arko je ob rednem delu kustosa digitaliziral slovensko začetnico iz leta 1944, izjemno rariteto, ki je izšla leta 1944 in so jo uporabljali v nekaterih osnovnih šolah na Gorenjskem pod nadzorom Gorenjske samozaščite. Kustos je za uporabnike muzejske knjižnice priložnostno digitaliziral tudi prispevke iz muzejske revije Šolska kronika in iz drugih publikacij, ki jih je mogoče dobiti v muzejski knjižnici. Kustosinja mag. Marjetka

Balkovec Debevec je prav tako digitalizirala več enot gradiva neposredno za uporabnike: šolski redi in drugi šolski dokumenti. Več gradiva je bilo digitaliziranega v zvezi s pripravami na postavitve stalne razstave.

Mednarodno muzejsko sodelovanje

Višji kustos Marko Ljubič se je med 4. in 9. junijem 2018 udeležil 14. mednarodnega simpozija ERBE o geološki, rudarski in železarski dediščini v knjižnicah, muzejih in arhivih, ki ga je organiziralo Društvo slovenske poti kulture železa v sodelovanju z mednarodnim odborom ERBE, Srednjo šolo Ravne, Koroškim pokrajinskim muzejem, Občino Ravne na Koroškem in SIJ-em Metal Ravne. Na simpoziju je predstavil prispevek o šolski dediščini geologije, rudarstva in metalurgije v Slovenskem šolskem muzeju. V prizadevanju za aktivno sodelovanje Slovenskega šolskega muzeja v projektih evropskih strukturnih skladov sta z bibliotekarjem Mihom Malijem in grškim pedagoškim muzejem iz Aten pripravila projekt *The mutual learning among young refugees and young people in host societies as basis for cultural tolerance*, ki pa pri prijavi na projekte Erasmus+ ni dobil zadostne podpore. Dr. Branko Šuštar je bil dejaven pri izmenjavi podatkov s področja delovanja muzeja z muzeji po Evropi. Z vsebino, ki jo proučuje za obdobje protireformacije in katoliške obnove v sklopu postavitve stalne razstave Slovenskega šolskega muzeja, je aprila 2018 sodeloval na mednarodni konferenci socialne zgodovine ESSHC 2018 na Queen's University v Belfastu s prispevkom o razvoju izobraževanja *Education between the Catholic Restoration and Reforms of the Absolutist State in Slovene-Populated Lands in the South of the Habsburg Monarchy from the End of the 16th to the End of the 18th Century*. V proučevanju obdobja staroavstrijskega šolstva 1848–1918 je s prispevkom o učitelstvu nastopil na mednarodni konferenci ECER poleti v Boznu, s prispevkom o šolskih ekskurzijah pa jeseni na mednarodni konferenci ISCHE v Berlinu. O mednarodni stalni konferenci za zgodovino izobraževanja ISCHE v Berlinu je poročal v reviji Šolska kronika 27/2018, št. 3, str. 225–238. Za aktivno udeležbo na mednarodnih konferencah se je treba predhodno prijaviti in šele od poznejše odločitve organizatorjev je odvisno, ali je določen predlog prispevka na konferenci sprejet ali ne. Dr. Šuštar je vsa potovanja v tujino opravil v lastni režiji. V finančnem načrtu muzeja za mednarodno dejavnost ni bilo načrtovanih prihodkov sofinanciranja z ustreznih razpisov, kakor so bili v predhodnih letih. Dr. Šuštar se je med bolgarskim predsedovanjem Svetu EU v začetku junija 2018 udeležil srečanja Sveta Evrope v Varni, na katerem je predstavil rezultate razstavnega sodelovanja med slovanskimi šolskimi muzeji in raziskovalci šolske zgodovine iz slovanskih držav. (Več – glej v pregledu gostujočih razstav.)

Zaščita in promocija muzejskih predmetov

Samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec je v muzejski delavnici na Litostrojski cesti 54, v depoju v Zalogu in v matični stavbi muzeja na Plečnikovem trgu, kjer so potekala obsežna gradbena dela, izvedel nujno potrebna tekoča strokovna in vzdrževalna dela. V depoju v Zalogu je v prvi polovici leta očistil, embaliral in konserviral 125 muzejskih predmetov, večinoma učil za pouk metalurških in geoloških vsebin, ki sta jih predhodno popisala in evidentirala z višjim kustosom Markom Ljubičem. V sodelovanju s Prirodoslovnim muzejem Slovenije je junija poskrbel za dolitje izparele tekočine v 17 zastekljenih in hermetično zaprtih posod, v katerih so kot učila za pouk biologije v posebni alkoholni tekočini nameščene preparirane živali in deli živalskih ter človeških organov. Preventivno konservacijo (evidentiranje, čiščenje, zaščita) je opravil

na 142 muzejskih predmetih. Spomladi je restavriral devet predmetov: leseno puščico, držalo peresa, svinčnik, garnituro uteži, raztrgan stenski zemljevid brez letev in pasno sponko, jeseni pa še tri: klop štirised iz Bele krajine, računalo Učila Zagreb in emajlirani stenski umivalnik, ki je bil po odkritju v muzejski stavbi naknadno umeščen v sklop stalne razstave. Skupaj je v letu 2018 izvedel konservatorsko-restavratorske posege na 151 muzejskih predmetih. Poleg tega je za ponovno uporabo na Učni uri iz antične Emone izdelal 47 replik voščenih tablic. Poleg rednega vzdrževanja ustreznih klimatskih razmer za hrambo muzejskih predmetov je v depozitu v Zalogu poskrbel za ureditev prostora za dodatno hrambo gradiva. Muzej je junija v na novo urejene depojske prostore v Zalogu prevzel v hrambo zbirko šolskih predmetov za pouk slepih in slabovidnih s Centra IRIS.

Konservatorsko-restavratorski posegi in izdelava replik 2018

Vrsta posega	Opravljen dala	Realiz. 2018	Načrt 2018	Indeks
Konserviranje	čiščenje, tretiranje, impregnacija, evidentiranje (učila, preparirane živali v tekočini, učne slike)	142	35	4,05
Restavriranje	obnova, utrjevanje, dodelava, kitanje, barvanje, lepljenje, poliranje (šolski pripomočki, učila, šolska oprema: stenski umivalnik za stalno razstavo, puščica, uteži za tehtnico, zemljevid)	9	5	1,80
Izdelava replik	Kopije predmetov za delavnice in stare učne ure (voščene tablice – UU iz antične Emone)	47	15	3,13

Promocija muzejskega dela in prepoznavnost muzeja v javnosti

Ker je bil letni program muzejskega dela v prvi vrsti zastavljen v obnovo muzejskih prostorov in v pripravo nove stalne razstave, je bilo pričakovati, da bo zaradi tega manj muzejskih dogodkov in posledično tudi manj oglaševanja in zanimanja za ogled muzejskih vsebin tako na domači spletni strani kot tudi na socialnih omrežjih. Ko muzejsko delo v prvi polovici leta še ni bilo moteno, odstopanje v primerjavi s predhodnim letom ni bilo tako izrazito. Z začetkom gradbenih del konec avgusta je bil muzej zaprt, v učilnici pa so potekale samo vnaprej dogovorjene stare učne ure. Obvestilo o zaprtju muzeja v času gradbenih del je bilo objavljeno v več medijih, kar je morebitne obiskovalce odvrčalo od obiska muzeja oz. njegove spletne strani. Čez celo leto je bilo na domači spletni strani muzeja objavljenih 22 muzejskih dogodkov, na muzejski Facebookovi strani 229, na Twitterju pa 34. Objav na drugih socialnih omrežjih na tem mestu niti ne omenjamo. V primerjavi s predhodnim letom je število objav na vseh treh medijih manjše, na Twitterju za skoraj polovico. Največ objav v zadnjih dveh letih je bilo na Facebookovi strani. Med obiskovalci spletnih strani je bil največji osip prav na muzejski domači spletni strani. Čeprav so 76.603 obiskovalci muzejske spletne strani kljub vsemu še vedno lep rezultat, pa je njihovo zmanjšanje za 44 odstotkov v primerjavi s predhodnim letom zelo izrazito in ne dosega niti načrtovanih 100.000 obiskovalcev, kar je bil v začetku leta zelo optimistično zastavljen cilj. Za 40 odstotkov je padlo število obiskovalcev tudi na Facebookovi strani, precej manj pa na Twitterju (2 %) in na Googlu (11 %). Število obiskovalcev se je v primerjavi s predhodnim letom povečalo samo na plačljivem Napovedniku, na katerem je vsebine Slovenskega šolskega muzeja odprlo za 14 odstotkov več obiskovalcev kot leta 2017. Oglaševanja na domači spletni strani je bilo manj tako zaradi gradbenih del v muzeju skozi večji del leta in zaprtosti muzeja za obiskovalce kakor tudi zaradi povečanega obsega administrativnih del v muzejskem tajništvu.

Tabela: Obiskovalci spletnih strani

Zap. št.	Medij	Obiskovalci 2017	Obiskovalci 2018	Indeks 17/18
1.	Spletna stran: www.solski-muzej.si .	135.613	76.603	0,56
2.	Facebook	75.780	45.481	0,60
3.	Twitter	1.505	1.479	0,98
4.	Google My Business	124.007	110.767	0,89
5.	Napovednik	7.955.088	9.053.100	1,14

Strokovno delovanje in interpretacija šolske dediščine

Anton Arko, višji kustos. V projektu Ideologizacija v učbenikih v dvajsetem stoletju je kustos digitaliziral slovensko začetnico iz leta 1944 ter zbral ideološke vsebine, ki jih je uporabil pri oblikovanju nove stalne razstave za obdobje med obema svetovnjima vojnama ter za čas med drugo svetovno vojno. Pri izboru vsebin je uporabil učbenik Antona Melika, Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev iz leta 1924; revijo Dnevni red italijanske liktorske mladine, nacistično prvo berilo Kinderwelt, Tretje slovensko berilo po posegu fašistične propagande, madžarsko nacionalistično berilo Vend szlovenszka kniga cstenya, partizansko berilo Šolo smo odprli, fotografijo partizanskega pouka v Preloki ob Kolpi, naslovnicu Izvestja dekliske meščanske šole v Murski Soboti pod madžarsko okupacijo v šolskem letu 1941/42 in Obzornik dijaške protikomunistične mladine. Pri pregledu in popisu knjig, ki jih muzejski knjižnici podarjajo posamezniki ali so bile v muzej sprejete kot odpis iz splošnih knjižnic, je v projektu Najdbe v starih knjigah v prvi polovici leta 2018 zbral 6 predmetov. Med njimi so Prevodnica Upraviteljstva državne ljudske šole iz leta 1938, odposlani razglednici prof. Rosine iz leta 1948 in leta 1945, dobavnica na ime tajnika Mestne hranilnice Ljubljana iz leta 1943, ožigosana izkaznica prof. Rosine o zbiranju starega papirja in steklenic iz leta 1966 in lot pisem, ki sta si jih pošiljala učiteljica in vojak. Kot urednik treh rednih števil strokovno-znanstvene revije Šolska kronika je zbral in uredil potrebne prispevke, ki so v dveh zvezkih izšli v drugi polovici leta. Več o reviji glej: izdajanje revije Šolska kronika. Na predlogi iz predhodnega leta je organiziral izdelavo namizne družabne igre Ljudska šola.

Mag. Marjetka Balkovec Debevec, muzejska svetnica. V projektu Etnološka in zgodovinska podoba šolstva in vzgoje skozi čas je proučevala teme, ki se vežejo na vsebino stalne razstave in pri tem posebej na obdobje razsvetljenega absolutizma. Različne etnološke in zgodovinske teme je pripravljala tudi za muzejske programe, kot so matura in maturantske šege skozi čas ter šolske počitnice v preteklosti. Na seminarju za mentorje zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije v Ljubljani je 19. oktobra 2018 imela predavanje s ppt-prezentacijo Počitnice skozi čas. V priložnostnem zborniku srečanja je pod istim naslovom izšel njen članek. Ob 190. obletnici začetkov šolstva v kraju in 50. obletnici poimenovanja šole po Gustavu Šilihu je imela 17. oktobra 2018 na povabilo OŠ Gustava Šiliha Laporje predavanje s ppt-prezentacijo o šolskih praznikih in praznovanju skozi čas in posebej tudi o šolskih praznovanjih v Laporju. V projektu Učiteljstvo in njihova društva kot spodbujevalci pedagoškega razvoja je končala proučevanje učiteljske vloge Dragotina Gregorca, o katerem sta s Tatjano Hojan napisali članek O učiteljskem poslanstvu Dragotina Gregorca in njegovo vlogo v družbi.

Izšel je v: Dragotin Gregorc: učitelj iz Dolenjskih Toplic: spominski zbornik, ur. Marko Pršina, Dolenjske Toplice: Občina, 2018, str. 250–269. Sodelovala je tudi na predstavitvi zbornika 6. aprila 2018 v Dolenjskih Toplicah. Za Novi biografski leksikon je napisala geslo za učitelja Valentina Burnika. Strokovno muzejsko in društveno delovanje je opravljala v Komisiji za Valvasorjeva odličja pri SMD. Poleg vsakoletnih nalog članice komisije je sodelovala pri pripravi in izvedbi osrednje slovesnosti podelitve Valvasorjevih odličij ob mednarodnem dnevu muzejev (Narodna galerija, 21. maja 2018). Bila je tudi urednica in soavtorica knjižice: Valvasorjeve nagrade, priznanja in diplome za leto 2017, Slovensko muzejsko društvo: Ljubljana, 2018. Udeležila se je 2. mednarodne konference Šola in muzeji, ki je bila od 23. do 24. marca 2018 v Ljubljani. Za udeležence konference je 24. marca 2018 v Slovenskem šolskem muzeju pripravila predstavitev muzeja in nove stalne razstave. V OŠ Podčetrtek je 12. junija 2018 s strokovnimi napotki pomagala pri postavitvi muzejske razstave v šoli, svetovala pri izboru predmetov in gradiva ter pri njihovem nadaljnjem proučevanju. Sodelovala je v pedagoški dejavnosti muzeja, pri delu in srečanjih z vodiči ter z novimi izvajalci starih učnih ur in pri pripravi brošure o pedagoški dejavnosti muzeja v šolskem letu 2018/19. Prav tako je bila na srečanju lutkovnega igralca Braneta Vižintina z novimi vodiči pri nadaljnjem izobraževanju vodičev. 17. januarja 2018 je imela predavanje s predstavitvijo muzejskih zbirk za študente FF, oddelka za zgodovino. Seznanila jih je z gradivom iz Dokumentacijskega centra za zgodovino šolstva in pedagogike in jih vodila po muzeju. Kratko besedilo o novi stalni razstavi je napisala za brošuro o pedagoški dejavnosti muzeja in za muzejsko spletno stran. V Glasniku Slovenskega etnološkega društva (2018, št. 3–4) je objavila oceno muzejskega kataloga in razstave Ujeti čas. Kot članica uredniškega odbora Šolske kronike je opravila recenzije in korekture člankov ter v reviji (ŠK 27/2018, št. 3) objavila dva prispevka.

Polona Koželj, samostojna bibliotekarka. Ob bibliotekarskih nalogah se je udeleževala tudi pri drugih dejavnostih muzeja. Po prihodu s porodniškega dopusta sredi septembra se je posvečala predvsem proučevanju tematike o izobraževanju slepih in slabovidnih na Slovenskem. Muzej ob stoletnici organiziranega izobraževanja slepih in slabovidnih v letu 2019 načrtuje pripravo razstave skupaj s Centrom IRIS (Center za inkluzijo, rehabilitacijo, izobraževanje in svetovanje slepim in slabovidnim). S korekturami besedil je pomagala pri pripravi revije Šolska kronika za natis. Spremljala je aktualne razpise na Ministrstvu za kulturo. Poleg opravljanja mentorstva za zunanega bibliotekarja se je seznanila z novimi Strokovnimi standardi za specialne knjižnice, ki so bili sprejeti konec novembra 2018. S kustosom Antonom Arkom je v muzejskem depozitu v Zalogu pripravila popis stanja knjižničnega gradiva. Aktivno je pomagala pri izvajanju pedagoške dejavnosti z vodstvi skupin po muzeju in z izvajanjem starih učnih ur. Za Kulturni bazar 2019 je pripravila delavnico Dober (o)glas seže v deveto vas.

Marko Ljubič, višji kustos. V projektu Tehnična in naravoslovna dediščina šolstva je evidencialno predmete in gradiva (tehniške) šolske dediščine iz Srednje šole tehniških strok Šiška ter naravoslovne, predvsem geološke šolske dediščine iz osnovne šole Centra za usposabljanje, vzgojo in izobraževanje Janeza Levca. V sklopu priprave nove stalne razstave v Slovenskem šolskem muzeju je nadaljeval proučevanje zgodovine pisal in pisalnih podlag (šolskih tabel) ter spremljal dogajanje in nadaljnji razvoj na področju pisal. Pripravil in proučeval je razstavno gradivo za obdobje srednjega veka nove stalne razstave v Slovenskem šolskem muzeju. Prav tako je začel pripravljati besedila in razstavno gradivo za obdobje samostojne Slovenije. Za stalno razstavo je pomagal pri iskanju raz-

stavnih predmetov za obdobje 1848–1918 in posredoval informacije o kositrnih vojaki, ki so vključeni v razstavno postavitve v obdobju Ilirskih provinc. V projektu postavitve nove stalne razstave je bil zaposlen tudi z drugimi predvidenimi in še večkrat z nepredvidenimi deli, ki so obsegali tudi finančno in organizacijsko stran omenjenega projekta. Pri svojem strokovnem delovanju se je 23. januarja 2018 na MIZŠ udeležil posveta Analiza stanja na področju arhitekture javnih vrtcev in šol v Sloveniji – evidentiranje, vrednotenje in varovanje primerov kakovostne (trajne) arhitekturne prakse. S poslovno sekretarko muzeja Ksenijo Guzej se je 27. marca 2018 v Muzeju osvoboditve Maribor udeležil srečanja uporabnikov računalniškega programa Galis, 14. maja 2018 pa v centru IRIS (Langusova 8, Ljubljana) strokovnega posveta o GDPR – novi evropski uredbi o varstvu osebnih podatkov. 6. aprila 2018 je bil na MIZŠ na predavanju direktorja ARS Electronice (Lienz, Avstrija) o prihodnosti digitalnega oz. digitaliziranega sveta ter kako uporabljati nove tehnologije v izobraževalne namene, 3. julija 2018 pa se je kot predstavnik muzeja prav tam udeležil sestanka na temo Norveškega finančnega mehanizma, ki ga je za javne zavode po 28. členu ZOFVI organiziral Urad za razvoj in kakovost izobraževanja in na njem predstavil možnost sodelovanja muzeja z norveškimi šolskimi muzeji. 24. oktobra 2018 sta skupaj s sodelavcem Francijem Kadivcem na POŠ Mekinje prevzela podarjene šolske predmete, med katerimi izstopajo harmonij in starejše gledališke figure, ki so jih za pouk izdelali učitelji. Za muzejsko revijo Šolska kronika je recenziral tri članke iz zgodovine slovenskega šolstva. Z nasveti in z gradivom OŠ Sv. Trojica (Šivče) na Notranjskem je pomagal pri ugotovitvi pravega izvora Martina Krpana.

Mateja Ribarič, muzejska svetovalka. Kot članica Sekcije za komunikacijo in izobraževanje pri SMS se je zaradi dela na stalni razstavi udeležila predvsem sestankov sekcije v Ljubljani. Sodelovala je na II. strokovno-znanstveni mednarodni konferenci Šola in muzeji 23. in 24. marca 2018 v Ljubljani in ob njenem zaključku v prostorih Slovenskega šolskega muzeja predstavila njegove pedagoško-andragoške programe. Z zunanjso sodelavko Tajo Gubenšek je sodelovala pri pripravi nove učne ure Higiena, z lutkovnim igralcem in predavateljem na AGRFT Branetom Vižintinom pa pri izobraževanju vodičev in animatorjev starih učnih ur. S podatki o pedagoško-andragoškem programu v SŠM je pomagala študentu FDV pri pripravi seminarske naloge. Pomagala je tudi pri snemanju prispevka o lepopisu za oddajo Svet na Kanalu A. V projektu Šolstvo med letoma 1945 in 1991 je obravnavala obdobje šolske preteklosti za novo postavitve stalne razstave. S promocijskim gradivom in objavami pedagoško-andragoških programov Slovenskega šolskega muzeja na spletni strani je predstavila njegovo delovanje na Kulturnem bazarju v Cankarjevem domu in na Mini kulturnem bazarju 6. in 20. novembra 2019 v Portorožu na strokovni konferenci osnovno-šolskih in srednješolskih ravnateljev. V Muzeju novejšje zgodovine Slovenije v Ljubljani se je 19. oktobra 2018 udeležila seminarja za mentorje zgodovinskih krožkov ZPMS Juhuhu, počitnice so tu! Letovanje otrok in družin v preteklosti. Kot soavtorica stalne razstave je proučevala obdobje med letoma 1945 in 1991. V zvezi z gostovanjem razstave Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri se je seznanila tudi s šolskimi vrtovi na Notranjskem. Za leto 2019 je pripravila dve gostovanji razstave Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri. Ta razstava bo najprej 14. februarja 2019 odprta v sklopu projekta SKUM v Galeriji Ljutomer, 12. marca 2019 pa tudi v Čebelarškem muzeju v Radovljici. Z Antonom Arko je napisala prispevek Tatjana Hojan – 80, v: Šolska kronika 27/2018, 1–2, str. 154–155, z Brankom Šuštarjem pa spominskih zapis Feri Kuzmič, prijazni muzealec in bibliotekar iz Murske Sobote, 1952–2018, prav tako v: Šolska kronika 27/2018, 3, str. 219–223.

Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik. Največ delovnega časa in energije je posvetil pripravi in proučitvi vsebin za postavitev nove stalne razstave za obdobje 1600–1773 in 1848–1918. Gradivo je zavzeto iskal in zbiral v muzejih, knjižnicah in arhivih (Narodni muzej Ljubljana, Knjižnica Novo Mesto, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Pokrajinski arhiv Koper, Pokrajinski arhiv Maribor, Zgodovinski arhiv Celje), deloma tudi z mednarodno izmenjavo. Vzpostavil je tudi osebne stike z lastniki zadevnega gradiva. V projektu Postavitve nove stalne razstave se je za obdobje staroavstrijskega šolstva 1848–1918 posvetil učiteljskim društvom in njihovi idejni usmeritvi. Povzetek z literaturo, ki ga je pripravil skupaj soavtorico Majo Hakl Saje, je bil objavljen v gradivu pedagoške konference ECER v Boznu 2018. V zvezi z novo stalno razstavo je v obeh obravnavanih obdobjih izpostavil vprašanje učbenikov in njihove predstavitve. Vprašanjem učbenikov sledi tudi kot član mednarodnega društva za proučevanje šolskih knjig International Society for Historical Research on Textbooks. Za revijo Šolska kronika (ŠK 27/2018, št. 3, str. 7–21) je napisal prispevek o podružničnih šolah. Spomin na učitelje v šolski zgodovini je predstavil 2. novembra v nastopu na ljubljanskem Navju Nagovor o hvaležnosti ob nagrobnikih na Navju. Objavil je prispevek s konference o Janezu Ev. Kreku – 100 let pozneje (1917–2017), v katerem obravnava izobraževalno dejavnost okoli leta 1900. Prispevek ima naslov: Mladina čaka : Krekova prizadevanja na področju izobraževanja (v: Janez Evangelist Krek – sto let pozneje (1917–2017), ur. M. Ambrožič, Ljubljana: TF, 2018, str. 209–227). Sodeloval je s strokovnimi društvi s področja zgodovine, muzejstva in arhivistike pri njihovem delovanju, povezanem s področjem strokovnega dela muzeja. Največ stikov je imel z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije (ZZDS), ki je tudi soizdajatelj revije Šolska kronika. Kot član organizacijskega odbora je vodil 39. zborovanje ZZDS, ki je bilo 27. in 28. septembra 2018 v Ljubljani pod naslovom Mejniki in zgodovina. Velika zgodovina skozi oči majhnega človeka. Pri ZZDS si je prizadeval za obravnavo tem, ki so povezane z zgodovino izobraževanja. Tako je 23. maja 2018 organiziral predavanje uglednega predavatelja na KU Leuven in sourednika revije Paedagogica Historica prof. Marca Depaepeja o zgodovini kolonialnega šolstva v belgijskem Kongu. Predavanje je dostopno tudi na spletnem portalu Sistory. Za revijo Šolska kronika (27/2018, št. 1) je priskrbel več prispevkov, ki so bili predstavljeni na 38. zborovanju ZZDS na Ravnah na Koroškem 2016. Opravil je več recenzij člankov in sodeloval pri njihovih dopolnitvah. V reviji Šolska kronika 27/2018, št. 3, je v soavtorstvu z Matejo Ribarič objavil zapis o pokojnem kolegu, kustosu iz Pomurskega muzeja v Murski Soboti mag. Feriju Kuzmiču o pedagoških knjižnicah v Berlinu in Braunschweigu, poročilo o šolstvu na razstavi v Berlinu, ki si jo je ogledal ob konferenci ISCHE, in članek o predhodnicah podružničnih šol ob jubileju šolske reforme iz leta 1958. Kot član ISCHE International Standing Conference for History of Education je naročnik osrednje mednarodne revije za zgodovino šolstva Paedagogica Historica, kot član Slovenskega društva raziskovalcev na področju edukacije SLODRE pa se vključuje v mednarodno pedagoško konferenco ECER v mreži 17. Histories of Education. Sodeloval je tudi pri delu pripravljalnega odbora simpozija o dr. Janezu Bleiweisu, ki je potekal ob 110. obletnici njegovega rojstva oktobra 2018 na SAZU. Na njegovo pobudo je ZZDS v času simpozija položila cvetje k Bleiweisovemu nagrobniku na Navju. Na povabilo Arhivskega društva Slovenije je imel 17. oktobra 2018 slavnostni nagovor na podelitvi Aškerčevih nagrad in priznanj v Mestni hiši v Ljubljani. Med pripravo stalne razstave je evidentiral arhivsko gradivo o šolstvu v drugih arhivih. Sprejemal je podarjeno gradivo in posredoval predloge za nakup primerne strokovne literature. Imel je tudi obsežen pogovor z novinarko Ireno Račič, ki je na podlagi obravnavane teme o kaznovanju v šoli sestavila članek Šola nekoč, obj.: Dnevnik, 30. avgusta 2018, str. 24.

Delovanje muzejskih oddelkov

Pedagoška knjižnica

V specialni knjižnici Slovenskega šolskega muzeja je bil do 10. maja 2018 na delovnem mestu bibliotekarja zaposlen bibliotekar Miha Mali, ki je nadomeščal samostojno bibliotekarko Polono Koželj med porodniško odsotnostjo. V obdobju od konca avgusta do začetka decembra je bil dostop do knjižnice in knjižnega gradiva zaradi obnovitvenih del popolnoma onemogočen. Vse to je močno vplivalo na dinamiko in obseg dela. V knjižnici je bilo tako manj dejavnosti kakor tudi manj obiskovalcev in uporabnikov knjižničnega gradiva. V obdobju nemotenega delovanja sta pri bibliotekarskem strokovnem delu in pri referenčnem delu z uporabniki knjižnice pomagala višji kustos in bibliotekar Anton Arko ter upokojena bibliotekarka Tatjana Hojan, ki v muzeju deluje kot prostovoljka. Na projektu vpisovanja starega knjižničnega fonda v sistem Cobiss je delo nadaljevala zunanja sodelavka, upokojena višja knjižničarka Darja Tavčar.

Vsakodnevno delo v knjižnici je bilo v prvi vrsti vezano na zbiranje, obdelovanje, hranjenje in posredovanje knjižničnega gradiva notranjim in zunanjim uporabnikom. Novo knjižnično gradivo je bilo pridobljeno z nakupi, darovi in zamenjavami s sorodnimi ustanovami. Z na novo pridobljenim gradivom knjižnica gradi lastno specializirano knjižnično zbirko, skrbi za posebno specializirano zbirko učbenikov ter zbirko šolskih literarnih glasil. Gradivo je bilo vedno najprej popisano, pregledano po knjižnih evidencah (lokalna baza Cobib in AIK) in nato umeščeno v posamezno zbirko. Nerazporejeno gradivo je bilo popisalo in shranjeno za odvoz v depo Zalog. Zaposleni v muzejski knjižnici so skrbeli za zadovoljstvo uporabnikov z ažurno in kvalitetno referenčno dejavnostjo ter z vrednotenjem in posredovanjem specializiranih podatkov. Neposredno delo z uporabniki je obsegalo svetovanje in posredovanje podatkov po e-pošti in po telefonu oz. v neposrednem pogovoru, pripravo in pospravljanje gradiva, fotokopiranje in digitalno preslikovanje knjižničnega gradiva za uporabnike. Knjižnica je sodelovala tudi v medknjižnični izposoji in zagotavljala obvezne izvode muzejskih izdaj. Bibliotekarja sta sproti vodila statistiko knjižnice za leto 2018. Tako kot vsako leto je bila tudi v letu 2018 v mesecu marcu statistika posredovana Centru za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani.

Bibliotekar Miha Mali je do odhoda (10. maja 2018) v sistem Cobiss vpisal 105 enot na novo pridobljenih serijskih publikacij, 98 na novo pridobljenih monografskih publikacij, 8 člankov bibliografij zaposlenih in v bazi Conora skreiral 18 osebnih imen. Popisal je 118 enot knjižnega gradiva za depo v Zalogu. Bibliotekarka Polona Koželj je decembra, ko je bilo delo v knjižnici spet omogočeno, v sistem Cobiss vpisala 30 na novo pridobljenih serijskih poublikacij, 18 monografij, 13 člankov bibliografij zaposlenih in 16 člankov iz revije Šolska kronika 27/2018, št. 3. V bazi Conora je skreirala 2 osebni imeni. Popisala je 10 darovanih knjižnih enot. Redno je spremljala knjižne ponudbe založb in antikvariatov ter organizirala nakupe in prevzeme gradiva. V ta namen je obiskala Slovenski knjižni sejem (23. novembra 2018) v Cankarjevem domu. 3. decembra 2018 se je udeležila tečaja za katalogizatorje z naslovom *Osnove obdelave gradiva za bibliografije raziskovalcev*, ki je potekal na IZUM-u v Mariboru.

Pregledane publikacije	2018	2017	Indeks
Pregledane monografske publikacije (n. in z. uporabniki)	9216	11.543	0,80
Pregledane serijske publikacije (n. in z. uporabniki)	9823	11.757	0,84

Razlika v številu uporabljenega gradiva v letih 2017 in 2018 je nastala zaradi trimesečnega popolnega zaprtja knjižnice (obnova prostorov SŠM). Gradivo je bilo nedostopno tako za zunanje kot tudi za notranje uporabnike.

Uporabniki knjižničnega gradiva	2018	2017	Indeks
Zunanji uporabniki	31	105	0,30
Notranji uporabniki	9	9	1,00
Vsakodnevni zunanji uporabniki	200	512	0,39
Starejši zunanji uporabniki	178	421	0,42
Mlajši zunanji uporabniki (študenti)	22	91	0,24
Vsakodnevni notranji uporabniki	1620	1620	1,00
Število informacij po telefonu	42	85	0,49
Število informacij po e-pošti	74	84	0,88
Število posnetkov fotokopiranega gradiva	24	955	0,03
Število digitaliziranih posnetkov gradiva	475	950	0,50
Število enot medknjižnične izposoje	4	13	0,30

Na statistiko vseh knjižničnih storitev so bistveno vplivali meseci nedostopnosti knjižničnih prostorov in gradiva. Po pričakovanjih je najmanjši upad pri podajanju informacij po e-pošti, saj se je bibliotekarka kljub posebnim razmeram trudila zadostiti potrebam uporabnikov. Velik delež obiskovalcev knjižnice predstavljajo tudi obiskovalci prireditev, ki pa jih iz že večkrat navedenih razlogov predvsem v drugi polovici leta 2018 ni bilo.

Gradivo specialne knjižnice	2018	2017	Ind.
Število enot knjižničnega gradiva	55.301	55.162	1,00
Število enot knjižničnega gradiva, pridobljenega z nakupom	120	177	0,68
Število enot knjižničnega gradiva, pridobljenega z izmenjavo	53	58	0,91
Število enot knjižničnega gradiva, pridobljenega z darovi	134	736	0,18
Skupaj	307	971	0,32
Število strokovnih delavcev v knjižnici	1	1	1,00
Število zunanjih uporabnikov v knjižnici	200	512	0,39
Dostopnost do elektronskih publikacij	da	da	/
Površina prostorov, ki so namenjeni specialni knjižnici	166 m ²	166 m ²	1,00
Višina sredstev državnega proračuna, porabljenih za nakup knjižničnega gradiva	2317,72 EUR	2330,17 EUR	0,99

Knjižnica je v letu 2018 z nakupom pridobila 120 enot knjižničnega gradiva, kar je v skladu z letnim delovnim načrtom. Izmenjava publikacij s sorodnimi ustanovami poteka nemoteno in se zadnja leta giblje okoli 50 knjižničnih enot na leto. Število podarjenih knjižnih enot je v letu 2018 občutno manjše, kar lahko pripišemo nedostopnosti muzeja

med obnovo in določenemu številu prevzetih, a še ne evidentiranih darov. Tudi število zunanjih uporabnikov je več kot razpolovljeno, saj je bila knjižnica večji del druge polovice leta nedostopna.

Popis knjižničnega gradiva za depo v Zalogu	2018	2017	Indeks
Odposlani dvojniki v depo Zalog	118	508	0,23

Število dvojnikov, odposlanih v depo, je bilo v letu 2018 manjše zaradi že zgoraj naštetih razlogov (nedostopnost knjižničnih prostorov in gradiva, odsotnost bibliotekarjev) in zaradi izvajanja drugih prioritetnih nalog.

Vpis knjižničnega gradiva v Cobiss	Realizacija 2018	Načrt 2018	Indeks
Novo gradivo	323	800	0,40
Bibliografije zaposlenih	37	30	1,23
Stari knjižni fond	1450	1600	0,90

Vnos novega gradiva v Cobiss je bil v letu 2018 manjši, kot je bil načrtovan, in sicer sorazmerno z možnostjo dela v knjižnici (odsotnost bibliotekarja od maja do septembra ter obnovitvena dela od avgusta do decembra). Bibliografije zaposlenih so bile v večji meri narejene v mesecu decembru, zato ni odstopanj realizacije od načrtov. Tudi zunanja sodelavka višja knjižničarka Darja Tavčar je delo poskušala zgostiti v tistem delu leta, ko je bila knjižnica dostopna.

Vnos starega knjižnega fonda v sistem Cobiss. Zunanja sodelavka Slovenskega šolskega muzeja, višja knjižničarka Darja Tavčar, je tudi leta 2018 v skladu z načrtom v programskem sklopu Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike inventarizirala in vnašala podatke o starejšem knjižničnem gradivu v sistem Cobiss. Obseg opravljenih ur je bil nekoliko nižji od predvidenega finančnega načrta za leto 2018, ob tem pa je zunanja sodelavka več ur dela opravila kot prostovoljka brezplačno. Ker sta za vnos na novo pridobljenega gradiva poskrbela bibliotekarja, najprej Miha Mali, za njim pa Polona Koželj, se je zunanja sodelavka skoraj v celoti posvetila staremu knjižnemu fondu. Vnos gradiva iz starega fonda je obsegal gradivo od inventarne številke od 23.163 do 24.522, kar sicer predstavlja 1360 enot. Zaradi prevzemanja starih inventarnih števil in signatur pa to pomeni, da je bilo v Cobiss dejansko vnesenih 1377 monografskih publikacij. Med publikacijami, ki so bile vpisane v letu 2018, jih približno 590 v Sloveniji hrani le knjižnica Slovenskega šolskega muzeja. Nekatere so prava rariteta. Ena od teh je izšla leta 1583,* druga pa leta 1661.** Pet jih je bilo natisnjenih v 18. stoletju, 183 pa jih datira v 19. stoletje. Pisane so v glavnem v nemščini, latinščini in stari grščini. Čez 332 publikacij je iz 20. stoletja, 68 pa iz 21. stoletja. Večinoma so učbeniki, prozna dela, poezija v nemškem in slovenskem jeziku ter nekaj del v latinščini. V starogrškem jeziku je bilo vpisanih 42 publikacij. V glavnem so bila starogrška književna dela ter učbeniki (Homer, Platon, Demostenes, Sofokles ...). Veliko teh publikacij je tiskanih v stari grščini in nemščini. Publikacije, ki so izšle pred letom 1820, se štejejo za arhivsko gradivo. Takšnih je bilo okrog 20, od katerih jih 12 hrani samo knjižnica SŠM. V glavnem gre za klasično književnost in učbenike.

Kataložna zapisa najstarejših knjig, ki sta bili v letu 2018 vpisani v sistem Cobiss in sta sestavni del knjižnega fonda specialne knjižnice Slovenskega šolskega muzeja.

*** TERENCE Afer, Publius, 193/183–159 pr. n. š.**

Les six comédies de Térence, très excellent poète comique, avec les fleurs, phrases, sentences et manières de parler très excellentes dudit auteur mises en la fin de chacune scene : le tout latin et françois correspondant l'un à l'autre, en faveur des jeunes enfans désireux de la pureté et intelligence de la langue latine. – A Paris : Claude Micard, 1583. – [28], 365 str. ; 13 cm
Besedilo v dveh stolpcih: levo lat, desno prevod v fra.

**** OVIDIUS Naso, Publius P.** Ovidii Nasonis De Ponto. Libri quatuor : cum interpretatione gallica, et accuratis annotationibus / Auctore M. D. M. A. D. V. – Lutetiae Parisiorum : Apud Ludovicum Billaine, 1661. – [17], 2–167, 2–167, [1], 169–499, [15] str. ; 19 cm.

Dodana nasl. str. v francoščini: Les quatre livres des Epistres d'Ovide, écrites du lieu de son exil dans la province de Pont. – Prevod in opombe by Michel de Marolles. – Nasl. na vzpor. nasl. str.: Quatre livres des epistres d'Ovide. – Tekst v lat. in prevod v fra. na nasproti strani, dvojna paginacija str. 2–167. – Kazalo.

Pregled vnosov starega knjižnega fonda v sistem Cobiss. Vnos inventarnih števil za staro monografsko gradivo v letu 2018 sega od številke 23.163 do 24.522 in po zaporedju predstavlja 1360 enot. Zaradi prevzemanja starih inventarnih števil in signatur je bilo v sistem Cobiss dejansko vnesenih 1377 monografskih publikacij. Iz obeh preglednic je razvidno, da je bilo v letu 2018 iz starega knjižnega fonda v Cobiss vpisanih 1450 enot knjižničnega gradiva, kar je skoraj 30 odstotkov manj kot v letu 2017.

Gradivo	Kreirano CR+IN	COBIB CY+IN	OCLC CY+IN	Net CY+IN	Inventar IN	Skupaj
Monografske publikacije	324	791	85	36	141	1377
Serijske publikacije	10	32	1	4	26	73
Skupaj	334	823	86	40	167	1450

Vpis starega knjižnega gradiva v Cobiss – primerjava 2018 in 2017

Gradivo	2018	2017	Indeks
Kreirani zapisi	334	599	0,56
Prevzeti zapisi	949	1130	0,84
Inventarizirani zapisi	167	318	0,53
Skupaj	1450	2047	0,71

Prireditve/dogodki v muzejski čitalnici 2018. Muzejska čitalnica je glavni prireditveni prostor muzeja, v katerem so potekali vsi pomembnejši muzejski dogodki. Večjih prireditvev v letu 2018 v muzejski čitalnici ni bilo, ker je bila vsa pozornost in aktivnost muzeja po eni strani usmerjena v pripravo nove stalne razstave, po drugi strani pa čitalniški prostor večji del leta sploh ni bil dostopen. V čitalnici so bili predvsem sestanki zaposlenih in sestanki z izvajalci prenove prostorov in postavitve nove stalne razstave.

Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike

Pri iskanju informacij o posameznih šolah, učiteljih ali učencih se šole in raziskovalci najbolj obračajo na Dokumentacijski center, v katerem so podatki o šolski preteklosti najbolj zgoščeni, najdljivi in hitro posredovani. Viri, iz katerih se zbira vedenje o določenih vsebinah šolske preteklosti, so nastali kot dokumentarno gradivo pri delovanju

posameznih šol (letna poročila šol), učiteljskih organizacij (učiteljski koledarčki, statistike, zasedba učiteljskih delovnih mest) ali so jih zaposleni in njihovi predhodniki v muzeju zbrali in uredili za priročno uporabo (registri šol, mape šol, kartoteke učiteljev etc.) Hitra informacija za raznovrstne projekte, zlasti po šolah, je v današnjem času še posebej pomembna. Vrednost muzeja in njegovega delovanja se zadnje čase kaže posebej v posredovanju informacij in svetovanju in se od zunaj neposredno ne vidi. Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec se je v letu 2018 posvetila posredovanju informacij in svetovanju, organizirala pa je nadaljevanje digitalizacije evidenc ter dokumentarnega gradiva o delovanju šol. Digitalizacija šolskih map je v letu 2018 obsegala gradivo srednjih šol gimnazij, iz katerih je med uporabniki več zanimanja.

Fototeka

Kustosinja Mateja Ribarič je v sistemu Cobiss evidentirala in inventarizirala muzejske predmete, fotografije in razglednice s šolsko tematiko, ki sestavljajo ogrodje fototeke. O fototečnem gradivu je uporabnikom (šolam) posredovala iskane informacije (OŠ Senovo, šolski vrtovi) in več digitalnih posnetkov (ŠO Brezovica, OŠ Pivka, šolski vrtovi). Prevezla je podarjeno gradivo Umetnostne galerije Maribor. Najpomembnejša in vsebinsko najbogatejša je podaritev albuma fotografij 8.b razreda 1. državne gimnazije v Ljubljani (realna gimnazija, realka), ki je maturo opravljal konec šol. leta 1952/53. Poleg fotografij je v albumu veliko ilustracij, ki predstavljajo življenje razreda med šolskim letom. Iz predhodnega leta se je nadaljevalo digitaliziranje starih fotografij in starih razglednic. Kakor pri digitalizaciji šolskih map je digitalizacijo opravil zunanji sodelavec Marjan Javoršek. Zaradi prenove in preureditve prostorov za stalno razstavo se je večji del fototečnega gradiva iz nekdanjega kabineta kustosinje ob sprejemnici preselil v depojski prostor sobe št. 12, kustosinja pa se je z delom gradiva preselila v kabinet v sobi št. 14.

Arhivska zbirka

Zaradi prenove stalne razstave in preureditve muzejskih prostorov ter vzpostavitve dodatnega kabineta je bilo treba večji del gradiva arhivske zbirke iz depojskih prostorov v sobi št. 13 preseliti na podest knjižničnega depoja. Selitev arhivskega gradiva v knjižnični depo je po izvedbeni strani vodil in ob tehnični pomoči študentskega servisa organiziral samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec, ki je koordiniral tudi dela pri vzpostavitvi novega kabineta, v katerega se je pozneje preselil z dokumentacijo o muzejskih predmetih. Pri selitvi večjega dela arhivskega gradiva je sodeloval kustos arhivske zbirke dr. Branko Šuštar, ki je poskrbel, da je bilo gradivo preneseno v pravem zaporedju in da je tako urejeno tudi na novih depojskih regalih na novi lokaciji v knjižničnem depaju. Junija je bilo postopoma preseljeno starejše arhivsko gradivo učiteljskih društev Zaveza 1,2 tm in Udruženja učiteljskih društev (UJU) 3,8 tm, arhivski fascikli fonda šolski spisi 1-394 ter okoli 12 tm večjih privatnih fondov (Čopič, Svetina, Sušnik, Dobrila). Preseljeno je tudi gradivo Učiteljskega pevskega zbora (UPZ) Emil Adamič, Društva upokojenih pedagoških delavcev Slovenije (DUPDS) in študentskega Društva Slovencev v Beogradu. Prav tako so bili na novo lokacijo v knjižnični depo prestavljeni Šolski listi (1,5 tm večjega formata), ki so digitalizirani in dostopni na spletni strani Sistory. Kustos je posredoval informacije zainteresiranim uporabnikom tako o gradivu arhivske zbirke kot tudi o zgodovini šolstva in posebej o digitaliziranem gradivu šolstva na portalu Sistory in Dlib.

Konservatorsko-restavratorska delavnica

Muzejska konservatorsko-restavratorska delavnica je ob polnem razumevanju vodstva Srednje šole tehniških strok Šiška v Ljubljani tudi v letu 2018 delovala v prostorih nekdanje delavnice litostrojske poklicne šole na Litostrojski cesti 54. Pretežni del svojih

delovnih nalog in večino delovnega časa je v muzejski delavnici opravil samostojni restavratorsko-konservatorski tehnik Franci Kadivec. Njegove glavne strokovne naloge so bile: restavriranje, konserviranje in izdelava replik muzejskih predmetov ter priprava predmetov za izposajo. Na matični muzejski lokaciji na Plečnikovem trgu 1 in v dislociranem depoju Zavoda RS za blagovne rezerve v Zalogu je opravljal tudi druge delovne in strokovne naloge, kot so preventivno čiščenje muzejskih predmetov, urejanje in spremljanje vlage, temperature in mikroklimе, varovanje predmetov pred škodljivci: glodalci, insekti, bakterijami in plesnimi, urejanje predmetov in njihove hrambe, pomoč pri inventarizaciji in popisih muzejskih predmetov, pri izposoji predmetov šolam, pri pripravi predmetov za razstave in stare učne ure. Ob delu na terenu, kjer je pomagal pri evidentiranju in prevozu muzejskih predmetov, je v matični stavbi muzeja skrbel za požarno in delovno varnost, za prevzem predmetov ter za lastno strokovno izpopolnjevanje in izobraževanje. Sodeloval je pri odstranitvi in prevozu gostujoče razstave o šolskem vrtu iz Krškega, pri prevozu in prevzemu gradiva ga. Pavlovec iz MIZŠ. Izpeljal je prevoz telovadne opreme (4. aprila) ter fizikalnih predmetov (4. maja) iz OŠ Simona Jenka Smlednik v depo v Zalog, selitev arhivskega gradiva iz sobe št. 13 v knjižnični depo (maja in junija), prevoz muzejskih predmetov in gradiva iz muzejske matične stavbe v depo v Zalog in prevoz predmetov iz delavnice v depo Zalog. Prav tako je izpeljal prevoz podarjenih predmetov iz OŠ Deskle in POŠ Mekinje (šolski harmonij) ter pomagal pri prevzemu in prevozu raznovrstnih predmetov iz muzeja v depo v Zalog v sklopu priprave obnove predmetov in nove postavitve stalne razstave. Sodeloval je tudi pri izposoji večjih muzejskih predmetov iz depoja v Zalogu neposredno posameznim šolam in organizacijam. Čiščenje in preureditev depojskih prostorov je pod vodstvom samostojnega konservatorsko-restavratorskega tehnika izvedel čistilni servis Sijaj d.o.o. Za arhiviranje in hrambo raznovrstnega muzejskega gradiva so bile pri Ordīs d.o.o. nabavljene tudi arhivske škatle v treh različnih dimenzijah: 50 škatel (38 x 27 x 10 cm), 200 škatel (41,5 x 29,5 x 10 cm) in 90 škatel (47 x 31 x 10 cm).

Muzejska pedagogika

Pedagoško-andragoška usmerjenost muzeja je vse bolj prepoznana po izvajanju projekta starih učnih ur. Vtkana je v opravljanje redne dejavnosti in javne službe na področju kulturne dediščine šolstva. Obsežna gradbena dela pri pripravi nove stalne razstave so v drugi polovici leta med vsemi muzejskimi dejavnostmi še najmanj prizadela pedagoško dejavnost. Ker je bil obseg pedagoškega programa kljub težavam izpeljan v skoraj polni meri, je prav izvajanje starih učnih ur največ prispevalo k ohranitvi visoke ravni obiska na letni ravni. V danih razmerah je bilo ob uspešni izpeljavi obnove razstavnih prostorov prav neprekinjeno izvajanje pedagoškega programa drugi največji uspeh delovanja muzeja v letu 2018. Z aktivnimi metodami muzejskega dela je muzej naredil tudi korak k tesnejšemu stiku z obiskovalci in njihovimi pričakovanji. Zlasti stare učne ure so postale utečen način predstavljanja šolske preteklosti, brez česar si delovanja muzeja ni mogoče več predstavljati. Bolj kot za spremembe in dopolnitve, s katerimi je muzej na podlagi evalvacij programa vseskozi sledil tako muzejski stroki kot tudi potrebam okolja, je bilo treba skrbeti za organizacijo same izpeljave programa. Vloga in pomen pedagoške dejavnosti, ki je z razvejanostjo in obsegom izvajanja programov v muzeju zavzela izjemno mesto in je nosilec razvoja ter pospeševalec novih projektov, sta za delovanje muzeja postali izjemno pomembni tudi v razvojnem smislu. Pedagoški dejavnosti je bila zato namenjena primerno večja pozornost, v skrb za njeno nemoteno delovanje in razvoj pa so tako ali drugače vključeni tako vsi zaposleni kot tudi največji del zunanjih sodelavcev, ki so navkljub oviram zelo uspešno opravljali svoje delo. Večino prejetih sredstev iz dejavno-

Učna ura telovadba v SŠM, 10. maja 2018 (hrani SŠM, fototeka, foto Urška Boljkovac)

sti je muzej namenil prav za izvajanje in nadaljnji razvoj pedagoških programov. Jeseni ob začetku šolskega leta je izšla vsakoletna promocijska brošura muzeja Pedagoški programi v šolskem letu 2018/2019, v kateri je pedagoška dejavnost muzeja na privlačen način predstavljena celovito. Namenjena je bila za promocijo muzejske pedagogike zgodovine šolstva med osnovnimi in srednjimi šolami ter na muzejsko sejamskih prireditvah.

Muzejska sprejemnica. Glede na pomen, ki ga ima pedagoška dejavnost za delovanje muzeja, je delo na sprejemnici šolskega muzeja za izvajanje pedagoških programov izredno pomembno in daje poseben ton tudi drugemu muzejskemu delu. Zelo tesno je povezana zlasti z delovanjem muzejske trgovine. Njeno celokupno vlogo za delovanje muzeja zato podajamo na drugem mestu. Za izvajanje pedagoškega programa pa je na sprejemnici pomembna zlasti koordinacija obiskov, sprejemanje prijav šolskih in drugih organiziranih skupin, usklajevanje terminov in razpored dela vodičev ter animatorjev učnih ur. Za opravljanje del na muzejski sprejemnici sta bili vedno zelo pomembni kreativnost in obvladovanje več različnih področij dela, med katerimi je poleg sposobnosti organizacije izstopala sposobnost za vodenje obiskovalcev po razstavah v slovenskem in angleškem jeziku ter izvajanja starih učnih ur in druge pedagoške dejavnosti.

Nova koordinatorica na sprejemnici. Mateja Pušnik je delo na sprejemnici prevzela v najbolj kritičnem obdobju delovanja muzeja. V začetku junija je bil obisk v muzeju najbolj intenziven, hkrati pa se je začela selitev sprejemnice v tajništvo, prav tako pa so se kmalu začela gradbena dela, zaradi katerih je bilo delo na sprejemnici čez celo drugo polovico leta najbolj prizadeto. Ker je imela že pozitivne izkušnje iz vodenja po razstavah in izvajanja učnih ur, se je v novih razmerah bolje znašla. Poleg sprejemanja prijav šolskih in drugih organiziranih skupin ter posameznikov, usklajevanja urnika obiskov, organiziranja vodičev in animatorjev je izvajala več različnih vsebin starih učnih ur: Lepopis, Računstvo

Učna ura Antična Emona v SŠM, 3. maja 2018 (hrani SŠM, fototeka, foto Urška Boljkovac)

in Stara šola za najmlajše. Opravljala je vodenje obiskovalcev po stalni in občasni razstavi, na različne načine sodelovala pri izvajanju muzejskih delavnic med šolskim letom, med počitnicami in ob posebnih priložnostih: izdelava pustnih mask ob dnevu odprtih vrat in delavnica lepopisja v tednu vseživljenjskega učenja na Tržnici znanj v Medvodah. Stare učne ure je izvajala tudi zunaj matične stavbe v muzejski zbirki v Hrastniku, muzejske delavnice pa na Znanstivalu sredi Ljubljane. Sodelovala je pri organizaciji in izvedbi muzejskega programa za Poletno muzejsko noč in Ta veseli dan kulture v muzejski matični stavbi. Pripravila je slikovno gradivo, ki je vodičem po začetku gradbenih del služilo kot nadomestilo za predstavitev nedostopnega prvega dela stalne razstave. Pri izvajanju starih učnih ur je skrbela tudi za popravilo in pranje oblačil za obiskovalce.

Stare učne ure. Obisk starih učnih ur se je povečal, kot se je povečalo število njihovih izvedb. Največji uspeh muzeja je, da je program učnih ur potekal tudi v obdobju najhujših gradbenih del pri obnovi muzejskih prostorov. Stare učne ure so bile edini pedagoško-andragoški projekt, ki se je izvajal čez celo leto. Spet se je izkazalo, da so stare učne ure nosilni steber delovanja muzeja. Večjih sprememb tako v njihovi vsebini kot tudi v izvedbi ni bilo. Prilagoditev programa za najmlajše obiskovalce s Staro šolo za najmlajše se je pokazala za zelo ustrezno in uspešno. Stare učne ure Lepopisa v muzejski zbirki Zasavskega muzeja Trbovlje v Hrastniku so bile izvedene v prvi polovici leta na ravni prejšnjih let. Več učnih ur je bilo izpeljanih ob dnevih odprtih vrat. Izvajalci starih učnih ur so bili predhodno po navadi tudi muzejski vodiči, ki so si v pedagoško-andragoškem delu v muzeju z leti pridobili največ strokovnega znanja in izkušenj. V izjemnih primerih sta učne ure izvedla tudi višji kustos Anton Arko in samostojna bibliotekarka Polona Koželj, ki sta bila svoj čas tudi muzejska vodiča in animatorja učnih ur. V pedagoško-andragoškem programu muzeja je bilo na izbiro 12 različnih vsebin starih učnih ur. Na novo se je pripravljala učna ura Higiena.

Animatorji starih učnih ur 2018

- Taja J. Gubenšek: Lepo vedenje, Prirodopis: Domača mačka, Higiena, Cesarska pesem;
- Maja Hakl Saje: Ročna dela, Lepopis, UU za tujce, Lepo vedenje, Stara šola za najmlajše;
- Polona Koželj: Ročna dela in Lepopis, od septembra 2018;
- Anton Arko: Nedeljska šola, Vodnikova šola;
- Matej Hrastar: Fizika, Nedeljska šola, Vodnikova šola, Telovadba, Stara šola za najmlajše;
- Matej Prevc: UU v antični Emoni, UU za tujce, Stara šola za najmlajše, Telovadba;
- Mateja Pušnik: Lepopis, Stara šola za najmlajše, Računstvo;
- Grega Vauhnik: Nedeljska šola, Stara šola za najmlajše;
- Miha Zupanc Kovač: Nedeljska šola, UU v antični Emoni.

Novi animatorji starih učnih ur v letu 2018

- 12. 1. 2018: Taja J. Gubenšek, poskusna učna ura Higiena;
- 6. 2. 2018: Grega Vauhnik in Miha Zupanc Kovač, poskusna učna ura Nedeljska šola;
- 17. 4. 2018: Miha Zupanc Kovač, poskusna Učna ura v antični Emoni.

Med animatorje starih učnih ur sta bila sprejeta Miha Zupanc Kovač, študent Akademije za glasbo, in Gregor Vauhnik, študent Pravne fakultete, ki sta 6. februarja 2018 uspešno opravila poskusno učno uro Nedeljska šola, 17. aprila 2018 pa tudi Učno uro iz antične Emone. Zaradi odhoda starejših animatorjev sta bili obe prej omenjeni učni uri brez izvajalcev in je bila prav zanj največja potreba po zapolnitvi nastale vrzeli.

Muzejske delavnice. Muzejskih delavnic v letu 2018 tako kot leto prej, zlasti v rednem programu, ni bilo veliko, ker je bilo zanimanje obiskovalcev usmerjeno predvsem v program starih učnih ur. Muzej je zato izvedbe delavnic uvrstil v pedagoško-andragoške programe ob dnevih odprtih vrat, vzgojno-izobraževalnih in sejemskih prireditvah zunaj matične stavbe muzeja ter ob drugih pedagoško-andragoških projektih, ki so potekali v muzeju, kot npr. v programu za zimske počitnice. Ob dnevih odprtih vrat sta se uveljavili muzejski delavnici: Izdelovanje šolskih zvončkov in Izdelovanje ptičjih hišic pod vodstvom zunanjega sodelavca Marjana Javorška. Ob gostovanju razstave o šolskem vrtu v Postojni je bila izpeljana delavnica Mandala – zahvala zemlji, na medvoški Tržnici znanj pa v tednu vseživljenjskega učenja delavnica lepopisanja. Z drugimi delavnicami iz stalnega pedagoškega programa je muzej sodeloval v projektih z drugimi organizacijami. Na Znanstivalu oz. na prireditvah za promocijo znanosti so bili tako predstavljeni fizikalni poskusi. Vodenje posameznih delavnic so opravili animatorji starih učnih ur in avtorji oz. kustosi posameznih razstav, ob katerih so delavnice nastale.

Vodenje po razstavah. Vodstva po stalni razstavi Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja in po občasni oz. tematski razstavi so v prvi polovici leta potekala po izdelanem pedagoškem programu. Zaradi gradbenih del so bili v drugi polovici leta za razstavno dejavnost neuporabni prostori v spodnjem hodniku, kjer je bil do takrat postavljen prvi del stalne razstave, v razstavni sobi in v muzejski avli, kjer sta bili prej občasni razstavi Izobraževalne poti pri Slovanih in Lingua Latina. Ker se je osnovni program obiska za šolske skupine ohranil tudi med obnovo prostorov za postavitev nove stalne razstave, se je v zgornjem hodniku poleg muzejske postavitve drugega dela stalne razstave s priročnim slikovnim gradivom predstavila tudi starejša šolska preteklost. Muzejski vodiči so vodenje in razlago slikovnih predlog znali uspešno prilagoditi različnim starostnim skupinam obiskovalcev in spreminjenim razmeram v muzeju. Novih razstav v muzeju v letu 2018 seveda ni bilo.

Muzejski vodiči. Zaradi gradbenih del v najbolj prehodnih predelih muzeja je bilo njihovo delo v drugi polovici leta zelo oteženo. Na precej omejenem prostoru so se trudili predhodno najavljenim šolskim skupinam predstaviti celotno šolsko preteklost in jih pripravili na aktivno sodelovanje na starih učnih urah. Poleg vodenja v slovenskem jeziku je bilo več potreb tudi za vodenje in razlago v angleškem jeziku, v katerem potekajo tudi učne ure za tujce. Individualnih vodstev je bilo malo, še največ s tujci med poletnimi počitnicami. Naloge muzejskih vodičev so v letu 2018 večinoma opravljali isti vodiči kot leto prej: Matej Prevc, Matej Hrastar, Klara Keršič, Mia Hočevar, Hana Čosić, Neža Vrtovec, Anja Bregar, Meta Košir, Grega Vauhnik in Mateja Pušnik. Za posebne skupine obiskovalcev in po potrebi so delo vodičev izvajali tudi muzejski kustosi, med njimi zlasti kustos Anton Arko in bibliotekarka Polona Koželj. Mag. Marjetka Balkovec Debevec je muzejske zbirke in razstave predstavila študentom. Izboru novih vodičev ni bilo. Animator starih učnih ur Grega Vauhnik je preizkus za opravljanje nalog vodiča opravil naknadno 7. decembra 2018.

Srečanja in delo z vodiči in animatorji učnih ur. Delovno srečanje z vodiči in animatorji starih učnih ur, na katerem so bila obravnavana vsa zadevna vprašanja pedagoško-andragoškega programa, je bilo 20. junija 2018, ko se je s koncem šolskega leta v muzeju končalo obdobje najbolj intenzivnih obiskov, in 19. decembra 2018, ko je bil po obnovitvenih gradbenih delih znova vzpostavljen dostop v prireditveni prostor čitalnice. Posebna strokovna srečanja novih vodičev in animatorjev starih učnih ur z zunanjim sodelavcem, lutkovnim umetnikom, igralcem in animatorjem Branetom Vižintinom, ki je tudi predavatelj na ljubljanski AGRFT, so bila 12., 13. in 17. aprila 2018. Nastop v njegovi navzočnosti in pogovor z njim o tehnikah in načelih vodenja obiskovalcev po muzeju ter o nastopanju v vlogah animatorjev učnih ur sta bila pogoj za vse, ki so želeli še naprej opravljati pedagoško delo v muzeju. Zelo koristnih opozoril in nasvetov priznanega umetnika so se udeležili: Hana Čosić, Taja J. Gubenšek, Mia Hočevar, Meta Košir, Grega Vauhnik, Miha Zupanc Kovač, Neža Vrtovec, Anja Bregar, Klara Keršič in Anja Bregar. Na srečanjih novih vodič in animatorjev učnih ur z igralcem Branetom Vižintinom, pri nadaljnjih izobraževanjih vodičev, pri poskusnih izvedbah starih učnih ur, pri pripravi oblačil in obutev za učne ure ter pri preizkusih za nove vodiče je vseskozi sodelovala tudi mag. Marjetka Balkovec Debevec.

Gradiva in materiali za izvedbo starih učnih ur. Animatorji starih učnih ur so pri izvajanju starih učnih ur uporabljali učiteljske obleke in druge učiteljske predmete od prej. Novih nakupov učiteljskih oblek v letu 2018 ni bilo, pač pa so bile skupaj z oblačilnimi dodatki za obiskovalce (brezrokavniki, predpasniki) večkrat na leto v pranju. Za uporabo na Učni uri v antični Emoni je samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec pripravil 45 obnovljenih voščenih tablic za pisanje s stilusom. Drugih učnih pripomočkov, razen učnih listov, ni primanjkovalo. Natisnjenih je bilo dvakrat po tri tisoč izvodov učnih listov za pouk lepopisa, tri tisoč izvodov za pouk v Nedeljski šoli, tisoč izvodov za pouk prirodopisa in tisoč izvodov za pouk lepega vedenja.

Muzejska trgovina in delovanje sprejemnice

Muzejska trgovina je neposredno povezana z delovanjem muzejske sprejemnice, ki je vezni člen pri organizaciji in izvajanju pedagoško-andragoške dejavnosti muzeja. Od delovanja sprejemnice je še močno odvisen tudi obisk muzeja, ki je bil v prvi polovici leta 2018 sploh najboljši do zdaj, ob koncu leta pa je navkljub gradbenim delom in omejenemu dostopu obdržal izjemno visoko raven. Zaradi preurejanja prostora za sprejemnico in muzejsko trgovino se je delovanje sprejemnice konec avgusta prestavilo v tajništvo, medtem

ko je bilo treba delovanje muzejske trgovine zaradi nastalih razmer v drugi polovici leta začasno prekiniti. Za delovanje muzeja je delo na sprejemnici izjemno pomembno, saj zajema tako organizacijo prijav obiska kot tudi vodičev in animatorjev starih učnih ur, izvajanje starih učnih ur, vodstvo po stalni in občasni razstavah, izvajanje muzejskih delavnic med šolskim letom in med počitnicami ter ob posebnih priložnostih, popis prejetega gradiva, izdelavo statistike, vodenje baze obiska v muzeju od 2004 in sodelovanje pri organizaciji in izvedbi muzejskih prireditev (Dnevi odprtih vrat, odprtje razstav itd.).

Za vodenje sprejemnice navkljub njenemu izjemnemu pomenu muzej še vedno ne more pridobiti sistemiziranega delovnega mesta. Od začetka leta 2018 do 1. junija 2018 jo je vodila zunanja sodelavka Maja Hakl Saje. V pomoč sta ji bili muzejski vodički Mateja Pušnik in Klara Keršič, v tajništvu pa je njeno delo ves čas spremljala poslovna sekretarka Ksenija Guzej. Po odhodu Maje Hakl Saje na sistemizirano delovno mesto v Službo za premično dediščino pri Narodnem muzeju Slovenije je vodenje sprejemnice in muzejske trgovine prevzela Mateja Pušnik. Občasno sta jo nadomeščali in ji pomagali Klara Keršič in Anja Bregar. Vse sodelavke na sprejemnici so poleg koordiniranja obiskov in drugih organizacijskih nalog opravljale vodstva po muzeju, izvajale stare učne ure in opravljale še vrsto drugih pedagoško-andragoških nalog muzeja. Muzejska trgovina je obiskovalcem v prvi vrsti omogočala nakup replik muzejskih predmetov. V prodajni ponudbi je bilo največ šolskih pripomočkov, drugi prodajni artikli pa smiselno dopolnjujejo ponudbo šolske dediščine. V muzejski trgovini so bile na voljo tudi muzejske publikacije, med katerimi je več izvodov Šolske kronike v prosti prodaji, razstavnih katalogov in drugih publikacij ter tiskov s področja zgodovine šolstva in vzgoje. S prodajo replik muzejskih predmetov (spominkov) muzej izvaja tudi tržno dejavnost, ki je povsem v funkciji javne službe in služi predvsem kot njeno dopolnilo.

Čeprav muzejska trgovina v drugi polovici leta 2018 večinoma ni delovala, je bila prodaja replik muzejskih predmetov v primerjavi s predhodnim letom dokaj uspešna. Od konca avgusta 2018 je zaradi prenove muzejskih prostorov delovala v okrnjenem obsegu. Delo je bilo omejeno na prodajo vstopnic, revije Šolske kronike, koledarjev ter posameznih artiklov po predhodnem dogovoru. Prvič je bila v prodajni ponudbi družabna igra Spomin SŠM, ki je bila izdelana v 300 izvodih. Za prodajo so bili na novo nabavljeni še naslednji prodajni artikli: črnilo Vivapen – 300 kosov, nalivno pero Vivapen – 90 kosov, nalivno pero Noj d.o.o. – 13 kosov, obesek za ključke Sova (Urška Sotler) – 40 kosov, knjižna kazalka (Urška Sotler) – 20 kosov, notesnik Sovica (Mediatis d.o.o.) – 200 kosov, USB ključki (Mediatis d.o.o.) – 100 kosov, magneti (Raora d.o.o.) – 220 kosov, kartice in vizitke (Raora d.o.o.) 500 + 200 kosov, peresnice (ZUDV Dornava) – 100 kosov. Poleg replik muzejskih predmetov in spominkov so bile za prodajo v muzejsko trgovino prevzete tudi nove muzejske publikacije: Koledar 2019 – 1500 kosov, Šolska kronika 27/2018, št. 1–2 – 650 kosov in Šolska kronika 27/2018, št. 3 – 650 kosov.

Najbolj priljubljeni prodajni artikli med replikami muzejskih predmetov v letu 2018 so bili: pero v peresniku s 413 prodanimi primerki, črnilo s 300 prodanimi primerki, šolska tablica s 278 prodanimi primerki, notesnik Sovica s 198 prodanimi primerki, kemični svinčnik s 177 prodanimi primerki in magnet Abeceda s 157 prodanimi primerki.

V primerjavi z letom 2017 se je prodaja večine artiklov povečala. Zmanjšala se je predvsem prodaja artiklov, ki niso bili na voljo ali niso bili na voljo ves čas: svinčnik, lesena peresnica, roler pisalo, Ring pen. Zmanjšala se je tudi prodaja zvezkov A5. Opazno je veliko povečanje prodaje cenovno lažje dostopnih artiklov, kot so kemični svinčnik, magnet Abeceda, svinčnik z radirko. Prodanih je bilo nekaj katalogov preteklih razstav, vendar je bila prodaja v primerjavi z letom 2017 slabša, saj ni izšel noben nov katalog. Med drugimi muzejskimi publikacijami imajo že vrsto let precej visoko in stabilno prodajo Lepopisne vaje (samostojno in v kompletu), katerih prodaja se je v 2018 še povečala. Dobra je ostala prodaja artiklov, ki so bili v prodajo vključeni leta 2017.

Tabela: Prosta prodaja replik muzejskih predmetov in tiskov

REPLIKE MUZEJSKIH PREDMETOV	2018	2017	Indeks
Šolska tablica – majhna	278	226	123
Šolska tablica – velika	1	/	/
Pero – kovinsko z lesenim držalom	413	269	153
Ring-Pen	6	16	37
Vrtavka	57	24	237
Svinčnik	/	9	/
Svinčnik z radirko	64	16	400
Lesena peresnica	1	9	11
Magnet Abeceda	157	86	183
Magnet Spomin pridnosti	26	17	153
Magnet Slovenski šolski muzej	50	40	125
Leseno nalivno pero	21	7	300
Notesnik Sovica	198	201	98
Notesnik SŠM	7	53	13
Radirka	29	5	580
Šilček	12	5	240
Črnilo	300	187	160
Barvice (v svinčniku)	18	21	86
Barvice (v peresnici)	35	4	875
Voščenke	22	10	220
Obesek za ključe	14	18	78
Ovratni trak	6	10	60
Zvezek A5 črtni	54	110	49
Mali pisalni komplet	1	5	20
Veliki pisalni komplet	6	4	150
Lepopisni komplet (Lepopisne vaje, držalo s peresom, črnilo)	42	16	262
Nalivno pero Vivapen	88	65	135
Kemični svinčnik	177	71	249
Pisalo Roler Transparent	/	37	/
Plakat Abeceda	2	2	100
Knjižna kazalka	9	1	900
Didaktična igra Spomin: Pripovedi rastlin	25	45	56
Črnilni vložek za Ring pen	3	/	/
Sova – obesek za ključe	26	53	49
Sova – knjižna kazalka	12	21	57
Didaktična igra Spomin SŠM	3	/	/
KOLENDARJI SLOVENSKEGA ŠOLSKEGA MUZEJA			
Koledar 2019	141	/	/
Koledar 2018	18	352	/

	2018	2017	Indeks
KATALOGI RAZSTAV			
Šolstvo na Slovenskem I. (1988)	/	1	/
Šolstvo na Slovenskem II. (1999) – razprodano	/	/	/
Šolstvo na Slovenskem III. (2002)	/	1	/
Šolstvo na Slovenskem (Vovko, Ciperle)	2	3	67
Pišem, torej sem! (Ljubič, 2013)	1	2	50
Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah (Ribarič, 2006)	1	/	/
Zgodbe šolskih zvezkov (Šuštar, 2011)	2	/	/
Učilnica v naravi (Ribarič, 2014)	2	5	40
Katalog Dostopno in plemenito (Gruden, Okoliš 2016)	3	/	/
Šolske stavbe na Slovenskem v objemu stoletja (Velkovrh-Koželj, 2016)	1	30	3
Katalog Dostopno in plemenito (Gruden, Okoliš, 2016)	3	66	4
Vzgojni zavodi (Ciperle, Skalar, 1987)	/	1	/
Šolska spričevala (Ciperle, 1991)	/	1	/
ŠOLSKA KRONIKA – REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE			
ŠK 2014/3	1	1	/
ŠK 2015/3	/	1	/
ŠK 2016/1–2	/	3	/
ŠK 2016/3	/	1	/
ŠK 2017/1–2	2	142	/
ŠK 2017/3	2	141	/
ŠK 2018/1–2	139	/	/
ŠK 2018/3	139	/	/
DRUGE KNJIGE / PUBLIKACIJE MUZEJA			
Lepopisne vaje (Žižič, 2010)	25	16	156,3
Obleka v šoli (Balkovec Debevec, 2014)	2	2	100,0
Zgodovina šolstva na Slovenskem (Okoliš, 2009)	/	6	/
The History of Education in Slovenia (Okoliš, 2008)	1	1	100,0
Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969 (1970)	/	1	/

Muzejske publikacije in tiski

Predstavitve muzejske znanstveno-strokovne revije Šolske kronika in drugih muzejskih tiskov za leto 2017 zaradi priprave nove stalne razstave ni bilo. V muzejski čitalnici je bila 12. aprila 2018 samo seja uredniškega odbora Šolske kronike, na kateri je bil sprejet program revije za letnik 2018. V uredniškem odboru revije poleg uglednih zunanjih strokovnjakov s področja zgodovine šolstva in pedagogike z različnimi nalogami sodelujejo tudi vsi zaposleni. Vse tri redne številke 26. letnika revije v dveh zvezkih je predstavil

urednik Anton Arko. Z recenzijami člankov pri izhajanju revije sodeluje večina zunanjih in notranjih članov uredniškega odbora. Notranji člani so uredniku pomagali tudi s korekturami besedil pred tiskom.

Publikacije muzeja 2018

1. Slovenski šolski muzej, Pedagoški programi v šolskem letu 2018/2019, Publikacija muzeja (brošura) št. 136, september 2018 (urednica Ksenija Guzej)
2. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 1–2/2018, 27/LI, 248 str., oktober 2018, (urednik Anton Arko)
3. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 3/2018, 26/LI, 248 str., december 2018 (urednik Anton Arko)
4. Koledar 2019, Učne ure naših babic in dedkov – 20 let, Publikacija muzeja (koledar) št. 137, december 2018 (urednica Ksenija Guzej)

Šolska kronika/Izmenjava strokovne literature

Naročnino na muzejsko revijo Šolska kronika so v letu 2018 odjavili trije dosedanjí naročniki. Na revijo je po novem naročeno 139 naročnikov. Muzej ima predvsem z revijo Šolska kronika razvežano izmenjavo strokovne literature z muzeji, knjižnicami in arhivi po Sloveniji, nekoliko manj tudi v tujini. Za izmenjavo s tujino je bila posodobljena baza naslovov in izdelan dopis institucijam za izmenjavo Šolske kronike v tujini. Tajništvo muzeja zagotavlja razpošiljanje revije naročnikom in članom uredniškega odbora neposredno iz tiskarne. Za indeksacijo revije Šolska kronika v bazo Scopus je bila opravljena intenzivna e-korespondenca, posledično so bile opravljene dopolnitve za revijo na spletni strani. Vsebine obeh zvezkov revije Šolska kronika so bile redno dodane na muzejsko domačo spletno stran tudi v angleški verziji. Preurediti je bilo treba tudi vsebine starejših izvodov revije. Obvezni izvodi so bili dostavljeni tudi v NUK v Službo za pridobivanje knjižničnega gradiva. Muzej je za razpošiljanje izvodov revije v izmenjavo po pošti nabavil 500 kosov Roto ovojev (Jampak d.o.o.).

Letaki, brošure, zgibanke, katalogi, vabila – promocijski material muzeja:

- Nacionalni muzeji Slovenije, razstava 12. slovenskih državnih muzejev, 18. 5. 2018, 1 plakat/pano (finančna soudeležba),
- Teden odprtih vrat muzejev in galerij, Mesec Kulture ŠOU v Ljubljani, 6.–12. 3. 2018, ŠOU in Skupnost muzejev Slovenije, letak, banner, e-vabilo,
- Simpozij Šola in muzeji, Educa Izobraževanje, 23.–24. 3. 2018, vabilo, program,
- Kulturni bazar, 5. 4. 2018, SMS, e-katalog, vabilo,
- Mednarodni muzejski dan, 18. 5. 2017, MK, FB banner, e-vabilo, e-plakat, e-letak,
- 11. Mednarodni festival Igraj se z mano, 23. 5. 2018, e-katalog,
- Znanstival, 1.–3. 6. 2018, plakat, e-vabilo, kartice, časopis,
- Poletna muzejska noč, 16. 6. 2018, letak, nalepke, katalog, plakat, TV oglas (f. soudeležba),
- Katalog ob gostujoči razstavi Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri, Notranjski muzej Postojna, 27. 9. 2018, vabilo, knjižna kazalka,
- KAM? Mesečni program Turizma Ljubljana, brošura, e-brošura,
- Katalog ponudbe Kulturno - Umetnostne vzgoje za šolsko leto 2018/2019, SMS, e-katalog, <http://kulturnibazar.cd-cc.si/page/Ustanova.aspx?IdU=220>

- Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2016–2018, SMS, e-katalog <http://www.pedagoskiprogrami.si/>,
- Napovednik, užitek prostega časa, šestkrat, januar-februar 2018, marec-april 2018, maj-junij 2018, julij-avgust 2018, september-oktober 2018, november-december 2018, plačana objava,
- Ambasade in konzulati v Sloveniji, Ljubljana, zemljevid, enkrat, januar 2018,
- POI – Points of interest Ljubljana, 12. izdaja, zemljevid, dvakrat, pomlad, jesen 2018,
- InYourPocket, mestni vodič, trikrat, december-februar 2018, marec-april 2018, maj-julij 2018, plačana promocija,
- Funtrip City Guide, Scan & Discover, Ljubljana, zemljevid, enkrat, november 2018.

Udeležba na izobraževanjih, seminarjih, delavnicah:

- Sestanek pedagoške sekcije, MGLC, 19. 1. 2018,
- Srečanje uporabnikov Galisa, Semantika, Muzej narodne osvoboditve Maribor, 27. 3. 2018,
- Izpostavitve kulturnih institucij, Korak do kulture, TAM - TAM, Turizem Ljubljana, 24. 4. 2018,
- Izobraževanje Šolski pravni servis - Splošna uredba o varstvu osebnih podatkov, Zavod za slepo in slabovidno mladino, 14. 5. 2018,
- Izobraževanje elektronski marketing, Mestni muzej Ljubljana, 15. 10. 2018 in 22. 10. 2018,
- Sestanek sekcije za izobraževanje in komuniciranje, Narodna galerija, 16. 10. 2017.

Spletne ankete in vprašalniki, raziskave:

- Napovednik zaposlovanja, Zavod za zaposlovanje, 20. 4. 2018 (K. Guzej),
- Anketna raziskava na temo hiperpovezanih muzejev, Skupnost muzejev Slovenije, 4. 5. 2018 (zaposleni),
- Elektronsko anketiranje v zvezi z Načrti integritete v Republiki Sloveniji, Fakultete za varnostne vede v Ljubljani, 20. 5. 2018 (Marko Ljubič),
- Sodelovanje med šolami in muzeji, Katarina Stanovnik, 25. 5. 2018 (K. Guzej),
- Ocenjevanja uporabnosti, FERi, UM, Urška Lah, 6. 6. 2018 (K. Guzej),
- Raziskava o aplikaciji za ponudnike turističnih storitev, Fakulteta za računalništvo in informatiko, Žiga Vučko, 8. 10. 2018 (K. Guzej),
- Raziskava o uporabi družbenih omrežij v slovenskih muzejih, 12. 12. 2018 (K. Guzej).

Statistika obiska v muzeju

Čeprav se je število obiskovalcev Slovenskega šolskega muzeja v letu 2018 v primerjavi s predhodnim letom nekoliko zmanjšalo, je navkljub obsežnim gradbenim delom v drugi polovici leta ohranilo visoko raven obiska več zadnjih let. Število vseh obiskovalcev je manjše za 242 oseb, kar predstavlja padec obiska za 1,4 odstotka. Obisk ni glavno merilo uspešnosti, saj je odvisen od številnih dejavnikov, je pa nazoren kazalnik prizadevanja muzeja za izpolnjevanje raznovrstnih muzejskih dejavnosti in je najboljše merljiv. Z ozirom na načrtovanje v LDN, je nad pričakovanji in pozitivno vpliva na zadovoljstvo zaposlenih in na poslovanje muzeja. Pozitiven vpliv na obisk in na prepoznavnost muzeja imajo dnevi odprtih vrat. Stabilen obisk na visoki ravni zelo ugodno vpliva na načrtovanje pedagoško-andragoških programov v prihodnje. Bolj kot v končnem seštevku so nihanja večja po posameznih mesecih in obdobjih leta. V obeh poletnih mesecih je bilo spet občutno manj obiskovalcev, med njimi je bilo tudi več tujcev. Obisk v prvi polovici leta je bil

v primerjavi z letom 2017 občutno večji, v drugi polovici občutno manjši. Največji obisk je bil v mesecu maju in juniju, zelo skromen pa ob obeh poletnih mesecih še septembra in decembra. Poleg sprememb v šolskem koledarju na obisk muzeja močneje vpliva obisk ob dnevih odprtih vrat in obisk razstav ter drugih muzejskih projektov, ki pa jih v letu 2018 zaradi gradbenih del in priprave nove stalne razstave ni bilo.

Tabela: Obisk muzeja 2018 po mesecih, glede na starost obiskovalcev, in primerjava z letom 2017

	JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AVG	SEPT	OKT	NOV	DEC	Skupaj
Vrtec	0	63	0	0	1	41	0	0	0	0	0	9	114
OŠ	865	1389	1373	1359	2444	1909	6	8	450	1294	1127	550	12.774
SŠ	22	17	132	15	113	21	0	0	84	26	14	22	466
Študenti	17	33	76	3	96	21	4	2	0	48	15	83	398
Odrasli	128	849	266	214	301	507	57	90	86	157	117	161	2933
2018	1032	2351	1847	1591	2955	2499	67	100	620	1525	1273	825	16.685
2017	794	2858	1653	1276	2369	2441	67	90	916	1833	1335	1295	16.927
INDEX	130	82	112	125	125	102	100	111	68	83	95	64	98,6

Učenci osnovnih šol predstavljajo 76,6 odstotka vseh obiskovalcev. Njihov delež v starostni strukturi je daleč največji. Kot ciljni skupini jim muzej namenja največ pozornosti. Delež drugih starostnih skupin, razen odraslih (17,6 odstotka), je bil v strukturi celotnega obiska izrazito manjši.

Tabela: Primerjava števila obiskovalcev v letu 2018 in 2017

a) Po starostnih skupinah obiskovalcev

	Predšolski	Osnovnošolci	Srednješolci	Študenti	Odrasli	Skupaj
2018	114	12.774	466	398	2933	16.685
2017	148	12.240	476	552	3511	16.927
Indeks	77,0	104,4	97,9	72,1	83,5	98,6

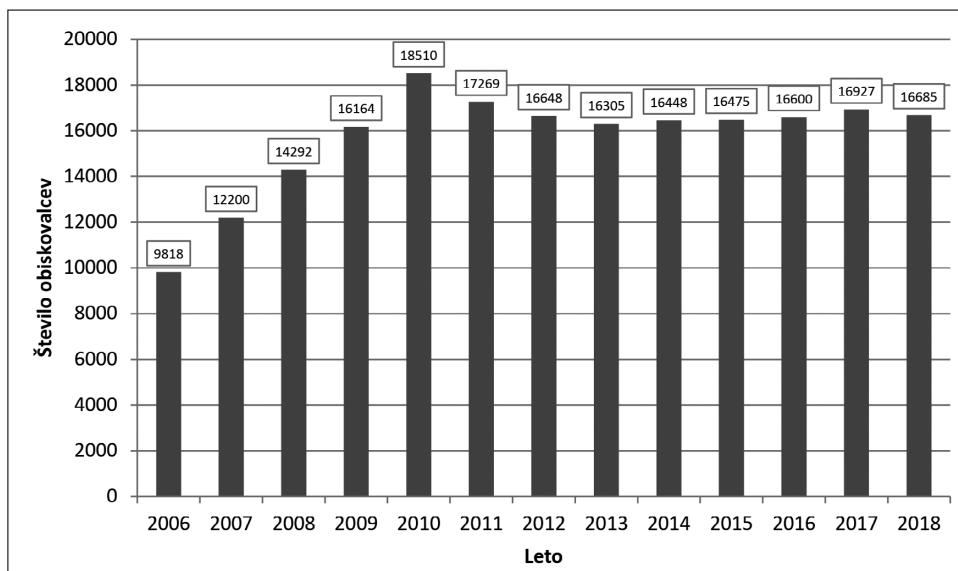
Število osnovnošolcev, ki so že tako najpogostejši obiskovalci muzeja, se je v primerjavi z letom 2017 še povečalo, prav tako tudi njihov delež v strukturi obiska. Število obiskovalcev v vseh drugih starostnih skupinah se je zmanjšalo. Občutno se je zmanjšalo predvsem število študentov, nekoliko manj tudi odraslih, kar vse je več kot očitno povezano z gradbenimi deli in nedostopnostjo muzeja čez večji del leta.

b) Po namenu

	Razstave posebej	Učne ure posebej	Razstave in učne ure	Prireditve	Knjižnica	Obisk SKUPAJ
2018	10.445	14.056	14.442	2.064	179	16.685
2017	11.250	13.479	14.052	2.455	420	16.927
indeks	92,8	104,3	102,8	84,1	42,7	98,6

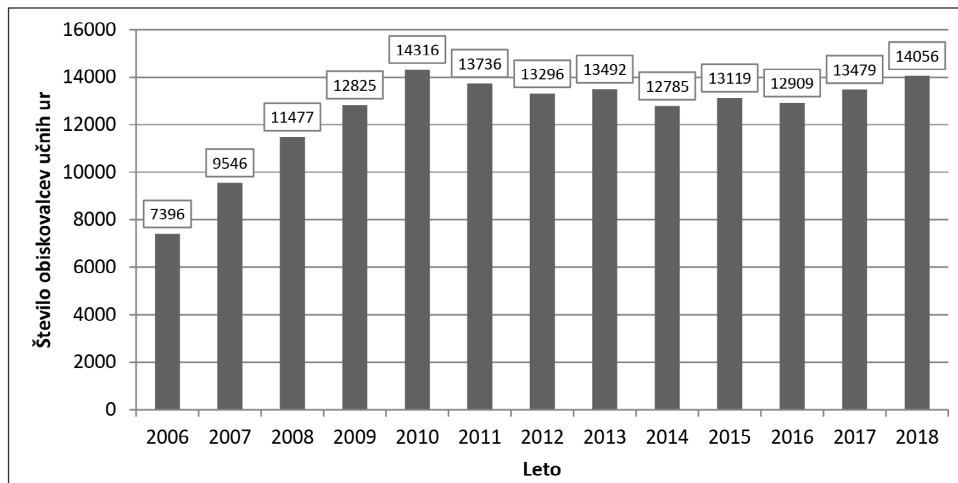
Zaznati je povečanje števila obiskovalcev na starih učnih urah, kar pomeni, da se je zanimanje zanje še povečalo. Na drugi strani je očiten padec števila obiskovalcev na muzejskih prireditvah in v knjižnici. Ob dejstvu, da je bil muzej večji del leta za obiskovalce nedostopen, je treba ugotoviti, da med letom tudi ni bilo prireditev, ki so se jih v prejšnjih letih zlasti odrasli radi udeleževali.

Graf: Obisk muzeja v obdobju 2006–2018

Skozi daljše časovno obdobje moremo ugotoviti, da je obisk muzeja v zadnjih letih konstanten in da med leti ni bistvenih odstopanj. Po nekajletnem zaporednem naraščanju je obisk po letu 2013 prvič nekoliko upadel. Razlogi za padec, ki se je zgodil v drugi polovici leta, so bili zgoraj že pojasnjeni. Obisk muzeja v prvi polovici leta po drugi strani vzbuja pričakovanje, da bo s postavitvijo nove stalne razstave in z izboljšanjem razmer za muzejsko delo z obiskovalci mogoče doseči tudi višjo raven obiska v prihodnosti. Velik uspeh muzeja v letu 2018 je predvsem v tem, da mu je navkljub težkim razmeram za delovanje sploh uspelo zadržati obisk na tako visoki ravni. Še bolj kakor prejšnja leta se je leta 2018 pokazalo, da so glavni razlogi za obisk muzeja stare učne ure, vse manj pa tudi razstave.

Graf: Obisk učnih ur v obdobju 2006–2018

V nasprotju z obiskom muzeja v celoti se je obisk starih učnih ur v primerjavi z dve-ma preteklima letoma drugič zapored povečal. Prvič po letu 2010 je število obiskovalcev starih učnih ur preseglo 14.000 udeležencev. Povečanje obiska pri učnih urah in večji delež učnih ur v strukturi obiska muzeja jasno kaže, zakaj obiskovalci prihajajo in obiskujejo šolski muzej.

Tabela: Učne ure 2018 (po izd. vstopnicah – brez prireditev in gostovanj) in primerjava z letom 2017

Učna ura	Izv. 2017	Izv. 2018	Obisk 2017	Obisk 2018	O/UU 2017	O/UU 2018
Lepopis, 1930	231	186	5817	5150	25,2	27,7
Nedeljska šola, 1865	129	95	3378	2390	26,2	25,2
Lepo vedenje, 1907	86	86	2182	2151	25,4	25,0
Stara šola za najmlajše, 1900	19	71	445	1695	23,4	23,9
Učna ura v antični Emoni, 1. stol.	12	19	279	441	23,3	23,2
Računstvo, 1905	13	19	294	518	22,6	27,3
Vodnikova šola, 1810	10	19	195	443	19,5	23,3
Fizika, 1900	12	18	316	402	26,3	22,3
Prirodopis, 1907	9	13	152	361	16,9	27,8
Učna ura za tujce, 1906	6	7	126	155	21,0	22,2
Ročna dela, 1926	12	6	295	143	24,6	23,8
Telovadba, 1932	0	6	0	186	0	31
Cesarska pesem, 1901	0	1	0	21	0	21
Učne ure skupaj	539	546	13.479	14.056	25,0	25,7

Število izvedenih starih učnih ur je v letu 2018 večje kot leta 2017. Poleg števila izvedb se je v tem obdobju povečalo tudi število udeležencev na posamezni učni uri in število ponudb različnih vsebin učnih ur. Število izvedb Lepopisa, ki je že vrsto let najbolj obiskana učna ura, se je precej zmanjšalo na račun drugih programov. Zelo opazno se je povečalo število izvedb Stare šole za najmlajše (vrtec in 1. triada OŠ), ki je v pedagoškem programu od sredine leta 2017. Zelo verjetno je s tem povezan upad števila obiskovalcev na Nedeljski šoli, ki je bila do tedaj ednina namenjena tej starostni skupini.

Tabela: Delavnice 2018 (po izd. vstopnicah brez prireditev in gostovanj) in primerjava z letom 2017

Delavnice	Izvedbe 2017	Izv. 2018	Obisk 2017	Obisk 2018	O/D 2017	O/D 2018
Zvončki	0	1	0	4	0	4
Sumerska delavnica	1	1	17	13	17,0	13,0
Izdelovanje ptičjih hišic	1	0	6	0	6,0	0
Delavnice skupaj	2	2	23	17	11,5	8,5

Ob postavitvah občasnih razstav v preteklih letih je nastala vrsta muzejskih delavnic, ki so še vedno v muzejskem pedagoškem programu (Lepopisje, Rimska delavnica, Vezanje, Lutkovna igrice, Likovne delavnice, Svet antike, Zeliščni spomin, Mandala – zahvala Zemlji), vendar zanje med obiskovalci ni bilo zanimanja. Večina želi doživeti eno od

vsebin starih učnih ur. Pogostejše so muzejske delavnice na programu prireditve ob dnevih odprtih vrat ali v sklopu projektov z drugimi ustanovami.

Tabela: Regionalni izvor osnovnošolskih skupin 2017

Regija	Obisk šol 2017	Obisk šol 2018	Vse šole v regiji*	Delež šol iz regije 2018	Delež šol v muzeju '18
OSREDNJE SLOVENSKA	75	73	93	78,5 %	35,6 %
GORENJSKA	25	24	34	70,6 %	11,7 %
SAVINJSKA	27	24	56	42,9 %	11,7 %
PODRAVSKA	20	18	78	23,1 %	8,8 %
GORIŠKA	12	18	28	64,3 %	8,8 %
JUGOVZHODNA SLOVENIJA	14	15	36	41,7 %	7,3 %
POMURSKA	11	8	38	21,1 %	3,9 %
SPODNJEPOSavska	6	7	24	29,2 %	3,4 %
OBALNO-KRAŠKA	8	7	24	29,2 %	3,4 %
PRIMORSKO-NOTRANJSKA	5	5	16	31,3 %	2,4 %
KOROŠKA	3	5	17	29,4 %	2,4 %
ZASAVSKA	1	1	10	10,0 %	0,5 %
SKUPAJ	207	205	454	40,9 %	100,0 %

*Seznam vseh osnovnih šol v Sloveniji za šolsko leto 2018/2019 je vzet s spletne strani Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport. V tabelo ni vključen seznam osnovnih šol za učence s posebnimi potrebami.

Med obiskovalci starih učnih ur vseskozi prevladujejo osnovnošolci. Obiskujejo jih učenci iz vse Slovenije, pokritost po regijah pa je zelo različna. Na obisk vpliva več dejavnikov, med njimi tudi oddaljenost šol od muzeja. Največ šol prihaja iz Osrednjeslovenske regije, ki ima poleg največjega deleža šol v muzeju tudi največjo pokritost v regiji. Po pokritosti šol v regiji sta v ospredju še Gorenjska in Goriška, po deležu šol v muzeju pa Gorenjska in Savinjska. Učne ure za šole v Zasavski regiji potekajo v muzejski zbirki v Hrastniku. Število šol iz te regije zato v tem pregledu ne odraža pravega stanja. Med posebnimi osnovnošolskimi skupinami, ki so obiskale Slovenski šolski muzej, je treba omeniti tudi šolsko skupino otrok iz Evropske šole Ljubljana ter iz mednarodne šole IES (International School) Ljubljana.

Osnovnošolske skupine z območij zunaj RS. Starih učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju so se udeležile tudi šolske skupine iz treh osnovnih šol v slovenskem zamejstvu v Italiji: Večstopenjske šole s slovenskim učnim jezikom v Doberdobi, Večstopenjske šola Opčine (OŠ Pinko Tomažič in OŠ K. D. Kajuh) in Večstopenjska šola Dolina (OŠ Fran Venturini v Boljuncu in Borštu). Iz Republike Hrvaške so muzej obiskali zaposleni na OŠ Vrbovec, ki so si zaželeli izkušnje stare učne ure.

Srednješolske skupine. Srednješolskih skupin je bilo v muzeju neprimerno manj kot osnovnošolskih. V primerjavi s predhodnim letom 2017 je število srednješolcev ostalo na isti ravni. Pedagoški program s starimi učnimi urami so v muzeju izkusile šolske skupine iz naslednjih srednješolskih centrov in srednjih šol: Šolski center Velenje, Šolski center Krško Sevnica, Gimnazija Jožeta Plečnika Ljubljana, Ekonomska šola Murska Sobota, Ekonomska šola Ljubljana, III. gimnazija Maribor, Gimnazija Celje – Center in Srednja trgovaška šola Ljubljana.

Višje in visoke šole ter fakultete. Število študentov se je v muzeju, glede na leto 2017, precej zmanjšalo. Starih učnih ur in drugih pedagoško-andragoških programov so se že po uveljavljeni praksi udeležili študenti s Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani: smer socialna pedagogika, biologija, kemija in gospodinjstvo ter razredni pouk. S Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani so prišli: Oddelek za geografijo, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Oddelek za zgodovino in Oddelek za klasično filologijo. Muzejskih pedagoško-andragoških programov v Slovenskem šolskem muzeju so se organizirano udeležili še študenti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, BIC – Biotehniškega izobraževalnega centra Ljubljana, Fakultete za matematiko in fiziko, Biotehniške fakultete in Fakultete za socialno delo. Na podlagi izkušenj, opažanj in proučevanja pri doživljanju in odzivih skupin študentov, ki jih že več let z različnih fakultet spremlja na starih učnih urah, je izr. prof. andragogike na Filozofski fakulteti dr. Monika Govekar-Okoliš v letu 2018 objavila tri izvirna znanstvena dela: 1. Effectiveness of school lessons from the past as living forms of museum education for university students. Museum management and curatorship, ISSN 1872-9185, 2018, vol. 33, no. 4, str. 382–397; 2. School lessons from the past for future teachers in the school museum. Napredak : časopis za pedagogijsku teorijo i praksu, ISSN 1330-0059, 2018, vol. 159, br. 4, str. 433–450 in 3. Educational role and activities of the Slovenian school museum : views, experiences and suggestions of university students concerning school lessons from the past in the years from 2014 to 2018. Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, ISSN 1318-6728, 2018, [Letn.] 27, [Št.] 3, str. 165–186, ilustr.

Otroški vrtci. Z uvedbo prilagojene učne ure Stara šola za najmlajše se je pojavilo več zanimanja za obisk muzeja tudi med vrtci. Februarja in junija je muzej obiskalo več skupin, med drugim več otrok in zaposlenih iz Vrtca Mojca. Ker obisk muzeja za manjše otroke med gradbenimi deli niti malo ni bil primeren, je obisk vrtčevskih otrok v letu 2018 zaostajal za obiskom te starostne skupine v letu 2017.

Druge skupine obiskovalcev. Med skupinami, ki so v letu 2018 prav tako obiskale muzej, je zaradi njihovih posebnosti in raznovrstnosti njihovih dejavnosti umestno, da jih navedemo posebej: Društvo za pomoč odraslim osebam z motnjo avtističnega spektra – Aspergerjev sindrom (ASPI), Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne (IRIS), Center za korekcijo sluha in govora (CKSG) Portorož, Varstveno delovni center Vrhnika-Idrija, Društvo bolnikov z osteoporozo Ljubljana, Univerza za 3. življenjsko obdobje, Javni zavod Cene Štupar – Center za izobraževanje Ljubljana, Sektor za osnovno šolstvo MIZŠ, zaposleni na OŠ Vojnik, izobraževanje za turistične vodnike, Agencija Icar, Sindikat delavcev v vzgojni, izobraževalni in raziskovalni dejavnosti Slovenije, zaposleni na OŠ Gorenja vas, skupina nekdanjih dijakov ob obletnici mature, zaključena skupina otrok na praznovanju rojstnega dne, zaključene skupine študentov in druge zaključene skupine.

Skupine obiskovalcev iz tujine. Poleg že omenjene skupine zaposlenih na OŠ Vrbovec iz Hrvaške in šolskih skupin iz zamejskih osnovnih šol iz Italije je Slovenski šolski muzej v letu 2018 obiskala tudi šolska skupina iz Višje šole za gospodarske poklice Št. Peter – dvojezične privatne katoliške šole konventa šolskih sester iz Avstrije. Iz tujine so bile še naslednje šole: Theodor-Heuss-Gymnasium iz Nemčije (izmenjava na OŠ Gorje), Isis R. Foresi Portoferraio iz Italije, zaključena skupina kulturnih delavcev iz Madžarske, osnovnošolske skupine na izmenjavi v dveh OŠ v Republiki Sloveniji in tuji študenti na izmenjavi na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Pedagoški programi Slovenskega šolskega muzeja zunaj matične stavbe. Muzej je del pedagoško-andragoških programov, ki so potekali v matični stavbi na Plečnikovem trgu 1, v projektih z drugimi ustanovami in organizacijami izvedel tudi drugod. Zlasti s šolami je bilo tovrstnega sodelovanja v primerjavi s prejšnjimi leti zaradi že znanih

razlogov precej manj. Muzej je andragoškp-pedagoške programe v letu 2018 izvedel predvsem na uveljavljenih in že tradicionalnih prireditvah in na gostovanjih. Sodelavci muzeja so na njih izvedli 16 pedagoških nastopov. Največji delež predstavljajo gostovanja z učno uro Lepopisa v Muzejski zbirki v Hrastniku. Za promocijo muzeja je pomembna zlasti udeležba na množično obiskanem Znanstivalu, ki vsako leto poteka v središču Ljubljane in pritegne ogromno število ljudi. Slovenski šolski muzej na njem sodeluje že peto leto.

Tabela: Vzgojno-izobraževalne prireditve zunaj matične stavbe

Kraj/prireditev	Dejavnost	Datum	Izv.	Ude.
Muzejska zbirka Hrastnik	UU/Lepopis	marec–junij 2018	9	304
Medvode/Tržnica znanj	D/Lepopisna delavnica	16. 5. 2018	1	20
Park zvezda LJ/Igraj se z mano	D/Zeliščni spomin	23. 5. 2018	1	44
Stritarjeva ul. LJ/Znanstival	D/Fizikalni eksperimenti	2. –3. 6. 2018	2	1305
Foer. vrt LJ/Noč raziskovalcev	UU/UU iz antične Emone	28. 9. 2018	1	14
Notranjski muzej PO/ob razstavi	D/Zeliščni spomin	25. 10. 2018	1	14
Notranjski muzej PO/ob razstavi	D/Mandala	6. 12. 2018	1	11
Skupaj	UU/D	jan–dec 2018	16	1712

Stare učne ure v Muzejski zbirki Hrastnik 2018. Tako po številu opravljenih starih učnih ur kot tudi po številu udeležencev je med projekti muzeja zunaj matične stavbe podobno kot prejšnja leta izstopal projekt izvajanja starih učnih ur lepopisa v prostorih Muzejske zbirke Hrastnik. Za izvedbo pedagoškega programa za zasavske osnovne šole v Hrastniku je bil tudi v letu 2018 dosežen dogovor z Zasavskim muzejem Trbovlje. Ločeno po posameznih dnevih je bilo izvedenih 9 učnih ur, na katerih so aktivno sodelovali 304 učenci. V primerjavi s predhodnim letom je bila izvedena ena učna ura manj, posledično pa je bilo zaradi tega med udeleženci učnih ur tudi nekaj manj učencev. Starih učnih ur v Hrastniku so se udeležile šolske skupine iz 4 od 7 osnovnih šol zasavske regije in iz ene šole iz savinjske regije. Učne ure sta izvedli Maja Hakl Saje in Mateja Pušnik.

Obisk razstav v letu 2018. Poleg aktivne udeležbe na starih učnih urah so ogledi stalne in občasne razstav temeljne sestavine organiziranega oz. vodenega muzejskega programa za skupine obiskovalcev. Ogledi razstav se dopolnjujejo z izbranimi vsebinami učnih ur. Na razstavah se obiskovalci na starosti primeren način seznanijo z glavnimi dogodki iz šolske in pedagoške preteklosti, z udeležbo na učni uri pa šolo iz preteklosti, tako učne vsebine kot tudi vzgojne in učne metode, doživijo neposredno kot lastno izkušnjo.

V prvi polovici leta 2018 si je bilo mogoče ogledati stalno razstavo Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja v neokrnjeni obliki v spodnjem in zgornjem hodniku in občasne razstave: Šolske stavbe v objemu stoletja na vhodnem stopnišču, Lingua latina v muzejski avli in Poti izobraževanja pri Slovanih v razstavni sobi. Z izpraznitvijo in pripravo prostorov za obnovo ter z začetkom gradbenih del je za razstavne namene v drugi polovici leta služil le še zgornji hodnik, v katerem je predstavljena šolska preteklost v 20. stoletju. Z izbranimi slikovnimi prilogami iz prvega dela stalne razstave so vodiči v tem prostoru dopolnjevali predstavitev zgodovine šolstva za organizirane šolske skupine, ki so se v drugi polovici leta udeležile polnega pedagoškega programa.

Tabela: Obisk razstav v Slovenskem šolskem muzeju 2018

RAZSTAVA	Število obiskovalcev
Stalna razstava Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja	10.445
Šolske stavbe na Slovenskem v objemu stoletja *	7236
Lingua latina – razstava o pouku latinščine v javni osnovni šoli *	7236
Poti izobraževanja v slovanskem svetu **	7213

* Občasni razstavi, zaprti ob začetku prenove muzeja avgusta 2018

** Občasna razstava, odprta do konca junija 2018

Razstave na gostovanju. Slovenski šolski muzej je v letu prenove prostorov in priprave na postavitev nove stalne razstave izvedel tudi več gostovanj z občasnimi razstavami kot kdaj prej. Z razstavama Učilnica v naravi: šolski vrt danes, včeraj, jutri in Dostopno in plemenito – razstava ob 200. obletnici ustanovitve prve javne glasbene šole je gostovanja po Sloveniji nadaljeval že iz prejšnjega leta. Razstavo Lingua latina – pouk latinščine v javni osnovni šoli 1958–2015 je kot stalno razstavo prevzela OŠ Prežihov Voranc, ki nadaljuje tradicijo humanističnega izobraževanja, z razstavo Poti izobraževanja pri Slovanih pa je njen glavni koordinator in pobudnik dr. Branko Šuštar gostoval v Bolgariji med njenim predsedovanjem Svetu EU. Slovenski šolski muzej je sodeloval še pri postavitvi razstave državnih muzejev Hiperpovezani muzeji: novi pristopi, novi obiskovalci na Metelkovi in na gostovanjih skupne razstave muzejev, ki hranijo in proučujejo predmete športne dediščine, Umetnost, šport in dediščina.

Dnevi odprtih vrat. Slovenski šolski muzej je s sodelovanjem v promocijskih projektih slovenskih muzejskih združenj tudi v letu 2018 štirikrat na široko odprl muzejska vrata in z brezplačnim vstopom posamičnim obiskovalcem omogočil obisk razstav in aktivno udeležbo na pedagoško-andragoških projektih in učnih urah, ki lahko potekajo samo v skupinah. Z dnevi odprtih vrat se je muzej predstavil občinstvu z vso svojo muzejsko dejavnostjo in programi ter z njimi populariziral zanimanje za šolsko preteklost ter promoviral svojo odprtost do novih metodoloških prijemov muzejskega dela.

Tabela: Dnevi odprtih vrat – primerjava obiska 2018 in 2017

		2018	2017	Indeks
8. februar 2018	Kulturni praznik – Prešernov dan	1448	1492	0,97
18. maj 2018	Mednarodni dan muzejev	96	7	13,7
16. junij 2018	Poletna muzejska noč	374	648	0,58
3. december 2018	Ta veseli dan kulture	60	265	0,23
Skupaj		1978	2412	0,82

Obisk ob dnevih odprtih vrat je v letu 2018 v primerjavi z letom prej občutno upadel. Na kulturni praznik v začetku leta, ko je obisk v muzeju največji, razlika ni bila velika. Ne glede na obisk na mednarodni dan muzejev se je od sredine do konca leta zlasti v primerjavi s predhodnim letom zelo skrčil. Nedvomno se je tudi pri obisku ob dnevih odprtih vrat pokazal vpliv obnovitvenih del, ki se v decembru še niso končala.

Evidenca obiskovalcev 2018. Med obiskovalci prevladujejo domači udeleženci muzejskih programov (državljeni Republike Slovenije), delež tujcev je bil zanemarljiv (2,6 %). Domačih obiskovalcev z izdanimi vstopnicami je bilo 14.003, brez vstopnic pa še 2243 v glavnem uporabnikov knjižnice in drugih muzejskih oddelkov ter obiskovalcev muzeja ob dnevih odprtih vrat. Zanimivo je, da je število tujcev v primerjavi s predhodnim letom

*Prešernov dan v SŠM,
8. februarja 2018
(hrani SŠM, fototeka,
foto Urška Boljkovac)*

enako. Nekoliko presenetljivo je tudi, da je število domačih obiskovalcev z izdanimi vstopnicami večje kot leta 2017. Z ozirom na dogodke med letom, pa je občutno zmanjšanje števila obiskovalcev brez izdanih vstopnic bolj pričakovano. Muzej je v danih okoliščinah, v katerih so hkrati potekala obnovitvena gradbena dela in priprava razstave, zelo uspešno, četudi v nekoliko okrnjeni obliki in obsegu izvedel celoten pedagoško-andragoški program in mu je uspelo ohraniti visoko raven obiska, ki je po posameznih področjih celo boljši kot v preteklem zelo uspešnem letu.

Tabela: Evidenca obiskovalcev 2018 / 2017

Obiskovalci	2018	2017	%
Domači z izdanimi vstopnicami	14.003	13.613	103
Tujci z izdanimi vstopnicami	439	439	100
Brez izdanih vstopnic	2243	2875	78
Skupaj	16.685	16.927	98,6

Promocija in oglaševanje

Z vidika prizadevanja muzeja za povečanje obiska in zanimanja za šolsko preteklost sta oglaševanje in promocija muzejskih dejavnosti v elektronskih medijih za delovanje muzeja zelo pomembni. Objave dogodkov in število obiskov na spletnih straneh in drugih socialnih omrežjih so zato del vsakoletne muzejske statistike. Pomembno je, kako oglaševanje v medijih vpliva na obisk muzeja. Za področje oglaševanja in promocije, ki se je v zadnjih letih z razvojem računalniške tehnologije in interneta izjemno razširila, je – tako kot vrsto zadnjih let – zdaj na delovnem mestu poslovni sekretar skrbela Ksenija Guzej, prof. lik. umetnosti, ki je v svojem delokrogu opravljala še niz drugih strokovno-muzejskih in tajniških nalog.

Na obseg oglaševanja na muzejski domači spletni strani in na socialnih omrežjih so v letu 2018 močno vplivali: omejen dostop v muzej, odstranitev razstavnih postavitev, gradbena dela in povečan obseg tajniških del na delovnem mestu poslovni sekretar zaradi nove stalne razstave.

Tabela: Objave muzejskih dogodkov na svetovnem spletu

Zap. št.	Medij	Število dogodkov 2017	Število dogodkov 2018	Indeks 17/18
1.	Spletna stran SŠM	27	22	0,8
2.	e-pošta	28	GDPR o	/
3.	Zgodovinska lista	28	GDPR o	/
4.	Facebook	252	229	0,9
5.	Facebook – Šolska kronika	21	9	0,4
6.	Facebook – Sovica Zofi	5	4	0,8
7.	Twitter	60	34	0,6
8.	Twitter Culture.si	60	34	0,6
9.	Google+ Profile	27	27	1,0
10.	Google+ Business page	19	27	1,4
11.	Google+ Šolska kronika Brand	12	27	2,2
12.	Google+ Sovica Zofi Brand	27	27	1,0
13.	Google+ Učne ure Brand	7	27	3,9
14.	Museums.si	18	12	0,7
15.	Napovednik PRO	14	11	0,8
16.	Napovednik tiskana izdaja	6	6	1,0
17.	Kam? v Ljubljani	12	6	0,5
20.	LinkedIn	28	12	0,4
21.	Kulturnik	28	27	0,9
22.	Instagram	52	66	1,3
23.	InYourPocket tiskana izdaja	6	6	1,0
	Skupaj	793	613	0,8

Na omenjenih spletnih straneh in omrežjih je bilo v letu 2018 skupaj objavljenih 613 dogodkov, kar v primerjavi z letom 2017 pomeni zmanjšanje za 0,8 odstotka. Oglaševanje dejavnosti muzeja je kot ponavadi potekalo na spletni strani Slovenskega šolskega muzeja in socialnih omrežjih Instagram, Facebook, Facebook Šolska kronika, Facebook Sovica

Zofi, Twitter, Twitter Culture.si, Google+ profile, Google+ Šolska kronika, Google+ Učne ure, Google+ Sovica Zofi, Google My Business verified, LinkedIn, na spletnih brezplačnih oglaševalskih portalih Napovednik, Kulturnik in Museums.si. Obisk je zaradi prenove stalne razstave (gradbena dela) in posledično manj dogodkov padel.

Muzej je za objavo podatkov poleg navedenih spletnih strani in orodij brezplačno uporabljal še spletne strani na Bizi.si poslovni imenik, Planet Siol.net, Turizem Ljubljana, Najdi.si, TripAdvisor, Trip Advisor Business, EYCA kartica, Google Maps, spletna izdaja POI in portal Kongres.

Plačane objave muzejskih podatkov so bile na: TIS Telefonski imenik RS, na Rume-nih straneh, POI – Point of Interest – zemljevid, Središče d.o.o. – zemljevid Ljubljana Ambasade in konzulati in Google Business Street View, Napovednik PRO spletna in tiska-na izdaja ter spletna in tiskana izdaja InYourPocket Slovenija.

V uredništvu tujih mestnih vodičev Ljubljana InYourPocket je bil muzej tudi v letu 2018 uvrščen na glasovalno listo Best of Ljubljana – Best Cultural in Ljubljana 2018 v štirih kategorijah – Museums, Art Galleries, Commercial Galleries in Theaters.

Poleg števila obiskovalcev se je na muzejski domači spletni strani, Facebookovi stra-ni, Twitterju in na strani Google My Business ter na spletnih straneh drugih socialnih omrežij iz že znanih in večkrat omenjenih razlogov močno zmanjšalo tudi število ogledov. Najbolj občutno prav na spletni strani Slovenskega šolskega muzeja, kjer sta obseg in fre-kvenca obiska največja. Za več kot dvakrat so se ob domači spletni strani muzeja zmanjšali ogledi vsebin šolskega muzeja tudi na Twitterju. Zmanjšanje ogledov muzejskih vsebin je bilo manjše na Facebooku in še manjše na Google My Business.

Tabela: Ogledi na spletnih straneh

Zp. št.	Medij	Ogledi 2017	Ogledi 2018	Indeks 17/18
1.	Spletna stran: www.solski-muzej.si	673.830	249.124	0,37
2.	Facebook	75.780	45.481	0,60
3.	Twitter	50.736	20.860	0,41
4.	Google My Business	124.007	110.767	0,89

Nabava investicijske opreme

Namenska sredstva za investicijske transfere v višini letne dotacije (16.095,00 EUR), ki jo je muzej v skladu s pogodbo o sofinanciranju z MIZŠ prejel na proračunski postavki za investicije, in manjši del lastnih sredstev, ki so rezultat presežka prihodkov nad odhodki iz prejšnjih let (1253,00 EUR), so bila v večjem deležu porabljena za nakup depoijske opreme v Zalogu: podest regal (inv. št. 594) in regalne police (inv. št. 599). Na vhodu v taj-ništvu so bila vdelana teleskopska avtomatska vrata GU (inv. št. 598). Za učilnico, v kateri potekajo stare učne ure, je bila zaradi neznosne vročine v poletnih mesecih nabavljena klimatska naprava inventer (inv. št. 595), ki je ublažila vročino zaradi zelo razgretih zidov stare stavbe. Za varnejše delovanje muzejske računalniške mreže je bil nabavljen požarni zid Check Point (inv. št. 596). Za večjo varnost zbranih podatkov pa je muzej poskrbel z nakupom shranjevalnega sistema Backup sistem Synology DS-418 disk (inv. št. 597), ki ga je muzej v celoti plačal iz lastnih sredstev. Večji del lastnih sredstev je muzej uporabil tudi pri zamenjavi starih baterij v UPS-aparatih v IKT-omarici z novimi.

Objave o muzeju v medijih/tiskani, radio, TV

1. Marjetka Balkovec Debevec: Predstavitev knjige o učitelju Dragotinu Gregorcu; Dolenjske Toplice, B. Blaić, Dolenjski list, 9. aprila 2018: Učitelj, ravnatelj, kulturnik, sokol in še mnogo več. <http://www.times.si/slovenija/ucitelj-ravnatelj-kulturnik-sokol-in-se-mnogo-vec--obob8917072726a0387271f6175e95032a-d4abbd.html>
2. Inga Batur, Coolkidzcooltrips, Raise your hand at the Slovenian School Museum, 13. aprila 2018, spletna objava. <http://coolkidzcooltrips.com/raise-hand-slovenian-school-museum/?fbclid=IwAR39brYgNTYINVAh9q73L4iV9bflCmhfTrBh2ypPwCULxgHvbM8VzznVe48>
3. Živa Čebulj, Gremo v muzej! v: Ljubljana, Glasilo Mestne občine Ljubljana, letnik, XXIII, št. 3, aprila 2018,
4. RTV SLO 1, Oddaja Dobro jutro, novinarka Mojca Mavec, Marjetka B. Debevec, Dober dan: Spomini na maturantski ples, 25. maja 2018, <https://4d.rtv slo.si/arhiv/dobro-jutro/174541338>,
5. gb, Dnevnik, Kultura, Dolg večer v muzeju, Poletna muzejska noč, 15. junija 2018, str. 32,
6. SŠM, Voščilo ob koncu leta, v: Šolski razgledi, letnik LXIX, št. 12, 15. junija 2018, str. 12,
7. POP TV, Oddaja 24 ur Inšpektor, novinarka Petra Čertanc Mavsar, Marjetka Balkovec Debevec, Šolske počitnice v preteklosti, 2. julija 2018, <https://www.24ur.com/novice/slovenija/pocitnice-so-pred-vrati-kaj-bo-vas-otrok-pocel-deset-tednov.html>,
8. S. Č., Ko so bile babice in dedki v šoli, Kako je bilo nekoč, v: Delo, Generacija +, 10. julija 2018, str. 12,
9. RTV SLO, Radio Prvi, Oddaja Na današnji dan, novinar Pavle Jakopič, 2. Avgusta, 120 let Slovenskega šolskega muzeja, <https://radioprvi.rtv slo.si/2018/07/na-danasnji-dan-1136/>,
10. RTV SLO, Radio Prvi, Torkov kviz, novinarka Nadia Petauer, Marjetka Balkovec Debevec, Različni datumi začetka pouka po različnih koncih sveta, 1. september ni nujno prvi šolski dan. Razen, če ste v Rusiji, 28. avgusta 2018, Različni datumi začetka pouka po različnih koncih sveta,
10. Irena Račič, Branko Šuštar, Telesno kaznovanje je bilo v šolah praksa še več kot sto let po prepovedi v: Dnevnik, Oglasna priloga, Začetek šole, 30. avgusta 2019, str. 24,
11. RTV SLO, Radio Prvi, jutranji program, novinarka Andreja Gradišar, Marjetka Balkovec Debevec, Stane Okoliš, Mateja Ribarič, Današnji otroci z veseljem klečijo na koruzi, 2. septembra 2018, <https://radioprvi.rtv slo.si/2018/08/danasnji-otroci-z-veseljem-klecijo-na-koruzi/>
12. Mateja A. Hrstar, Marjetka B. Debevec, Kako so vojaški kušcarji postali srednješolski fazani, v Dnevnik, 8. septembra 2018. <https://www.dnevnik.si/1042838913/lokalno/ljubljana/kako-so-vojaski-kuscarji-postali-srednjesolski-fazani>,
13. Andreja Žibret Ifko, Marjetka Balkovec Debevec, Časi so bili težki, a če si delal z veseljem, ni bilo hudo, v Delo, Generacija +, 19. septembra 2018, <https://www.delo.si/novice/slovenija/casi-so-bili-tezki-a-ce-si-delal-z-veseljem-ni-bilo-hudo-92664.html>,

14. Andreja Žibret Ifko, Marjetka Balkovec Debevec, Pospešeno so nastajale nove šole, v Delo, Generacija+, 19. septembra 2018, <https://www.delo.si/novice/slovenija/pospeseno-so-nastajale-nove-sole-92938.html>,
15. RTV SLO 1, Oddaja Turbulenca, Nevzgojeni?, novinarka Mojca Perat, Marjetka B. Debevec, Stane Okoliš, Mateja Pušnik, 24. oktobra 2018, <https://4d.rtvsl.si/arhiv/turbulenca/174570997>
16. Youtube, Oddaja 1. oktober, Studio Proteus, Kdor seje, ta žanje: šolski vrtovi na Notranjskem – Odprtje gostujoče razstave o šolskem vrtu v Notranjskem muzeju v Postojni, 27. septembra 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=gZ5CvW XGZyo&feature=share>,
17. Dr. Tanja Pihler, Družinske dogodivščine v muzejih in galerijah, v: Ljubljana, Glasilo Mestne občine Ljubljana, letnik, XXIII, št. 10, decembra 2018

Sklep

Celotni prihodki muzeja za leto 2018 so znašali 614.589 EUR in so za 8,33 % višji kot leta 2017. Iz proračuna je muzej prejel 536.280 EUR sredstev, kar predstavlja 87,26 % sredstev vseh prihodkov leta 2018. Lastni prihodki v znesku 78.309 EUR, pri katerih upoštevamo tudi sredstva ZZDS (1,16 % vseh prihodkov), predstavljajo 12,74 % vseh prihodkov muzeja v letu 2018. Odhodki za leto 2018 znašajo 598.976 EUR in so za 6,73 % višji od odhodkov iz leta 2017. Za bruto osebne dohodke in nadomestila je bilo namenjenih 284.328 EUR (47,47 %), za stroške redne dejavnosti skupaj z redno pedagoško dejavnostjo 192.431 EUR (32,13 %) od tega za redno dejavnost 156.471 EUR (26,13 %) in za redno pedagoško dejavnost 35.960 EUR (6,00 %); za projekte 116.876 EUR (19,51 %), od tega za razstave oz. razstavno dejavnost 81.232 EUR (13,56 %) in za muzejsko trgovino 5341 EUR (0,89 %). Stroški dela v letu 2018 predstavljajo manj kot 50 % vseh stroškov. Za redne investicije v osnovna sredstva je bilo namenjeno 17.349 EUR. Od tega je 16.095 EUR prispevalo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, preostalih 1254 EUR pa je iz sredstev presežka prihodkov nad odhodki iz preteklih let. Za investicije v okviru projekta Nova stalna razstava je bilo namenjenih še 206.661 EUR. Razlika med prihodki in odhodki izkazuje pozitiven poslovní izid.

Mag. Stanko Okoliš,
direktor muzeja

Drobtinice iz šolske preteklosti

1.25 Drugi članki in prispevki

Iz Konjic

Ne zameri, »Tovarš«, da ti zopet nekaj neprimernega iz našega kraja potožim. Mnogo koristnega in hvalevrednega se nam v sedanjih časih sporoča, da bi našo mladino toliko lažje mogli gojiti v pravem keršanskem in narodnem duhu. Dobri odgoj je oče prave sreče, ter pelje človeka do njegovega pravega namena. Da bi se nam pa naklonili pripomočki za dobri odgoj, so se v šolskih okrajih zbudile učiteljske knjižnice, ktere nam obetajo, da nam bodo delo na našem težavnem polji zelo polajševale. Taka učiteljska knjižnica se je tudi v našem šolskem okraji oživila, žalibog pa, da nam je še malo, ali celo nič koristila. Gotovo bo kdo menil, da je premalo podpiramo, ali jo premalo rabimo; toda napčna bi bila taka misel. Zložili smo mi tukajšnji učitelji pri njeni osnovi obilno, našemu poklicu primernih knjig in časopisov. Namesti pa, da bi se namenu primerno ravnalo, so se pa le poiskale stare, večidel v sedemnajstem stoletji natisnjene nemške knjige, iz katerih je do zdaj naša knjižnica. Jaz ne zaničujem nikakor starih knjig, le toliko rečem, da niso primerne sedanjemu času, še manj pa našemu imenitnemu poklicu.

Učiteljski tovariš 1864, str. 62

Šolske knjižnice

Da se ne vtihotapijo v knjižnice, ki so namenjene šolski mladini, neprimerni, morda celo škodljivi spisi, opozarjamo na ministrsko odredbo z dne 12. julija 1875, točka 2: »V šolsko knjižnico se ne sme sprejeti nobena knjiga, če se je nabavila potom nakupa, ali pa če jo je kdo daroval, ako je na dotični šoli nastavljeno učiteljstvo ni natančno prebralo, presodilo in spoznalo za primerno, kakor to veljavajo določila, navedena ob začetku te ministrske odredbe.«

Slovenski učitelj 1909, str. 119.

Knjižnice

Sestavni in bistveni del lepote vsake šole je knjižnica — ona za učitelje in ona za učence: bogastvo duha — predstavništvo veličine — dokaz smotrenosti. Prah in pajčevina na omarah in po predelih sta madeža na učiteljevem delovanju. Kakor se veselo brenčec zbirajo čebele ob cvetočem drevesu, tako se naj učenci zatekajo do svojih knjižnic, ne gnani tjakaj od stroge in ukazujoče besede učiteljeve,

ampak siljeni do knjig od srčne potrebe, od duševnega gladu. Potreba in glad po duševni hrani pa nista samorodni svojini duševnosti, ampak sta plod vzgojnega delovanja učiteljevega, ki ume zbuditi zanimanje do lepe knjige. Če pa sam tega zanimanja nima, ga tudi drugim ne more dati. — In še nekaj! Učenci sami bodo najboljši agitatorji pri starših, ki so tako skopuški, da ne privoščijo javnega denarja za izpopolnitev šolskih knjižnic. Mati ne odreka kruha otrokovemu lačnemu želodcu, a oče takisto ne odreče gmotne podpore knjižnici, ako od otroka samega čuje, da si želi knjig. Delovanje, ki ga v tem smislu razvija idealni učitelj, se oplodi z najlepšimi sadovi.

Popotnik 1919, str. 205

Tatjana Hojan

Poročila in ocene

1.19 Objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika

Od težavnih muzejskih tem na mednarodni konferenci ICOM do Šolskega muzeja v švedskem Helsingborgu

Difficult Issues - ICOM Germany and ICOM Nord conference
in Helsingborg, Sweden, September 21-23, 2017

Od 20. do 23. septembra 2017 je potekala mednarodna muzejska konferenca ICOM*, ki so jo pod naslovom **Difficult Issues**¹ (kar lahko razumemo kot muzejska težavna vprašanja, težavne teme) pripravili v sodelovanju šestih nacionalnih odborov ICOM nordijskih držav in Nemčije. Kraj konference je bilo južnošvedsko obmorsko mesto **Helsingborg** z lepim kulturnim središčem, imenovanim Dunkers kulturhus. Svojemu mestu ga je doniral uspešni poslovnež Henry Dunker, ki je bil v začetku 60. let 20. stoletja najbogatejši Šved. Zanimiva in uporabna stavba s pogledi na morje je bila zgrajena leta 2002 (arh. Kim Utzon).² Moderen kulturni dom obsega poleg prireditvenih prostorov tudi impresivno razstavo krajevnega muzeja.

Na konferenci, ki je tako obravnavala težke muzejske stvari (dediščina, vprašanja, zgodbe, predmeti), se je zbralo skoraj dvesto udeležencev iz blizu dvajsetih držav, tudi iz Malezije in Japonske, med njimi sta bila tudi dr. Hans-Martin Hinz, prejšnji predsednik ICOM, in sedanja predsednica Suay Aksoy, ki je na konferenci tudi aktivno sodelovala z vsebinskim uvodom³ in vodenjem zelo povezovalnega zaključnega panela What We Have Learned (Kaj smo se naučili) z zaključki posameznih sekcij. Pri tem panelu so namreč posamezni moderatorji zavzeto povzeli tematiko referatov in diskusijo ter tako prispevali zaključno analizo.⁴

Konferenca je bila v mednarodnem sodelovanju odlično pripravljena in del rezultatov je predstavljen tudi na njeni spletni strani, nemški so-organizatorji

* ICOM - International museum council / Mednarodni muzejski svet, <https://icom.museum/en/>

1 Difficult Issues – ICOM Germany and ICOM Nord conference in Helsingborg, Sweden, September 21-23, 2017, <http://www.icom-helsingborg-2017.org/conference/> (pridobljeno, 2. 9. 2019)

2 Dunker culture house, <https://www.visithelsingborg.com/en/dunker-culture-house/> (pridobljeno, 2. 9. 2019)

3 Suay Aksoy's Speech, http://www.icom-helsingborg-2017.org/conference/blog/blog_home/suay-aksoys-speech (pridobljeno, 2. 9. 2019)

4 What We Have Learned, http://www.icom-helsingborg-2017.org/conference/blog/blog_home/what-we-have-learned (pridobljeno, 2. 9. 2019)

*Pogovori po predstavitvah na konferenci ICOM Difficult Issues, Helsingborg (Švedska). Na fotografiji levo udeleženke sekcije o težavnih predmetih in občutljivih zgodbah in desno: Kathrin Pabs in Suay Aksoy.**

pa so pripravljali tudi publikacijo in uspešno zbrali večino prispevkov in jo izdali v letu 2019.⁵ V treh dneh konference smo tako spremljali kakšnih trideset tem, večinoma v obliki 15-minutnih predavanj z zaključno diskusijo, le štiri v obliki razstavljenih posterjev. Predavanja so se dotikala vprašanj etike, težavnih muzejskih eksponatov in občutljivih zgodb, muzejev in spreminjajočih se skupnosti, spornih zgodb, družbene odgovornosti muzejev, zbiranja in predstavljanja skritih sodobnosti, odkrivanja temnih pripovedi in premoščanja zgodovine s sedanjo-stjo. Poleg predavateljev iz držav organizatorjev – torej iz vseh nordijskih dežel in Nemčije – so izmed številnih prijavljenih referatov vključili v program konference

* Vse fotografije v prispevku je posnel Branko Šuštar.

5 Deutschland, ICOM (Hrsg.): Difficult Issues: Proceedings of the ICOM international conference 2017, Heidelberg: arthistoricum.net, 2019 (Beiträge zur Museologie, Band 7), <https://doi.org/10.11588/arthistoricum.428>; <https://books.ub.uni-heidelberg.de/arthistoricum/catalog/book/428>

Predavanja in komentarji so potekali v delovnem in prijetnem razpoloženju. Zaključna sekcija, pri kateri so sodelovali vsi moderatorji, je potekala pod naslovom Kaj smo se naučili.

le nekaj predstavitev tudi od drugod: tako iz ZDA,⁶ Italije,⁷ Velike Britanije in Severne Irske,⁸ Estonije,⁹ Poljske¹⁰ in eno tudi iz Slovenije.

Težavna vprašanja muzejev so zelo različna in še zdaleč ne samo politična. Na Ferskih otokih je to tradicija lova na kite, ki je seveda krvava in že likovna upodobitev tega tradicionalnega motiva je za koga lahko sporna. Tudi predstavitev teme medicinskega muzeja iz Osla, Doma pri duševno bolnih, ni bila politična, je pa težka. Seveda je bila prisotna tudi politika: pa če je šlo za politiko dostopa do denarja in finančnih ugodnosti za muzeje manjšin v ZDA ali za kulturno identiteto rusko govorečih v baltskih državah, če omenimo le ta primera.

- 6 *The politics of diversity: excluding identities from the inclusivity movement*, Antonio Rodriguez, Consultant, Traveling Exhibitions and International Programs, Strategic Partnerships and Alliances, Washington D.C., USA
- 7 *Trembling walls. When the earthquake changes the identity of local museums*, Valeria Pica, National Coordinator for Education and Mediation, Rome, Italy.
- 8 *Collection management and public consent: the practice, politics and perception of collections disposal and transfer*, Michael Terwey, Head of Collections and Exhibitions, National Science and Media Museum, Bradford, UK; *Collecting the Troubles and Beyond: the role of the Ulster Museum in interpreting contested history*. Karen Logan, Project Curator, National Museums Northern Ireland, Belfast, Northern Ireland.
- 9 *Managing the 'Other': stories of the Estonian Russian-speaking minority in the core exhibition of the Estonian National Museum*. Terje Anepaio, Researcher Curator, Estonian National Museum, Tartu, Estonia / Kristel Rattus, Researcher Curator, Estonian National Museum, Tartu, Estonia
- 10 *Warsaw, 2004 – Gdańsk, 2017. Evolution of the Polish museum boom*, Maria Kobielska, Jagiellonian University, Research Center for Memory Cultures, Krakow, Poland

Šolski muzej v Helsingborgu (Helsingborgs Skolmuseum) deluje v vzhodnem delu mesta v tradicionalni šolski stavbi iz leta 1866 z vrtom, ki še služi kot otroško igrišče.

Zelo čustvena je bila Áile Aikio (Finska) s predstavitvijo problemov laponskega muzeja (Sámi Museum Siida). Laponci so ugrofinski narod in živijo na ozemlju, velikem za eno Švedsko, in to v štirih državah. So kot skandinavski Kurdi? "Laponska kultura je neznanka ne samo v širšem evropskem prostoru, tudi Švedi jo poznajo dokaj površno," je zapisalo Delo leta 2014 ob temi o kulturne prestolnice Evrope (švedska Umeå).¹¹

Pozornost udeležencev je z obravnavo problematike muzejev na Poljskem in političnih dilemah, povezanih z muzejsko predstavitvijo nacionalne zgodovine, pritegnila tudi Maria Kobielska z Jagiellonske univerze iz Krakova (Warsaw, 2004–Gdańsk, 2017. *Evolution of the Polish museum boom*). Zanimanje je vzbudil tudi finski projekt muzeja in univerze o materialni dediščini nemške vojaške prisotnosti na Laponskem (Finska) med 2. svetovno vojno. Seveda so tam ljudje prej doživeli rusko-finsko vojno. Temo so predstavili pod naslovom *Smo še prijatelji?/Sind wir noch Freunde?*¹²

Pri panelu o odkrivanju temnih pripovedi, ki ga je vodila Minna Sarantola-Weiss, članica odbora ICOM Finland, sem pod naslovom *Museums and presentation*

¹¹ Kultura v letu 2014: Latvijci skromno, Švedi velikopotezno, Delo 2. 1. 2014, <https://www.delo.si/kultura/dediscina/kultura-v-letu-2014-latvijci-skromno-svedi-velikopotezno.html> (pridobljeno, 9. 9. 2019)

¹² Displaying the difficult history of the German presence in Finnish Lapland, 1941–44. (Material heritage of German WWII military presence in Finnish Lapland, <http://blogs.helsinki.fi/lapland-dark-heritage> (pridobljeno, 9. 9. 2019)

Muzej tudi s predmeti in ambientalnimi postavitvami zanimivo predstavlja pisanje in računanje, deška ročna dela (mizarstvo) in deklška ročna dela (šivanje, likanje) ter gospodinjstvo nasploh, pa tudi glasbeni pouk, prometno vzgojo, higieno in zdravstvo, posebej šolsko zobozdravstveno ordinacijo.

of education, wars and the socialist period as problematic memories – experiences in Slovenia predstavil nekaj odprtih vprašanj težke dediščine pri nas, tudi na področju izobraževanja, in s primeri opozoril, kako takšna vprašanja rešujejo naši muzeji.¹³ Nekaterim udeležencem sem posredoval tudi gradivo našega muzeja.

Zadnji dan dopoldne smo poslušali še nekaj pretresljivih tem: tako sta fotografije pokojnih raziskovali finski kolegi (Satu Savia, Helsinki City Museum in Hanna Talasmäki) in se spraševali, ali naj res muzej odloča, kdo bo pozabljen, skrit ali pa se ga bomo spominjali. Merete Ipsen (Women's Museum in Denmark, Aarhus) je razpravljala o težavnih ženskih temah (Difficult issues around gender) ter predstavila zelo aktivno socialno in terapevtsko vlogo njihovega muzeja, ki je vključen v reševanje sodobnih človeških stisk.

Tudi za nas je zanimiv **predlog oblikovanja novega komiteja ICOM za etična vprašanja**, ki so ga pod naslovom *An open forum for reflection about*

¹³ Difficult Issues, http://www.icom-helsingborg-2017.org/conference/blog/blog_home (pridobljeno, 9. 9. 2019)

 HELINGSBORGSK SKOLMUSEUM Småskriftserie nr 9 Skolplanscher - konstverk 1800-talet - 1962	 HELINGSBORGSK SKOLMUSEUM Småskriftserie nr 3 Lärarutbildning genom tiderna
--	---

Helsingborgs Skolmuseum od 2014 prizadevno izdaja tudi serijo brošur o zgodovini tamkajšnjega šolstva. Ta Småskriftserie predstavlja šole, pedagoge in posamezne teme: šolske stenske slike – umetniška dela 19. stoletja, usposabljanje učiteljev skozi čas.

ethics – a new ICOM International Committee on ethical issues? predstavili nemški, danski in norveški kolegi: *Kathrin Pabst*, Vest-Agder Museum, Kristiansand, Norway; *Søren la Cour Jensen*, The House of Knud Rasmussen, Hundested, Denmark; *Per B. Rekdal*, Education and Public Services, Museum of Cultural Heritage, Oslo, Norway.¹⁴ Z njihovim predlogom in pobudo za podporo smo se slovenski muzealci seznanili tudi preko spletnih informacij ICOM Slovenija. Jeseni 2019 je že jasno, da je pobuda uspela in muzejska skupnost ICOM ima nov mednarodni komite **ICEthic** International Committee on Ethical Dilemmas z devetimi člani odbora, ki ga vodi Kathrin Pabst iz Norveške. Do izdelave spletne strani ponuja informacije facebook (<https://www.facebook.com/ICEthics/>).

V času konference sem navezal stike z nekaterimi udeleženci konference ter v Helsingborgu skupaj s ptujskima muzejskima kolegicama Mojco Vomer Gojkovič in mag. Natašo Kolar obiskal še tamkajšnji manjši, a zanimiv in aktiven Šolski muzej (**Helsingborgs Skolmuseum**). Svet šolskih muzejev je res razvejan in

¹⁴ A new ICOM International Committee on ethical issues? http://www.icom-helsingborg-2017.org/conference/blog/blog_home/new-icom-international-committee-ethical-issues

HELSINGBORGS SKOLMUSEUM

FREE ENTRANCE

GUIDED TOURS	20 SEK/PERSON
--------------	---------------

All guided tours must be pre-booked.

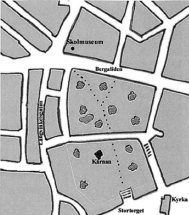
MEMBERSHIP ANNUALLY	20 SEK
---------------------	--------

Entire amount of fee covers for preserving museum collections.

The association of Helsingborg school museum

The museum is held in trust by above-mentioned non-profit association. The city of Helsingborg is supportive financially. The collections comprise of ca 2000 photographs ca 2000 pictures, of more than 6000 books and 3500 objects of a wide range, which means that an important cultural landmark is hosted in a beautiful little building at Bergaliden, Helsingborg.

Its main purpose is to present a museum covering one particular trade and profession. Our combined collections are a true gold mine for everyone with a keen interest for history.

Printing: Helsingborg 2014
Fotos: Rosita Warring, Lennart Sjöberg, Michael Warring, Tor Halmonsten
Text: Rosita Warring
Layout: Michael Warring, Warring Kommunikation (www.warring.se)
Translation: Hilan Lilliefeldt

WELCOME TO HELSINGBORG'S SCHOOL MUSEUM

School history in first building for elementary education in Helsingborg

Bergaliden 24
(vid Slottsvångsskolan)
252 23 Helsingborg

Tel. 042-144704
www.skolmuseum.se
info@skolmuseum.se

Med publikacijami je tudi kratek ilustriran vodič o muzeju in njegovi dejavnosti (Helsingborgs Skolmuseum, 2014).

mednarodni. Muzej so ustanovili na pobudo pedagoških delavcev leta 1985 in ima prostore na vzhodni strani mesta, saj deluje v nekdanji šolski stavbi Vzhodne šole (Östra Skolan) iz leta 1866. To je bila prva stavba v mestu, namenjena prav javni šoli. Muzej ima na voljo tristo kvadratnih metrov razstavnega prostora za predstavitev osnovnega šolstva v mestu in okolici, od šolskih stavb do pouka posameznih predmetov kot tehničnega pouka in ročnih del pa tudi kuhanja in glasbe, telovadbe s smučanjem pa tudi zdravstva s šolsko zobozdravstveno ambulanto. Takšne ambulante so začeli odpirati zgodaj, že v začetku 20. stoletja, ko so uporabljali še vrtnalnice, ki so jih poganjali kar z nogo.

Muzej deluje kot društvo s podporo mesta in zavzeti prostovoljci pod vodstvom gospe Rosite Warring pripravljajo razstave, skrbijo za gradivo in objavljajo prispevke o zgodovini šolstva.¹⁵ Zbirke muzeja obsegajo 3000 fotografij, več kot 12.000 učbenikov, 2500 stenskih učnih slik in 3500 drugih predmetov od 19. stoletja do danes. Delujoče šole jim podarjajo izobraževalno gradivo, ki je bolj zanimivo za zgodovino kot za sodobni pouk, nekaj predmetov pa so donirali tudi nekdanji šolarji.

¹⁵ Helsingborgs Skolmuseum, <http://www.skolmuseum.se>; https://sv.wikipedia.org/wiki/Helsingborgs_skolmuseum (pridobljeno, 9. 9. 2019)

Rosita Warring, ki s sodelavci vodi šolski muzej Helsingborgs Skolmuseum, vpisuje posvetilo v eno od knjig, ki ju je izdal muzej.

Od leta 2014 izdajajo v muzeju tudi serijo brošur o zgodovini šolstva, povezanih z razstavno dejavnostjo in delom ter gradivom muzeja. Brošura o dejavnosti muzeja je na voljo tudi v angleščini in nemščini ter na spletu.¹⁶ Jeseni 2013 so pripravili v kulturnem centru Dunkers razstavo o 175 letih ljudske šole v Helsingborgu z naslovom Znanje, veselje in nekaj kaznovanja (*Kunskap, glädje och lite ris... Helsingborgs folkskola 175 år*).¹⁷ Po tej razstavi je leta 2014 izšla v uredništvu Rosite Warring pod istim naslovom tudi knjiga s 35 prispevki 22 sodelavcev o zgodovini šolstva, ki se začne z runami in konča s šolo danes.

Druga knjiga, ki je izšla v muzeju leta 2015 v uredništvu in s prispevki Rosite Warring ter s šolskim zvoncem na platnicah, nosi naslov *Klockan klämtar för dig* (čisto po Hemingwayevem *For Whom the Bell Tolls*): *undervisningslokaler i Helsingborg under 700 år, 1290-1990*. Knjiga predstavlja kar 189 različnih prostorov za šolanje v sedanji občini Helsingborg v zadnjih sedemstotih letih. Stavbe in prostori so predstavljeni s fotografijami in na 77 zemljevidih.¹⁸ Muzej je zanimiv primer manjšega muzeja, ki je vpet v kulturno in šolsko dejavnost razvijajočega se južnošvedskega obalnega mesta. Ob obisku sem pridobil tudi nekaj njihovih brošur ter

16 Welcome to Helsingborg's School Museum, <http://www.skolmuseum.se/wp-content/uploads/2014/10/Skolmuseet-A5-2.0-engelska-f%C3%B6r-web.pdf> (pridobljeno, 16. 9. 2019).

17 Kunskap, glädje och lite ris ... Helsingborgs folkskola 175 år , 2013, <http://www.mynewsdesk.com/se/helsingborg/pressreleases/kunskap-glaedje-och-lite-ris-helsingborgs-folkskola-175-aar-902444> (pridobljeno, 16. 9. 2019).

18 Köp våra böcker, <http://www.skolmuseum.se/kop-boken-kunskap-gladje-och-lite-ris/> (pridobljeno, 9. 9. 2019).

*Učitelj za katedrom – z razstave v Šolskem muzeju
Helsingborgs Skolmuseum.*

obe navedeni knjigi, ki sta s posvetilom urednice in avtorice že vključeni v knjižnico našega muzeja. V Helsingborg pa sem poslal nekaj publikacij našega muzeja.

Na poti do konference v švedskem Helsingborgu sem v mestu **Hillerød** (Danska) od daleč videl grad Frederiksborg (od 1878 nacionalni muzej s portretno zbirko). Ustavil sem se še v historični danski prestolnici **Roskilde**, kjer stoji srednjeveška katedrala z grobnicami danske kraljeve rodbine. Tam deluje imeniten Muzej vikiških ladij/Vikingskibsmuseet, ki pa je mnogo več kot muzej ladij – je pestra ustanova z domiselnimi predstavitvami in rekonstrukcijami ter aktivnim doživljanjem vikinškega srednjega veka.¹⁹ Konferenco smo končali na Danskem. V sestrsko mesto švedskemu Helsingborgu – v danski **Helsingør** smo se udeleženci prepeljali prek morske ožine Øresund. Tudi tu je kar nekaj težke zgodovine, saj je nekdaj vsa južna Švedska sodila k Danski in meščani konferenčnega mesta Helsingborg ter vse pokrajine Scania so sredi 17. stoletja zamenjali identiteto, saj so leta 1658 prišli pod oblast švedskega kralja Karla X. Gustava in postali švedski podaniki. Helsingør, mesto na zahodni strani morskega preliva, pa je ostalo dansko in je del UNESCO-ve dediščine, znano zaradi Shakespeara in njegovega danskega kraljeviča Hamleta (grad Kronborg). V novjšem času je mesto znano tudi po novem (2013) in večkrat nagrajenem **Danskem pomorskem muzeju** (M/S Museet for Søfart – Danmarks nationale søfartsmuseum.²⁰ Muzej

19 Vikingskibsmuseet, <https://www.vikingskibsmuseet.dk/en/> (pridobljeno, 2. 9. 2019).

20 M/S Museet for Søfart, <http://mfs.dk/en/> (pridobljeno, 9. 9. 2019).

*S trajektom Hamlet iz Švedske prek morske ožine Øresund na Dansko:
danski Helsingør z gradom Kronborg.*

preseneča z moderno povezovalno arhitekturo v nekdanjem suhem doku in seveda z domiselno in zanimivo razstavo.²¹

Konferenca severnoevropskih komitejev ICOM na Švedskem je bila zanimiva tudi zaradi vsebinskih povezav z mednarodno konferenco, ki je potekala pri nas dva tedna zatem: v Cekinovem gradu v Ljubljani med 5. in 7. oktobrom 2017. Tam sem pod naslovom *Museums and Problems with Educational Heritage between Memories and Oblivion* sodeloval s prispevkom o dediščini izobraževanja med spomini in pozabo. Na temo *Museums and contested histories. Between Memory and Oblivion* so mednarodno konferenco pripravili ICOM Slovenija, Skupnost muzejev Slovenije, Filozofska fakulteta v Ljubljani (Oddelek za sociologijo) in Muzej novejšje zgodovine Slovenije.²²

Branko Šuštar

Povzetek

Prispevek predstavlja vsebino mednarodne muzejske konference ICOM, ki so jo septembra 2017 v obalnem južnošvedskem mestu Helsingborg pripravili muzealci iz Nemčije in vseh nordijskih držav pod naslovom *Difficult Issues*.

²¹ Maritime Museum of Denmark, <http://mfs.dk/en/wp-content/uploads/sites/2/2016/06/Maritime-Museum-of-Denmark.pdf> (pridobljeno, 9. 9. 2019).

²² *Museums and contested histories*, <https://museumsandcontestedhistories.wordpress.com/>

Vsebinsko je bila osredotočena na težavna muzejska vprašanja, težavne teme. Tematika je bila vsebinsko zelo raznolika in človeško občutljiva. Poleg držav organizatorjev so sodelovali s prispevki posamezni muzealci iz ZDA, Italije, Velike Britanije in Severne Irske, Estonije, Poljske in iz Slovenije (Museums and presentation of education, wars and the socialist period as problematic memories – experiences in Slovenia). Vsebina konference je dostopna na spletu: *Difficult Issues*, <http://www.icom-helsingborg-2017.org/conference/>.

Od leta 1985 deluje v mestu Helsingborg v šolski stavbi iz 1866 tudi šolski muzej Helsingborgs Skolmuseum. Za muzej s pomočjo občine skrbi društvo, ki z zbirkami, razstavno dejavnostjo in publicistično dejavnostjo zavzeto predstavlja zgodovino šolstva v mestu in okolici.

Helsingborgs Skolmuseum, <http://www.skolmuseum.se>

Summary

Difficult Issues - ICOM Germany and ICOM Nord conference in Helsingborg, Sweden, September 21-23, 2017

The article presents the content of the ICOM conference *Difficult Issues* organised in September 2017 in the coastal town of Helsingborg in southern Sweden by museums in Germany and the Nordic countries. The presented papers were diverse and took a humanist approach. In addition to the organiser countries, there were also individual museum representatives from the USA, Italy, the UK, Estonia, Poland and Slovenia (Museums and the presentation of education, war and the socialist period as problematic memories – experiences in Slovenia). The conference content can be accessed online: *Difficult Issues*, <http://www.icom-helsingborg-2017.org/conference/>.

Since 1985, the school building in Helsingborg, dating from 1866, has housed the museum Helsingborgs Skolmuseum. In addition to the municipality, the museum is run by a society, which through collections, exhibitions and publications enthusiastically presents the history of schooling in the town and the area.

Helsingborgs Skolmuseum, <http://www.skolmuseum.se>

Šolski muzeji in digitalizacija. Izzivi šolskih muzejev in zgodovine izobraževanja v času globalizacije in digitalizacije, 18. simpozij šolskih muzejev in zbirk zgodovine izobraževanja, København 2019

School museums and digitalization. Challenges for the school museums and history of education in a time of globalization and digitization, The 18th symposium for school museums and history of education collections, Copenhagen 2019

V tradiciji bienalnih simpozijev, posvečenih muzejem in zgodovini izobraževanja, začeti že leta 1984, so se po 15. srečanju v Ljubljani (2013)¹ ter naslednjih simpozijih v Avstraliji (Ballarat 2015)² in na Nizozemskem (Dordrecht 2017)³ zbrali sodelavci muzejev izobraževanja in zgodovinarji šolstva v začetku julija 2019 na Danskem. 18. simpozij šolskih muzejev (The 18th symposium for school museums and history of education collections) je potekal v predmestju Københavna Emdrup v prostorih, desetletja namenjenih pedagoškemu izobraževanju in soorganizaciji Pedagoške fakultete Univerze Aarhus, njene univerzitetne knjižnice in osrednje danske državne knjižnice Det Kongelige Bibliotek/Royal Danish Library kot del projekta Skolehistorie, <http://skolehistorie.au.dk/en/>. Vloga Univerze Aarhus pri proučevanju zgodovine danskega izobraževanja je opazna, saj je tam v letih od 2013 do 2015 izšla tudi obsežna Danska zgodovina šolstva I–V,⁴ rezultat leta 2008 začetega projekta, financiranega s strani sklada Carlsbergfondet.⁵ Simpozij sta pozdravila prof. *Claus Holm*, dekan pedagoške fakultete Danish School of Education, DPU, in tamkajšnja prof. *Ning de Coninck-Smith*, ki je s sodelavci (*Jens Bennedsen*, *Majken Astrup*, *Anette Eriksen*) pripravila to vsebinsko bogato srečanje. Simpozij 2019 je pod naslovom Challenges for the school museums and history of education in a time of globalization and digitization/Izzivi šolskih muzejev in zgodovine izobraževanja v času globalizacije in digitalizacije zbral med petdeset in šestdeset sodelavcev šolskih muzejev in drugih sorodnih ustanov iz 12 evropskih držav.

-
- 1 15th International Symposium on School Life and School History Museums, 2013, <https://www.sistory.si/11686/20243>.
 - 2 Michael Ward, Ann Campbell, Linda Borner: Presentation of the following symposium in Australia 2015, <https://www.sistory.si/11686/37691>; https://www.ische.org/wp-content/uploads/2014/11/IASMC2015_16thIS_Invite.pdf.
 - 3 The 17th International Symposium for School History Museums & Collections in Dordrecht in July 2017, <https://www.onderwijsmuseum.nl/symposium-2017>; M. Ribarič, 17. mednarodni simpozij šolskih muzejev na Nizozemskem Onderwijsmuseum, Dordrecht, Holland, Šolska kronika, št. 3 (2017), str. 429–430.
 - 4 Dansk skolehistorie 1–5, Hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år [Danska zgodovina šolstva 1–5, Vsakdanje življenje, koncepti in vizije, 500 let] ured. Charlotte Appel, Ning de Coninck-Smith, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2015, 2244 str.
 - 5 http://edu.au.dk/fileadmin/www.dpu.dk/forskning/projekter/danskskolehistorie/20100512091403_schools-in-denmark---final-version.pdf.

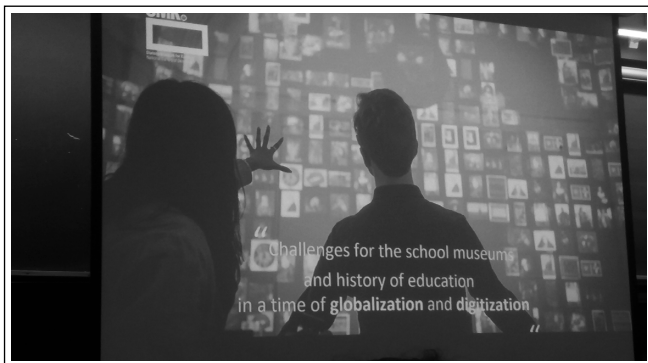

*Simpozij je potekal v kampusu Endrup Univerze Aarhus v predmestju Københavna v predavalnici pedagoške fakultete.**

Tridnevni simpozij je obravnaval temo s štirimi osrednji govorniki zunaj muzejskih krogov: kar trije so bili iz države gostiteljice in eden iz Nemčije, ki so bolj v duhu konference za šolske muzeje predstavili pestre digitalne teme. Najprej so bile to izkušnje pri uporabi digitalnih iger za razstave (*Rameshnath Krishnasamy*, Aalborg University, Denmark, project 7: Automated Exhibition Sites – Digital Experiences) kot enega izmed projektov obsežnega petletnega danskega programa *Our museum* <http://ourmuseum.dk/>, ki je 2016 povezal pet univerz in osem muzejev. Zelo ilustrativen in zgodovinarjem izobraževanja zanimiv je bil predavatelj druge osrednje teme (*Sebastian Schmideler*, Universität Leipzig), ki je analiziral aspekte vizualnega pri prenosu znanja v 19. stoletju na primeru ilustracij v nemških učbenikih in otroški literaturi.⁶ Izvedeli smo nekaj o raziskavah prenosa znanja s slikami v Nemčiji 18. stoletja, razvoju založniških hiš med izdajanjem izobraževalnih in zabavnih publikacij. Razmah barvnega tiska je še pred sredino 19. stoletja prinesel otrokom v Nemčiji tudi vrsto novih in najnovejših ilustriranih izdaj po vzoru na *Orbis Pictus* ter tudi ilustrirane glasbene abecednike. Tako smo si ogledali razvoj bogato ilustriranih abecednikov (zanimiv je npr. silhuetni K. Fröhlich, Berlin 1859) in igrokraj – knjižnih del s prostorsko predstavitvijo različnih ambientov (*Puppenhaus*).

* Vse fotografije v prispevku je posnel Branko Šuštar

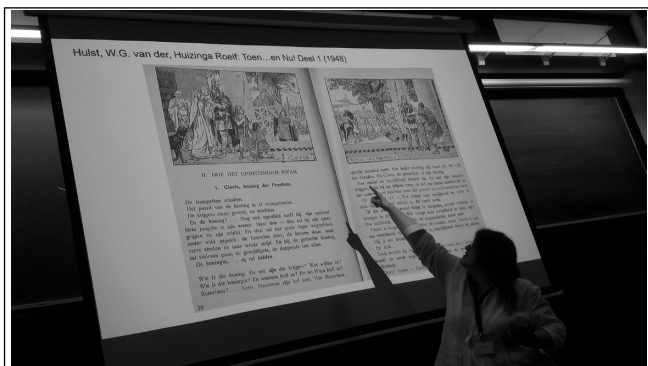
6 Sebastian Schmideler, *Instructive Entertainment – Aspects of visual Knowledge-Transfer in 19th century Germany in illustrated Children's Literature and School-Books between Educational Function and Aesthetic Autonomy*.

Organizatorji so izbrali naslov Challenges for the school museums and history of education in a time of globalization and digitization/Izzivi šolskih muzejev in zgodovine izobraževanja v času globalizacije in digitalizacije. S predavanja Merete Sanderhoff, National Gallery of Denmark: Open Digital Cultural Heritage.

S predavanja o nemški knjižni ilustraciji za mladino. Sebastian Schmideler, Leipzig University: Instructive Entertainment – Aspects of visual Knowledge-Transfer in 19th century.

Vlogo muzejev pri pedagoškem prenašanju zgodovinskih podob je predstavila Liane Strauss, Freiburg in Breisgau, na primeru upodobitve frankovskega vojščaka.

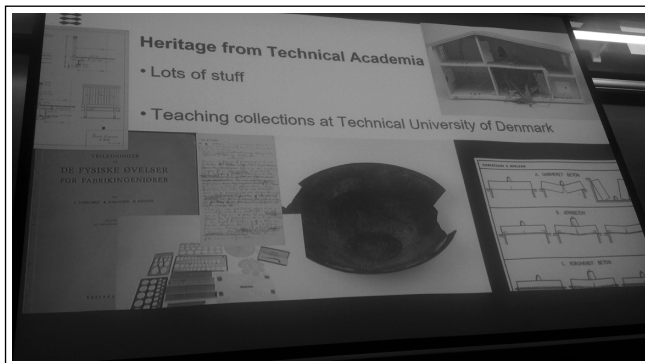

Oleksandr Mikhno in Kira Stepanovych iz Pedagoškega muzeja Ukrajine v Kijevu sta kot raziskavo in popularizacijo pokazala digitaliziran pregled ukrajinskih knjig od leta 1917 do 1921 iz zbirk muzeja.

Nazorna je bila tudi predstavitev konzervatorskega vidika digitalizacije in varovanja gradiva (*Ulla Bøgvad Kejser, The Royal Danish Library*), posebej pa presenetljiva obravnava dostopa do muzejskega gradiva: Open Digital Cultural Heritage – prosto dostopno digitalizirano kulturno dediščino na primeru umetnostnega muzeja (*Merete Sanderhoff, SMK – National Gallery of Denmark*). Pozdravna nagovora in predavanja treh danskih govornikov, ki so omogočili udeležencem iz različnih, navadno manjših šolskih muzejev vpogled v obširne probleme digitalizacije gradiva z vidika bogatih izkušenj večjih kulturnih ustanov, so v celoti dostopni na spletni strani konference (in na Youtube), zato jim zlahka prisluhne tudi zainteresiran bralec tega zapisa.⁷

Prispevki simpozija so bili povezani v pet vsebinskih tem od raziskovanja zgodovine izobraževanja in didaktike do zbirk, razstav, tehničnih sprememb in komunikacije, a so tematsko večkrat obravnavali širše vsebinsko področje, saj je vsak muzej kratko predstavil tudi svoj razvoj in dejavnosti, omenil pa tudi druge aspekte digitalizacije s katerimi se ukvarja. To je prispevalo k bolj celostni predstavitvi muzejske dejavnosti nasploh. Na konferenci so bili prvi dan (3. 7.) s prispevki predstavljeni šolski muzeji na Švedskem pod zanimivim naslovom Rekonstrukcija dolgo izgubljenih učilnic: dokazi iz razpršenih in ogroženih šolskih muzejev (*Johannes Westberg, Örebro University*). Predavatelj je prestavil šolske muzeje od Göteborga in Stockholma (*Svenska skolmuseet*) od 1860 stoletja naprej, stanje leta 1992 z 21 dobro organiziranimi muzeji, 93 nekoliko manj, a odprtimi za javnost, in 196 drugih šolskih muzejev in zbirk. V ozadju predstavitve

7 18th Symposium, <http://skolehistorie.au.dk/netvaerk/18th-symposium-for-school-museums-and-history-of-education-collections/>.

Laila Zwisler, Technical University of Denmark, je predavala o izobraževalni dediščini tehnične akademije.

Tako je v predavanju Martina Koči nazorno pokazala na pred leti začete prve korake pri digitalizaciji zbirke v Muzeju šolstva in pedagogike MŠaP iz Bratislave.

Domiselni norveški prispevek o digitalni nadgradnji analogne razstave je učinkovito predstavila Marita Hesjedal, Oslo School museum.

Starejši del poslopij pedagoške fakultete s stolpom je bil grajen po letu 1941 v predmestju Københavna Emdrup kot nemško šolsko središče po načrtih arhitekta Wernerja Marcha, avtorja načrtov berlinskega olimpijskega stadiona 1936.

je načrtovan projekt, ki ga pripravljajo z Univerzo Stockholm (Joakim Landahl). Ob tem poteka tudi raziskava šolstva v 19. stoletju in učbenikov, rezultate pa predstavlja švedska digitalna platforma www.alvin-portal.org, ki jo uporablja 26 različnih ustanov, upravlja pa konzorcij švedskih univerzitetnih knjižnic. Sledilo je vprašanje (*Liane Strauss*, Univ. Freiburg i. B.) zakaj naj se zgodovinarji šolstva ukvarjajo s kipom iz arheološkega muzeja? Analizirala je podobe frankovskega vojščaka iz muzeja v Mainzu kot ilustracije nizozemskih šolskih knjig. Digitalizirani ukrajinski učbeniki 1917–1921 so bili osrednji del predstavitve njihovega nacionalnega muzeja izobraževanja, ki je ob predstavitvi digitalizirane razstave opozoril tudi na svoj razvoj in dejavnosti (*Oleksandr Mikhno*, *Kira Stepanovych*, Pedagoški muzej Kijev).

Zanimivi so bili tudi izzivi izobraževalne dediščine tehnične univerze v Københavnu (*Laila Zwisler*, Technical University of Denmark), saj predstavlja njihova zbirka učil dvesto let višješolskega poučevanja fizike na Danskem, česar se tudi zavedajo. V zbirki petnajst tisoč diapozitivov od konca 19. stol. naprej pa je predstavljena gradnja inženirskih objektov v državi (npr. impozantnih mostov), digitalizacija pa je v veliko pomoč pri preglednosti gradiva. Slovaški prispevek je predstavil sprva skromne korake k vedno obsežnejši digitalizaciji zbirke v Muzeju šolstva in pedagogike MSaP v Bratislavi (*Martina Kočí*). Slovaški kolegi so se na Danskem oglasili s prav lepo delegacijo, iz Pedagoškega muzeja Beograd sem srečal kolegico *Majo Nikolovo*, iz bližnje regije pa je bila na simpoziju tudi *Annemarie Augschöll Blasbichler* (Free University Bozen), ki je leta 2011 pripravila 14. simpozij na pedagoški fakulteti v Brixnu na južnem Tirolskem. Sicer smo pogrešali več zastopnikov šolskih muzejev iz dežele organizatorja, iz drugih bližnjih skandinavskih dežel in iz nemško govorečih dežel, kjer poznamo vrsto aktivnih muzejev, kar je najprej vprašanje pravočasnega in bolj zavzetega informiranja o naših srečanjih.

Voditeljica simpozija prof. Ning de Coninck-Smith je udeležencem zavzeto razložila tudi pestro zgodovino šolskih stavb kopenhavnskega kampusa Emdrup univerze Aarhus ter univerzitetne biblioteke.

Lep vtis je naredila norveška predstavitev zanimive digitalne nadgradnje stalne razstave v Šolskem muzeju v Oslu, ki omogoča razširitev informacij o šolah, omenjenih na razstavi (*Bente Clausen, Marita Hesjedal*). Predavateljica Marita Hesjedal je temo učinkovito obravnavala kot muzejska pedagoginja in kot 'drama teacher', saj njihov muzej nadaljuje lepo tradicijo predstavitve pouka v zgodovinski učilnici. Pristrčen latvijski nastop je pokazal lepe rezultate v skromnih razmerah delujočega šolskega muzeja v Rigi na začetku digitalizacije (*Jāzeps Vikšers*). Kako različni so šolski muzeji, je opozoril tudi estonski primer, saj je njihov Palamuse muzej/Palamuse muuseum (*Janek Varblas*) tudi literarni, posvečen tam rojenemu estonskemu pisatelju Oskarju Lutsu 1887–1953. Luts je avtor romana *Kevade* (*Pomlad, slike iz šolskih dni, 1912*). 'Kui Arno isaga koolimajja jõudis, olid tunnid juba alanud. / Ko sta Arno in njegov oče prišla do šole, se je pouk že začel.' V Estoniji zna povedati ta stavek skorajda vsak kar iz glave, saj je to prva vrstica knjige *Pomlad*, v kateri pisatelj Oskar Luts opisuje svojo mladost.⁸ Ti spomini na šolo so tudi osnova za muzejsko predstavitev šolstva na estonskem podeželju konec 19. stoletja, kot jo predstavlja muzej Palamuse v vzhodnem delu Estonije, severno od tradicionalnega univerzitetnega mesta Tartu.⁹

Gostitelji so nam predstavili tudi zanimivo zgodovino šolske stavbe Pedagoške fakultete v Københavnu, ki so jo začeli graditi leta 1941 kot nemško šolsko središče z impozantnimi skupnimi prostori in razglednim stolpom (avtor je arhitekt berlinskega stadiona Werner March). Okupacijska oblast je tu v

⁸ Poslanica ob Mednarodnem dnevu knjig za otroke 2011, <https://www.ibby.si/index.php/int-ibby/ibby-2-april/95>; Raamat mäletab – 2011, https://www.elk.ee/?page_id=4668.

⁹ Palamuse museum, <https://www.palamusemuuseum.ee/en/about-palamuse-museum/>.

Na strokovni ekskurziji so organizatorji pokazali tudi dva obsežna muzejska projekta na danskem podežlju. Eden je bil arheološki s predstavitvijo vikinške utrdbe/Vikingeborgen pri mestu Køge, nadgrajen še z digitalnimi možnostmi.

predmestju København Emdrup načrtovala nordijski center za nacistično ideološko vzgojo in vadbo ter z boksarsko dvorano in strelskim treningom in zrasel je nov šolski kompleks. Iz vojnega časa je ohranjen vrh stolpa v leseno gredo v nemškem navdušenju vpraskan napis 'Dieses Land bleibt deutsch'. Obsežno nedokončano stavbo so od 1945 uporabljali za nastanitev nemških in vzhodnoevropskih beguncev, od 1948 je bil tam učiteljski kolegij pa eksperimentalna šola psihologinje Anne Marie Nørvig, od 1956 še novoustanovljeni Danski pedagoški inštitut. Stavba je bila zaradi spominov na nacizem predelana in preurejena. V prostorih pedagoške knjižnice nam je bibliotekar *Jens Bennedsen* predstavil še zbirko šolskih stenskih slik, ki jih je nekdanj hranil Danski šolski muzej (2017 jih je na simpoziju v Dordrechtu predstavila Lea Cecilie Bennedsen). S projektom Skolehistorie so te učne slike vedno bolj dostopne v digitalizirani obliki. Prav te šolske stenske slike (wall charts/Schulwandbild) so že pred leti povezale v skupen projekt univerzo v nemškem Würzburgu, dansko Paedagogiske Bibliothek in Nationaal Onderwijsmuseum – nizozemski narodni muzej izobraževanja v Rotterdamu, sedaj v Dordrechtu.¹⁰

V bolj skandinavskem vremenu smo se drugi dan (4. julija) odpravili na ekskurzijo po največjem danskem otoku Zeland (Sjælland), na katerem je tudi prestolnica države. Najprej smo obiskali dobro uro vožnje oddaljen zanimiv lokalni Šolski muzej Flakkebjerg (Flakkebjerg Skolemuseum).¹¹ Muzej je ena od

¹⁰ Europe and identity – History on wall charts in an European perspective, www.historywall-charts.eu.

¹¹ Flakkebjerg Skolemuseum, 100 års skolehistorie, <https://www.vestmuseum.dk/forside-10>.

*Flakkebjerg Skolemuseum predstavlja enorazredno podeželsko
začetno osnovno šolo (Flakkebjerg Forskole)
z učiteljskim stanovanjem.*

enajstih razstavnih celot Museum Vestsjælland,¹² regionalnega muzeja šestih občin na zahodu otoka. Čas vožnje je bil po programu namenjen pregledu zadnjih dvestotih let danske zgodovine šolstva (Skrb, konflikti, učni načrti in palice – *Anne Katrine Gjerløff*), a tehnične omejitve dvonadstropnega avtobusa tega niso omogočile). Zatem so nas organizatorji peljali pogledati začetke dveh širokopoteznih ter zelo konkretnih muzejskih projektov danske arheološke (Borgring – vikinške utrdbe na gradu pri mestu Køge)¹³ in tehniške dediščine Holmegaard Værk (prva faza širokopotezne muzejske preureditev petnajst tisoč kvadratnih metrov steklarne v muzej stekla). Oba projekta sta (ali še bosta) podprta tudi z digitalno tehnologijo. No, šolstvo srečamo tudi pri steklarni, vsaj digitalno ...¹⁴ O čem naj človek razmišlja po ogledu ohranjenega skromnega vaškega šolskega muzeja in široko zasnovanih dveh različnih novih muzejskih projektov, ki smo ju opazovali nedaleč od gradbenih začetkov, ki so napovedovali pravi razcvet obeh lokacij? Če bi Danska, dežela tudi danes po vsej EU – vsaj zaradi evropskega programa Grundtvig – znanega pedagoga Grundtviga (1783–1872) vložila le majhen del sredstev, kot jih namenjajo za nove muzejske atrakcije na podeželju Zelanda, bi nacionalni muzej šolstva na Danskem ne le deloval, temveč cvetel. A kdo bi razumel logiko kapitala, prioritet in (ne)vrednotenje evropske kulturne dediščine izobraževanja? Danski šolski muzej do leta 2008 že ni bil dovolj spreten, da bi se v spreminjajočem se svetu interesov svojih treh financerjev ohranil z bogatimi

¹² Museum West Zeeland – a living part of history, <https://www.vestmuseum.dk/english>.

¹³ Borgring – the Viking Castle by Køge, <http://www.vikingeborgen.dk/>; <https://www.youtube.com/watch?v=gVdqognfoJQ>.

¹⁴ Skolen på Holmegaard Glasværk, <https://fensmarkby.dk/skolen-paa-holmegaard-glasvaerk/>.

Zaradi zavzetih domačinov je bila ukinjena vaška šola, leta 1981 preoblikovana v Šolski muzej Flakkebjerg, ki je danes del Vestsjællands Museum. Pogled v opremljeno šolsko učilnico.

zbirkami tudi realno in skupaj, ne pa razdeljen in s temo dostopen predvsem digitalno v obliki spletne Skolehistorie pri Aarhus Universitet.¹⁵

Flakkebjerg Skolemuseum predstavlja enorazredno podeželsko začetno osnovno šolo (Flakkebjerg Forskole) z učiteljskim stanovanjem, ki se je ohranila tudi po ukinitvi pouka leta 1962 kot bivališče tamkajšnje dolgoletne učiteljice Ingeborg Christensen, poročene Nielsen (1894–1982), kasneje pa zaradi zavesti predstavnikov vaške skupnosti – nekdanjih učencev o pomenu šole kot dela kulturne zgodovine kraja. Leta 1980 so oblikovali odbor in dosegli podporo občine, stari šoli dali muzejsko vsebino in se povezali z regionalnim muzejem. Opremljeno učiteljsko stanovanje (majhna kuhinja s štedilnikom na drva, dnevna soba, jedilnica in spalnica) in šolski razred v šolski stavbi iz leta 1904 predstavljajo 58-letno zgodovino šole, v kateri si je pri poučevanju sledilo pet učiteljic. Prve učiteljice so poučevala le nekaj let, navadno do poroke. Januarja 1915 je po končanem učiteljišču v Odense nastopila Ingeborg Christensen, ki je tudi po poroki z glasbenikom C. Ch. Nielsenom leta 1921 poučevala še več kot štirideset let. Šolski razred z učnimi slikami in šolsko opremo predstavlja podeželsko šolstvo tudi obiskovalcem začetka 21. stoletja, ki jim je na voljo obisk šole kot doživetje pouka nekoč v starih lesenih klopih in v oblačilih kot iz nekdanjih dni. V muzeju so nas prejeli domačini, sodelavci muzeja, zgodbo učiteljice, šole in pouka pa nam je v učilnici posredovala kolegica *Ea Stevns Matzon*, vodja interpretacije in razstav v Museum Vestsjælland. Zgodovino šole in nastajanja muzeja obravnava tudi študijska muzejska publikacija, pripravljena leta 2006 po virih, z ilustraci-

¹⁵ Skolehistorie | Aarhus Universitet, <http://skolehistorie.au.dk/>.

Učilnica je namenjena tudi predstavitvi pouka, kot je bil od 1915 pri učiteljici Ingeborg Christen, por. Nielsen, ki je tam poučevala več kot štirideset let. Nekdanji pouk nam je predstavila Ea Stevns Matzon, vodja interpretacije in razstav v Museum Vestsjælland.

jami in spominskimi zapisi.¹⁶ A takšen mali šolski muzej na Danskem ni edini. Tudi na zahodni obali polotoka Jutland je Esbjerg ohranil podobno opremljeno šolsko stavbo.¹⁷

Tretji dan (5. julija) je po simpatičnem tretjem osrednjem nagovoru specialistke konzervatorstva *Ulle Bøgvad Kejser* iz Danske kraljeve biblioteke o digitalizaciji kulturne dediščine tudi z vidika varovanja gradiva (Digitisation of cultural heritage and preservation)¹⁸ sledila slovenska predstavitev. Pod naslovom *Slovenian School Museum and digitized sources for the history of education in Slovenia: Archival and printed sources available at Sistory and dLIB* je *B. Šuštar* po omembi historiata muzeja predstavil povezovanje šolskih muzejev s simpoziji, kar je zabeleženo tudi digitalno (npr. 15. simpozij v Ljubljani z dostopnimi vsemi predavanji in povzetki na Sistory),¹⁹ pa tudi začetke naše digitalne dostopnosti. Prvi virtualni sprehod po muzeju je bil pripravljen že leta 1999,²⁰ pozneje v letih 2003 do 2005 projekt *Sprehod po poti kulturne dediščine šolstva v Ljubljani*,²¹

¹⁶ Christen Nicolaisen, *Flakkebjerg Forskole – livet, lærdommen og lærerinderne* [Šola Flakkebjerg – življenje, pouk in učitelji], Sorø: Sydvestsjællands Museum, 2006.

¹⁷ *Esbjergsskolehistorie 1 – Landsbyskolerne*, <https://www.youtube.com/watch?v=PaoXo4kUZIA>.

¹⁸ Ulla Bøgvad Kejser, *Digitisation of cultural heritage and preservation*, <https://www.youtube.com/watch?v=epxy-dUTPWc>.

¹⁹ 15th International Symposium on School Life and School History Museums. Creating links in education. Teacher's and their associations as promoters of pedagogic development (historical and museum aspects), Ljubljana, 26.–29. 6. 2013, <https://www.sistory.si/n686/20243>.

²⁰ Slovenski šolski muzej v Ljubljani – virtualni vodnik, <http://www.burger.si/MuzejiInGalerije/SlovenskiSolškiMuzej/UvodSlovenskiSolškiMuzej.htm>.

²¹ *Sprehod po poti kulturne dediščine šolstva v Ljubljani*, <https://www.ssolski-muzej.si/sprehod/>.

Flakkebjerg Skolemuseum: Ea Stevns Matzon razlaga o palici kot učno-vzgojnem pripomočku, učbeniki za predstavitev pouka v stari učilnici, jedilnica v stanovanju učiteljice.

nato digitaliziranje šolskih map dokumentacijske zbirke, dela arhivske zbirke (šolski listi) in šematizmov na portalu Sistory in še vrsta periodike na dLIB,²² pa vse do dostopnosti muzejskih zbirk predmetov na Museum.si. Vsebinsko je vključil v predavanje še predstavitev digitalizirane zbirke razglednic in fotografij (kar je pripravljala za ta simpozij *Mateja Ribarič* pod naslovom *Postcard, Photography and Audiovisual Digitized Collections at the Slovenian School Museum*) in sklenil predavanje s pomenom in omejitvami digitalizacije v manjših muzejih, ki se lahko uspešno povezujejo z drugimi ustanovami. Na koncu je omenil še naše stike z Danskim šolskim muzejem (o tem je pisal 2007 v reviji *Argo*²³ in 2009 v naši *Šolski kroniki*²⁴ in izvode teh publikacij podaril organizatorjem za njihovo knjižnico) ter se – kot kaže preveč optimistično – zavzel za v bodočnosti obnoven Danski šolski muzej, saj k raznovrstnemu šolstvu v bogati državi sodi tudi ustrezen muzej izobraževanja.

Na konferenci sta bila predstavljena še dva nemška prispevka. Pod naslovom *Pacemakers Report – The Unique Collection of Pädagogische Lesungen* sta *Maria-Annabel Hanke* in *Josefine Wähler* (obe iz DIPF, Leibniz-Institut für Bildungsforschung und Bildungsinformation, Germany) predstavili obravnavo

²² B. Šuštar, Digitalizirani viri za zgodovino šolstva (2016), <http://www.ssolski-muzej.si/slo/news.php?item=369>; http://www.ssolski-muzej.si/files/events/9937-2016_digitalizirani_viri_pdf.pdf.

²³ B. Šuštar, Od muzeja do muzeja po Københavnu, *Argo*, št. 1 (2007), str. 119–126.

²⁴ B. Šuštar, Šolska muzeja na Norveškem (Bergen in Oslo) in Danski šolski muzej v Københavnu, *Šolska kronika*, št. 1 (2009), str. 230–246.

Dva prispevka so za simpozij pripravili sodelavci nemških raziskovalnih ustanov izobraževanja DIPF & BBF iz Berlina: z leve Lars Müller, Josefine Wähler, Stefanie Kollmann in Maria-Annabel Hanke.

digitalitiranih zbirk obsežnega števila zelo zanimivih priprav za vzorčne učne ure v DDR. Sledil je še prispevek o povezavah med tekstom in slikami v učbenikih (*Stefanie Kollmann*, *Pictura Paedagogica Online*, *BBF & Lars Müller*, *DIPF*). Zanimiva sta bila tudi oba grška prispevka. Orisala sta dejavnost dveh z zgodovino šolstva povezanih muzejev na Kreti, ki sta sodelovala že na ljubljanskem simpoziju. Univerzitetni šolski muzej *Xeniseum* kot kulturni prostor za neformalno učenje in izkušnje ter raziskave in njegove realizacije digitalnih možnosti je obravnaval *Kostas G. Karras*, pri prispevku pa sta sodelovala še dva sodelavca iste univerze (*Pella Calogiannakis*, *Theodoros Eleftherakis*, *University of Crete*, *Rethymno*).²⁵ Manjši muzej šolskega življenja v občini Chania, tudi na severni strani otoka, je ob muzejskem vstopu v digitalne tehnologije predstavila *Maria Drakaki* (*Friends Association of School Life Museum of Chania*).²⁶

Konferenco sta sklenila še prispevka o digitalizaciji na primeru dveh nacionalnih muzejev izobraževanja – iz francoskega Rouena, ki je gostil naš simpozij leta 2009, in iz nizozemskega Dordrechta, ki je pripravil simpozij leta 2017. Prispevek *Isabelle Arnoux* (*Musée national de l'éducation*, Rouen) je na primeru francoskega muzeja izobraževanja predstavil digitalni katalog muzejske zbirke, ki služi muzealcem in obiskovalcem (*Digital Collection catalog: a tool co-built, in a service of both museum professionals and publics*). Zbirke lahko obiščemo tudi

25 Abstracts, http://skolehistorie.au.dk/fileadmin/skolehistorie/Abstract_Kostas_G._Karras_University_of_Crete_Greece.pdf.

26 M. Drakaki, Chania, School life in space and time: A digital scenario of the Greek Language Center linking formal to informal learning, http://skolehistorie.au.dk/fileadmin/skolehistorie/Abstract_Maria_Drakaki_School_Life_Museum_Greece.pdf.

S predavanja Marie Drakaki (School Life Museum of Chania) o digitalni predstavitvi muzeja šolskega življenja v Chanii na Kreti.

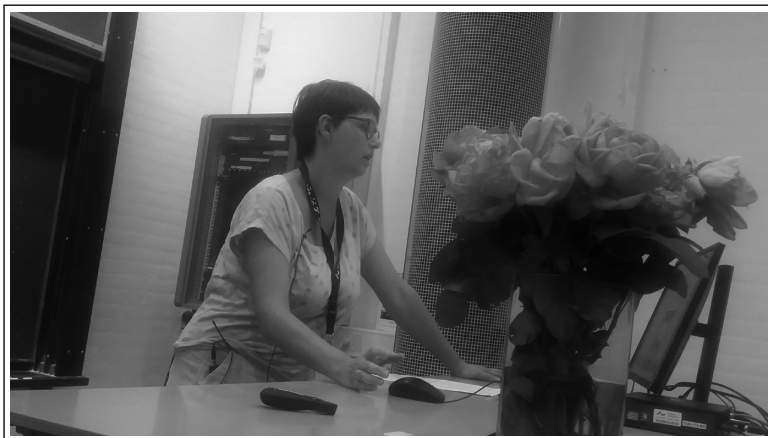
na spletu.²⁷ Prav zadnji prispevek je prišel iz nizozemskega Narodnega muzeja izobraževanja v Dordrechtu. *Stevan van Belzen* in *Janneke Pierhagen* sta vabila muzeje k aktivni predstavitvi in globalnosti (Being Global: active representation of (global) citizenship in collection and education).

Simpozij je v sicer manjšem obsegu kot nekoč ob vsebinsko bogatih predstavitev povezal vrsto šolskih muzejev in drugih ustanov iz različnih držav pri obravnavi tudi za nas pomembne digitalizacije. Posamezne predstavitve je sklenila krajša diskusija, ki je zanimivo dopolnila predstavljene teme. Te so poudarjale tudi povezovanje. Muzeji izobraževanja smo manjše ustanove, zato je pomembno spoznanje o nujnosti povezovanja različnih ustanov in strokovnjakov z različnih področji pri tako obsežni dejavnosti, kot je digitalizacija.

Kot se je simpozij pričel z minuto tišine in memoriam kolega dr. Kelda Grinder-Hansena, tako so danski kolegi zadnji dan srečanja s kratkim, 13-minutnim dokumentarnim filmom predstavili še zaključek delovanja leta 2008 zaprtega Danskega šolskega muzeja. V filmu *Dansk Skolemuseums samling: Samlingsgennemgang/The Collection from Danish School Museum* (Martin Glæsner Andersen, Majken Astrup, 2017)²⁸ so pokazali nadaljnjo pot zbranega gradiva. To so s polletnim urejevalnim delom, ki ga je omogočila po letu 2008 fondacija A. P. Møller, izpeljali muzejski strokovnjaki Danskega narodnega muzeja. Nekaj gradiva so uvrstili v svoje zbirke, še več pa so ga ponudili muzejem v državi in drugim. Kot sporočajo s sliko, komentarjem in z izjavami (mdr. Bobo Krabbe Magid iz Narodnega muzeja Danske; Jens Bennedsen, vodja projekta AU

27 Collections of the National Museum of Education, Rouen, <https://www.reseau-canope.fr/musee/collections/en/consultations>.

28 Dansk Skolemuseums samling: Samlingsgennemgang / The Collection from Danish School Museum, 2017, <https://www.youtube.com/watch?v=aEin2lhGvDc>.

Isabelle Arnoux (Musée national de l'Éducation, Rouen) je predstavila digitalni katalog muzejske zbirke francoskega Narodnega muzeja izobraževanja, ki služi muzealcem in obiskovalcem in je dostopen na spletu.

Library Emdrup; prof. Ning de Connink-Smith z DPU Aarhus University in Keld Grinder-Hansen nekdanji vodja Danskega šolskega muzeja) je prešlo veliko v muzeju zbranih raznovrstnih učil, šolske opreme in drugega gradiva o zgodovini izobraževanja v arhiv, nacionalni in druge muzeje ter (npr. šolske stenske slike) v pedagoško knjižnico københavnskega kampusa Emdrup Univerze Aarhus. Ta na spletni strani Skolehistorie (<http://skolehistorie.au.dk/en/>) na digitalen način predstavlja tudi drugo gradivo o danski zgodovini izobraževanja, omenjeni film in 18. simpozij šolskih muzejev, ki so ga pripravili.

Kot je bilo presenetljivo, da je v letu 2019 vabil na simpozij šolskih muzejev prav København, kjer so konec leta 2008 uspešno zaprli Danski šolski muzej (in smo mu tudi v Šolski kroniki 2009 posvetili primeren zapis), tako je bilo po svoje simbolično, da je dober mesec pred simpozijem šolskih muzejev preminil dr. **Keld Grinder-Hansen** (1959–2019), še ne šestdesetletni kolega,²⁹ ki je vodil obnovljeni šolski muzej v Københavnu od 1997 do njegovega zaprtja. Izhajal je iz učiteljske družine, študiral zgodovino in etnologijo v Københavnu in bil najprej zaposlen v tamkajšnjem Narodnem muzeju v zbirki kovancev in medalj. Doktoriral je iz numizmatike in gospodarske zgodovine na temo Danska kraljevska kriza 1241–okoli 1340 (Kongemagtens krise-det danske møntvæsen 1241-ca. 1340/ The money-based economy and coin circulation in Denmark). Pisal je o tudi o temah kulturne zgodovine potovanj, o misijonskem šolstvu v danski zahodni In-

29 Dødsfald: direktør, historiker Keld Grinder-Hansen (59), <https://www.altinget.dk/navnenyt/doedsfald-direktoer-keld-grinder-hansen-59>.

Dr. Keld Grinder-Hansen, 1959–2019. Prizor iz dokumentarnega filma Dansk Skolemuseums samling: Samlingsgennemgang/The Collection from Danish School Museum, 2017, <http://skolehistorie.au.dk/>

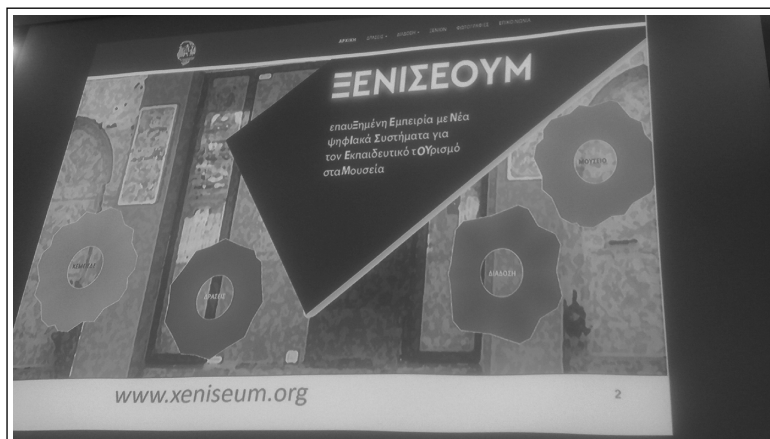
diji v 18. stoletju³⁰ in o zgodovini izobraževanja nasploh ter predstavljal Danski šolski muzej na simpozijih, posebej s prispevkom leta 1997 v Leedsu. Leta 2013 je dr. Keld Grinder-Hansen izdal knjigo o učiteljskem poklicu Den gode, den onde, og den engagerede (Dobro, slabo in zavzeto), v kateri je predstavil vrsto različnih podob učiteljev skozi čas ter opozoril na spreminjajoči se pomen učiteljevanja. Knjiga je izšla ravno v času razprav o danskem šolstvu in učiteljstvu in njihovih spremembah. Ocenili so jo kot temeljito delo s široko vsebino.³¹ V zakonu z arhitektko Trine Neble so se jima rodili trije otroci. Med letoma 2009 in 2014 je bil v občini Dragør vodja oddelka za področja šolstva, prostega časa, kulture in turizma, zatem pa direktor muzeja na prostem/zgodovinskega izkustvenega središča Andelslandsbyen Nyvang v bližini Holbæka, mesta ob fjordu na severovzhodu Zelanda.³²

Simpoziji šolskih muzejev so se kmalu po prvih začetkih 1984 razvili v priljubljena, tradicionalno dobro obiskana mednarodna srečanja muzejskih strokovnjakov, ljubiteljev zgodovine šolstva in njegovih muzejskih predstavitev ter predavateljev in raziskovalcev te tematike na univerzah. Udeležba z več kot sto udeleženci iz vrste evropskih in tudi nekaj neevropskih držav je bila še na simpoziju v Ljubljani 2013 kar običajna. Na manjši odziv je pri avstralskem srečanju

30 The schools of Tranquebar: An educational field of cultural encounters and conflicts https://www.rarebooksocietyofindia.org/book_archive/196174216674_10155759452926675.pdf.

31 Den gode, den onde, og den engagerede, https://www.saxo.com/dk/den-gode-den-onde-og-den-engagerede_keld-grinder-hansen_paperback_9788792746467; Birthe Korsbæk: Keld Grinder-Hansen. Den gode, den onde og den engagerede. 1000 år med den danske lærer, <http://www.historie-online.dk/boger/diverse/den-gode-den-onde-og-den-engagerede>.

32 Keld Grinder-Hansen, https://da.wikipedia.org/wiki/Keld_Grinder-Hansen.

Univerzitetni šolski muzej Xeniseum in njegove digitalne možnosti je predstavil Kostas G. Karras, University of Crete, Rethymno.

vplivala oddaljenost, pri zadnjih dveh simpozijih pa pozno povabilo in premalo zavzeto informiranje, ki ni doseglo vsega zainteresiranega občinstva. Kaže, da bo simpozij 2021 spet zastavljen bolj široko. Grški kolegi, ki pripravljajo 19. simpozij, so že v letošnjem poletju presenetili s povabilom za sodelovanje in posredovali tudi kraj in temo: Rethymno, University of Crete, Greece: School Museums, Museum Education and Educational History: Creating Learning Experiences and Building Bridges for Open and Sustainable Societies.³³ Rezervirajte si čas med 25. in 28. majem 2021!

Branko Šuštar

Summary

“School museums and digitalization. Challenges for school museums and history of education in a time of globalization and digitalization”, The 18th Symposium on School Museums and History of Education Collections, Copenhagen 2019

The 18th biennial symposium of school museums and educational history collections, which has been taking place since 1984 – in recent years in Ljubljana in 2013, Ballarat, Australia in 2015, and in Dordrecht, Netherlands in 2017 – took

33 Call for Papers The 19th International Symposium on School Museums and Collections of Educational History, <https://www.ische.org/call-for-papers-the-19th-international-symposium-on-school-museums-and-collections-of-educational-history/>; <https://www.kemeiede.org/en/actions/future-actions/19th-international-symposium>.

place this year in Copenhagen, Denmark (University Campus Emdrup). The symposium on the theme of digitalization was organised by Aarhus University – Danish School of Education (DPU), its pedagogical library as part of the Aarhus University Library, and the main Danish state library, the Royal Danish Library, and included in the project Skolehistorie, which is where the website of the conference can be found at <http://skolehistorie.au.dk/en/>.

Under the title “Challenges for school museums and history of education in a time of globalization and digitization” the symposium, attended by 50 to 60 people from museums and other institutions from 12 European countries, was led by Ning de Coninck-Smith, Professor DPU, and colleagues. The three-day event dealt with the theme of digitalization with four key speakers from outside museum circles: three from the host-country who, adapting the subject to a conference for school museums, presented the rich content from the viewpoint of a digitalization expert (Rameshnath Krishnasamy), conservation-librarianship (Ulla Bøgvad Kejser) and museum science (Merete Sanderhoff, National Gallery of Denmark: Open Digital Cultural Heritage). The contribution by the German historian Sebastian Schmideler from Leipzig attractively presented illustrated children's literature from the 18th and 19th centuries.

The two introductory addresses (also mentioning the development of our symposia) and the talks by the three key Danish speakers, which enabled the participants from various, usually small school museums, to meet with the wider issue of digitalization from the viewpoint of the extensive experiences from larger cultural institutions, are fully accessible on the conference's website (and on YouTube). This is also where a documentary film can be found, made after the closure of the Danish School Museum in 2008, featuring the last director of the museum, Dr Keld Grinder-Hansen (1959-2019), who died just over a month before the symposium. The film presents the care taken of the extensive collections on education from the closed museum, especially wall charts. In a way, the web portal Skolehistorie also continues the museum's work on the history of Danish education.

Speakers from individual school museums and other institutions connected with the history of education presented the beginnings and their subsequent experiences of including digital presentations in their museum work. Some approaches were outright inspiring and all were valuable in an exchange of ideas and for learning about each other's work. A number of abstracts from their contributions are available on the symposium's website. It was also interesting to visit a small rural school museum (Flakkebjerg Skolemuseum). If attendance at the last three symposia of school museums was affected by the distance and late information, this will not be the case with the next one. Our Greek colleagues, who this time participated with two contributions from Crete, have already sent out a call for papers and submitted the theme: “School Museums, Museum Education and Educational History: Creating Learning Experiences and Building Bridges for Open and Sustainable Societies.” Save the date for the 19th International symposium on school museums and history of education collections - Tuesday 25th to Friday, 28th of May 2021!

Sonce sredi Bučke: zbornik ob 160-letnici šolstva na Bučki: 1858–2018

Urednica: Jelka Tršinar. Bučka: Kulturno društvo, 2018, 175 strani

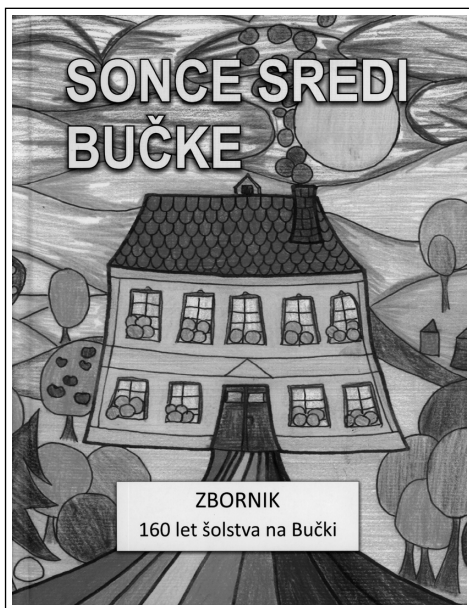
Naslovnico zbornika ob 160-letnici šolstva na Bučki krasi risba šolske stavbe tople rumene barve, ki dominira pod modrim nebom sredi zelene pokrajine, z mavrično potjo, ki vodi od šolskih vrat. Risba učenke Tijane Marjetič nas takoj napelje na misel, da šola predstavlja pomembno središče kraja, da je v njej lepo in se marsikaj dogaja. Vse to nam o 160-letni tradiciji šolstva na Bučki predstavi vsebinsko bogat in pester zbornik, ki so ga pripravile članice uredniškega odbora: Sabina Hočevar, Kristina Resnik in Ljubica Hočevar pod vodstvom urednice Jelke Tršinar; zbornik je oblikoval Andrej Primc.

Že v uvodu zbornika Podružnične šole Bučka spoznamo, da je šola zelo pomembno središče življenja kraja in okolice. Uvodne besede so prispevali: Kristina Resnik, vodja Podružnice Bučka; Irena Čengija Peterlin, ravnateljica centralne Osnovne šole Frana Metelka Škocjan; Jože Kapler, župan Škocjana, in urednica Jelka Tršinar, ki je med drugim poudarila, da šola sončno rumene barve v kraj prinaša veselje, otroški živžav, znanje in navdih.

V uvodnem poglavju zbornika je dr. Stane Granda prispeval zgodovinski oris Bučke in tako prebivalcem Bučke – Bučklanarjem odstrl vrsto zanimivih zgodovinskih podatkov ter prikazal spremembe v načinu življenja kraja po posameznih zgodovinskih obdobjih. Bučka je kraj z zanimivim imenom; domnevajo, da izvira iz latinske besede buttis – sod, s tem pa je povezana posušena buča, s katero so nekoč izpod preše zajemali grozdni mošt.

Sabina Hočevar in Kristina Resnik sta ob pregledu šolskih zgodovinskih vi-

rov in šolske kronike, ki je ohranjena od leta 1945 naprej, pripravili Sprehod skozi zgodovino šolstva. Aktivnosti za pričetek pouka na Bučki so se pričele jeseni leta 1857, šoloobvezni otroci so bili 104 (58 dečkov, 46 deklic). Pouk se je začel januarja 1858, prvi učitelj in organist je bil Danilo Fajgelj, ki je na Bučki poučeval do leta 1862. Fajgelj je bil znan tudi kot skladatelj in pisec. Šolske stavbe v začetku še ni bilo, pouk je potekal v župnijskih prostorih, ki pa so iz leta v leto postajali premajhni. Odprtje nove šolske stavbe je bilo 19. oktobra 1896. Službo učitelja, organista in cerkovnika sta po prvem učitelju opravljala Anton Loker in Franc Fabjančič, nato pa so sledili drugi učitelji in učiteljice (prvo, Ano Fabjan zasledimo leta 1902). Po drugi svetovni vojni je šola učence in učitelje pričakala popolnoma opustošena,

Sonce sredi Bučke, naslovnica

prazna, brez šip, kljuk, ključavnic, brez učnih pripomočkov, knjig. Okolica šole je bila prepletena z bunkerji, žično ograjo in jarki, v katerih so bile še mine. Poleti leta 1948 so krajan uredili zunanost in notranost šole, odstranili žico okrog šole, odstranili mine, razširili šolsko igrišče, prebelili so notranost, popravili peč ter prebarvali šolski tabli. V tem letu je bila na šoli ustanovljena tudi mlečna kuhinja. V obdobju do šolskega leta 1963/64 je poučevalo štiri do pet učiteljev, nato sedem; učencev je bilo okrog 140. V začetku leta 1954 je učence zajela epidemija ošpic, zbolelo je kar 85 učencev. Decembra 1954 je otroke prvič obiskal dedek Mraz in vsakemu otroku prinesel zvezek, radirko, pero, pivnik, svinčnik in nekaj peciva. V šolskem letu 1956/57 so dokončno uredili šolski vrt, dokončali igrišče za predšolske otroke, uredili so telovadišče in postavili drvarnico. K pestremu življenju na šoli so pripomogli tudi številni krožki: lutkovni, pravljčni, folklorni, šahovski, ročnodelski, baletni, pevski in dramski, nekateri učenci so se udeležili smučarskega tečaja. Učitelji so v tem obdobju vodili številne krožke, delovali v mnogih organizacijah in društvih ter s tem pomagali pri »kulturnem dvigu« Bučke. Tudi delo v šoli je bilo prežeto z ideologijo poveljnega časa. Šolska kronika razkriva, da se dve učiteljici iz osebnih razlogov nista hoteli včlaniti v Zvezo komunistov, kar je povzročilo trenja znotraj učiteljskega kolektiva.

V šolskem letu 1961/62 so postopno uvajali novo šolsko reformo. Največ težav so povzročali učbeniki, stari so bili preveč pomanjkljivi in se niso skladali z novimi učnimi načrti. Težave so bile tudi v mlečni kuhinji, ko je kuharica odgovadala delo zaradi preslabega plačila in zato, ker je dobila premalo drv za peko kruha. V šolskem letu 1964/65 je Osnovna šola Bučka postala podružnica OŠ Sevnica in tako zgubila samostojnost, finančno in administrativno poslovanje je prešlo na centralno šolo, obseg dela se je zmanjšal za dve učiteljici.

Šolski izleti za učence so bili v teh letih namenjeni ogledu bližnjih in bolj oddaljenih krajev: Novo mesto, Vršič, Bled, Vrba, Ljubljana, letališče Cerklje, Zagreb, Reka, Pohorje, Brežice (ogledali so si muzej, bencinsko črpalko ter radijsko postajo), Bela krajina, Kumrovec, jama Pekel, Trojane, Medijske Toplice, Podčetrtek, Olimje, Rogaška Slatina.

V začetku sedemdesetih let so zdravstveni pregledi učencev pokazali, da morajo veliko fizično delati, kar se je odražalo pri slabšem učnem uspehu in osebni higieni.

V šolskem letu 1978/79 je prišlo do nove organizacije pouka na podružničnih šolah Studenec in Bučka zaradi zmanjševanja števila otrok. Učenci 1. in 3. razreda so obiskovali

Sonce sredi Bučke, str. 10

šolo na Bučki, mala šola, 2. in 4. razred pa šolo na Studencu; organiziran je bil prevoz učencev z avtobusom. Takšna organizacija je trajala do leta 1995/96. V šoli na Bučki je bilo v tem obdobju od trideset do štirideset učencev.

V šolskem letu 1973/74 bi morali učenci 4. razreda oditi v šolo v naravi ravno v istem času, ko je bila tudi birma, zato so bili starši proti. V šolo v naravi je odšlo le pet učencev. Bučka je 9. maja 1984 prvič sprejela zvezno Titovo štafeto, ki je potekala po tem okolišu.

Na prehodu iz osemdesetih v devetdeseta leta je v šolski kroniki več zapisov o takratnih družbenih in političnih spremembah, tudi o razglasitvi neodvisne Slovenije in desetdnevni vojni leta 1991.

Šolstvo na Bučki je v samostojni Sloveniji sledilo splošnemu šolskemu razvoju in spremembam. Septembra 1992 je dvajset prvošolcev prejelo majico s silhueto šole in napisom OŠ Sava Kladnika Sevnica, broško z istim motivom, rumeno rutko, kresničko in urnik.

Z novo lokalno samoupravo in z nastankom novih občin je Krajevna skupnost Bučka 1. januarja 1995 prišla pod novoustanovljeno občino Škocjan, šolski okoliš Bučke pa je prišel pod OŠ Frana Metelka Škocjan. Te spremembe so privedle do tega, da je bila v šolskem letu 1995/96 šola na Bučki zaprta, otroci so delno obiskovali šolo v Škocjanu, delno na Studencu. Krajanje šole so vztrajno zahtevali šolo na Bučki, ki je v naslednjem šolskem letu spet začela delovati. Poučeval je en učitelj, v naslednjem šolskem letu je bila zaposlena še druga učiteljica. Pouk je potekal v kombiniranih oddelkih. V letu 1998 je vodenje Kulturnega društva Bučka prevzela učiteljica Kristina Resnik, vanj so se vključili tudi vsi učenci in aktivno sodelovali pri prireditvah in drugem delu. V šolskem letu 1998/99 so pri pouku začeli uporabljati računalnik. Iz leta

v leto je naraščalo aktivno sodelovanje v različnih interesnih dejavnostih, na tekmovanjih, prireditvah. Učenci 3. in 4. razreda so skupaj s Turističnim društvom sodelovali pri projektu Slovenija – vodna učna pot Evrope in prejeli nagrado med štirimi izbranimi šolami v Sloveniji. V okviru projekta Turizmu pomaga lastna glava pa so bučenski šolarji na državnem tekmovanju prejeli zlato priznanje.

Šolska stavba na Bučki je bila skozi vsa obdobja potrebna različnih manjših in večjih obnovitvenih del, v šolskem letu 2006/07, ko je šola praznovala 150 let, pa je bila stavba temeljito obnovljena, dobili so novo košarkarsko igrišče, urejena je bila okolica šole.

V zadnjem desetletju je število otrok z dobrih dvajsetih naraslo na

Učenci prihajajo po znanje v OŠ Sava Bučka.

Fotografija je iz reportaže Edija Šelhausa iz sredine 60. let. Hranijo Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

več kot štirideset in šola na Bučki z vsemi aktivnostmi, ki jih izvaja, potrjuje misel: »Kjer je šola, je življenje!«

Slovenski šolski muzej je, tako kot mnogim šolam ob praznovanju jubilejev, pomagal z nasveti in z gradivom tudi urednicam zbornika ob šolskem jubileju na Bučki, povezali pa smo jih tudi s Tatjano Hojan, upokojeno bibliotekarsko svetovalko Slovenskega šolskega muzeja, ki je za zbornik z veseljem pripravila članek Bučka v pedagoških glasilih do leta 1941. Zbrala je vrsto zapisov o šoli in o Bučki v pedagoških glasilih v obdobju od prvih let po uveljavitvi organiziranega izobraževanja pa vse do leta 1941. Med različnimi zapisi je treba posebej izpostaviti najboljša in najdaljša članka o Bučki, ki ju je leta 1932 v Slovenskem učitelju objavil učitelj, kasneje šolski nadzornik Ivan Štrukelj. Upravitelj na Bučki je bil sicer samo v letih 1906–1908, a je ohranil dragoceno pričevanje o življenju in delu na šoli in v kraju. Napisal je, da je iz tega »popolnoma kmetijskega okolja« izšlo veliko inteligence, duhovnikov in učiteljev, opisal je svoje delo na šoli, pogoste učiteljske konference, skrb za disciplino učencev v šoli in zunaj nje. Prizadeval si je tudi za sodelovanje s starši, za kar je ustanovil društvo Nada, ki pa je po njegovem odhodu zamrlo. Zelo zanimivi so spomini na družabno življenje v kraju, poudaril je, kako previden mora biti učitelj pri tem, s kom se družijo. Predstavil je svojo družbo. Med drugim je zapisal, da se je s šest let mlajšo učiteljico, ki je tudi učila na Bučki, družil le službeno, zasebno pa le v družbi z drugimi, da ne bi prišlo do kakšnih govoric. Zelo rad je zahajal na Rako k spoštovanemu nadučitelju Franu Lundru, spomnil se je tudi okrajnega šolskega nadzornika Ljudevita Stiasnega, ki je bil »mož široke splošne in strokovne izobrazbe in silno dobrega srca«. Poleg Štrukljevih zapisov je o Bučki obširneje pisal tudi učitelj Ivan Lapajne, večkrat pa je bila Bučka v pedagoškem časopisju omenjena ob razširitvah in popravilih šolskega posloplja.

Poleg strokovnih člankov dajejo posebno vrednost in čar zborniku tudi objavljeni spomini na osnovnošolska leta na Bučki. Spomine sta zbrali in uredili Jelka Tršinar in Sabina Hočevnar: zbirali sta jih med krajanji, nekdanjimi učenci različnih generacij, učitelji in drugimi delavci šole. V spominskih zapisih šola zares zaživi ob osebnih doživetjih, prilogah, različnih izkušnjah, ki so zaznamovale in oblikovale vsakega posameznika. Zato so tovrstni spomini zelo dragoceni tudi za raziskovanje bogate dediščine šolstva na Slovenskem.

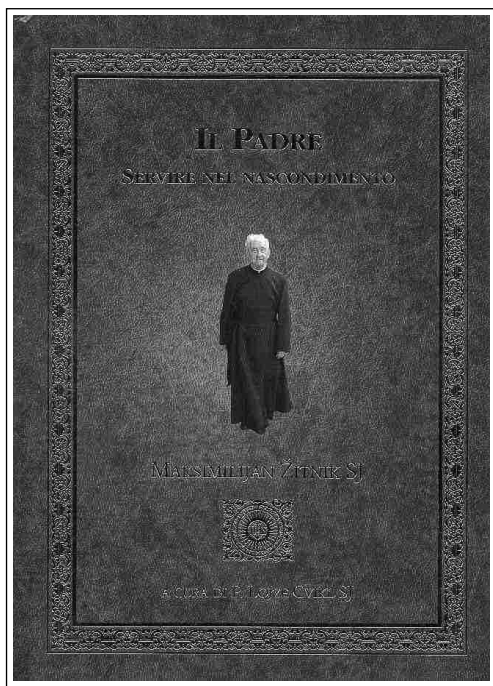
S šolo je od leta 2001 tesno povezan tudi vrtec, ki je bil po velikih prizadevanjih krajanov odprt v prostorih šole. Prispevek o pomembni povezovalni vlogi vrtca in šole sta pripravili Lidija Šinkovec in Darinka Matjašič. Utrip življenja kraja skupaj s šolo soustvarjajo društva. V posebnem poglavju je predstavljenih devet društev in Krajevna skupnost Bučka s predstavitev skupnih akcij in dogodkov, ki so se zapisali v zgodovino kraja. Vsebinsko bogat zbornik zaključujejo literarni in likovni izdelki zadnje generacije učencev.

Zbornik ob 160-letnici šolstva na Bučki zgovorno priča o pomembnosti in tesni prepletenosti šole v kraju skozi čas. Zbornik odlikujejo tudi zbrano gradivo in številne fotografije, med katerimi še posebej izstopajo izjemni fotografski posnetki iz reportaže Edija Šelhausa iz sredine 60. let.

Lojze Cvikl (ur.). *Il padre: servire nel nascondimento: Maksimilijan Žitnik*. Rim: Pontificium Collegium Russicum, 2009. 283 + 104 str.

Monografija v italijanskem jeziku pod uredništvom jezuita Lojzeta Cvikla, sedanjega mariborskega nadškofa in nekdanjega rektorja Papeškega ruskega kolegija v Rimu, katere naslov je mogoče prevesti kot *Oče: služiti v odmaknjenosti: Maksimilijan Žitnik*, je posvečena Maksimilijanu Žitniku (1920–2006), širši javnosti malo znanemu slovenskemu jezuitskemu duhovniku, univerzitetnemu profesorju in bibliotekarju. Žitnik, rojen leta 1920 v Limbušu pri Mariboru, je večino svojega življenja preživel v Italiji. Teologijo je študiral v Rimu, kjer je bil leta 1944 posvečen v škofijskega duhovnika in dve leti pozneje doktoriral na temo pastoralne teologije v delih vzhodnega cerkvenega očeta svetega Janeza Zlatoustu (347–407). Omenjeni cerkveni oče je v vseh nadaljnjih desetletjih ostajal rdeča nit Žitnikovega znanstvenega raziskovanja; istega obravnava tudi njegova zadnja knjiga, izdana pet let po njegovi smrti, in sicer o Zlatoustovi tematizaciji kreposti treznosti oziroma zmernosti (*ΝΗΨΙΣ – Christliche Nüchternheit nach Johannes Chrysostomus*, 2011). Maksimilijan Žitnik je v jezuitski red vstopil leta 1953, devet let po mašniškem posvečenju, od leta 1959 in skoraj do svoje smrti je opravljal različne profesorske in bibliotekarske naloge v rimskih jezuitskih visokošolskih ustanovah – sprva kot profesor dogmatike na Gregoriani, nazadnje kot vodja

knjižnice v grkokatoliškem ruskem kolegiju. Za njegovo življenjsko znanstveno delo je mogoče označiti monografijo v petih zvezkih z naslovom *Sacramenta: Bibliographia internationalis*, ki je izhajalo med letoma 1992 in 2002. To delo, sestavljeno v latinskem jeziku, predstavlja po obsegu monumentalno, po vsebini pa doslej nepreseženo in mednarodno uveljavljeno bibliografsko vodilo za proučevanje (katoliške) zakramentalne teologije. Čeprav Žitnikov način delovanja, izhajajoč iz njegovih osebnostnih lastnosti in duhovne globine, ni bil izrazit v smeri javnega izpostavljanja in čeprav število njegovih objav ni bogato, se je v spomin svojih študentov, stanovskih tovarišev in jezuitskih sobratov zapisal kot izjemno marljiv, skromen in v izražanju moder. Ob profesorski in bibliotekarski službi je veliko (prostega) časa v

Il padre, servire nel nascondimento, Maksimilijan Žitnik, naslovnica

zvestobi svojemu duhovniškemu poslanstvu in jezuitski karizmi namenjal tudi spovedovanju in duhovnem spremljanju.

Cviklovo monografijo tvorita dva glavna dela: prvi del prinaša pripovedno-kronološko urejen življenjepis Maksimilijana Žitnika, ki ga je sestavil avtor oziroma urednik sam, drugi del pa uokvirja obsežna priloga z bogatim fotografskim gradivom in zbranimi pričevanji različnih ljudi, ki so Žitnika osebno poznali. Po svoji vsebini monografija odstira zanimivo, a nekako na obrobje potisnjeno poglavje iz zgodovine slovenskega visokega šolstva. Z obravnavo življenja enega od slovenskih univerzitetnih profesorjev, delujočega v samem intelektualnem in organizacijskem središču katoliškega sveta, posega v nasploh slabo pokrito področje slovenske intelektualne zgodovine. Na tej podlagi je mogoče trditi, da je že izbrana tematika dovolj tehten razlog za pohvalno vrednotenje Cviklovega dela. Eno od pomembnejših dobrih plati oziroma prednosti monografije je mogoče prepoznati v njeni vsebinski in strukturni uravnoteženosti. To se kaže vsaj na naslednjih štirih ravneh: avtor oziroma urednik svojo pripovedno-kronološko osnovo dopolnjuje z zbranimi pisnimi pričevanji številnih ter poklicno in narodnostno raznolikih osebnosti, ki so se z Žitnikom v času njegovega življenja srečevali ali z njim delali; avtor oziroma urednik v svoje delo vključuje bogato fotografsko gradivo tako iz arhivske jezuitske kakor tudi Žitnikove osebne zapuščine; avtor oziroma urednik do svoje proučevane osebnosti zavzema osebno zavzet odnos, saj je z Žitnikom v zadnjem obdobju njegovega življenja tudi živel in sodeloval v vlogi rektorja Papeškega ruskega kolegija; avtor oziroma urednik Žitnika navsezadnje dosledno prikazuje kot celovito in duhovno trdno osebnost, pri čemer njegovega profesorskega in bibliotekarskega poklica nikoli ne ločuje od njegove duhovniško-jezuitske istovetnosti. Med šibkejšimi platmi Cviklove monografije je mogoče izpostaviti občasno »hagiografski« slog prikazovanja Žitnikovega življenja, ki sicer prepričljivo kaže na njegove kreposti, in občasno pomanjkanje (znanstveno) poglobljenega pojasnjevanja intelektualno-zgodovinskega ozadja oziroma značilnosti časa in prostora, v katerem je Žitnik deloval – monografija tako na nekaterih mestih deluje nekoliko preveč poljudno.

Monografija o Maksimilijanu Žitniku nedvomno prinaša dragocen prispevek k zgodovini slovenskega visokega šolstva in slovenske teološke misli, obenem pa deluje kot pomembna spodbuda za začetek resnega proučevanja zgodovine delovanja duhovnikov oziroma teologov s slovenskega ozemlja v pomembnih intelektualnih središčih katoliškega sveta (npr. Rim, Dunaj). Ob tem ni mogoče obiti pomenljivega dejstva, da so v vrsti rimskih profesorjev 20. stoletja, strokovnjakov za vprašanja vzhodne krščanske teologije, kar trije Slovenci, vsi trije jezuiti – poleg Žitnika še Ivan Žužek (1924–2004) in Pavel Leskovec (1920–2017).

Simon Malmenvall

Koledar Slovenskega šolskega muzeja 2020 iz šolske torbice

dnevi prazniki svetovni dnevi lunine mene z uro sončni vzhodi in zahodi
godovna imena pomembni dnevi ikone godovnih imen vremenski pregovori beležke
predhodni in prihodni mesec zodiakalna znamenja slovenska imena mesecev
začetki letnih časov počitnice setveni koledar šolske šale ...

format (odprt): 32 x 62,2 cm

Naj vas predmeti iz šolske torbice spremljajo iz meseca v mesec.
Naročite koledar po ugodni ceni 8,00 €, za večje količine (nad 10 izvodov) nudimo popust!

Naročila in informacije: tel.: 01 251 30 24, e-pošta: solski.muzej@guest.arnes.si

Avtorji prispevkov Šolske kronike št. 1-2, 28/LII, 2019

Anton Arko, prof. zgodovine in ruščine, višji kustos, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM), Ljubljana.

Marjetka Balkovec Debevec, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svetnica, SŠM Ljubljana.

Roman Činč, prof. matematike, ravnatelj, Gimnazija Murska sobota

Melita Franko, prof. zgodovine, Gimnazija Murska Sobota

Damir Globočnik, dr. zgodovinskih znanosti in dr. umetnostno-zgodovinskih znanosti, muzejski svetnik, Gorenjski muzej Kranj

Monika Govekar-Okoliš, dr. andragoških znanosti, izr. prof. na Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Tatjana Hojan, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.

Staša Ivanec, dr. zgodovinskih znanosti, Osnovna šola dr. Franceta Prešerna Ribnica

Simon Malmenvall, dipl. rusistike, mag. zgodovine, dr. teologije; asistent na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani in Fakulteti za poslovne vede pri Katoliškem inštitutu.

Stane Okoliš, mag. zgodovinskih znanosti, direktor Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana.

Aleksandra Pirkmajer Slokan, prof. latinščine in angleščine, OŠ Prežihovega Voranca v Ljubljani, v p.

Renato Podbersič, dr. zgodovinskih znanosti, znanstveni sodelavec, Študijski center za narodno spravo Ljubljana

Ana Šmidhofer, dr. pedagoških znanosti, Ruše

Branko Šuštar, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svetnik, SŠM Ljubljana.

Adnan Tufekčić, dr. pedagoških znanosti, izredni profesor na Oddelku za pedagogiko in psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Tuzli, Bosna in Hercegovina.

Sodelavci Šolske kronike št. 1-2, 28/LII, 2019

Anton Arko, prof. zgodovine in ruščine, višji kustos, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM), Ljubljana.

Marjetka Balkovec Debevec, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svétnica, SŠM, Ljubljana.

Teodor Domej, mag. dr., strokovni nadzornik za slovenščino na Deželnem šolskem svetu v p., Celovec, Avstrija.

Darko Friš, dr. zgodovinskih znanosti, izr. prof. na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Mariboru.

Boris Golec, dr. zgodovinskih znanosti, izr. prof. na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, znanstveni svétnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa, ZRC SAZU, Ljubljana.

Ksenija Guzej, prof. likovne umetnosti, poslovna sekretarka, SŠM, Ljubljana.

Maja Hakl Saje, univ. dipl. zgodovinarka, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana.

Tatjana Hojan, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.

Marjan Javoršek, oblikovalec, zunanji sodelavec SŠM, Ljubljana.

Luka Kalin, certificiran učitelj angleškega jezika, Poučevanje jezikov s. p., Grosuplje

Matjaž Kavar, računalniško oblikovanje, Brezovica, Kropa.

Marija Lesjak Reichenberg, mag. socioloških znanosti, svétnica, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana.

Marko Ljubič, *prof. zgodovine in univ. dipl. pedagog*, poslovni sekretar, strokovni sodelavec, SŠM, Ljubljana.

Simon Malmenvall, dipl. rusistike, mag. zgodovine, dr. teologije; asistent na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani in Fakulteti za poslovne vede pri Katoliškem inštitutu.

Zdenko Medveš, dr. pedagoških znanosti, zaslužni prof., Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, v p.

Stane Okoliš, mag. zgodovinskih znanosti, direktor Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana.

Mojca Peček-Čuk, dr. pedagoških znanosti, prof. na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani.

Leopoldina Plut-Pregelj, dr. pedagoških znanosti, Research Associate, College of Education, University of Maryland, College Park, MD, Washington, ZDA.

Edvard Protner, dr. pedagoških znanosti, prof. na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru.

Mateja Ribarič, prof. zgodovine in sociologije, muzejska svetovalka, SŠM Ljubljana.

Paul Steed, diplomant univerze v Warwicku, Urejanje angleških besedil s.p., Ljubljana.

Branko Šuštar, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svétnik, SŠM Ljubljana.

Maja Visenjak - Limon, prof. angleškega jezika, prevajalka, Ljubljana.

Marjeta Žebovec, prof. slovenskega jezika s književnostjo, samozaposlena v kulturi, Smlednik.

Poleg stalnih recenzentov je recenzijski postopek opravil tudi:

Gašper Mithans, dr. zgodovinskih znanosti, znanstveni sodelavec na Znanstveno-raziskovalnem središču v Kopru.

Navodila avtorjem in avtoricam / Instructions to contributors

Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje, ki jo izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani, **objavlja izvirne prispevke** s področja zgodovine šolstva in pedagogike pa tudi poročila in ocene posvetovanj, razstav in publikacij s to tematiko.

Prispevke prebere uredniški odbor oziroma recenzenti, ki se odločijo, ali je prispevek primeren za objavo ali pa ga po potrebi s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzijski postopek je anonimen. Za trditve v prispevku odgovarjajo avtorji.

Oblika prispevka

Vsa za objavo oddana besedila naj bodo v elektronski obliki, napisana v programu Word. Velikost pisave naj bo 12 z 1,5 razmikom med vrsticami. Prispevke lahko pošljete tudi po elektronski pošti na naslov: solski.muzej@guest.arnes.si.

Znanstveni in strokovni članki naj bodo v obsegu do ene avtorske pole (do 16 strani običajnega tipkopisa) ali okoli 5.500 besed oz. okoli 35.000 znakov s presledki. Avtorji morajo svoje v objavo oddane prispevke posredovati jezikovno ustrezne. Članek mora vsebovati tudi:

- **izvleček** (v obsegu od 5 do 10 vrstic) z opisom prispevka in
- **povzetek** (v obsegu od 10 do 12 vrstic) z glavnimi ugotovitvami.
- **ključne besede** (3 do 5 besed)

Slikovne priloge (3–4 na članek)

Fotografije, skice in risbe naj bodo poskenirane (vsaj 300 dpi) in dodane z besedilom prispevkov v elektronski obliki, označene z zaporedno številko. V besedilu mora biti jasno razvidno, kam slikovne priloge sodijo. Slik ne vstavljajte v besedilo.

Podnapisi slik naj bodo s točno navedenim virom dodani na koncu besedila, ležeče.

Podnapis za slikovno gradivo iz publikacij:

Opis (Ime Priimek avtorja: Naslov, letnica, str., številka strani).

Primer: *Šolarji na vasi (Ferdinand Bobič: Preljubno Veselje, o kje si doma, 1939, str. 1).*

Podnapis za ostalo slikovno gradivo:

Opis (hrani ustanova/oseba, foto Ime Priimek).

Primer: *Delavnica lepopisja (hrani SŠM, fototeka, foto Marjan Javoršek).*

Primer: *Učitelj matematike (hrani Janez Novak).*

Navajanje opomb

Opombe naj bodo pisane enotno, na dnu vsake strani, velikost pisave 10.

navajanje virov

arhivski viri

Vire navajamo v skladu s predpisi posameznega arhiva, sicer pa:

Arhiv/ustanova, oddelek, številka fascikla/škatle: Vsebina.

SŠM, arhivska zbirka, fasc. 9: Spisi trivialke v Trnovem v Ljubljani (1831–1870).

spletni viri:

Če gre za knjižno delo v digitalni različici, potem navedemo tako, kot bi navedli ustrezno delo v tiskani obliki in za piko dodamo: spletni naslov (pridobljeno: dan. mesec. leto)

Za vsak drug spletni vir zapišemo: spletni naslov (pridobljeno: dan. mesec. leto)

Primer: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/aboutmuseum.php?page=9> (pridobljeno: 12. 3. 2015)

navajanje literaturemonografije:

Ime Priimek, *Naslov dela*, kraj: Založba, leto izdaje, str. številka strani.

Primer: Jože Ciperle, Andrej Vovko, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987, str. 123.

serijske publikacije:

Ime Priimek, *Naslov članka*, *Naslov revije*, številka letnika, leto izdaje, št. številka zvezka, str. številka strani.

Primer: Tatjana Hojan, Nekaj stoletnih šol v letu 2013, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2013, št. 3, str. 542.

zborniki in katalogi:

Ime Priimek, *Naslov članka*, *Naslov zbornika* (ur. Ime Priimek urednika), kraj (brez vejice) leto izdaje, str. številka strani.

Primer: Mateja Ribarič, Zgodovina šolskih stavb na Slovenskem, *Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana 2006, str. 15.

ponovne opombe:

Če se ponovna opomba sklicuje na isto delo kot opomba pred njo, se zapiše: Prav tam ali Ibid., številka strani. Če gre za isto stran: Prav tam ali Ibid.

Če se ponovna opomba sklicuje na delo, ki ni bilo omenjeno neposredno pred njo: Priimek avtorja (brez vejice) leto izida, str. številka strani.

Primer: Ciperle, Vovko 1987, str. 125.

Viri in literatura

V tem sklepnem poglavju morajo biti po abecednem vrstnem redu navedeni najprej vsi viri in nato vsa literatura, ki so v prispevku citirani v opombah.

Vire navajamo v skladu s predpisi posameznega arhiva (kot v opombah).

Literaturo navajamo tako, da najprej zapišemo: Priimek, Ime: – od tod naprej pišemo enako kot v opombah, le da ne navajamo strani.

Podatki o avtorju

Vsak pisec naj izpolni priložen obrazec s podatki o avtorju. Ob oddaji besedila prispevka naj **avtor posreduje izjavo**, da pošilja svoj izviren, še neobjavljen prispevek, ki ga ni poslal v objavo še kakšni drugi publikaciji. Poleg tiskane objave v Šolski kroniki se avtor strinja tudi s spletno objavo članka ter objavo določenih podatkov o avtorju.